

ANUAR ȘTIINȚIFIC

INSTITUTUL DE RELAȚII
INTERNAȚIONALE
DIN MOLDOVA

Volumul X

- ☞ Conferința științifico-practică internațională "5+2: perspectiva soluționării conflictului transnistrean"
- ☞ Procese integraționiste europene
- ☞ Dezvoltarea economică în contextul globalizării
- ☞ Ajustarea dreptului național la legislația internațională
- ☞ Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană

IRIM-10 ani

Chișinău, 2012

ISSN 1857-1840

**INSTITUTUL
DE RELAȚII INTERNAȚIONALE
DIN MOLDOVA**

ANUAR ȘTIINȚIFIC
Volumul X

**INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
OF MOLDOVA**

ANNUAL SCIENTIFIC REVIEW
Volume X

Chișinău, 2012

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef: *Valentin BENIUC*, rector al IRIM, doctor habilitat în politologie, profesor universitar

Redactori-șefi adjuncți: *Ludmila ROȘCA*, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, IRIM

Vasile CUCERESCU, doctor în filologie, IRIM

Redactor științific: *Sergiu NAZARIA*, doctor habilitat în politologie, IRIM

Membri:

Alexandru BURIAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, IRIM

Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat în economie, profesor universitar, IRIM

Iurii KROTENKO, doctor habilitat în economie, IRIM

Vasilii SACOVICI, doctor habilitat în politologie, profesor universitar, Republica Belarus

Victor JUC, doctor habilitat, profesor cercetător, Institutul Integrare

Europeană și Științe Politice, AȘM

Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul de Istorie, Stat și Drept, AȘM

Valerii KOPEIKA, director al Institutului de Relații Internaționale

al Universității Naționale „Taras Șevcenko” din Kiev,

doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Ucraina

Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector USEFS

Artiom MALGHIN, consilier al rectorului МГИМО(У),

doctor în științe politice, conferențiar universitar, Rusia

Stanislav CERNEAVSKII, director al Centrului de Cercetări Științifice, МГИМО(У),

doctor habilitat în istorie, Rusia

Chris GRANT, doctor în științe politice, Universitatea din Mercer,

orașul Macon, statul Georgia, SUA

Ion IGNAT, doctor în economie, profesor universitar,

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Mitchell A. BELFER, decan al Facultății Relații Internaționale și Studii Europene,

Universitatea Metropolitană din Praga, doctor în relații internaționale,

profesor universitar, Republica Cehă

Vladimir GUTOROV, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar,

Universitatea de Stat din Sankt-Petersburg, Conducătorul secției din Sankt-Petersburg a

Asociației Științei Politice din Federația Rusă (AȘPR)

Vitalie CAZACU, doctor în economie, conferențiar universitar, IRIM

Alexandru CAUIA, doctor în drept, IRIM

Vasile LUNGU, doctor în drept, conferențiar universitar, IRIM

Ion BURULIANĂ, doctor în drept, IRIM

Veronica NEAGU, doctor în pedagogie, IRIM

Lilia PORUBIN, doctor în filologie, IRIM

Carolina DODU-SAVCA, doctor în filologie, IRIM

Coordonator: Uliana DODON

Redactor: Natalia CIOBANU

Articolele au fost recenzate de specialiști în domeniu și aprobate spre publicare
de Senatul IRIM (proces-verbal nr. 7 din 18 iunie 2012).

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Institutul de Stat de Relații Intern. din Moldova = Institute of Intern.
Relations of Moldova: Anuar științific / Inst. de Relații Intern. din Moldova;
col. red.: Valentin Beniuc (red.-șef) [et al.]. – Chișinău: IRIM, 2012 (Tipogr.
“Print-Caro”). – ISBN 978-9975-9699-1-8

Vol. 10: Procese integraționiste europene. Dezvoltarea economică în
contextul globa-lizării. Ajustarea dreptului național la legislația internațională.
Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană. – 2012. – 226 p. –
100 ex. – Texte: lb. rom., engl., rusă, alte lb. străine. – Referințe bibliogr. la
sfârșitul art. – ISBN 978-9975-4226-8-0.

082:378.632.7(478-25)=00

I-57

1

**CONFERINȚA ȘTIINȚIFICO-PRACTICĂ
INTERNAȚIONALĂ “5+2:
PERSPECTIVA SOLUȚIONĂRII
CONFLICTULUI TRANSNISTREAN”**

„PROBLEMA BASARABEANĂ” ÎN POLITICA EXTERNĂ POSTSOVIETICĂ A ROMÂNIEI

Stanislav CERNEAVSKII, doctor habilitat în istorie, Directorul Centrului
investigațiilor postsovietice (МГИМО(У) а МАЕ al Federației Ruse

Rezumat

Destrămarea Uniunii Sovietice a corectat în mod esențial politica de est a României, renăscând speranțele despre restaurarea „României Mari”. Înfrățirea situației politice în Moldova și Ucraina la începutul anilor '90, determinată de lupta elitelor naționale pentru acaparea puterii, pentru redistribuirea proprietății, intensificarea bruscă a sentimentelor naționale, au susținut în mod obiectiv intențiile Bucureștiului. Desigur, astăzi, după douăzeci de ani de activitate a instituțiilor de stat și în Ucraina, și în Rusia politicienii urmăresc mai atent pretențiile României la unire cu Moldova, la anexarea teritoriilor Ucrainei. Totodată și România, și Ucraina fac referință la istorie, pe care părțile o interpretează în propriul interes. De remarcat, că Rusiei, care nu are frontiere comune cu România, i se oferă rolul de „vinovatul principal” în pretențiile ei teritoriale. În acest sens ni se pare importantă analiza direcțiilor principale ale politicii de est a României în baza relațiilor cu Moldova, Ucraina și Rusia.

Cuvinte-cheie: relații, unionism, eurointegrare, românizare, interes politic.

«BESSARABIAN QUESTION» IN THE EASTERN POLICY OF POST-SOVIET ROMANIA

Stanislav CERNEAVSKII, Federația Rusă

Abstract

The collapse of the Soviet Union created new amendment into eastern policy of Bucharest, reviving old hopes to set up the “Great Romania”. Domestic situation in Ukraine and Moldova in early 1990 connected with the struggle of local elites for the division of formerly public property and dramatic increase of nationalist sentiments objectively contributed to the revival of revanchist ideas of Bucharest. Today, after twenty years of independent development Ukraine as well as Russia started to follow more closely the Romanian claims for the “reunification” with Moldova and the annexation of Ukrainian territories. Along with that Romanian and Ukrainian sides refer to the history, each interpreting it in their own way. In this context, it seems very important to analyze the main trends of eastern policy of Romania regarding of its relations with Moldova, Ukraine and Russia.

Key words: relations, unionism, euro-integration, romanization, political interest

«БЕССАРАБСКИЙ ВОПРОС» ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ ПОСТСОВЕТСКОЙ РУМЫНИИ

Резюме

Развал Советского Союза внес качественно новые коррективы в восточную политику Бухареста, возродив годами тлевшие надежды на создание «Великой Румынии». Обострение внутриполитической обстановки в Украине и Молдавии в начале 1990 гг., связанное с борьбой местных элит за раздел некогда общенародной собст-

венности, резкий рост националистических настроений объективно способствовали возрождению реванистских настроений Бухареста. Разумеется, сегодня, после двадцати лет независимого развития как в Украине, так и в России стали более внимательно наблюдать за румынскими претензиями на «воссоединение» с Молдавией, аннексию украинских территорий.

При этом как с румынской стороны, так и с украинской идет апелляция к истории, которую каждый интерпретирует по-своему. Примечательно, что России, не имеющей общих границ с Румынией, отводится, тем не менее, роль «главного виновника» в возрождаемых территориальных разногласиях.

В этом контексте нам представляется весьма важным проанализировать основные направления восточной политики Румынии на примере ее отношений с Молдовой, Украиной и Россией.

Ключевые слова: отношения Молдовы с Румынией, с Украиной, с Россией; унионизм, евроинтеграция, румынизация.

На протяжении прошлого столетия «бессарабский вопрос» был центральным направлением внешней политика Румынии. Территориальные проблемы поднимались на всех двусторонних переговорах, независимо от их основной тематики. Красноречивым подтверждением тому - совместно отобранные и опубликованные МИДами России и Румынии документы, а также аналитические материалы российских и молдавских ученых [1;2].

Разумеется, в период социалистического строительства, как и другие страны Организации Варшавского договора, Бухарест строил свою линию на базе известного лозунга «С Советским Союзом на вечные времена!» Постсоветский период нарушил эту демагогическую идиллию, с новой силой возродив бывшие националистические настроения. Тем более что национализм оказался удобной ширмой для всех политиков в борьбе за власть.

Современная Румыния – активный член НАТО, имеющий на своей территории иностранные военные базы и инициативно предложивший США разместить дополнительно средства противоракетной обороны. В качестве приоритетов своей внешней политики Бухарест провозгласил ориентацию на евроатлантические структуры с упором на стратегическое партнерство с США, всестороннее укрепление Евросоюза[3;4]. Стремясь обеспечить себе роль лидера в Черноморском регионе, румыны выступают за более плотное подключение к его делам США и НАТО в целом[5].

Одним из важнейших векторов румынской внешней политики является восточное направление. Речь идет о реализации разработанной в начале XX века и ныне возрожденной концепции объединения всех «румынских исторических провинций» в «унитарное мононациональное государство», причем украинские земли северной части Буковины и юга Бессарабии рассматривались как часть «Великой Румынии». В практическом плане реализация этой стратегии предусматривает аннексию Молдовы и упомянутых украинских территорий[6]. Подобная политика Бухареста способствовала приднестровскому конфликту и расколу Молдавии. Она вызывает болезненную реакцию в Киеве и в Москве.

Румыния – Республика Молдова. С момента провозглашения Молдавией

независимости (август 1991 г.) Бухарест взял курс на «исключительность и привилегированность» отношений «двух румынских государств», наращивание усилий по формированию единого экономического и духовного пространства с прицелом на последующее присоединение Молдавии.

Сразу же – с осени 1991 г. – был налажен политический диалог на всех уровнях, созданы межведомственные комитеты и межпарламентская комиссия, учрежден правительственный фонд для развития и углубления двусторонних торгово-экономических и гуманитарных связей. Значительные средства выделены для поддержки молдавских СМИ, учреждений культуры и образования. Предоставлены места в учебных заведениях гражданам Республики Молдова, созданы благоприятные условия для получения румынского гражданства.

Правящая команда во главе с Т.Бэеску, пришедшая к власти в 2004 г., обозначила отношения с Кишиневом в качестве одного из важнейших векторов внешней политики, рассматривая свои подходы к отношениям с Республикой Молдова через призму обустройства восточных рубежей НАТО и ЕС [7].

С учетом заявленных молдавским руководством приоритетов в пользу евроинтеграции, Румыния фактически взяла на себя функцию лоббиста интересов Молдавии на ее пути в есовское пространство. При этом такие, остающиеся неурегулированными проблемы, как подписание базового политического договора, признание Бухарестом статуса молдавского языка, урегулирование задолженности за румынские поставки электроэнергии отодвинуты на второй план.

Подготовка к аншлусу Молдавии получила подкрепление и по церковной линии. В октябре 2007 г. Синодом Румынской православной церкви принято решение «возобновить» деятельность трех епархий Бессарабской митрополии на территории Республики Молдова.

С приходом к власти в Молдавии летом 2009 г. прорумынского «Альянса за евроинтеграцию» в обеих странах заговорили о кардинальном улучшении климата двусторонних отношений. На этом фоне в ноябре 2009 г. состоялся визит в Бухарест молдавского премьер-министра В.Филата, а в январе 2010 г. переизбранный на второй президентский срок Т.Бэеску посетил Кишинев, подтвердив курс на интеграцию Молдовы в европейскую семью с прицелом на «воссоединение» уже в рамках Евросоюза и добившись прикомандирования к ключевым молдавским ведомствам румынских советников. В январе 2010 г. по инициативе Бухареста в Брюсселе учрежден «кружок друзей Республики Молдова». Состоявшийся в апреле 2010 г. визит в Бухарест и.о. президента Молдавии М.Гимпу, в ходе которого была подписана Совместная декларация о стратегическом партнерстве в целях евроинтеграции Молдовы (призванная, очевидно, заменить собой подписание базового договора), подтвердил заинтересованность Кишинева в «бескорыстной братской помощи» со стороны «наиболее верного и надежного друга Кишинева в Европе».

При активной поддержке Бухареста набирает обороты процесс «румынизации» населения. По разным оценкам, от 100 до 200 тыс. молдаван уже обрели румынское гражданство, и еще почти 600 тыс. собираются получить румынские паспорта. Чтобы ускорить процесс рассмотрения заявок со стороны граждан Молдовы, румынское руководство проводит реструктуризацию деятельности

Агентства по предоставлению румынского гражданства, предусматривающую открытие филиалов в крупных городах Румынии, где учатся и работают молдаване. С этой целью в румынский закон о гражданстве в октябре 2009 г. были внесены поправки, упрощающие порядок его предоставления для жителей Молдавии.

Важным шагом на пути к сближению «братских народов» стало подписание в ноябре 2009 г. Соглашения об упрощенном режиме пересечения границы для жителей приграничных районов (потенциально – до 1,2 млн. граждан Молдовы). Румыны добились согласия на открытие своих консульских учреждений в Бельцах, Кагуле и Унгенах, а молдаване – в Яссах. Румынские консульства в Бельцах (консульский округ – северная часть Молдавии без Приднестровья) и Кагуле (12 южных районов, включая АТО Гагаузия) начали работу с июля 2010 г. В ноябре 2010 г. после долгих проволочек был подписан двусторонний договор о режиме госграницы, являющийся по сути «техническим» документом, не решающим проблему официального признания наличия между двумя государствами госграницы.

В качестве финансовой поддержки молдаванам обещана безвозмездная помощь в размере 100 млн. евро (четырьмя ежегодными траншами до 2013 г.) на развитие инфраструктуры. На повестке дня более тесная стыковка Молдавии с транспортной и энергетической инфраструктурой Румынии (строительство до Кишинева - с использованием есовских средств - железнодорожной евроколей, новых ЛЭП и газопровода), предоставление румынскому частному капиталу до половины молдавских энергораспределительных сетей (в настоящее время находятся в собственности испанской компании «Юнион феноса»), решение вопросов судоходства из молдавского порта Джурджулешты за счет открытия при Морском регистре в Констанце представительства Республики Молдова и др.[8].

Активно осваивают Молдавию румынские СМИ. С 2010 г. в Кишиневе функционируют мощные медиа-холдинги «Журнал ТВ» и «Публика ТВ» – «дочки» румынских медиа-концернов. Одна из трех общенациональных частот молдавского телевидения передана центральному румынскому телеканалу.

Важным проводником «румынизма» в Молдавии призван стать открытый в сентябре 2010 г. в Кишиневе филиал Румынского института культуры им.М.Эминеску (румынский культурный центр), в задачу которого входит продвижение всего комплекса гуманитарных связей.

В форсированном режиме подготовлен пакет из 12 соглашений в гуманитарной сфере: о взаимном признании документов об образовании, о сотрудничестве в сфере образования, включая открытие в Молдавии филиалов румынских вузов, о социальном обеспечении, уходе за румынскими захоронениями и др. Количество стипендий для молдаван в средних и высших учебных заведениях Румынии увеличено до 5 тыс. в год, выделены значительные денежные средства на развитие (фактически румынизацию) системы образования Молдавии. Румынские вузы в свое время окончили и некоторые члены нынешнего молдавского руководства, включая премьер-министра В.Филата (Ясский университет «Александр Ион Куза», 1994 г.).

При поддержке националистических сил Румынии и официального Бухареста в Молдавии все более активно культивируются и внедряются в

учебную программу мифы о «советской оккупации», «зверствах Красной армии», «освободительном характере» румынской агрессии и т.п.

В ходе состоявшегося в сентябре 2010 г. в Республике Молдова референдума по изменению Конституции и последующих парламентских выборов наблюдалось активное и почти открытое вмешательство Румынии в электоральный процесс соседнего государства, выразившееся в мощной пропагандистской поддержке политических партий республики, выступающих с унионистскими лозунгами, через финансируемые Бухарестом прорумынские СМИ.

Отношения с Украиной. Посткоммунистическая трансформация румынского общества не способствовала выздоровлению от «великорумынского» национализма. Радикальные политические силы в Бухаресте используют территориальные претензии к Украине как постоянный политический лозунг, видя в этом действенный фактор борьбы за власть. Тенденциозная трактовка отдельных исторических фактов, касающихся, прежде всего о национально-территориальной принадлежности северной части Буковины, Герцаевского края, бывших Хотинского, Аккерманского, Измаильского уездов Бессарабии, мешает нормальному развитию межгосударственных отношений. Румынская пропаганда муссирует тезис о том, что украинско-румынские границы якобы не гарантированы международными договорами и поэтому могут быть пересмотрены. Мотивируется это тем, что Украина в то время, когда были подписаны эти документы, дескать, не была субъектом международного права и не принимала участия в их подписании.

Дискуссия по территориальным вопросам сдерживает разработку и подписание двустороннего политического договора между Украиной и Румынией. В ходе продолжающихся уже нескольких лет переговоров о подписании этого документа сближения сторон по главным вопросам до сих пор не достигнуто. Румыния продолжает настаивать на включении в преамбулу Договора положения об осуждении политических последствий секретного протокола от 23 августа 1939 г. Бухарест не соглашается на включение статьи относительно отказа от любых территориальных претензий сторон.

Вопросы территориальной принадлежности Северной Буковины и Южной Бессарабии, острова Змеиный, собирания «исторических» румынских земель в «унитарное румынское государство» занимают центральное место в избирательных платформах всех политических партий.

Отрицательно сказываются на развитии украинско-румынских отношений попытки определенных политических сил и средств массовой информации фальсифицировать политику Украины, касающуюся румынского национального меньшинства. Национал-радикальные круги в Румынии и их печатные органы ведут откровенную антиукраинскую пропаганду.

Начало очередному витку острой полемики в двустороннем политдиалоге было положено президентом Румынии Т.Бэсеску, когда вскоре после завершения саммита НАТО в Бухаресте (апрель 2008 г.) он упомянул о якобы вынашиваемых в Киеве планах вернуть Приднестровье в состав Украины, чем вызвал немалое раздражение украинской политической элиты. Определенное негативное воздействие на двусторонние отношения оказали внесенные в румынское

законодательство изменения, упрощающие процедуру предоставления румынского гражданства лицам, которые были его лишены насильно (к этой категории в Бухаресте относят не только этнических румын, но и молдаван, а также украинцев, проживающих на территориях, входивших в межвоенный период в состав Румынии).

В начале 2009 г. румыно-украинские отношения подверглись очередному серьезному испытанию. Причиной стало решение Международного суда ООН в Гааге по делу о разграничении континентального шельфа вокруг острова Змеиный от 3 февраля 2009 г. Накануне вынесения вердикта с обеих сторон раздавались заявления о готовности принять любое решение Международного суда. В итоге же, когда согласно оглашенному вердикту под юрисдикцию Бухареста отошло около 80% спорного участка в черноморской акватории, стало очевидным, что данное решение негативно повлияло на динамику разрешения и остальных проблем двусторонних отношений, в т.ч. связанных со строительством глубоководного судоходного канала «Быстрое» в украинской части дельты Дуная. Победа Румынии в споре вокруг о. Змеиный фактически подтолкнула румынских националистов к усилению требований по изменению правового статуса многочисленного румынского сообщества, проживающего в Черновицкой и Одесской областях.

Вопрос нацменьшинств (румынского на Украине, которое, по оценкам Бухареста, составляет почти 150 тыс. человек, и украинского в Румынии - чуть более 62 тыс.) традиционно остается весьма чувствительным. Хотя обе стороны постоянно подчеркивают обеспокоенность судьбами своих этнических групп, отмечая, что это является неотъемлемой частью нормального развития двусторонних отношений, в румынской печати и электронных СМИ периодически появляются публикации, требующие «начать уважать права румынского населения Северной Буковины и Южной Бессарабии» (т.е. части территории Черновицкой и Одесской областей Украины). Украинцев обвиняют в закрытии школ с преподаванием на румынском языке в этих регионах. При этом румынские СМИ обходят молчанием тот факт, что румынское меньшинство на Украине имеет в своем распоряжении 94 школы с преподаванием на родном языке, в то время как на 62 тыс. украинцев в Румынии приходится лишь один лицей с преподаванием на украинском.

Российско-румынские отношения. Политические отношения с Россией рассматриваются румынским руководством в первую очередь через призму Приднестровского урегулирования. Напомним, что и в предвоенные годы «бессарабский вопрос» был постоянной «занозой» в румыно-советских отношениях[9].

Сыграв в начале 1990 гг. трагическую для молдавского народа роль в развязывании приднестровского конфликта, румынская сторона не перестает на различных уровнях обвинять Россию в «имперских замашках», а действия Москвы по возобновлению переговоров и снятию напряженности в диалоге между Кишиневом и Тирасполем трактуются не иначе как попытка вернуть Молдавию в зону российского влияния.

Согласно высказываниям руководства МИД Румынии, единственным результатом усилий Москвы на этом направлении до сего времени является

упрочение некоего опасного для стабильности и безопасности статус-кво, а заодно и «незаконного и преступного режима в Тирасполе». Такая тактика, по мнению Бухареста, на руку тем, кто заинтересован в сохранении до бесконечности замороженного конфликта в восточных районах Республики Молдова. Исходя из этого, делается вывод о том, что пришло время всем политическим игрокам, способным содействовать поиску решения, подключиться к этому «со всей серьезностью, ответственностью и доброй волей». Главные ожидания Бухареста, разумеется, связываются с активизацией роли ЕС и США, замене российских миротворцев в Приднестровье на международные силы.

В Румынии по-прежнему стремятся представить Россию как сторону конфликта, спонсора сепаратистов, что совершенно не соответствует действительности.

Напомним, что Россия четко определила свое место в составе сопосредников совместно с Украиной и ОБСЕ. Она внесла эффективный вклад в купирование активной военной фазы этого конфликта, развернула и поддерживает свой воинский контингент в рамках совместных миротворческих сил, которые гарантировали прочный мир на Днестре и создали прецедент, пожалуй, самой успешной миротворческой операции в мировой практике последних десятилетий.

Взяв в свое время на себя Стамбульские обязательства на саммите ОБСЕ 1999 г., Россия последовательно выполняла их как в военной (полный вывод вооружений, ограничиваемых ДОВСЕ, эвакуация боеприпасов), так и в политической сфере. К сожалению, в силу непоследовательной позиции Республики Молдовы в конце 2003 г. было сорвано подписание согласованного сторонами конфликта плана политического урегулирования приднестровской проблемы. Это привело впоследствии к глубокому кризису как переговорного процесса и российско-молдавских отношений в целом, так и к прекращению вывоза боеприпасов с Левобережья, против чего в новых условиях выступил Тирасполь.

Сегодня, анализируя причины противодействия подписанию Меморандума, - который, кстати, ничего не предопределял, а лишь давал каркас для последующего согласования Конституции, - приходишь к выводу о том, что истинной причиной был отказ признать Приднестровье «стороной конфликта, имеющей равные права с Кишиневом в выработке договоренностей». Все последующее развитие лишь подтверждает, что кому-то требовалось дискредитировать Тирасполь, выдать его за вассала России [10].

Хотя Россия не несет за это никакой ответственности, она терпеливо и последовательно продолжала дипломатические усилия по возобновлению переговоров. В 2005 году российская сторона поддержала создание «консультативного переговорного формата», получившего кодовое название «5+2», а впоследствии активно содействовала возобновлению прямых контактов сторон, включая встречи их руководителей.

Россия привержена своему статусу государства-сопредседателя, государства-гаранта и готова совместно с Украиной как еще с одним государством-сопредседателем и гарантом вместе со странами-наблюдателями – я имею в виду США, Евросоюз и ОБСЕ – добиваться возобновления переговоров в формате «5+2». Для этого необходимо создать благоприятные условия. Необходимо, чтобы все

участники формата «5+2» активно содействовали укреплению доверия и помогли сторонам сесть за стол переговоров. Вы знаете, что эта позиция была зафиксирована в подписанном в Москве 18 марта 2009 г. в присутствии Президента России Д.А.Медведева Заявлении лидеров сторон конфликта. Подобная же позиция подтверждена в подписанном в Киеве 17 мая 2010 г. Заявлении Президентов России и Украины. Главное здесь – не растерять тот позитив, который был наработан за многие годы контактов между сторонами, в том числе с помощью внешних факторов, и содействовать выработке решения, определяющего особый гарантированный статус Приднестровья в рамках соблюдения суверенитета и территориальной целостности Молдавии.

Суть российской позиции в том, что никто не решит проблему за стороны конфликта. В конечном итоге они сами должны договориться о том, что будет приемлемо для населения в Приднестровье и в остальной части Молдавии, что будет обеспечивать статус Приднестровья в рамках суверенного государства Молдовы. Так что, как и в любом другом конфликте, сторонам все равно придется договариваться самим, а вот роль внешних партнеров должна, прежде всего, заключаться в содействии сторонам в достижении таких компромиссных договоренностей. Это именно то, чем руководствуется Россия в качестве стороны-сопредседателя и стороны-гаранта.

Выводы. Анализ «восточной политики» Румынии дает основание предположить, что ее дальнейшая реализация будет способствовать ухудшению отношений с соседями – Украиной и Россией, в первую очередь, дискредитации программы ЕС «Восточное партнерство», созданию напряженности в Юго-Восточной Европе в целом.

Использование Бухарестом нестабильной внутренней ситуации в Молдове, поощрение «атакующего» настроя политических лидеров, выступающих с непродуманными заявлениями предвыборного характера, запутывают и без того противоречивую позицию Молдовы по принципиальным вопросам, связанным с ее суверенитетом, что наносит серьезный ущерб международному авторитету Республики.

Территориальные претензии к Украине вызывают резкую реакцию Киева. Показательно, что 14 декабря 2010 г. президент Украины Виктор Янукович, выступая в Киеве на совещании руководителей зарубежных дипломатических представительств, твердо заявил: «Необходимо принять дополнительные усилия для решения открытых вопросов с Румынией и Молдовой, не поступаясь при этом собственными национальными интересами. Эти страны должны начать по-другому воспринимать наше государство... Они должны почувствовать: время размякшей Украины прошло. Это – большое, сильное и перспективное государство, с которым выгодно и полезно дружить»[11].

«Унионистские» лозунги Бухареста, провоцирующего обострение в регионе вокруг проблемы территориальной целостности Молдовы, а также посягательства не только на Бессарабию, но и на территории Венгрии, Словакии, Украины не остаются незамеченными в указанных государствах. Перспектива перекройки границ в Европе не устраивает страны ЕС, так как угрожает их стабильности и безопасности.

В ходе слушаний в Национальном собрании Франции 8 декабря 2010 г.

госсекретарь по европейским делам Лоран Вокье подчеркнул, в частности: «Мы признаем границу с Республикой Молдова, следовательно, есть проблема, препятствие для присоединения в настоящее время Румынии и Болгарии к Шенгенской зоне. Мы не будем включаться в схемы, которые ослабили бы наши границы и способность Европы управлять и контролировать миграционные потоки». «И главный критерий прост - мы должны быть уверены в безопасности своих границ», - заявил Вокье.

Российская сторона полагает, что интересам европейской безопасности в регионе отвечает политика, направленная на укрепление территориальной целостности государств, обеспечение стабильности и неделимости существующих границ. Разрушительный характер стратегии реваншизма под лозунгами возврата «исторических земель», реализуемой в контексте «восточной политики» Румынии, очевиден.

Литература

1. **Виноградов В.Н., Ерещенко М.Д., Семенова Л.Е., Покивайлова Т.А.** *Бессарабия на перекрестке европейской дипломатии*. Документы и материалы. Институт славяноведения и балканистики РАН. М. «Индрик», 1996;

2. **Nazaria S., Stepaniuc V.** *Problema basarabeană și interpretările ei în istoriografie: de la apariție la Tratatul de la Paris (1917-1947)*. - Chișinău, 2010.

3. **Damian Chirița.** *La Roumanie: histoire, identite et politique etrangere*. Universite de Lyon 2, 2007.

4. **Ruxandra Ivan.** *La politique etrangere de Roumanie (1990-2006)*. Editions de L'Universite de Bruxelles, 2009.

5. Подробнее о внешнеполитических приоритетах Румынии см. сайты МИД Румынии <http://mae.ro>, Постпредства Румынии при Евросоюзе <http://ue.mae.ro>

6. Не разделяя некоторые оценки данного исследования, полагаем всё же достаточно объективной изложенную в нем информацию о румынских намерениях в отношении Молдовы, см. «Quo vadis Moldova?» Центр изучения европейской интеграции (Литва), Институт развития и социальных инициатив «Вииторул» (Молдова). Львов, «Малт-М», 2007.

7. официальный сайт Президента Румынии presidency.ro

8. **Parmentier F.** *La Moldavie, un succes europeen majeur pour le Partenariat orientali?* Questions d'Europe, n. 186, 22.Xi.2010 www.robert.schuman.eu/doc/questions_europe

9. *Советско-румынские отношения 1917-1941*. Документы и материалы. В 2-х т. Международные отношения, 2000.

10. **Косташ И.** *Дни затмения*. – Тирасполь: Универсул, 2011.

11. Официальный сайт Президента Украины president.gov.ua

chernyavskiy.stanislaw@gmail.com

Data prezentării articolului - 11.05.2012

FACTORUL UCRAINEAN ÎN SOLUȚIONAREA CONFLICTULUI TRANSNISTREAN: SCHIMBĂRI VALORICE ȘI POLITICO-DIPLOMATICE

Vladimir KOROBOV, Directorul Centrului de Cercetări Științifice din sudul
Ucrainei, doctor în sociologie

Rezumat

În acest articol sunt analizate schimbările ce au avut loc în Moldova, Ucraina, Transnistria în perioada 2009-2010. Studiul îi permite autorului să concluzioneze: formatul negocierilor “5+2” le convine tuturor participanților, cu excepția Republicii Moldova. Tactica negocierilor este desemnată de formula: contează procesul și nu rezultatul. În această bază autorul conchide: în următorii cinci ani în relația Moldova-Transnistria, nimic nou, important nu se va petrece. Soluționarea acestui conflict, fără participarea Ucrainei, este imposibilă.

Cuvinte-cheie: conflict, schimbare, negocieri, interes, poziție, frontierele sovietice externe, moștenirea sovietică.

UCRAINIAN FACTOR IN THE SETTLEMENT OF THE TRANSNISTRIAN CONFLICT: VALUE AND POLITICAL-DIPLOMATICAL CHANGES

Vladimir KOROBOV, Ucraina

Abstract

This article analyses the changes that took place in Moldova, Ukraine, Transnistria during 2009-2010. The research allows the author to conclude that: the format of “5+2” negotiations is convenient to all parties, except Republic of Moldova. The negotiation tactics is assigned by the formula: the process counts, not the results. Based on this, the author concludes that in the next five years nothing new will occur in the relationship between Moldova and Transnistria. Solving this conflict, without Ukraine participation is not possible.

Key words: conflict, change, negotiations, interest, position, foreign soviet borders, soviet heritage.

УКРАИНСКИЙ ФАКТОР В РАЗРЕШЕНИИ ПРИДНЕСТРОВСКОГО КОНФЛИКТА: ЦЕННОСТНЫЕ И ПОЛИТИКО-ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ

Надежда на благополучное разрешение имеющихся международных противоречий и конфликтов никогда не оставляет ни дипломатов, ни ученых, ни простых граждан. Это в полной мере касается и ситуации вокруг приднестровского конфликта. Граждане вовлеченных в этот конфликт государств – Молдовы, Приднестровья, Украины, России и других – хотят скорейшего достижения договоренностей между сторонами, установления и развития нормальных, дружественных отношений между нашими странами и регионами. Политики и дипломаты ощущают это общее мощное стремление народов к миру и дружбе и

пытаются достичь адекватных договоренностей. Востребованность миротворчества и разрешения конфликтов есть, понимание этого общего интереса и актуальности переговорного процесса также есть, но также есть противоречия между сторонами, имеющие как объективную, так и субъективную сторону. Сложное, многослойное взаимодействие интересов, сложившихся практик, ценностных и политических систем приводит к постоянным изменениям в международных отношениях.

За последний год в мире и регионе произошли изменения, оказывающие влияние на переговорный процесс, на процесс разрешения приднестровского конфликта. Нас прежде всего интересует, что нового в повестке дня переговоров? Какие новые явления, события и тенденции могут оказать или уже оказывают влияние на переговорный процесс? Особенно важными для нас являются изменения в Украине, в украинской позиции, которая имеет такой богатый и нераскрытый пока потенциал и влияние этих изменений на урегулирование конфликта.

Рассматривая происходящие изменения мы здесь абстрагируемся от этических, политических и личностных оценок проявляющихся тенденций. У каждого из нас есть свои представления о должном, о справедливости и разумности. Проще всего давать оценку с точки зрения собственных ценностей и собственного мировоззрения. Но профессиональная оценка должна быть максимально освобождена от личных пристрастий.

Мы с вами видим другую Молдову. За короткое время здесь произошли заметные изменения в политическом ландшафте, в общественных настроениях. Во-первых, страна уже длительное время живет в условиях конституционного кризиса. Патовая ситуация, проявляющаяся в частности в том, что политиком не может избрать президента страны, воспроизведена и в результате прошедших недавно выборов в парламент. Во-вторых, проевропейские и прорумынские силы, стремящиеся кардинально изменить геополитический выбор Молдовы значительно усилились. Это, на наш взгляд, произошло потому, что наряду с маргинальной версией прорумынского вектора, олицетворяющегося и. о. Президента Республики Молдова М.Гимпу и которую выражает Либеральная партия Молдовы, появилась и приобрела популярность более умеренная, респектабельная версия, которую представляют Либерально-демократическая партия и ее лидер, премьер-министр В.Филат, безусловно являющийся на сегодняшний день политиком № 1 в Молдове. Я обращаю здесь внимание на значительный рост электорального рейтинга, электоральной поддержки этой партии по итогам последних двух парламентских выборов. В-третьих, целый ряд событий, политических шагов свидетельствует о серьезной политической диффузии, взаимопроникновении румынского и молдавского обществ. Это касается и языкового пространства, спецслужб, информационного пространства, и системы образования и т.д. и т.п. Не вдаваясь в подробности, можно сказать, что Украина в конце этого года имеет дело с ослабленной экономическим и политическим кризисом Молдовой, которая постепенно консолидируется вокруг проевропейского и прорумынского вектора и осуществляет все более заметный дрейф в

сторону Румынии. Общественные силы, выступающие за сохранение самобытной и независимой Молдовы ослаблены, а левая идея, вопреки предсказаниям и прогнозом, теряет свою популярность. Результат Партии Коммунистов Республики Молдовы на последних выборах оказался существенно ниже того, что предсказывали аналитики. Когда я прогнозировал 40% голосов за ПКРМ, я основывался не на электоральных опросах, становящихся объектом фальсификаций, а на опросе «Евразийского монитора» 2009 г. Там задавался вопрос об отношении к Великой Победе над фашизмом, только 40% молдаван указали, что они считают эту победу великим событием в истории. Историк С.Назария спорил со мной по поводу реальности этой цифры на конференции в Лазурном в этом году. Но результаты выборов показали, что ценности определяют политический выбор и голосование, отношение к войне стало маркером для определения коммунистического электората, электоральной базы ПКРМ.

Анализируя внешнеполитические шаги Республики Молдовы приходишь к выводу, что новая молдавская власть заинтересована в скорейшем решении вопроса о евроинтеграции и сближения с матерью-Румынией. Реинтеграция Молдовы значительно отдалит эти перспективы, сделает их ничтожными для данного поколения политиков и граждан. Поэтому перед молдавскими политиками встает непростой выбор, я бы сказал, приднестровская дилемма. Она состоит в том, что нужно выбрать: реализация европейской мечты для Бессарабии, в связи с появлением «окна возможностей», или путь в геополитическое неведомое в рамках нового сконструированного государства и привычного постсоветского пространства. По многим признакам становится все более понятным, что разлетевшиеся после распада СССР осколки империи частично вскоре будут притянуты назад. У сторонников прорумынского и проевропейского фактора возникает дефицит геополитического времени. С учетом фактора ограниченности ресурсов и непредсказуемости восточной политики становится понятным – выбор невелик. У молдавской власти есть проблемы в реализации ее политики, это экономический кризис и массовая бедность, это недоверие к власти и естественный консерватизм старшего поколения избирателей, это сильное внешнее влияние на внутривнутриполитическую жизнь страны, это, наконец, сильный политический противник и собственные ошибки. Тем не менее, у нее появился шанс реализовать свою мечту, она как никогда близка к возможности кардинально изменить жизнь Молдовы. В дальнейшем эта возможность, на наш взгляд, может только усложниться и отдалиться.

Учитывая все обстоятельства, можно предположить, что запланированное на 26 декабря с.г. проведение Великого Национального собрания (так сторонники Альянса за европейскую интеграцию называли готовящийся массовый митинг) повлияет на судьбы парламентских коалиций и создаст благоприятные условия для сохранения Альянса.

Укрепило свои внешние и внутренние позиции Приднестровье. Здесь произошли выборы в Верховный Совет, их результат оказался предсказуем. Произошло частичное обновление состава Верховного Совета, состоялась

консолидация власти вокруг президента И.Смирнова. Выборы прошли в спокойной обстановке и прибавили уверенности местной политической элите. Отсутствие необходимого успеха у молдавских коммунистов на последних выборах укрепило позиции Приднестровья в Москве, а «футбольная дипломатия» показала политическую зрелость и здравомыслие Приднестровья. Ключевая для Приднестровья проблема – преемственности власти, отложена в краткосрочной перспективе и вероятно будет решаться только после следующих президентских выборов. Приднестровье оказалось заинтересованным в успехе новых властей Республики Молдова, в окончательном разделе Советской Молдавии. У Приднестровья нет иллюзий по поводу реалистичности быстрого воссоздания единого молдавского государства. Приднестровье хочет независимости или автономии в составе большого православного государства.

Россия все ближе к реализации идеи реинтеграции постсоветского пространства. Она стоит перед очередным вызовом, который известный социолог Леонид Ионин назвал «новым распадом СССР». Он пишет: «Только сейчас начинается дележка территорий бывшего Советского Союза без какого-либо участия России и без оглядки на Россию» [1; 141]. Л.Ионин пишет, что «...распад ее (России – В.К.) в ходе общего демонтажа территории бывшего СССР в течение последующих трех-четырёх десятилетий вполне вероятен [1; 144]. Все ранее происходившие на постсоветском пространстве конфликты были по словам Ионин «внутрисемейными». «Теперь же, - пишет Л.Ионин, - все начинается всерьез, и откусывание внешними соседями постсоветских стран кусков постсоветского пространства – это уже откусывания от исторического тела России, то есть от самой России. Демонтаж России, таким образом, уже начался. Поэтому можно сказать, что рубежи России – это рубежи постсоветского пространства в целом, рубежи бывшего Советского Союза, и защищаться Россия должна именно там» [1; 145]. Россия воспринимает готовящуюся аннексию Молдовы Румынией как агрессию против нее самой, как угрозу собственному существованию. Логика Ионина в том, что «новый распад СССР», передел советской территории неизбежно приведет к распаду России. Исходя из такого видения, которое, на наш взгляд, открыто или скрыто разделяет гораздо больше россиян, чем это принято думать, Россия активно поддерживает сохранение независимого Молдавского Государства, его реинтеграцию на основе создания нового единого государства в тех же границах Советской Молдавии. Россия, как правопреемница СССР, практически стоит на защите внешних советских границ.

На Украине сложилась ситуация, когда попытки западноукраинской элиты «переделать» Великую Украину по своему образу и подобию, сконструировать унитарное этническое государство практически потерпели полный крах. Новое украинское руководство устами своего видного представителя Дмитрия Табачника утверждает о состоявшейся капитуляции националистов. «Помаранчевые» вожди повержены и посрамлены. Идеалы свободы и демократии дискредитированы. В стране выстраивается новая вертикаль власти, основанная на идее консолидации Украины совершенно на иных принципах –

на принципах постдемократического лоббизма, электорального авторитаризма и постмодернистского интернационализма. Духовный лидер этнических украинцев, западных украинцев писатель Андрухович в отчаянии высказывает идею отделения Галичины от Украины и ее независимого вхождения в Европейский Союз. Но новый президент Украины В.Янукович осуществляет реинтеграцию Украины на деле, он призван защитить внешние границы Советского Союза от внешних посягательств в пределах своей компетенции и вполне оправдывает эту миссию. Защита внешних границ СССР – главная миссия Януковича. Именно в этом контексте мы рассматриваем изменения и новые тенденции в украино-молдавских отношениях и в вопросе урегулирования приднестровского конфликта.

Во-первых, Президент В.Янукович подтвердил приверженность Украины такой ценности как суверенитет Республики Молдовы, ее территориальная целостность. Эту декларацию следует понимать так, что Украина будет препятствовать попыткам аннексии Молдовы Румынией, попыткам расхищению советских территорий. Украина остается крайне заинтересованной в сохранении Республики Молдовы на карте мира как независимого государства, которое является естественным препятствием на пути румынского продвижения в сторону украинских земель. Новое здесь то, что смыслом этой позиции Украины теперь является не поощрение скорейшего вхождения Молдовы в ЕС, а лоббирование сохранения внешних советских границ, сохранения советского территориального наследства.

Во-вторых, новым является координация политики в отношении Приднестровья и урегулирования приднестровского конфликта с Россией. Этапом в этом отношении стало совместное заявление президентов Медведева и Януковича. Уровень и интенсивность такой координации гораздо выше, чем это принято думать.

В-третьих, в политике Украины в регионе появились жесткие нотки, маленькие, но решительные шаги, типа передвижения двух пограничных столбов в районе Паланки. Это свидетельствует о готовности Украины использовать в двухсторонних отношениях свои естественные преимущества, на что раньше решимости не хватало.

В-четвертых, приняты меры по укреплению Приднестровья и повышению уровня его жизнеспособности, сохранению его политического потенциала как естественного препятствия на пути румынского экспансионизма. Улучшились условия для реализации принципа свободы экономической деятельности в регионе, улучшились условия для развития трансграничного сотрудничества. Усилился гуманитарный обмен между регионами Украины и Приднестровьем. Контекст приднестровской проблемы рассматривается на Украине шире, чем просто украино-молдавские отношения, это также украино-румынские и украино-российские отношения.

В-пятых, Украина готова принять самое активное участие в российско-европейском торге вокруг Приднестровья. Процесс европеизации урегулирования приднестровского конфликта не должен и не может обойти стороной

Украину. Тема Приднестровья станет в ближайшее время главной темой украинского председательства в ОБСЕ.

В-шестых, Украина по новому рассматривает возможности трансграничного сотрудничества, поскольку практически все ее регионы являются пограничными и включены в те или иные территориально-политические системы. Для нас, жителей новороссийской части Украины, ее южного региона очень важна судьба Одесского экономического макрорегиона, в который входит Молдова, Приднестровье, украинское Причерноморье.

В-седьмых, общественность Украины все больше озабочена ростом профашистских настроений в соседних странах – Венгрии, Чехии, Словакии и Румынии. В нашем контексте – это деятельность румынских ультраправых политических партий «Новые правые» (Nouva Dreapta) и «Великая Румыния» (Roma nia Mare). Ячейки «Новых правых» распространены не только в Румынии, но и в Молдове. Эти популярные партии выдвигают территориальные претензии к Украине и выступают в поддержку профашистской идеологии [2; А5].

Таким образом, Украина крайне заинтересована в активном возобновлении переговорного процесса в формате «5+2». Эти переговоры должны стать площадкой для реализации Украиной своего потенциала как председателя ОБСЕ в скором будущем, а также пространством для реализации новой миссии Украины – защищать советское территориальное наследство. Что касается смысла переговорного процесса, то вряд ли Украина заинтересована в том, чтобы этот переговорный процесс привел к быстрым и решительным результатам. Украине необходим статус-кво, хотя бы с учетом ее ситуативной слабости как внешнеполитического игрока.

Приднестровье также заинтересовано в продвижении переговоров в формате «5+2», так как эти переговоры – важный инструмент легитимации Приднестровья, его международного признания. Результаты же переговоров интересуют Приднестровье еще в меньшей мере, чем Украину, поскольку Приднестровье, ее политическая и деловая элиты ориентированы на самостоятельность и самодостаточность.

Россия заинтересована в активном продвижении переговорного процесса в сложившемся формате по причине того, что этот формат закрепляет ведущую роль России в процессе урегулирования. Но результат России также кажется преждевременным, ведь по выражению приднестровского лидера И.Смирнова «в Кремле много башен», и скажем, ФСБ и МИД России по разному вероятно смотрят на Приднестровье и его роль.

Молдова, пожалуй, наиболее заинтересована в результате переговоров, в реинтеграции, в воссоздании независимости и суверенитета республики в советских границах. Но и здесь проявляется политический прагматизм в виде «футбольной дипломатии Филата», которая явилась косвенным признанием Приднестровья.

В конечном итоге можно сделать вывод, что в вопросе урегулирования приднестровского конфликта возобладала идея – «движение – все, конечная цель

– ничто», приписываемая Бернштейну. Все участники в разной степени заинтересованы в продолжении переговоров, но никто не заинтересован в их быстрых результатах. Исходя из этого, на ближайшее пятилетие можно прогнозировать интенсивное возобновление переговорного процесса, который тем не менее, будет довольствоваться лишь паллиативами, промежуточными и скудными результатами в виде мер доверия, совместных проектов и заявлений.

Литература

1. **Ионин Л.Г.** *Андейт консерватизма*. М.: Изд. Дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010.
2. **Маргынченко А.** *Черный интернационал у границ Украины* // 2000. – 17.12.2010. – А5.

vkorobov@mail.ru

Data prezentării articolului - 11.05.2012

ANALIZA COMPARATĂ A ETAPEI ÎNȚIALE ȘI ACTUALE A NEGOCIERILOR ÎN PROBLEMA SOLUȚIONĂRII CONFLICTULUI TRANSNISTREAN

*Ghenadii KONENKO, Șeful secției Moldovei și
Transnistriei a Institutului CSI*

Rezumat

În acest articol autorul analizează etapele procesului de negocieri: formatul 3+2, formatul 5+2. Este un studiu comparat, scopul căruia este: elucidarea pozițiilor părților, pentru a găsi posibilitățile unui compromis. Autorul declară reușit modelul, expus în Memorandumul Kozac – proiectul de federalizare a Moldovei, cu oferirea unui statut de subiect al federației - Transnistriei. În concluzii autorul menționează că la moment, decembrie 2010, nu este nici o posibilitate de a reactualiza procesul de negocieri.

Cuvinte-cheie: negocieri, format 3+2, format 5+2, stat federativ, stat unitar, statut de subiect al federației.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE INITIAL AND CURRENT STAGE OF NEGOTIATIONS REGARDING THE TRANSNISTRIAN SETTLEMENT

Ghenadii KONENKO, Federația Rusă

Abstract

In this article, the author analyses the stages of the negotiation process: 3+2 format, 5+2 format. It's a comparative study, which goal is to elucidate the position of the sides in order to find the opportunities of a compromise. The author states that the model, exposed in the Kozac Memorandum – the project of federalization of Moldova, providing the statute of subject of federation to Transnistria, is successful. In conclusions, the author mentions that currently, December 2010, there is no way of reviving the negotiation process.

Key words: negotiation, 3+2 format, 5+2 format, federative state, unitary state, subject of federation statute.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ НАЧАЛЬНОГО И НЫНЕШНЕГО ЭТАПОВ ПЕРЕГОВОРОВ ПО ПРИДНЕСТРОВСКОМУ УРЕГУЛИРОВАНИЮ

После прекращения вооруженного конфликта между Кишиневом и Тирасполем прямые переговоры по урегулированию молдавско-приднестровской проблемы начались, как известно, в феврале 1993 года. Функции посредника, по просьбе молдавской стороны, взяла на себя Москва.

В мае этого же года с согласия тогдашнего президента России к переговорному процессу в качестве посредника присоединилась Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе (тогда еще Совецание). Необходимости большой в этом

не было, но в это время ставшему «демократом» Ельцину очень нужна была моральная и материальная поддержка Запада. Отсюда и реверанс в сторону ОБСЕ. Так или иначе, эта организация стала непосредственным участником переговоров по молдавско-приднестровскому урегулированию.

В сентябре 1995 года, по инициативе Тирасполя, поддержанной молдаванами, к посреднической миссии присоединилась и Украина. Но, видимо, участникам переговорного процесса сделать это нужно было раньше. Так был создан пятисторонний формат переговорного процесса 3+2 (стороны конфликта Молдова и Приднестровье, посредники – Россия, Украина, ОБСЕ). И, надо сказать, что деятельность его была достаточно продуктивной.

При содействии посредников стороны сумели достичь некоторых договоренностей по нормализации их отношений.

Наиболее значимыми на начальном этапе переговоров были: Совместное заявление президента Молдовы М.Снегура и лидера Приднестровья И.Смирнова, определявшее общие принципы и цели переговорного процесса по выработке государственно-правового статуса Приднестровья; Соглашение о поддержании мира и гарантиях безопасности между Республикой Молдова и Приднестровьем, в котором стороны взяли на себя обязательство «не применять во взаимных отношениях военную силу и не оказывать политическое, экономическое или иные формы давления друг на друга»; Протокол, закреплявший за Приднестровьем право иметь свою конституцию, законодательство, символику государственно-территориального образования (герб, флаг, гимн), право самостоятельно устанавливать и поддерживать международные контакты в экономической, научно-технической и культурной областях.

8 мая 1997 года в Москве был подписан Меморандум об основах нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем, ставший юридической базой для последующих переговоров. В нем нашли свое отражение многие положения ранее подписанных между сторонами документов. Но он содержал и весьма важный новый элемент - речь шла о создании общего для Молдавии и Приднестровья государства. В Московском меморандуме было записано обязательство сторон «строить свои отношения в рамках общего государства в границах бывшей Молдавской ССР на январь 1990 года».

Меморандум был подписан уже новым президентом Республики Молдова П.Лучинским. От Приднестровья его подписал глава региона И.Смирнов. От посредников – президенты России и Украины, а также тогдашний Действующий председатель ОБСЕ.

Кишиневу и Тирасполю предстояло теперь совместно определить форму и характер будущего общего молдавского государства.

Новый импульс переговорному процессу придала Одесская встреча в верхах (20 марта 1998 г.), где были подписаны Соглашение о мерах доверия и развитии контактов между Молдовой и Приднестровьем и Протокол о первоочередных шагах по активизации урегулирования приднестровской проблемы.

После некоторой паузы Кишинев и Тирасполь двусторонний диалог продолжили в апреле 2001 года вскоре после победы Партии коммунистов

Молдовы на парламентских выборах. Как мы помним, основным предвыборным обещанием ПКРМ было быстрое урегулирование приднестровской проблемы. Тогда же состоялась встреча В.Воронина и И.Смирнова.

В Киеве 2-3 июля 2002 г. переговоры по нормализации взаимоотношений между Молдовой и Приднестровьем уже проходили как заседание образованного к этому времени решением Братиславской встречи «Постоянного совещания по политическим вопросам в рамках переговорного процесса по приднестровскому урегулированию». Формат тот же – 3+2. В них приняли участие представители стран посредников – России и Украины, а также ОБСЕ. В ходе переговоров глава миссии этой организации в Кишиневе Д.Суорц внес на рассмотрение новый проект Соглашения по урегулированию, где была сделана очередная попытка определить принципы и параметры отношений между Молдовой и Приднестровьем в будущем общем молдавском государстве.

В проекте документа декларировалось создание в Молдавии демократического федеративного правового государства с республиканской формой правления. Это был весьма значительный шаг вперед, ибо согласившаяся с данной формулировкой молдавская сторона, таким образом, отказывалась от принципа унитарного построения Республики Молдова, что являлось до этого главным препятствием в поисках компромисса между Кишиневом и Тирасполем по форме государственного устройства объединенной Молдавии.

Следует подчеркнуть, что трудные, но в целом результативные переговоры в рамках формата 3+2, которые имели место в течение всего 2002 года и первой половине 2003 года, способствовали постепенному сближению позиций Молдовы и Приднестровья и созданию Совместной конституционной комиссии по выработке новой Конституции будущего объединенного государства.

Остановлюсь кратко на некоторых моментах, связанных с Меморандумом «Об основных принципах государственного устройства объединенного государства», который был разработан Москвой по просьбе молдавской стороны, с учетом всех особенностей упомянутых выше переговоров, с учетом последних на то время позиций Кишинева и Тирасполя по урегулированию молдавско-приднестровской проблемы.

С появлением в ноябре 2003 года этого документа, известного также под названием Меморандума Козака, у Молдовы и Приднестровья, на наш взгляд, появился шанс положить конец многолетнему противостоянию и создать общее федеративное государство.

Представленный конфликтующим сторонам российский документ предусматривал создание федерации, сохранял территориальную целостность страны и наделял Приднестровье статусом субъекта федерации, обладающего правами государственного образования.

Инициатива Москвы была призвана помочь Молдове и Приднестровью выйти из создавшегося тогда тупика в работе над новой Конституцией объединенной страны, которая велась в рамках упомянутой выше комиссии.

Дело в том, что позиции молдавской и приднестровской сторон, в принципе

уже поддерживавших идею построения общего государства на федеративной основе, расходились по вопросу формы и характера этой будущей федерации. Тирасполь настаивал на равноправии ее субъектов, Кишинев же считал, что федерация должна быть «асимметричной».

Российский план урегулирования в этом отношении устраивал обе стороны. Приднестровье согласилось с принципом асимметричной федерации при обеспечении особого статуса региона как государственного образования в составе федеративного государства, что в Меморандуме ясно просматривалось.

Посредник на переговорах и гарант будущих договоренностей между Молдовой и Приднестровьем по проблеме урегулирования Украина в целом поддержала инициативу Москвы.

Что же касается ОБСЕ, то 24 ноября секретариат организации опубликовал заявление, из которого можно было понять, что среди ее членов «нет консенсуса для поддержки» российского меморандума. В заявлении вместе с тем говорилось, что, если стороны придут к соглашению в соответствии с предложенным Меморандумом, то ОБСЕ займет нейтральную позицию.

Казалось, что долгожданное разрешение приднестровской проблемы будет найдено и получит правовое закрепление в подписанном сторонами соответствующем документе.

Но не все разделяли такую точку зрения как внутри страны, так и особенно за ее пределами. За рубежом были недовольны потенциальным усилением российских позиций в регионе.

Позиции Россия укреплялись еще и тем, что военные гарантии урегулирования предоставляла, прежде всего, Москва с возможным подключением к ним позднее и других стран. Но поскольку российский воинский контингент оставался в Молдавии еще на долгое время, такое развитие ситуации не могло устроить США и Запад в целом.

Под их нажимом 24 ноября президент В.Воронин отказывается от подписания Меморандума.

Решение приднестровской проблемы вновь откладывалось на неопределенное время.

Несмотря на то, что Кишинев в феврале 2004 года представил посредникам свой новый план урегулирования, изложенный в Декларации об основных принципах государственного устройства Республики Молдова, подвижек на переговорах не произошло.

Из документа было ясно, что Молдова готова предоставить Приднестровью лишь статус усеченной территориальной автономии в рамках федерации, но в которой отчетливо проглядывались черты унитарного государства.

Не сдвинув с мертвой точки переговоры и Пакт стабильности и безопасности для Молдовы от 1 июня 2004 года, предложенный Кишиневом России, США, Румынии, Украине и Европейскому Союзу на обсуждение и для возможного его подписания. В документе шла речь о будущем страны как в плане решения ее внутривнутриполитических и социальных проблем на перспективу, так и во внешне-

политическом плане, когда ряд иностранных государств и международная европейская организация фактически должны были участвовать в строительстве этого будущего, обеспечивая гарантии независимого существования, территориальной целостности и демократического развития Республики Молдова. Но инициаторы новой идеи по урегулированию при этом забыли о самих приднестровцах, и было непонятно, какая Приднестровью в этом отводилась роль.

А в сентябре 2004 года Молдова уже отказывается и от создания федерации.

В появившемся в это время проекте Декларации стабильности и безопасности для Молдовы, подготовленном западными странами, и в аналогичном молдавском документе под тем же названием уже вообще не упоминалось ни о федерализации Молдавии, ни о Приднестровье как участнике переговоров.

Таким образом, молдавская сторона в который раз полностью пересмотрела свою позицию по проблеме приднестровского урегулирования. Все наработки участников переговоров, начиная с июля 2002 г., пошли насмарку. Переговорный процесс был отброшен далеко назад.

С приходом к власти на Украине В.Ющенко в конце 2004 - начале 2005 гг. украинская сторона активизирует свое участие в переговорах, но все чаще начинает играть на стороне Кишинева, как, впрочем, и ОБСЕ.

В середине мая 2005 года Украина на очередной встрече 3+2 в Виннице вносит на рассмотрение свой план решения приднестровской проблемы.

Правильнее было бы назвать проект Киева совместным украинско-молдавским документом, так как накануне в столице Украины побывала молдавская делегация, которая предложила внести в него ряд существенных поправок, с чем украинцы согласились.

В конце концов, все свелось к тому, что на переговорах по урегулированию стали обсуждать не вопрос о статусе Приднестровья в общем государстве, а вопросы демократизации и демилитаризации региона под международным контролем и т.д.

Естественно, что у Тирасполя на этот счет было, естественно, отрицательное мнение. Точно также крайне негативно им было воспринято и принятие 22 июля 2005 года парламентом Молдовы Закона об основных положениях особого правового статуса населенных пунктов левобережья Днестра, который предусматривает учреждение не государственно-территориального, а автономно-территориального образования – Приднестровья.

Следует отметить, что закон принимался без какого-либо участия самих приднестровцев и без учета их мнения относительно положений самого закона.

Понимая, что навязать Тирасполю свои условия решения приднестровской проблемы в рамках формата 3+2, несмотря на поддержку Украины и ОБСЕ, видимо, не удастся, Кишинев решил позвать на помощь США и ЕС.

Москва же, хотя и помнила о неадекватном решении Молдовы относительно подписания согласованного со сторонами конфликта российского плана урегулирования, тем не менее, была готова лояльно рассматривать вместе с другими переговорщиками все подготовленные и представленные на обсуждение проекты документов, будь то Декларация об основных принципах государственного устройства Молдовы или план Ющенко.

В сентябре 2005 года в Одессе на очередном заседании формата 3+2 Россия вносит и свой план по урегулированию, руководствуясь тем обстоятельством, что на двусторонних и многосторонних переговорах обсуждались вопросы, не имеющие прямого отношения к решению проблемы урегулирования, а разработка статуса Приднестровья откладывалась. Документ назывался «Основные принципы, направления и этапы приднестровского урегулирования».

На той же встрече в Одессе США и ЕС становятся наблюдателями на переговорах. Новый механизм получает название формата 5+2.

Но изменение формата и увеличение числа участников не привело к активизации переговоров и обсуждению имевшихся на то время трех документов по урегулированию (молдавского, украинского, российского). Понятно, что чем больше игроков, у которых есть и свои интересы, тем труднее поиски консенсуса.

К тому же предпринятые в марте 2006 года Кишиневом и поддержанные Киевом меры по ужесточению таможенного режима для приднестровских экономических агентов, как и предшествующие им рестрикционные меры 2004 года привели к новому резкому обострению отношений между Молдовой и Приднестровьем. Но, что показательно, не приднестровская сторона в знак протеста против дискриминационных мер покинула переговоры в 2006 году, а молдавская. Возможно, это был шантаж, и Кишинев рассчитывал на то, что Тирасполь все-таки пойдет на какие-то уступки. Но этого не случилось. Результатом же этого демарша Молдовы стало замораживание переговоров, это состояние их длится и по сей день.

После 2003 года позиции сторон – Молдовы и Приднестровья постепенно все больше разнятся друг от друга, и в настоящее время они диаметрально противоположны.

Кишинев по-прежнему видит решение проблемы только на основе принятого летом 2005 года Закона об основных положениях особого правового статуса населенных пунктов левобережья Днестра (Приднестровья), наделяющего регион статусом автономно-территориального образования в рамках унитарного государства.

Тирасполь, который в ответ провел 17 сентября 2006 года референдум по вопросу о независимости Приднестровского региона, основываясь на его результатах, заявляет о своем стремлении строить независимое от Молдовы государство с возможным присоединением в будущем к России.

Прошло уже более 5 лет, как существует формат 5+2, но пока в его активе нет заметных позитивных достижений.

Тем временем Россия продолжала выполнять свои функции посредника. По ее инициативе в апреле 2008 года после длительного перерыва (с 2001 г.) состоялась первая встреча между лидерами Молдовы и Приднестровья, результатом которой было создание совместных рабочих групп по укреплению мер доверия между Кишиневом и Тирасполем.

В конце декабря 2008 года прошла вторая встреча молдавского и приднестровского руководителей.

18 марта 2009 года в Москве состоялись трехсторонние консультации президентов России, Молдовы и Приднестровья. В их совместном заявлении, опубликованном после встречи, было сказано, что Кишинев и Тирасполь намерены развивать прямой диалог ради разрешения конфликта.

Участники встречи особо отметили, что основным форматом переговоров по урегулированию остается формат 5+2, что преобразование миротворческой операции в молдавско-приднестровском регионе и передача ее под международный мандат возможны после политического решения о нормализации отношений между Молдовой и Приднестровьем.

Но начавшиеся трехсторонние контакты были восприняты как угроза существующему формату 5+2, как попытка решить приднестровскую проблему без других участников переговорного процесса.

В Евросоюзе раздаются голоса о том, что «...проблема может быть решена только в формате “5+2”, и отход от этого формата недопустим».

В Киеве заявляют о том, что Украина обеспокоена возможностью выработки договоренностей по приднестровскому урегулированию без учета ее мнения.

Затем следует заявление занимавшегося длительное время молдавско-приднестровскими проблемами американского эксперта о том, что без учета интересов США урегулирование вообще невозможно.

Создавалось впечатление, что Киев и Вашингтон волновало не само урегулирование, как таковое, а лишь необходимость соблюдения их интересов. Но если позиция Украины понятна – неурегулированный конфликт у ее границ. Но США то расположены за тысячи километров от Приднестровья и Молдовы. Наверное, правы те, кто утверждает, что у американцев здесь один главный интерес – урегулирование должно быть таким, чтобы российского военного присутствия в регионе не было ни в какой форме. Даже, если оно способствует сохранению мира и стабильности и обеспечивает мирные условия для переговорного процесса.

А разве вообще было бы плохо, если бы молдаване и приднестровцы нашли устраивающий их вариант урегулирования, руководствуясь, прежде всего, своими интересами. А произойдет это с помощью России, или Украины, или Соединенных Штатов не столь важно. Главное то, что еще одним конфликтом на земле стало бы меньше.

В 2010 году появились и другие переговорные площадки, где, наряду с обсуждением глобальных проблем, в частности, проблемы европейской безопасности, затрагивался и вопрос молдавско-приднестровского урегулирования. Я имею в виду встречу немецкого канцлера Ангелы Меркель и российского президента Дмитрия Медведева в Мезеберге летом этого года, когда был подписан меморандум, предусматривающий создание Комитета РФ-ЕС по вопросам внешней политики, который решал бы практические вопросы безопасности в Европе, заложил бы основы гражданско-военного урегулирования конфликтов, включая Приднестровье.

Я имею также в виду другую трехстороннюю встречу в октябре с.г. во французском Довиле президента Франции Н.Саркози, канцлера Германии А.Меркель и президента России Д.Медведева, которые также обсудили вопросы европейской безопасности, затронув отдельно и вопрос молдавско-приднестровского урегулирования.

В заключение. На мой взгляд, до решения проблемы очень и очень далеко.

Несмотря на все усилия посредников и наблюдателей, никак не удастся возобновить полномасштабные переговоры. И, видимо, в ближайшее время этого не случится.

Во-первых, в Кишиневе после выборов 28 ноября еще не сформированы высшие органы государственной власти. Когда это произойдет, сказать трудно.

Во-вторых, даже, если бы все участники и собрались за столом переговоров, о чем бы они стали говорить. О мерах доверия? Налаживание контактов между сторонами с целью установления или восстановления атмосферы доверия друг к другу необходимо, но это не решение проблемы в целом. Если доверие будет восстанавливаться такими темпами, как это происходит сейчас, потребуется еще не одно десятилетие.

В-третьих, к сожалению, стороны по-прежнему занимают, как говорилось выше, несовместимые позиции по вопросу урегулирования. И нет никаких признаков, что Кишинев и Тирасполь готовы начать движение навстречу друг другу.

В-четвертых, сегодня на повестке дня переговорщиков нет какого-либо документа, который Молдова и Приднестровье могли взять за основу, чтобы искать взаимоприемлемое решение. Вариант с созданием федерации отвергнут в Кишиневе и в Тирасполе. Известный закон от 22 июля 2005 года, как заявляют в Приднестровье, совершенно неприемлем, а Молдова категорически не хочет слышать про договор «О дружбе и сотрудничестве между Республикой Молдова и Приднестровской Молдавской Республикой». Посредники и наблюдатели также не могут его принять, ибо выступают за территориальную целостность Молдовы, считая Приднестровье ее составной частью.

Так, что в любом формате перспективы приднестровского урегулирования пока неясны, и в этом отношении трудно высказать даже осторожный оптимизм.

gk@aqf.ru

Data prezentării articolului - 11.05.2012

FORMATUL 5+2 DIN PERSPECTIVA ESENȚEI CONFLICTULUI: NECESITATEA MODIFICĂRII

Aurelian LAVRIC, doctor, conferențiar universitar, USM

Rezumat

Investigația realizată vizează analiza procesului de negocieri în formatul „5+2”, în conflictul din estul Republicii Moldova. Studiul comparat îi permite autorului să demonstreze că în formatul negocierilor sunt comise erori. În acest context sunt necesare modificări esențiale. Valorificând documentele ce reflectă rolul ONU în soluționarea conflictelor, autorul formulează greșala admisă de conducerea Moldovei în aprecierea esenței conflictului. El arată: în RM nu este vorba de separatism, ci de ocupație. RM nu se află în conflict cu unele grupuri etnice ce populează anumite localități, ci cu Federația rusă. Pentru a soluționa conflictul este necesar de spus adevărul și de apelat la ONU.

Cuvinte-cheie: cartografierea conflictului, referendum, separatism, ocupație, negocieri.

5+2 FORMAT FROM THE PERSPECTIVE OF THE CONFLICT ESSENCE: THE NEED TO CHANGE

Aurelian LAVRIC, USM

Abstract

This investigation has analyzed the process of negotiations in the „5+2” format for the conflict from the East of the Republic of Moldova. The comparative study, allows the author to prove that there are errors in the format of the negotiations. In this context, essential changes are needed. Valuing the documents that reflect the role of UN in solving conflicts, the authors reflects on the error admitted by the leadership of Moldova in evaluating the essence of the conflict. He argues that in RM there is not separation, there is occupation. RM is not in conflict with some ethnic groups that populate certain localities, but with Russian Federation. In order to solve the conflict, one needs to say the truth and to appeal to UN.

Key words: cartography of the conflict, referendum, separatism, occupation, negotiations

Aplicarea standardelor și experienței internaționale în soluționarea conflictului din estul RM. Rolul ONU. Atunci când purcedem la abordarea conflictului din estul Republicii Moldova este foarte important să ne raportăm la standardele și experiența internațională în materie de soluționare a conflictelor. Primul pas în soluționarea conflictelor este înțelegerea factorilor și mecanismelor care contribuie la declanșarea lor. În acest context, trebuie identificate unele „recurențe și similarități în datele istorice”, precum și trebuie elaborați „indicatori care să permită prognoza crizelor și a evoluției lor” [1, p.213]. Propriu-zis este vorba de necesitatea unei „cartografieri” a conflictului, care are drept scop identificarea elementelor constitutive și a particularităților acestuia. Aceasta se realizează prin analiza de documente. Așadar, „pentru a soluționa un conflict, este necesară înțelegerea istoricului, contextului și dinamicii de desfășurare a acestuia, chestiunile discutate, precum și cunoașterea actorilor implicați” [1, p.214]. Într-un cuvânt, este necesar să stabilim *esența* conflictului. În 1992

ONU a emis un raport - „O agendă pentru pace” - în care, printre altele, se face referință la elementele prezentate mai sus. Adică, după cum notează autorii, „Înainte de a decide ce acțiuni specifice trebuie întreprinse, sunt necesare identificarea contextului în care se desfășoară respectivul conflict, precum și natura, cauzele și dinamica ce îl caracterizează. De asemenea, trebuie create mecanisme de monitorizare a indicatorilor de criză, astfel încât să poată fi identificate la timp orice modificări semnificative în situația conflictuală în cauză [1, p.222]. Cu părere de rău, autoritățile Republicii Moldova au dificultăți „în a stabili însăși natura conflictului” [1, p.253] din zona nistreană.

Așadar, prima confuzie a autorităților de la Chișinău este legată de înțelegerea greșită – așa cum transpare și în formatul „5 + 2” (al unor negocieri quasiinexistente), agreeat de autoritățile moldovenești – a actorilor implicați în conflictul din estul Republicii Moldova. Deși Memorandumul privind reglementarea conflictului (care, de fapt, a fost un acord de încetare a focului), din 21 iulie 1992, a fost semnat exclusiv de președinții Moldovei M. Snegur și Rusiei B. Elțin (deci, acestea sunt cele două părți în conflict, întrucât trupele armatei regulate ruse și formațiuni paramilitare de cazaci ruși au luptat împotriva poliției statului moldovenesc), astăzi Rusia figurează în formatul menționat mai sus ca mediator (ce fel de „mediator neutru” [1, p. 252], poate fi ea?), între Republica Moldova și o parte a sa în care se află un regim de ocupație militară rusească, condus de cetățeni ruși, unul născut la Habarovsk – I. Smirnov și sosit la Tiraspol cu câțiva ani înainte (1987) de declanșarea conflictului, iar un altul născut la Novosibirsk – V. Antiufeev și sosit pe Nistru în toamna lui 1991, după puciul nereușit din august al aceluiași an, în cadrul căruia el s-a manifestat – și a fost înfrânt de forțele democratice – la Riga. Într-o emisiune din 21 septembrie 2007 de la postul de televiziune „NIT”, președintele V. Voronin a declarat că din 1997, în urma Memorandumului semnat de președintele P. Lucinschi și I. Smirnov, „Pridnistrovie” a fost recunoscută ca parte în conflict. Dar după ultimul „referendum” din „Nistrenia” (așa cum este denumită regiunea aflată sub ocupație militară rusească la postul oficial de radio din Tiraspol) cu privire la independență și alipirea la Rusia (în 2006), mass – media au informat că „Sovietul Suprem” de la Tiraspol a anulat toate înțelegerile (actele semnate) cu autoritățile de la Chișinău.

„Pacea poate fi stabilită dacă două sau mai multe părți care își recunosc identitatea renunță la unele pretenții importante și acceptă să se conformeze unor reguli comune, create împreună și moral juste” [1, p.228]. În cazul în care autoritățile de la Chișinău se decid să respecte Constituția Republicii Moldova, în care se stipulează că actele emise de organizațiile internaționale, la care Republica Moldova este parte, prevalează asupra oricărei legi interne, chiar asupra Constituției, Moldova trebuie să denunțe actualul format „5 + 2” și să solicite ONU să medieze negocierile între Rusia și Republica Moldova (cei doi actori reali implicați în conflict), în virtutea deciziei CEDO în dosarul Ilașcu, decizie care a recunoscut Rusia ca parte în diferend. Conflictul din estul RM a fost rezultatul încălcării de către Rusia a punctului patru din articolul 2 al Cartei ONU, documentul fundamental pentru dreptul internațional public: „toții membrii organizației se vor abține, în relațiile lor internaționale, de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei, fie împotriva integrității teritoriale ori independenței

politice a vreunul stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite” [1, p.227]. Este regretabil faptul că până astăzi nu există o implicare a ONU în gestionarea și soluționarea conflictului – care nu este nicidecum unul „moldo – transnistrean” – ci este „ruso – moldovenesc”, în condițiile în care „Consiliul de Securitate este cel care, actualmente, trebuie să identifice cazurile de amenințare împotriva păcii, de încălcări ale păcii și de acte de agresiune, precum și să decidă ce acțiuni se impun” (Carta ONU, articolul 39) [1, p.228].

Este într-adevăr o chestiune fundamentală pentru autoritățile de la Chișinău să se decidă (deși, după cum am arătat, decizia CEDO nu le lasă posibilitatea unei alternative): este conflictul din estul Moldovei unul internațional, între doi subiecți, Rusia și Republica Moldova, sau este unul intern, separatist, și atunci s-ar aplica punctul 7 din articolul 2 al Cartei ONU: „Nici o dispoziție din prezenta Cartă nu va autoriza Națiunile Unite să intervină în chestiuni care aparțin esențial competenței interne a unui stat, și nici nu va obliga pe membrii săi să supună asemenea chestiuni spre rezolvare pe baza prevederilor prezentei Carte; acest principiu nu va aduce însă întru nimic atingere aplicării măsurilor de constrângere prevăzute în capitolul VII” [1, p.227]. Dacă Moldova ar avea curajul să recunoască și să afirme adevărul, ea ar putea apela la Curtea Internațională de Justiție, principalul organism judiciar al ONU, care judecă dispute între state. În orice caz, „Cel mai important actor în domeniul reglementării și gestionării crizelor și conflictelor internaționale rămâne ONU” [1, p.244], care nu este angajată în soluționarea conflictului din estul Moldovei, numai pentru că autoritățile de la Chișinău nu înțeleg sau nu recunosc natura reală a conflictului.

Atunci când cetățenii moldoveni de peste Nistru, din satul Corjova, nu au putut să-și desfășoare alegerile locale din 2007, și alte scrutine ulterioare, blocate în mai multe rânduri de trupele rusești de ocupație, autoritățile de la Chișinău ar fi trebuit să facă apel la doctrina „responsabilității de a proteja”, potrivit căreia comunitatea internațională are datoria morală de a interveni în cazurile în care statele nu sunt capabile să-și protejeze cetățenii de catastrofe evitabile [1, p.244, vezi International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001]: „Atunci când statele nu vor sau nu își pot proteja cetățenii, comunitatea internațională are datoria de a interveni” [1, p.243], ONU rămânând cel mai potrivit actor internațional care poate autoriza anumite acțiuni în asemenea contexte. Printre instrumentele comunității internaționale se numără sancțiuni economice, întreruperea relațiilor diplomatice, sau măsuri mai radicale [1, p.228]. Chiar dacă Rusia este membru al Consiliului de Securitate, pentru ea este important să aibă o imagine bună în lume, să fie membru al grupului G 8, membru al Organizației Mondiale a Comerțului și să nu apară ca un stat agresor (așa cum este, în virtutea deciziei CEDO în cazul Ilașcu). Este o greșală strategică, dincolo de nesocotirea adevărului, plasarea de către autoritățile de la Chișinău a conflictului de pe Nistru pe lista conflictelor separatiste (care vizează conflictele din Abhazia, Osetia de Sud și Karabahul de Munte), listă supusă acum câțiva ani discuției la ONU. După cum am arătat, conflictul din estul Republicii Moldova nu este unul separatist.

Unul din precedentele la care se poate raporta Moldova în tentativa de a soluționa conflictul este criza algeriană din 1958, când dispunând retragerea armatei și a

coloniștilor francezi din Algeria, președintele Charles de Gaulle declara: „Este vorba despre faptul de a determina, coincid oare interesele supreme ale Franței cu interesele coloniștilor francezi din Algeria” [2, p. 376]. Din 1792 Transnistria și din 1812 Basarabia (din care Rusia mai deține la ora actuală cinci localități: municipiul Bender și satele Chițcani, Gîsca, Proteagailovca și Merenești) au devenit colonii rusești. După destrămarea în 1991 a URSS, Rusia nu dorește să restituie statului moldovenesc teritoriile respective: **o parte** din Cisnistria (malul drept) și **o parte** din Transnistria (malul stîng). După cum se știe, militarii francezi din Algeria au întreprins în 1958 așa-numita „rebeliune a generalilor”, înfrîntă de armata fidelă președintelui francez Charles de Gaulle. Totuși, ar fi fost imposibil ca autoritățile algeriene să-i fi declarat pe generalii rebeli francezi drept separatiști algerieni. Într-un context similar, din păcate, autoritățile de la Chișinău i-au denumit pe Smirnov, Antiufeev și pe alții de la Tiraspol separatiști.

Un alt precedent pentru conflictul din Moldova îl reprezintă retragerea efectuată în 2005 de premierul israelian Ariel Sharon a coloniștilor evrei din sectorul Gaza. Autoritățile palestiniene desigur nu i-ar fi declarat pe coloniștii evrei, care nu doreau să-și părăsească casele, drept „separatiști”. Numai în Moldova, președinții Snegur, Lucinschii, Voronin și actualmente Ghimpu îi denumesc cu nonșalanță pe liderii regimului de la Tiraspol drept „separatiști”, respectiv regimul impus în estul Moldovei drept unul „separatist”, aducând prin aceasta cel mai mare ajutor posibil regimului de ocupație rusească, întrucât prin aceasta – fiind denumit separatist – el este legitimat. Căci evenimentele din Kosovo au arătat că, în anumite situații, comunitatea internațională se sensibilizează și susține unele regiuni și regimuri separatiste.

Un al treilea precedent ce poate fi utilizat în găsirea unei soluții pentru conflictul ruso-moldovenesc de pe Nistru este conflictul ruso-chinez din extremul Orient. Au fost două zone de conflict. Prima este cea din dreptul orașului Vladivostok și vizează insula Damansk (de 20000 metri pătrați) de pe râul Ussuri. Deși formal (de jure) era un teritoriu chinez, după încheierea războiului al II mondial armata și autoritățile sovietice nu l-au părăsit. În 1964 conducerea chineză a declarat că insula respectivă este teritoriu chinez. Iar în martie 1969 au avut loc ciocniri între armata chineză și armata sovietică de ocupație. De menționat faptul că autoritățile chineze nu i-au declarat pe militarii ruși de pe insulă separatiști. În urma unor negocieri ruso-chineze, în 1991 secretarul general al PCUS Mihail Gorbaciov a semnat un acord cu conducerea chineză prin care a restituit/retrocedat teritoriul respectiv Chinei. De asemenea, în virtutea unui acord semnat de președintele Elțin cu conducerea chineză, la 1 ianuarie 2007 (în timpul președinției lui Vladimir Putin) Rusia a retrocedat Chinei o peninsulă și două insule în dreptul orașului Habarovsk. Într-un comentariu pe postul rusesc de televiziune TVCI, de la Moscova, se menționa că au fost părăsite cazarmele armatei rusești, iar numeroși locuitori ai Habarovskului („habarovcheane”) și-au pierdut casele de vacanță („dachnye uchastki”). Guvernul Chinei a declarat că va construi în teritoriile redobândite, vis-à-vis de Habarovsk, un oraș în care va locui un milion de cetățeni chinezi. De menționat că Guvernul de la Beijing nu i-a declarat pe militarii ruși din zona de ocupație de pe râul Amur și pe deținătorii de case de vacanță originari din orașul Habarovsk drept separatiști, astfel cum astăzi oficialii de la Chișinău îl numesc pe originarul din Habarovsk („habarovcheanin”) Igor Smirnov – „separatist”.

Separatism sau ocupație străină? Scrisoarea din 12 noiembrie 2010 a președintelui interimar al RM Mihai Ghimpu, în adresa Secretarului General al Alianței Nord-Atlantice, Anders Rasmussen, în legătură cu subiectul „retragerii trupelor ruse de pe teritoriul statului nostru” ridică unele semne de întrebare. „Trupele ruse pe teritoriul statului nostru nu sunt doar o sursă permanentă de pericol la adresa securității Republicii Moldova, dar și de alimentare a **separatismului transnistrean** (s. A.L.), dat fiind faptul că **liderii separatiști de la Tiraspol** (s. A.L.) văd în prezența trupelor ruse, dislocate în regiune, un suport moral, politic și material al acțiunilor lor”, notează Mihai Ghimpu. În primul rând, în ceea ce privește „separatismul”. Probabil că nu este un secret pentru nimeni faptul că Republica Moldova este un stat separatist, care s-a separat de Rusia, sub ocupația căreia s-a aflat, ultima dată, din 1944 până în 1991. Ca stat separatist, RM ar trebui să sprijine separatismul din simplul motiv că datorită separatismului noi am obținut libertatea. Totuși, să fie oare Igor Smirnov, născut la Habarovsk și sosit la Tiraspol în 1987 sau Vladimir Antiufeev, sosit aici după puciul din august 1991 de la Riga, „lideri separați”? Cunosc numeroși localnici din zona respectivă care abia așteaptă să scape de regimul rusesc al lui Smirnov și Antiufeev. Dacă președintele Ghimpu va stăruia, inclusiv pe plan internațional, în ideea că există un separatism „transnistrean” în Moldova, aceasta nu va atrage decât simpatia opiniei publice internaționale pentru regimul de la Tiraspol, care, rezultă, luptă pentru libertate, așa cum Republica Moldova a luptat pentru libertatea sa. Să ne înțelegem totuși: dacă de exemplu cele șase milioane de turci din Germania, cu sprijinul armatei turce, vor declara la un moment dat că au constituit *o republică germană riniană* – de la denumirea râului Rin – cu limba turcă utilizată de administrație, nimeni nu-i va numi separatiști. Dacă cele opt milioane de imigranți din Magreb de pe teritoriul Franței, cu sprijinul armatei algeriene, vor declara republica franceză luareză (de la râul Luara), cu limba arabă drept limbă oficială, nimeni nu-i va denumi separatiști. Îmi pare rău că dl Ghimpu l-a indus în eroare pe Secretarul General al NATO privind existența unui separatism în Moldova, acolo unde nu este vorba decât de o zonă de ocupație rusească și de un regim de ocupație.

În al doilea rând, ce este cu „separatismul **transnistrean** (s. A.L.)”? Zona Republicii Moldova necontrolată de autoritățile de la Chișinău cuprinde cea mai mare parte a regiunii de peste Nistru (fără satele Cocieri, Molovata Nouă, Coșnița, Pohrebea, Doroțcaia, Pârâta) și o parte din Cisnistria sau Basarabia (municipiul Bender, satele Gâsca, Proteagailovca, Chițcani, Merenești). De ce „transnistrean”? Cineva care scrie în limba română ar trebui să folosească acele cuvinte care exprimă realitatea din teren. M. Ghimpu mai scrie despre „aflarea lor (trupelor, n. A.L.) în Transnistria”. Pentru cine nu știe, trupe rusești se află și pe teritoriul Basarabiei (Cisnistriei), la Bender, unde pot fi văzute cazarme cu drapelul Rusiei arborat. Este o deosebire importantă între conflictul de pe teritoriul RM și alte conflicte cu adevărat separatiste din lume (Kosovo, Abhazia, Osetia de Sud): **zona de conflict de la noi nu are o denumire**. Este o parte din Transnistria și o parte din Cisnistria (Basarabia) – este o parte a Republicii Moldova, aflată sub ocupație militară rusească.

În al treilea rând, în legătură cu o altă idee a lui M. Ghimpu: „Îmi exprim speranța că în cadrul negocierilor actuale privind regimul de control al armamentelor, poziția Republicii Moldova privind prezența ilegală a trupelor ruse pe teritoriul său – și anume

retragerea imediată, ordonată și completă a trupelor ruse (s. A.L.) de pe teritoriul Republicii Moldova – va fi auzită și luată în seamă”... Cred că retragerea trupelor ruse ar putea însemna blocarea definitivă a problemei. Medvedev ar putea să-l telefoneze pe dl Ghimpu și să-i spună că în cinci minute, în care cei doi vorbesc, trupele rusești se retrag. La sfârșitul convorbirii ar putea să-l îndemne să meargă să verifice dacă mai găsește în zona respectivă vreo unitate cu drapelul rus arborat. Desigur, n-o să-i permită să pătrundă pe teritoriul respectiv serviciile care efectuează contrulul la intrarea în zonă. Dar Medvedev ar putea să-l ajute și cu aceasta – să intervină ca să i se permită președintelui Ghimpu să inspecteze unitățile militare și să constate că nu mai există drapel rus arborat sau militari cu epoleți rusești (adică: în cele cinci minute ale discuției telefonice militarii ruși își vor înlocui epoleții rusești cu cei ai „republicii” de pe Nistru). Deci, este posibilă o situație în care în zona de ocupație rusească militarii ruși să-și înlocuiască epoleții, totul rămânând însă pe vechi, trupele rusești rămânând în continuare acolo, sub comanda și cu sprijinul Moscovei. Deși M. Ghimpu este „ferm convins că retragerea completă a trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova va crea premisele necesare pentru reglementarea conflictului transnistrean [3;4;5] pe cale pașnică și va contribui, inclusiv, la consolidarea stabilității și securității în regiune”, cred că singura soluție a acestui conflict este cererea exprimată de Republica Moldova ca Rusia să **retrocedeze** zona sa de ocupație de pe teritoriul țării noastre. *Retrocedare* înseamnă înlocuirea armatei de ocupație cu armata țării noastre (sau cu trupe internaționale), preluarea teritoriului de către organele de menținere a ordinii publice (poate fi și o poliție internațională), de către serviciile de securitate și înlocuirea regimului de ocupație – a administrației. Organizarea unor alegeri libere. Locuitorii din Corjova și din celelalte sale, care, în majoritatea lor, sunt locuite de etnici moldoveni, să aibă dreptul și posibilitatea de a-și alege autoritățile locale, iar aleșii lor să fie la adăpost de orice amenințări, intimidări și persecuții din partea unor cazaci sau coloniști. Fără acestea, problema asigurării securității RM pe întreg teritoriul său desigur că nu va fi rezolvată.

Din păcate, președintele Ghimpu a reușit să mențină o stare de confuzie în ceea ce privește datele conflictului ruso-moldovenesc din partea estică a RM. Într-o știre din 9 decembrie 2010, publicată de portalul de știri ”Moldova azi” este citat un comunicat de presă al Președinției, în care se arată că secretarul general al NATO Anders Fogh Rasmussen, în răspunsul său adresat președintelui Ghimpu, menționează că NATO acordă atenție ”conflictului prelungit din regiunea transnistreană a Republicii Moldova”[6]. În al doilea rând, întrucât dl Ghimpu recunoaște, ca și ceilalți predecesori ai săi, ”Pridnestrovie” ca entitate și respectiv ca subiect în conflict și în negocieri, dl Rasmussen salută angajamentul consistent și plenar al autorităților de la Chișinău de a soluționa pe cale pașnică ”diferendul transnistrean” [7], precizând că negocierile internaționale în formatul 5+2, purtate cu asistența OSCE, sunt un cadru legal și corect pentru continuarea discuțiilor. Dl Ghimpu repetă aceleași neadevăruri, în loc să explice secretarului general al NATO, că este vorba de un conflict internațional, ruso-moldovenesc; că Moldova, care s-a aflat sub ocupație sovietică – așa cum este stipulat în decretul prezidențial semnat în iunie 2010 privind ziua de 28 iunie 1940 ca zi de comemorare a ocupației sovietice – în 1992 s-a separat de Rusia, însă armatele ocupante nu au părăsit întreg teritoriul țării noastre, ci au menținut și mențin o parte a sa sub ocupație militară până în

prezent. Noi, Republica Moldova, suntem separatiști pentru că am fost ocupați cu forța, iar în 1992 am luptat pentru libertate (veteranii sunt numiți oficial participanți la "războiul pentru apărarea independenței"). Suntem singura republică ex-sovietică ce a luptat pentru independența și suveranitatea sa asupra întregului său teritoriu. De aceea, declarația făcută în două rânduri de fostul președinte al RM V. Voronin (la ședința festivă privind sărbătorirea aniversării a 15-a a proclamării independenței și într-o ediție a emisiunii "Rezonans" de pe postul de televiziune NIT) cum că noi am fi primit independența ca și cadou, este cel puțin ciudată. Am luptat pentru separarea de Rusia și, în fapt, noi și acum suntem separatiști: vrem să ne separăm de Rusia cu teritoriul din estul RM, rămas sub ocupație rusească. Culmea este că noi – separatiștii – îi numim pe ocupanți separatiști. Când scriu "noi" mă refer la conducerea de ieri și de azi - Voronin, Ghimpu, Filat etc. care nu se deosebesc în această privință. Este timpul ca cei de la conducerea RM să promoveze adevărul, să nu mai fie ostacii stereotipurilor impuse prin manipulare sau prin incompetență. Cred că fără recunoașterea și promovarea adevărului nu există șanse pentru recuperarea teritoriului din estul Republicii Moldova. Este important să fie pusă corect problema – căci numai cu condiția formulării corecte ea poate fi soluționată.

Până când chestiunile fundamentale privind conflictul nu vor fi înțelese și afirmate – cine sunt actorii, care este natura/esența conflictului, ce precedente istorice pot fi aplicate – măsuri ca cele transmise la 13 decembrie 2007 de către autoritățile moldovenești regimului de la Tiraspol, cu privire la construcția de poduri și șosele, gestionarea în comun a căii ferate și înființarea unui post de televiziune comun etc., evident că nu au nici un rost, nu vor avea sorți de izbândă întrucât asemenea măsuri de reconstrucție socio-economică și dezvoltare se referă la „consolidarea procesului de pace” [1, p.244]. Or, încă nu a avut loc o reconciliere în conflictul ruso-moldovenesc, de aceea măsurile respective sunt premature și sunt expresia lipsei unei capacități de înțelegere și a unei viziuni asupra a ceea ce trebuie întreprins, a autorităților de la Chișinău.

Referințe bibliografice

1. **Ghica Luciana Alexandra, Zulean Marian** (coordonatori), *Politica de securitate națională. Concepte, instituții, procese.* – Iași: Editura "Polirom", 2007.
2. **Мальро Андре**, «Зеркало лимба».- М. «Прогресс», 1989.
3. **Lavric A.** *Reflectarea problemei teritoriului estic al RM în presa occidentală* // Studii internaționale. Viziuni din Moldova. – 2007. - volumul II, nr.1. - P. 15-19.
4. **Lavric A.** *Politica de securitate națională. Concepte, instituții, procese.* - Iași: Polirom, 2007. Recenzie, cu referire la problema securității RM. // „Studii internaționale. Viziuni din Moldova”, v. IV, nr.3, CE USM, Chișinău, 2007, pag. 232-237.
5. **Lavric A.** *Conflictul din Estul RM: premise istorice* // Studii internaționale. Viziuni din Moldova. - 2007, v. V, nr.4, P.75-84.
6. **Lavric A.** *Conflictul din Estul RM: cum s-a produs uzurparea și înstrăinarea* // Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2008, v. VI, nr.1, P. 73-84.
7. **Lavric A.** *Conflictul din Estul RM: soluții pentru reglementare* // Studia Universitatis, Seria științe sociale. Chișinău: CEP USM, 2010, Nr. 3 (33), P. 80-86.

aurelian.lavric@mail.ru

Data prezentării articolului - 11.05.2012

CONFLICTUL SOCIAL: ABORDARE TEORETICO-PRACTICĂ

Ludmila ROȘCA,
doctor habilitat în filosofie, IRIM

Rezumat

Obiectivul central al acestui studiu este: elucidarea esenței conflictului social; caracteristica conflictului din perspectiva schimbării/ameliorării vieții sociale. Abordarea sinergetică a conflictului social îi permite autoarei să caracterizeze fenomenul sub aspectul influenței constructive și pozitive asupra realității sociale. Aplicând concluziile autorilor teoriei generale a conflictului, autorul analizează situația din Republica Moldova. În concluzie autoarea le propune intelectualilor și politicienilor din Moldova să valorifice toate însușirile ce unesc părțile aflate la moment în conflict, să pună accent pe unitatea dialectică a părților și nu pe lupta acestora.

Cuvinte-cheie: *conflict social, contradicție, antagonism, consens, sinergetică, paradigmă, factor distructiv, factor constructiv, procese dinamice.*

SOCIAL CONFLICT: THEORETICO-PRACTICAL APPROACH

Ludmila ROSCA, IRIM

Abstract

The main goal of this study is to explain the essence of the social conflict; features of the conflict from the approach of changing/improving social life. The synergetic approach of the social conflict allows the author to describe the phenomenon from the perspective of its constructive and positive influence on the social reality. Applying the conclusions of the authors of general theory of conflict, the author analyzes the situation from the Republic of Moldova. In conclusion, she proposes to the intellectuals and politicians from Moldova to value all the features that unite the sides currently in conflict, to focus on the dialectic unit of the sides and not on their fight.

Key words: *social conflict, contradiction, antagonism, consent, synergetic, paradigm, destructive factors, constructive factors, dynamic process.*

Teoria politică, filosofia socială și sociologia la începutul secolului XXI manifestă un interes sporit față de conflictul social. Teza respectivă este confirmată de apariția a numeroase studii, autorii cărora își propun să elucideze natura conflictului, impactul conflictelor sociale asupra stabilității/instabilității sistemului politic, economic etc. Totodată, complexitatea fenomenului, determinată de multitudinea factorilor ce-l influențează, diversitatea consecințelor produse de conflictul social, care nu sunt neapărat negative, îl plasează în continuare în centrul dezbaterilor științifice.

În analiza naturii, esenței, apariției și evoluției conflictului social savanții se confruntă cu diverse chestiuni, soluționarea cărora are un impact considerabil asupra practicii sociale. Filosofia practică prin compartimentele sale: filosofia politică și filosofia socială, contribuie la elaborarea, fundamentarea teoriei conflictului social, la diversificarea metodelor și principiilor cercetării științifice a fenomenelor și proceselor complexe ce-l caracterizează. Din perspectiva demersului filosofic constatăm

ineficiența metodologiei cunoașterii științifice, elaborată de reprezentanții științei și filosofiei clasice. Realitatea politică, economică, socială este mult mai complexă, iar caracteristicile societății contemporane: globalizarea, informatizarea, tehnicizarea, noosferologizarea etc. exercită influențe stabile asupra proceselor sociale, asupra vieții, mentalității și activității omului. Pentru a-și realiza potențialul și a-i sluji omenirii, episemologia contemporană din necesitate absolută trebuie să-și schimbe paradigmele, „modelele cognitive”. „Paradigma erei industriale și post-industriale, bazată pe raționalismul discursiv-liniar, unilateral, pe știința direcționată prin înseși logica dezvoltării tehnice, vidată de sens, a condus la anchilozarea structurilor și la îmbătrânirea culturii. Această paradigmă născută în sine, în afara sensului acțiunilor umane, în afara imboldului existențial de a răspunde la întrebări fundamentale, se apropie de sfârșit, de secătuirea înseși a resurselor ei interioare”[1, p.23]. În secolul XXI savanții elaborează tabloul neliniar al lumii, tabloul sinergetic, întemeiat pe principiul istorismului, caracteristic unui sistem deschis; pe principiul autoorganizării spontane în baza intercondiționării limitate a întregului și părții. „În ultimii ani se desfășoară uimitor de rapid cercetări științifice în domeniul proceselor de autoorganizare la diferite niveluri structurale ale materiei, adică e vorba despre lumea sistemelor neliniare deschise (sisteme fizice, chimice, biologice, sociale)”[2, p.14]. Asemenea investigații sunt unite de o ramură nouă a științei contemporane – sinergetica. Sinergetica este un fenomen caracteristic științei postneoclase, obiectul de studiu al căreia îl constituie sistemele ecologice, sociale, umane. Departe de echilibru, savanții din nou descoperă săgeata timpului, punctele bifurcației, evenimentul concret. Fenomenul social – conflictul, care constituie obiectul central al acestui studiu, este atât de complex, încât în limitele teoriei clasice a metodei dialectice, a principiilor ei, este imposibilă descifrarea naturii și esenței lui. Abordarea sinergetică modernizează teoria dialecticii, demonstrând capacitatea de asimilare a conținutului adecvat al contradicțiilor vieții umane, întemeiate pe multitudinea variantelor ce apar în sistemele complicate, când omul se află la intersecție de drumuri și trebuie să adopte decizia optimală [3, p.7-17].

În baza noii metodologii vă propun să urmăriți descifrarea esenței conflictului social. În acest context ne confruntăm cu întrebarea: Conflictul este o componentă indispensabilă a vieții, a vieții umane, a vieții unei comunități organizate politic, juridic, economic? Teza inițială în cercetarea acestui subiect este: două individualități identice nu pot fi găsite în realitatea obiectivă: naturală sau socială. Deosebirea este caracteristica definitorie a tuturor componentelor materiei biotice, indiferent de nivelul de organizare. Recunoscând evidentul – obiectivitatea deosebirii în caracteristica individualităților, noi conștientizăm modul de consolidare al relațiilor și instituțiilor sociale. Demersul filosofic califică conflictul prin noțiunea „luptă”, atestată între două elemente/părți, procese, subiecte etc., care în mod necesar produce schimbarea ambelor părți. Conflictul este definit ca un mod „de interacțiune caracterizat prin stări antagoniste sau de ciocniri de interese, idei, politici, programe și persoane sau alte entități”[4, p.41].

În teoria dialecticii este explicată legea: unitatea și lupta contrariilor, fără asimilarea conținutului acesteia noi nu vom înțelege natura și esența conflictului social. Categoriile principale ale legii - unitatea și lupta contrariilor sunt: deosebirea, contra-

riul, contradicția, antagonismul și saltul. Categoriile menționate desemnează etapele unei schimbări pozitive sau negative. Pregătirea schimbării este atestată la nivelul conștientizării deosebirii și contrariilor dintre părți; contradicția sugerează părților să-și multiplice eforturile pentru a readuce sistemul/procesul la stabilitate, iar antagonismul constată caracterul inevitabil al schimbării, al transformării. Actul trecerii de la o stare la alta este desemnat de salt. Utilizând acest clivaj, putem afirma: orice sistem ecologic, uman, social este dominat de legea devenirii; se află în stabilitate și instabilitate constantă, care de fapt și desemnează devenirea. Reiese că conflictul cu sens de luptă este o stare inevitabilă a existenței, funcționării sistemului ecologic, uman, social. Nu întâmplător autorii metodologiei dialectice au apreciat legea: unitatea și lupta contrariilor ca motor al progresului social. Reiese oare din această interpretare că conflictul este un fenomen social, care impune doar schimbări pozitive în sistemele, caracteristică a cărora este? Pentru a răspunde la această întrebare este necesar să ne clarificăm în altă chestiune: care dimensiune a respectivei legi asigură dinamismul sistemului și care îl conduce la starea critică? La toate nivelurile de organizare a materiei vii, absolutizarea luptei contrariilor, la fel ca și procesul invers – aprecierea inadecvată a unității lor, conduce inevitabil la destabilizarea sistemului relațiilor dintre părțile sistemului, dintre părți și întreg. Absolutizarea luptei contrariilor este urmată de intensificarea și aprofundarea conflictului, iar procesul invers este completat de o stare de stagnare, de funcționare inefficientă a sistemului. Concluzia poate fi confirmată de multiple exemple. Am ales exemple din domenii cunoscute mai bine de majoritatea cetățenilor Republicii Moldova. Este vorba despre existența și funcționalitatea sistemului politic sovietic și despre eficiența/ineficiența vieții și activității omului contemporan. Perioada în care sistemul relațiilor sociale, după aprecierile conducătorilor statului sovietic, este lipsit de contradicții, a fost calificată mai târziu de savanți ca perioadă de stagnare. Îndată ce a demarat procesul de liberalizare a vieții sociale, inițiat și susținut de perestroika lui Mihail Gorbaciov, în diferite subdiviziuni ale marelui imperiu au fost înregistrate focare de conflict interetnic.

Eficiența vieții și activității omului depinde de mentalitatea lui, de modul de abordare și de evaluare a propriului potențial. În lucrarea „Existența tragică” filosoful român D.D.Roșca menționează că omul este permanent nemulțumit din cauza contradicției dintre așteptări și realități. Nemulțumirea este factorul decisiv în afirmarea și dezvoltarea individualității umane, a transformării personalității din potență în act. Nemulțumirea produce contradicția dintre existență și conștiință, iar în momentul atestării manifestărilor conștiinței tragice comunitatea umană se îmbogățește cu o personalitate liberă, cugetătoare, creatoare, conștientă de rolul și funcțiile sale[5]. În cazul unei individualități satisfăcute de condițiile de trai, de împuternicirile oferite de grupul social, de aprecierile realizărilor personale înregistrate și observate de comunitate, comunicăm cu o persoană în realitate obosită, inefficientă, conformistă, incapabilă să-și evalueze capacitățile și realizările în mod adecvat. Tot timpul și în toate rămîne spațiu pentru ameliorare, perfecționare, satisfacție majoră.

Așadar, în aprecierea conflictului social este necesară evaluarea exactă a etapei de desfășurare a contradicției. La nivel de deosebire și contrariu părțile, interconexiunile

dintre ele, se află în competiție constructivă, iar în momentul constatării contradicției părțile, cointereseate de conservarea sistemului, sunt obligate să inițieze negocierile, obiectul cărora ar fi: găsirea compromisului, asigurat de cedările acceptate de toate părțile implicate. În cazul când contradicția ajunge în starea trecerii în antagonismul părților, procesul de negociere se confruntă cu dificultăți majore. În realitate părțile nu mai vor să păstreze sistemul relațiilor existente. Legile și principiile dialecticii au permis sociologilor, politologilor să elucideze natura și esența conflictului social. Metoda dialectică cu principiile ei: unitatea dintre teorie și practică, dintre aspectele: logic și istoric, al interconexiunii și al interdependenței etc. reprezintă suportul principal în elaborarea teoriei generale a conflictului, a interpretării adecvate a esenței fenomenului. Actualmente dialectica, care a pregătit momentul recunoașterii sinergeticii, recomandă aplicarea principiilor noi: interdisciplinaritatea, complementarismul, transdisciplinaritatea. În evaluarea și soluționarea conflictului social, politic, etnic etc. o importanță majoră o are „gândirea complexă” a savantului, analistului, profesionistului tehnocrat. E. Moren a propus modelul metodologiei „gândirii complexe”, componentele căruia le reprezintă principiile: sistemic și organizațional, al relației inverse, al auto-ecoorganizării, al dialogizării, al imaginării sau viziunii duble (real/ideal)[6, p.134-165].

În dependență de problematica abordată, deosebim două etape în elaborarea teoriei conflictului social: 1950-1970 și 1980-1990. În baza modelelor utilizate de reprezentanții structuralismului funcțional: Coser L.A., I.Galtung, J.Bernard, pot fi elucidate cauzele comportamentului conflictual[7, p.16-34]. Reprezentanții structuralismului funcțional au propus paradigma echilibrului, în baza căreia au evidențiat stabilitatea unui sistem și integrarea în societate. Tolcot Parsons considera că starea definitorie a sistemului social este stabilitatea, echilibrul, susținut de o structură de valori și de norme. Din această perspectivă, conflictul social este un mod de comportament care contrazice conținutului normelor sociale, respectiv se transformă într-un factor destabilizator, este un fenomen doar negativ și toate componentele societății trebuie să depună efort pentru al elimina din viața lor.

Coser Lewis Alfred în lucrarea „Funcțiile conflictului social”, publicată în anul 1956, evidențiază influențele pozitive ale conflictului social, descrie condițiile în care acestea se manifestă. Pornind de la interpretarea conflictului ca pe o formă obiectivă a interacțiunii sociale, ca pe un proces care poate avea pentru organismul social, pentru elementele lui nu doar influențe distructive, dar și influențe constructive. Coser definește conflictul ca pe o luptă în legătură cu valorile și pretențiile față de un statut dificitar, pentru distribuirea resurselor, în care fiecare parte se străduie să neutralizeze, să diminueze obiectivele altei părți. Coser împarte conflictele în reale și nereale. Conflictele reale sunt orientate către obținerea unor rezultate concrete. Ele pot fi înlocuite cu modele de interacțiuni a grupurilor, dacă acestea sunt mai adecvate scopului propus. Conflictele nereale sunt determinate de tendința unei părți de a-și scoate tensiunea emoțională. În aceeași lucrare Coser interpretează și conflictele care sunt declanșate în baza contradicțiilor ce se intensifică din cauza abordării diferite a problemelor fundamentale și a celor neesențiale [7, p.18-22]. Conflictele ce au la bază interpretarea controversată a fundamentelor și vectorilor de dezvoltare a sistemului social amenință

stabilitatea, viabilitatea și funcționalitatea acestuia. Analiza naturii și funcțiilor conflictului social îi permite lui Coser să conchidă că consecințele conflictului pentru sistemul social în mare parte depind de reacția și capacitatea de restructurare, mobilitatea înseși a sistemului. Unele garanții ale stabilității relațiilor sociale sistemul își poate asigura cu ajutorul atitudinii/abordării tolerante a condițiilor ce au tensionat relațiile dintre anumite elemente/structuri ale sistemului.

Ralf Darendorf, sociolog german, savantul care i-a oferit acestui fenomen 35 de ani de investigație, autorul lucrărilor: „Clasele și conflictele dintre clase în societatea postindustrială” (1959); „Elemente ale teoriei conflictului social” (1967); „Conflictul și libertatea” (1972); „Conflictul social contemporan. Eseu despre politica libertății” (1994) ș.a. evidențiază trei stadii în evoluția conflictului. Prima etapă este caracterizată de caracterul ascuns al contradicțiilor dintre interesele diferitor grupuri sociale. Mai mult ca atât înseși membrii acestor grupuri nu conștientizează pe deplin situația. De regulă, la această etapă conflictul poate fi soluționat rapid și fără mari eforturi din partea factorului de decizie, al instituțiilor sociale. Gândirea strategică a conducătorilor de stat, de instituții sociale observă la timp contradicțiile dintre diferite clase/grupuri sociale și respectiv adoptă programe de politici publice sau supun revizuirii programul politicii sociale, oferind atenția necesară grupurilor marginalizate. În așa mod conducătorii și funcționarii publici soluționează problemele cetățenilor înainte ca aceștea să se simtă marginalizați, abandonați, uitați etc. În caz contrar situația de conflict nu doar se menține, dar și se intensifică, evoluind în etapa a doua. La acest nivel grupurile sociale își consolidează resursele în baza conștientizării propriilor interese, își orientează acțiunile de protest către atingerea unor scopuri bine definite. În momentul în care grupul social consolidat este susținut de o formațiune politică, de un grup de lideri, conflictul intră în etapa a treia, în care are loc confruntarea deschisă a părților, care și-au conștientizat identitatea (grupuri etnice, formațiuni politice etc.) [7, p.22-26].

Abordările teoretice ale conflictelor sociale, rezultatele cărora au fost publicate în mai multe studii monografice, ne permit să înțelegem, să definim, să interpretăm și să reproducem condițiile consolidării forțelor, confruntarea cărora a intensificat procesul dezintegrării teritoriale a Republicii Moldova. Generalizarea rezultatelor obținute în urma unei observări premeditate, studiul comparat al diferitor situații, reacții la deciziile guvernamentale, ne permit să conchidem că conflictul de la Nistru este o formă a conflictului social, care în procesul evoluției își modifică dominantele. La etapa I (inițială) – este un conflict social-economic. Grupurile implicate, fără a fi structurate, consolidate ca elemente ale sistemului social, au interese comune: indiferent de apartenența etnică muncitorii și țăranii atât din partea dreaptă, cât și din partea stângă a Nistrului, își doreau ameliorarea condițiilor de trai. Pe de altă parte, liderii diferitor formațiuni politice, ca de obicei, erau cointeresați să se mențină la guvernare. Deosebiri în abordarea problemelor social-politice între cetățenii Republicii Moldova erau, deoarece conform politicii statului sovietic raioanele de Est ale Republicii Socialiste Moldovenești au fost industrializate și respectiv susținute financiar de către puterea centrală. Rămânând preponderent agrare, raioanele din partea dreaptă a Nistrului, se deosebesc printr-un nivel mai redus al conștiinței și culturii politice, al

abordării evenimentelor și procesului politic. Aceste deosebiri se multiplicau și din motiv că în centrele industriale, angajații erau instruiți, organizați, implicați în procese și evenimente, care socializau, care determinau persoana să se implice în mod activ în viața socială. Nivelul mai ridicat al conștiinței politice a clasei muncitoare în raport cu cel al țăranilor a permis încheierea primei etape de desfășurare a conflictului de la Nistru cu oformarea unor grupuri etno-culturale, care-și propun asigurarea poziției dominante în structura sistemului relațiilor sociale.

Pe de altă parte, clasa politică a tînărului stat democratic, suveran – Republica Moldova, nu era suficient de instruită pentru a evidenția schimbările ce se produceau în mentalitatea și conștiința politică, juridică a cetățenilor ce populau ambele maluri ale Nistrului. După cum am menționat clasa politică neomogenă prin structura ei avea un scop comun – să se mențină la putere, de aceea posibilități de înțelegere au fost. Apare întrebarea: din ce cauză a evoluat conflictul din social-economic în social-politic? Răspunsul este simplu: incompetența, nivelul redus al culturii politice al conducătorilor instituțiilor de stat, al liderilor partidelor politice, absența societății civile. Dacă cursul universitar *Politologia*, ar fi fost inclus în planurile de studii ale instituțiilor superioare de învățămînt în anul 1949, la recomandarea UNESCO, conflictul de la Nistru, la fel ca și alte conflicte din spațiul ex-sovietic, calificate interetnice, n-ar fi ajuns la etapa a treia, la confruntări violente. Cultura politică influențează procesul democratizării vieții publice. Realitatea la începutul anilor '90 era mult prea complicată pentru liderii formațiunilor politice. Pluralismul politic a aprofundat confruntarea dintre cele două părți, împingînd conflictul în etapa a doua, dominanta căruia este politica, interesul grupurilor ce-și propuneau să acapareze puterea. La această etapă componenta externă a conflictului de la Nistru este camuflată, deși actualmente există multiple dovezi despre susținerea forțelor separatiste de către liderii unor grupuri politice, chiar aflați la guvernare, în Federația Rusă.

La întrebarea: cînd a fost posibilă gestiunea conflictului de la Nistru? Am răspunde: cînd forțele politice, care și-au asumat responsabilitatea edificării statului democratic de drept -Republica Moldova discutau problemele în Parlament; cînd grupul minoritar, aflat în opoziție boicota ședințele în plen, așteptînd reacții colegiale din partea majorității parlamentare. Din cauza că acestea n-au parvenit, deoarece reprezentanții grupului etnic majoritar nu erau suficient de pregătiți pentru a înțelege complexitatea gestiunii procesului social, politic și chiar economic, grupul, aflat în opoziție, s-a retras din clădirea Parlamentului și a continuat consultările în clădirea Academiei de Științe a Moldovei. În această perioadă soluționarea conflictului era un obiectiv realizabil, deoarece suficiente probleme existau și la Moscova. Înseși statul Federația Rusă era preocupat de soluționarea propriilor conflicte sociale și politice. Din acest motiv guvernării de la Chișinău erau mai puțin stresați/influențați ca în prezent. În realitate dispuneau de dreptul la decizie. Momentul, însă, a fost pierdut. Cît de mult n-ar dori liderii partidelor parlamentare de atunci să-și justifice poziția/decizia, să se declare patrioții neamului, realitatea este alta. Considerăm că responsabilitatea declanșării și susținerii conflictului de la Nistru trebuie s-o împartă, în egală măsură, partidele de guvernămînt și partidele din opoziție. O singură precizare – partidele din opoziție au determinat vectorul procesului, care i-a condus la

realizarea propriilor obiective, în timp ce partidele guvernante din 1991 și până în prezent schimbă formulele, prin care își justifică incapacitatea de a restabili integritatea teritorială a Republicii Moldova. Dacă s-ar conduce doar de conținutul bunului simț, eu nu cer – respectarea normelor și valorilor morale, cei trei președinți ai statului Republica Moldova, ar trebui să-și ceară scuze în fața electoratului, în fața cetățenilor, aflați în dreapta și în stînga Nistrului, pentru incompetența și iresponsabilitatea, pe care au demonstrat-o. Recunosc că este complicat, dar să nu uităm că la situația actuală Moldova a fost adusă din cauza incapacității guvernatorilor de a însuși regulile și principiile negocierilor. Din momentul intrării conflictului în etapa a treia – a confruntării părților, el se transformă în conflict internațional. Deschis își declară interesele și Federația Rusă, și Ucraina.

Foarte mult s-a speculat pe interesul României. Dar anume din această parte nu se observă insistență și cointerese. Fantoma unirii este convenabilă, de aceea este utilizată cu intensitate. Atunci cînd liderii partidelor de guvernămînt din Parlamentul Republicii Moldova sărbătoreau „eliberarea”, „victoria”, de fapt ei erau actorii unui act tragic – începutul sfîrșitului statului Republica Moldova. Fantoma unirii a fost transformată în nucleul unui intens proces de socializare a populației din stînga Nistrului, gestionat de către liderii și autorii modelului „noului stat moldovean”. Chiar și liderii mișcării „Unitate-Единство” recunosc că ideea „unirii” este o abstracție, pe care de fapt doar un grup mic de cetățeni o acceptă la nivelul percepției emoționale. Dimensiunea consecințelor negative, provocate de lozinca „unirii” este imensă.

Revenind la Conflictul de la Nistru, am recomanda savanților din Moldova să depășească metodologia empiristă, să se documenteze în scopul modificării metodologiei analizei, interpretării, modelării sistemului relațiilor sociale în situația „post-conflict”. În acest sens, semnificativă devine sinergetica, care ar permite implicarea savanților în soluționarea conflictelor, scopul cărora ar fi determinarea vectorului dezvoltării sistemului social, aflat în punctul bifurcației.

Este periculoasă situația Republicii Moldova, ca actor al relațiilor internaționale, din moment ce politicienii și unii pseudo-savanți abordează conflictul de la Nistru doar din perspectivă geopolitică. Abordările evenimentelor și a strategiei de dezvoltare a Republicii Moldova din perspectiva unilaterală: pro est sau pro vest – sunt periculoase, deoarece în egală măsură conduc la dispariția statului moldovean. Savanții și politicienii, care la moment își asumă rolul de avocat al Federației Ruse, al Ucrainei, al Republicii Moldovenești Nistrene, în realitate susțin recunoașterea existenței a două state moldovenești, care ar putea semna un acord de colaborare confederativă. Aceasta ar însemna doar legiferarea situației existente. Pe de altă parte, savanții și politicienii, care consideră că conflictul de la Nistru va fi soluționat cu ajutorul Uniunii Europene, a altor organizații internaționale, deasemenea se înșală. Este clar că nici una din marile puteri nu va ceda și atunci soluția va fi găsită prin împărțirea legală, oficială, recunoscută, a Republicii Moldova pe linia frontierei naturale – râul Nistru. Ceea ce n-a reușit timp de secole nici un ocupant al acestui teritoriu vom face noi așa-numiții staliști și patrioți ai neamului.

Ce propun? Să revenim în realitatea timpului istoric, să studiem problema, să medităm asupra ei, acolo unde nu ne este clar să consultăm specialiștii, dar decizia să o adoptăm consultîndu-ne cu poporul. Sunt diferite metode de modificare a sistemului

relațiilor sociale. Însă orice schimbare trebuie gândită, pregătită, gestionată. Experiența democratizării statelor contemporane ne oferă aceste posibilități. Clasa politică din Republica Moldova se lansează în competiție pentru mandatul din legislativ fără a cunoaște și a avea un model de consolidare a instituțiilor de stat și de restabilire a integrității teritoriale a Republicii Moldova. O astfel de abordare a procesului politic este lipsită de viitor. Din acest motiv, marile puteri demonstrează deschis nerespectul față de guvernanții de la Chișinău, iar prin aceasta și față de poporul nostru.

Referințe

1. **Maiorescu Toma George**, *Îmblinzirea fiarei din om sau Ecosofia*. - București: Ed. Lumina LEX, 2002, -533 p.

2. **Țirdea Teodor**, *Introducere în sinergetică*. - Chișinău: CEP Medicina, 2003, - 90 p.

3. **Roșca Ludmila**, *Dimensiunea socială a filosofiei practice*. // Materialele conferinței științifico-practice interuniversitare Perspective de modernizare a societății moldovenești, 15 octombrie 2010, Chișinău, 2010, – 170 p.

4. **Jack C. Plano, Robert E. Riggs, Helenan S. Robin**, *Dicționar de analiză politică*. Trad. Sorin Paliga. – București, Ed.: ECCE HOMO, 1993, - 195 p.

5. **Roșca D.D.**, *Existența tragică. Încercare de sinteză filosofică*. - București: Editura Științifică și enciclopedică, 1968, - 220 p.

6. **Roșca Ludmila**, *Supraviețuirea, Moralitatea și potențialul personalității umane: analiză teoretico-metodologică*. Monografie. - Chișinău: CEP UASM, 2007, - 230 p.

7. **Степанов Е.И.**, Современная конфликтология. Общие подходы к моделированию, мониторингу и менеджменту социальных конфликтов, Учебное пособие, М. Изд.: ЛКИ, 2008, - 176 с.

rosca@irim.md

Data prezentării articolului - 11.05.2012

UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI CONFLICTUL TRANSNISTREAN

Constantin LAZARI, doctor în drept, IRIM

Rezumat

În acest studiu sunt supuse analizei negocierile în formatul „5+2” din perspectiva schimbărilor ce au parvenit în urma includerii UE și SUA în procesul de soluționare al conflictului. Actualizând mai multe afirmații ale conducătorilor părților implicate în conflict și analiștilor, autorul ne propune să valorificăm modelul Ciprului grecesc.

Cuvinte-cheie: model, modelul Ciprului grecesc, OSCE, EUBAM, consolidarea statalității Republicii Moldova, mecanism de reglementare.

EUROPEAN UNION AND THE TRANSNISTRIAN CONFLICT

Constantin LAZARI, IRIM

Abstract

This study analyses the negotiations in the „5+2” format from the perspective of the changes that have occurred after including EU and US in the conflict settlement process. Updating more affirmations of the leaders of the sides involved in the conflict and of the analysis, the author proposes to value the model of the Greek Cyprus.

Key words: model, Greek Cypriot model, OSCE, EUBAM, strengthening the statehood of the Republic of Moldova, settlement mechanism

Dov Lynch, expert occidental ce lucrează pentru Secretariatul general al Consiliului Uniunii Europei afirma, în 2003: *OSCE este organizație excelentă și s-a descurcat foarte bine pe parcursul ultimilor zece ani și desigur va continua să joace un rol important în Moldova și în acest conflict [transnistrean n. a], în formatul de negocieri și în alte domenii. Totuși Uniunea Europeană are mai multe avantaje comparative. UE poate aduce împreună componentele politice, economice [pentru soluționarea conflictului] [1]. În aceeași perioadă, Oleg Astahov, reprezentantul Federației Ruse în Comisia Unificată de Control menționa: ...posibilitatea de a transfera forțele de pace [din Transnistria n. a.] sub egida OSCE ar fi problematică, pentru că OSCE nu posedă mecanismele militare necesare pentru a asigura astfel de operațiuni [2]. Înaltul Reprezentant al UE pentru Politica Externă și de Securitate Comună, **Javier Solana** spunea: *Europeanii trebuie să fie mai pregătiți pentru a-și asuma responsabilități legate de gestionarea conflictelor din noua generație. E necesară o abordare a acestora tot mai serioasă, cu atât mai mult că procesul de extindere apropiere UE de zone ne instabilitate cronică care lăsate de la sine, riscă să aducă prejudiciu procesului de integrare europeană [3].**

Odată cu includerea UE în formatul de negocieri, în calitate de observator; deschiderea Delegației Comisiei Europene; numirea unui Reprezentant Special al Misiunii de asistență la frontieră (EUBAM) pe segmentul transnistrean de frontieră moldo-ucraineană; oferirea preferințelor ATP pentru Moldova (inclusiv pentru agenții

economici din stânga Nistrului); susținerea acțiunilor de promovare a măsurilor de încredere între cele două maluri ale Nistrului, inclusiv prin susținerea financiară și expertiză; redeschiderea rutei de tren Chișinău – Tiraspol - Odesa; discuțiile privind liberalizarea regimului de vize; apariția chestiunii transnistrene pe agenda internațională (în acest context, putem menționa **declarația Medvedev - Ianucovici** de la 17 mai 2010 în care, în pofida unor speculații, sunt câteva elemente bune pentru procesul de negocieri și **Memorandumul Merkel - Medvedev** din 5 iunie 2010 care, printre altele, menționează conflictul transnistrean ca unul prioritar și transformarea misiunii de pacificare în una sub mandatul internațional. Reglementarea transnistreană a fost menționată și în **Declarația din 17 mai 2010 a Baronesei Catherine Ashton**, Înaltul Reprezentant al UE pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate, și în cadrul reuniunii dintre **Angela Merkel, Nicolas Sarkozy și Dmitrii Medvedev** de la Deauville, din 19 octombrie 2010), în special, în dialogul ruso-german etc. sunt încurajatoare. Și totuși, până la prezent, oportunitățile nu s-au transformat în rezultate palpabile, or, odată cu invitarea UE și SUA în noul format „5 + 2”, negocierile formale au încetat.

Este logic să ne întrebăm, în ce mod am putea valorifica potențialul UE în procesul reglementării transnistrene, așa încât soluția să fie una europeană și, totodată, să corespundă intereselor naționale ale Republicii Moldova?

Așadar constatăm, anul 2010 a fost foarte dinamic în procesul de negocieri, fiind marcat și de o schimbare de abordare a autorităților de la Chișinău: renunțând la politica de confruntare și mergând pe cea a exemplului propriu de deschidere și transparență, Chișinăul a obținut o serie de succese într-un termen destul de scurt. La summitul OSCE de la Astana, din 1 decembrie 2010, cancelarul german, **Angela Merkel**, și secretarul de stat american, **Hillary Clinton** au pledat pentru reluarea negocierilor oficiale în vederea soluționării conflictului transnistrean și demilitarizarea regiunii transnistrene [4].

La trilaterală Rusia – Franța - Germania de la Deauville, din 19 octombrie 2010, președintele Rusiei **Medvedev a numit pentru prima dată** printre țările care ar putea să aibă un cuvânt de spus în rezolvarea conflictului transnistrean, **România**. România nu are nici un statut oficial în negocierile în formatul 5 plus 2, format în care sunt cuprinse părțile – adică Chișinăul și Tiraspolul, mediatorii – OSCE, Rusia și Ucraina - și observatorii Uniunea Europeană și Statele Unite.

De ce a numit președintele Rusiei România în acest context și a uitat să amintească OSCE-ul și Ucraina? O întrebare adresată unor analiști politici de la Moscova și București.

*Ar fi o exagerare să se creadă că dintre toate conflictele înghețate din spațiul post-sovietic, cel transnistrean ar fi mai aproape de rezolvare sau chiar mai simplu de rezolvat, afirmă analistul politic de la Moscova, **Fiodor Lukianov**, redactorul-șef al revistei „Rusia în politica globală” [5]. Subliniind că nu face nici o analogie, Lukianov a amintește că în ultimul deceniu cu același optimism exagerat se vorbea și despre conflictul sud-osetin – că ar fi un banal conflict geo-politic, fără elemente agravante de natură inter-etnică sau religioasă, dar toată lumea știe cu ce s-a sfârșit acest conflict. Nu vreau în nici un caz să fac analogii, însă atunci când aud că un conflict sau altul ar fi mai ușor de rezolvat eu încerc să fiu tot timpul circumspect, spune **Fiodor Lukianov**.*

Analistul de la Moscova zice că anume din acest motiv i se pare straniu că prima

chestiune de pe agenda Consiliu de securitate Rusia - Uniunea Europeană care s-a anunțat a fi rezolvarea conflictului transnistrean. Transnistria nici pe de parte nu se află pe primele poziții în privința amenințărilor la adresa securității în Europa. *De aceea, tot ce ține de Transnistria în acest context cred că sunt mai degrabă niște manevre, decât acțiuni concrete*”. Faptul că președintele Rusiei **Dmitrii Medvedev** a pomenit și România, printre cei de care depinde succesul reglementării transnistrene, - alături de Rusia, Moldova, Transnistria și Uniunea Europeană, - în opinia lui Fiodor Lukianov ar trebui să fie privit mai curând într-un context negativ. *Cred că această abordare a Rusiei are sens, tocmai pentru că pe malul stâng al Nistrului există o anumită neîncredere față de adevăratele intenții ale României*, - spune **Fiodor Lukianov**, adăugând că una din cauzele conflictului a fost anume frica, reală sau alimentată a populației Transnistriei de așa-numita românizare sau chiar de unirea cu România.

Desigur, acuitatea acestei probleme s-a diminuat mult și de multă vreme, dar președintele Băsescu a declarat nu o singură dată că el nu recunoaște granița cu Republica Moldova, pentru că este o creatură a pactului Ribbentrop - Molotov. Dacă lucrurile stau așa, atunci desigur apar dubii în privința intențiilor autorităților române. Deci, atâta timp cât nu există o claritate deplină în atitudinea autorităților române față de statalitatea Moldovei, desigur, Moscova va avea îndoieli în privința perspectivelor. Fiodor Lukianov crede că Rusia ar fi iritată și de faptul că Uniunea Europeană nu ia atitudine față de declarațiile președintelui Băsescu. Dacă Uniunea Europeană este foarte preocupată să zicem de problema nerezolvată privind frontiera între Estonia și Rusia, de ce atunci Uniunea Europeană nu manifestă aceeași îngrijorare față de nereglementarea chestiunii hotarului moldo-român?, se întreabă analistul politic de la Moscova, adăugând în concluzie că problema transnistreană se pare că nu va putea avea niciodată o soluție strict internă între Chișinău și Tiraspol.

La rândul său, expertul de la București **Sorin Ioniță**, de la Societatea Academică Română, crede și el că președintele Rusiei ar putea să vadă România mai curând ca pe o problemă și nu ca un factor ce ar putea contribui la rezolvarea conflictului transnistrean [5]. **Sorin Ioniță** consideră însă că: *Are dreptate în aceea că soluția stă mai curând în relația Chișinăului cu UE. Și eu cred la fel, și de mai mulți ani, și multă lume crede că rezolvarea problemei transnistrene mai curând se poate face pe o cale similară cu cea din Cipru. În sensul că Republica Moldova printr-un demers accelerat, pozitiv și constant asumat de principalele forțe politice din Moldova că trebuie să meargă repede către UE, să facă Republica Moldova o țară mai atractivă, inclusiv pentru cetățenii transnistreni, inclusiv pentru cetățenii rusofoni transnistreni. Deci, cumva, Chișinăul trebuie să se adreseze acelor cetățeni peste capul autorităților de la Tiraspol. Aceasta ar fi calea de rezolvare pe termen mediu și lung a conflictului transnistrean, în opinia noastră rolul României în acest proces ar trebui să fie ca și al unei țări membre a UE și nu altfel.*

În alocuțiunea sa la summitul OSCE de la Astana președintele României **Traian Băsescu** a menționat că pentru a aborda cu succes problematica conflictelor, trebuie în primul rând să obținem rezultate tangibile în reglementarea situațiilor din Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud și Nagorno - Karabah, care grevează asupra

climatului de securitate în întregul areal al OSCE [6]. De asemenea, președintele român accentuat ca *tolerarea unor soluții impuse prin utilizarea forței nu este acceptabilă. Sprijinim realizarea fără precondiții a discuțiilor formale în cadrul de negociere consacrat 5+2, în vederea identificării unei soluții durabile, cu respectarea deplină a normelor internaționale și a integrității teritoriale, suveranității Republicii Moldova*, a spus **Băsescu**. Președintele României s-a arătat încrezător în capacitatea OSCE, demonstrată de-a lungul timpului, de a evalua corect dificultățile și blocajele, de a ajuta în depășirea abordărilor intransigente și coagularea unor formule consensuale. *Singura metodă acceptabilă rămâne dialogul deschis, fără posibilitatea recursului la forță*, a spus **Băsescu**. Președintele a salutat deciziile OSCE anterioare privind controlul forțelor convenționale din Europa (FCE), însă s-a declarat îngrijorat de erodarea respectării regimului acestora. *Documentele dezvoltate în cadrul OSCE, alături de Tratatul privind forțele armate convenționale și Tratatul Cerc Deschis, sunt fundamentale securității europene, ce formează **acquis-ul solid și unic de principii**, angajamente și decizii. Implementarea deplină este calea pentru restaurarea încrederii și consolidarea efortului de îmbunătățire a securității europene. Rămânem însă preocupati de erodarea regimului CFE. Evoluțiile viitoare din acest domeniu trebuie să se bazeze pe elementele cheie ale Tratatului CFE și CFE adaptat, pe angajamentele noastre politice și juridice existente, cum este cel referitor la acordul statului gazdă pentru staționarea de trupe străine*, a mai declarat **Traian Băsescu**.

La 14 decembrie 2010, **Carl Bildt**, ministrul Afacerilor Externe al Suediei, la Bruxelles, spunea: *Perspectiva semnării unui acord de liber schimb cu UE va avea efecte mai benefice pentru viitorul Republicii Moldova decât gazul rusesc ieftin* [7]. Președintele Parlamentului European **Jerzy Buzek** arată că ... *este nevoie de susținere politică, morală și economică a Republicii Moldova* [8]. Vicepremierul Republicii Moldova, **Iurie Leancă** a declarat că *s-a înregistrat un nivel fără precedent de cooperare, între Republica Moldova și Uniunea Europeană în ultimul an* [9]. Potrivit lui, părțile au realizat multe, inclusiv demararea negocierilor pentru Acordul de asociere, progrese către deschiderea unor negocieri *asupra unui acord de liber schimb profund și complet* și pentru un plan de acțiune pentru liberalizarea vizelor. *Având în vedere progresul făcut, nu văd de ce Republica Moldova nu ar fi văzută ca un potențial candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană. Este posibil să reușim să aderăm în următorii zece ani*, a subliniat Leancă. Cu alte cuvinte nouă ni se spune clar: **Cum putem noi ajuta Moldova ca ea să se ajute singur pe sine?** Din cele relatate concluzionăm, Republica Moldova ar trebui să progreseze pe calea integrării europene indiferent de ce face Transnistria și exemplu pentru noi ar fi Ciprul grecesc.

De la apariția sa, Republica Moldova se confruntă cu problema consolidării statalității sale, prin apariția unui teritoriu secesionist. Am demonstrat că, doar Uniunea Europeană și Statele Unite pot discuta cu Rusia spre a schimba *echilibrul existent*, favorabil doar Transnistriei. Negocierile dintre Moldova și Transnistria ar reprezenta, *de facto*, o reflectare în miniatură a negocierilor dintre Rusia și UE (a cere o rezolvare a conflictului azi, când poziția Rusiei este foarte puternică, înseamnă să favorizezi o rezolvare care ar confirma starea de fapt a Transnistriei). Se știe, timp de 30 de ani

situația Ciprului a fost similară cu cea a Moldovei, iar eforturile de reunificare au fost la fel de zădărnice ca și toate încercările de soluționare a conflictului din stânga Nistrului.

Desigur, problema transnistreană nu poate fi ocolită atunci când avem în vedere implementarea unor politici reformatoare, dar sensibilitățile legate de integritatea teritorială pot fi trecute în plan secund, atâta timp cât miza este înregistrarea unor progrese serioase, care, în final, ar putea ajuta Moldova să revină la masa negocierilor de pe cu totul alte poziții, precum o fac grecii ciprioți astăzi. Republica Moldova trebuie să progreseze pe calea integrării europene, indiferent de ce ar face Transnistria. Să nu uităm, din 2004 Moldova se află la hotarul cu NATO, iar din 2007 la cel al Uniunii Europene și astfel problema transnistreană cunoaște, deja, un transfer din categoria unui conflict post sovietic *eurasiatic*, în care Rusia avea un rol special, într-un conflict *european*, în care UR devine o parte indispensabilă a procesului de soluționare. Schimbarea de atitudine a UE față de problema transnistreană nu este un proces autonom, ci el se înscrie în cadrul dezvoltării unei Politici Europene de Securitate și Apărare și a unei politici noi pentru *noii vecini* (Wider Europe – New Neighborhoods).

Pentru ca Transnistria să nu-și mai reactiveze tendințele separatiste, după o eventuală reunificare cu Republica Moldova, e necesar să existe o **balanță** a garanțiilor în ce privește reglementarea conflictului. Sunt necesare forțe externe care vor fi capabile să aplice suficiente presiuni asupra Transnistriei ca aceasta să nu mai recurgă la argumentul *separatist* atunci când ei îi va conveni. Până la momentul actual, Federația Rusă, Ucraina, OSCE nu au putut demonstra că dețin pârghiile sau voința politică de a presa cu succes Transnistria. Atât timp cât nu vor exista și alți garanți în afară de Rusia și Ucraina (OSCE nu este garant), cum ar fi UE și SUA, o eventuală reglementare a conflictului transnistrean ar ridica mereu problema **mecanismelor de reglementare** și a **durabilității**. Ar trebui să recunoaștem, Transnistria a supraviețuit în calitate sa a unui *stat de facto* doar datorită suportului politic și economic acordat din partea Federației Ruse și parțial a Ucrainei, dar și a anumitor actori politici și economici de la Chișinău.

Din perspectiva comunității internaționale conflictul transnistrean constă din mai multe probleme, cum ar fi:

- retragerea trupelor ruse din stânga Nistrului, conform angajamentelor asumate de Federația Rusă la summitul OSCE de la Istanbul, noiembrie 1999;

- soluționarea politică, identificarea unui statut pentru Transnistria în cadrul Republicii Moldova;

- existența garanțiilor care vor asigura garantarea și durabilitatea reglementării conflictului transnistrean.

De rezolvarea acestor probleme, în mare parte, și ține reglementarea conflictului transnistrean pe o durată mai îndelungată și nu o rezolvarea cu caracter temporar (ce ar putea reapărea oricând, la dorința Transnistriei).

În Transnistria se încalcă grav drepturile omului (condamnarea ziaristului Ernest Vardanean, arestul lui Ilie Cazacu, nenumăratele incidente în jurul școlilor cu predare în limba română, incidentele de la Corjova etc.) și Uniunea Europeană, alături de alte instituții, state poate contribui la reducerea numărului de cazuri de violare a drepturilor omului.

Este adevărat că conflictul transnistrean este un impediment în procesul de

integrarea europeană, dar trebuie să recunoaștem că el (conflictul transnistrean) este și principalul argument conform căruia Republica Moldova trebuie să facă parte din Procesul de Stabilizare și Asociere. La reîntoarcerea dintr-o vizită de lucru de la Bruxelles, **Vlad Filat**, Prim-ministrul Republicii Moldova a menționat, că în cadrul întrevederii cu **Jose Manuel Barroso**, Președintele Comisiei Europene, au fost abordate subiectele ce țin de evoluțiile din Republica Moldova, ultimele evenimente politice din țara noastră, dar și acțiunile ce au drept scop apropierea țării noastre de standardele Uniunii Europene. *Un subiect al discuțiilor a fost dinamica pozitivă a negocierilor a Acordului de Asociere RM-UE și celor ce țin de liberalizarea regimului de vize. Am menționat că suntem angajați plenar în menținerea aceluiași ritm și în cadrul celei de-a V-a runde de negocieri pe marginea Acordului de asociere, planificată pentru 17 ianuarie 2011, la Bruxelles. Am dat asigurări că țara noastră va valorifica la maximum asistența și ajutorul acordat de Uniunea Europeană, a spus Vlad Filat*[10]. Acest mesaj este îmbucurător și credem că, odată cu semnarea Acordului de Asociere RM-UE, țara noastră va păși ferm și ireversibil pe calea integrării europene. Doar integrându-se în Uniunea Europeană, partea dreaptă a Republicii Moldova va deveni mai atractivă pentru raioanele din partea stângă a Nistrului și posibilitatea soluționării conflictului transnistrean ar spori cu mult.

Referințe bibliografice

1. Europa Liberă, Ora Moldovei, 04.07.2003, Interviu cu Dov Lynch
2. Nezaavisimaia Gazeta, 08.04. 2003.
3. **Nicu Popescu**, *Noile oportunități de soluționare ale problemei transnistrene prin mecanismele Europei moderne*, Institutul de Politici Publice, EURO Journal.org.
4. *Merkel și Clinton au pledat la reuniunea OSCE pentru demilitarizarea Transnistriei*, ziuaonline.ro, din 1 decembrie 2010.
5. *Conflict transnistrean – ce rol ar putea juca România?*, moldova.org, din 21 octombrie 2010.
6. Articolul: *Băsescu la OSCE: Soluționarea conflictului transnistrean reprezintă o prioritate pentru România*, Inforusia.ro, din 2 decembrie 2010.
7. **Carl Bildt**. *Perspectiva semnării unui acord de liber schimb cu UE va avea efecte mai benefice pentru viitorul Republicii Moldova decât gazul rusesc ieftin*, euroobserver.com, reluat de unimedia.md, din 14 decembrie 2010.
8. Baconschi: *La nivelul tuturor statelor UE există un interes bine coagulat față de evoluția Republicii Moldova*, unimedia.md, din 15 decembrie 2010.
9. **Leancă I.** *Republica Moldova ar trebui să fie pregătită de UE în următorii zece ani*, romanialibera.ro, reluat de unimedia.md, din 15 decembrie 2010.
10. *Republica Moldova va primi din partea Comisiei Europene, sub formă de grant, 90 de milioane de euro*, interlic.md, din 17 decembrie 2010.

constantin_l@mail.ru

Data prezentării articolului - 17.12.2011

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN RAIOANELE DE EST ALE REPUBLICII MOLDOVA

Teodor CÂRNAȚ, Director executiv al Comitetului Helsinki,
doctor habilitat în drept
Marina CÂRNAȚ, USM

Rezumat

Articolul reflectă unele experiențe ale organizațiilor neguvernamentale din Republica Moldova, cum ar fi: Promo-Lex și Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului din Republica Moldova. Evidențiind un set de drepturi, mai des ignorate de autoritățile politice din raioanele de est ale Republicii Moldova, autorii menționează că în acest stat „funcționează de facto două sisteme juridice”: unul constituțional și unul ilegal.

Cuvinte-cheie: sistem juridic constituțional, sistem juridic ilegal, diferendul transnistrean, drepturile omului, dreptul la educație, dreptul la proprietatea privată, dreptul la asociere.

HUMAN RIGHTS PROTECTION IN EASTERN DISTRICTS OF REPUBLIC OF MOLDOVA

Teodor CÂRNAȚ, Republica Moldova
Marina CÂRNAȚ, USM

Abstract

The article reflects some experiences of non-governmental organizations from Republic of Moldova, like: Promo-Lex and Helsinki Committee for Human Rights from Republic of Moldova. Emphasizing a set of rights, more frequently ignored by the political authorities from the eastern districts of Republic of Moldova, the authors mention that in this state „two de facto legal systems are functioning”: one constitutional and one illegal.

Key words: constitutional legal system, illegal legal system, Transnistrian conflict, human rights, right to education, right to private property, right to association.

Diferendul transnistrean rămâne un impediment în promovarea și respectarea drepturilor omului în raioanele de est a Republicii Moldova. Mai multe organizații non-guvernamentale, printre care, Promo-Lex, Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului din Moldova, monitorizează situația respectării drepturilor omului din aceste raioane și acordă asistență juridică victimelor incalcarilor grave ale dreptului omului. Totuși, de multe ori, această asistență este formală, deoarece pe teritoriul Republicii Moldova funcționează *de facto* două sisteme juridice: unul constituțional, în care se pot adresa toți cetățenii RM, și altul ilegal, care este impus de regimul separatist și totalitar de la Tiraspol pentru persoanele care se află în raioanele de est a Republicii Moldova. În baza numeroaselor petiții ce parvin de la cetățenii RM din aceste raioane am constatat că, în aceste raioane se încalcă flagrant cele mai fundamentale drepturi ale omului (de exemplu, privarea de libertate a dlui Ilie Cazacu, condamnarea la privațiune de libertate pentru 15 ani a dlui Ernest Vardanean s.a.). Cel mai alarmant este faptul că, autoritățile

constituționale ale Republicii Moldova au declarat că nu poartă nici o responsabilitate pentru încălcările masive ale drepturilor omului în aceste raioane, motivând că nu dețin controlul asupra acestui teritoriu și că nu pot interveni în protejarea drepturilor violate.

Mai multe ONG-uri naționale și internaționale au mediatizat numeroase cazuri de încălcare a drepturilor omului din aceste raioane, printre care: dreptul la educație, dreptul la libera circulație, dreptul de proprietate, drepturile electorale s.a. *De facto*, fiecare persoană din stânga Nistrului, aflată temporar și permanent pe acest teritoriu, se confruntă zi de zi cu diverse obstacole de natură juridică pe care le impune regimul separatist.

În contextul dreptului la educație, în instituțiile preșcolare din această regiune limba de instruire este preponderent limba rusă: în anul 2005 în această limbă au fost instruiți 90% din numărul total al copiilor care au frecventat instituțiile preșcolare. Doar 8,7% din copii sunt instruiți în limba română, adică aproximativ fiecare al optulea copil moldovean de vârstă preșcolară are posibilitatea de a frecventa o instituție cu limba română de instruire. În limba ucraineană sunt instruiți doar 0,6% din copii. Procesul intrucitiv-educativ în aceste instituții de învățământ este organizat conform programelor și manualelor Federației Ruse.

În regiunea transnistreană funcționează, de asemenea, trei instituții de învățământ superior, în care studiază circa 13009 studenți. Din numărul total al studenților 94,6% studiază în limba rusă, 4,6% - în limba română și 0,8% - în limba ucraineană. La 28 ianuarie 2004 așa-zisul "Soviet Suprem" din Transnistria a adoptat o hotărâre potrivit căreia începând cu anul de studii 2004/2005 toate școlile de cultură generală urmau să funcționeze conform "legislației transnistrene".

În ceea ce privește dreptul la proprietate privată și protecția acesteia, care este prevăzut în articolul 46 al Constituției RM, din anul 2001 structurile anticonstituționale din regiunea transnistreană au îngăduit accesul liber al proprietarilor la terenurile lor agricole aflate după traseul Râbnița-Dubăsari-Tiraspol. Iar din 2004 situația s-a înrăutățit în acest domeniu, odată cu creșterea numărului de puncte staționare și mobile de control ale așa-numitelor *miliția și vame* ale regimului dat și blocării căilor de acces pe terenurile agricole de după traseul menționat; astfel, structurile transnistrene continuau și în 2006 să forțeze proprietarii de terenuri să achite anumite plăți pentru trecerea prin posturile ilicite de control a producției recoltate. În anul 2004 separatiștii au adoptat o decizie prin care se crea întreprinderea de stat „Calea ferată din Transnistria”, după care au atacat și ocupat abuziv cu ajutorul miliției transnistrene întreprinderea de Stat „Calea Ferată din Moldova”. Aceasta a dus la blocarea circulației pe tronsoanele de cale ferată ce traversează regiunea transnistreană și la acapararea forțată a acestora.

În același context, în anii 2003-2004 majoritatea întreprinderilor de stat din regiunea în cauză au fost privatizate cu încălcarea legislației naționale și fără acordul autorităților constituționale; drept consecință, un număr impunător de întreprinderi industriale au devenit în mod ilicit proprietatea unor companii străine, în principal din Federația Rusă.

Tot mai des sunt reținute ilegal și sechestrate de așa-zisa vamă transnistreană automobilele înmatriculate de autoritățile constituționale, dar proprietarii cărora domiciliază pe teritoriul transnistrean. Acești proprietari sunt obligați să plătească așa-numita taxă vamală pentru a putea introduce mijloacele de transport pe teritoriul separatiștilor, în caz contrar, fiindu-le ridicate carnetele de înmatriculare și permisele de conducere.

Totodată, o îngrijorare reprezintă nerespectarea dreptului la asociere a cetățenilor din această regiune. Nu există nici o reprezentanță a partidelor politice din Moldova, însă în mod masiv activează filialele formațiunilor parlamentare din Duma rusă și a celor de tineret, astfel și la acest capitol se evidențiază controlul abuziv al Federației Ruse în această regiune.

Suntem de părere că, nu putem vorbi despre respectarea drepturilor omului în cadrul unui sistem ilegal prezent în zonele lipsite de recunoaștere internațională. Aceasta duce la existența unei probleme complexe, de nerezolvat în sistemul juridic național și internațional, deoarece sistemul intern actual este inefficient și lipsit de autoritate, iar dreptul internațional în regiunea transnistreană nu este respectat, cu toate că la acest capitol avem multe convenții care meritau să fie implementate.

După declararea independenței sale, Republica Moldova a ratificat și a semnat mai multe acte și tratate internaționale care trebuie aplicate pe întreg teritoriul său, inclusiv în regiunea transnistreană. De exemplu, cele mai importante dintre ele sunt Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția Europeană a Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, care garantează dreptul la o satisfacție juridică efectivă din partea instanțelor naționale competente în cazul în care sunt încălcate drepturile și libertățile fundamentale și constituționale. Odată cu ratificarea CEDO, statul și-a refuzat responsabilitatea pentru omisiunile și actele comise pe teritoriul controlat de regimul ilegal de la Tiraspol. Trebuie să menționăm că, o astfel de abordare a problemelor nu este una corectă și legală. Faptul că autoritățile constituționale nu dețin control asupra unei părți din teritoriul țării, nu oferă acestora posibilitatea de a nega și respinge orice efort în vederea asigurării drepturilor constituționale ale cetățenilor, acceptând faptul că Moldova nu exercită nici un control pe teritoriul regiunii sale de est, Curtea Europeană nu a permis să se subînțeleagă că Moldova ar purta o răspundere directă pentru încălcările drepturilor omului.

La cele spuse, putem adăuga că în prezent populația din teritoriu menționat își pierde încrederea în structurile internaționale în ceea ce privește identificarea soluțiilor politice și contribuirea la apărarea drepturilor omului în teritoriile separatiste. Administrațiile ilegale, nerecunoscute de comunitatea internațională, care funcționează în baza unei legislații nesupuse controlului constituționalității și respectului față de demnitatea, drepturile și libertățile omului, și nici controlului independent al societății civile, nu poate emite decizii constituționale sau/și în corespundere cu prevederile Convenției Europene.

Oricine, vinovat sau nevinovat, atras la răspundere de către instanțele judecătorești din aceste raioane, poate reclama încălcarea dreptului la un proces echitabil din simplul motiv că a fost judecat de o instanță neconstituțională. Hotărârile judecătorești emise în regiunea transnistreană, în special acele ce se referă la privarea de libertate a persoanelor, sunt ilegale și urmează a fi imediat declarate astfel de către autoritățile constituționale. Or, noi avem o situație inversă, deoarece se demonstrează complicitatea organelor de ocrotire a normelor de drept constituționale la încălcarea drepturilor omului de către regimul neconstituțional de la Tiraspol prin colaborarea cu structurile ilegale și transmiterea persoanelor pentru a fi supuse detenției (sau semnat ilegal și neconstituțional mai multe acorduri de colaborare, de ex. acordul

dintre MAI a RM și MAI a regimul neconstituțional de la Tiraspol, etc.). De aici apare o întrebare extrem de actuală: în baza căruia temei juridic sunt transmiși cetățenii RM către organele regimului neconstituțional de la Tiraspol?

Autoritățile declară că drepturile omului sunt inalienabile și că se depun eforturi constante în vederea protejării lor. Între timp, funcționarii statului dau dovadă de indiferență, neprofesionalism sau nihilism juridic, neglijând obligațiile pozitive care îi revin, asumate la nivel internațional. Obligațiile pozitive asumate de către RM trebuie să garanteze faptul că autoritățile constituționale vor depune toate eforturile pentru apărarea eficientă a drepturilor și libertăților persoanelor care pe teritoriul necontrolat. Aceste obligații se caracterizează prin adoptarea de măsuri rezonabile și adecvate pentru a proteja drepturile individului.

Concluzionând relatăm că, anume asigurarea și garantarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului trebuie să fie prima condiție impusă actorilor care dețin controlul atât *de jure*, cât și *de facto* asupra regiunii. Numai asigurarea acestui deziderat va permite și va garanta rezultate vizibile în procesul politic de soluționare a problemei transnistrene.

carnateo@yahoo.co.uk

Data prezentării articolului - 11.05.2012

2

**PROCESE
INTEGRAȚIONISTE
EUROPENE**

CONSECINȚELE CONFRUNTĂRII GEOSTRATEGICE NATO – RUSIA PENTRU SECURITATEA REPUBLICII MOLDOVA

Nicolai AFANAS, IRIM

Rezumat

Studiul face o incursiune în mecanismele și metodele de asigurare a securității regionale prin prisma principiului de interdependență. Intensificarea cooperării interstatale are ca rezultat dependența politico-socială și economico-financiară dintre state și formarea sistemelor de securitate. Concurența sau parteneriatul dintre două entități de securitate se răsfrînge direct asupra statelor din proximitatea geografică a acestora. Instituțiile naționale de resort din domeniul securității își schimbă atît din instrumentariul de lucru, cît și mecanismele de reglementare. Procesele de regionalizare duc la erodarea granițelor naționale și imposibilitatea de delimitare conceptuală și practică a securității naționale și celei internaționale. Amenințările sunt comune pentru un grup de țări, prin urmare și acțiunile întreprinse pentru a preveni, stopa și combate aceste amenințări trebuie să fie comune.

Cuvinte-cheie: securitate, geopolitică, confruntare, interes național, expansiune, interdependență, sisteme de securitate, regionalizare, alternative de securitate.

THE CONSEQUENCES OF NATO – RUSSIA GEOSTRATEGIC CONFRONTATION FOR THE SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Nicolai AFANAS, IRIM

Abstract

The study presents the world politics where the members find themselves partially unable for security, old tools and mechanisms to ensure internal security and regional concentration are ineffective. Liberalization and increased interstate cooperation in all social and political spheres lead involuntary to the interdependence of Member's security systems. States through acts of will give up to some classical state powers to ensure national and regional security. Regionalization processes attract national states in an interdependent security system in which security problems can not be separated by state borders. Security threats are common for a group of countries or region, and therefore actions designed to prevent and combat these threats must be shared. Each state decides the format of a global partnership in this regard by including plenary political-military structure or establishing a special relationship with one of these organizations.

Key words: security, geopolitical, confrontation, national interest, expansion, interdependence, security system, regionalization, alternative security.

Introducere. Noțiunea de securitate care poate fi definită ca o absență a războiului, combinată cu convingere că niciun război care ar putea avea loc nu s-ar termina cu înfrîngere. Fenomenul securității capătă un caracter copleșitor, care include minimum cinci dimensiuni - securitatea militară; securitatea politică; securitatea economică; securitatea socială; securitatea ecologică/de mediu. Nu există o ierarhie după importanță, fiecare din aspecte își are locul și rolul său în sistemul național de securitate. Statele devin interdependente, în aspectele de securitate, frontiera nu mai este "scutul" care protejează pe un stat de altul. Stabilitatea și securitatea în statul vecin presupune un grad mai înalt de siguranță și în țara ta, astfel ajutînd vecinii ajuți propriul sistem de securitate.

Statele în secolul XXI se pomenesc în incapacitate parțială de securitate, vechile instrumente și mecanisme de asigurare a securității interne precum, și celei regionale devin ineficiente. Liberalizarea și intensificarea colaborării/rapoartelor inter-statale în toate sferele social-politice duc involuntar la interdependența sistemelor de securitate a statelor. Fiecare stat devine element al unui mecanism(sistem politico-militar) regional complex care are la bază un act normativ cadru care instituționalizează cooperarea inter-guvernamentală în domeniul de securitate. Statele prin acte de voință cedează o parte din prerogativele clasice statale cu scopul asigurării securității naționale și regionale.

NATO este una din primele organizații politico-militare cu caracter permanent care avea la bază conceptul securității colective. Statele membre s-au angajat să participe reieșind din capacitățile tehnico-financiare la operațiunile de asigurare a securității colective. Dispariția/implozia URSS a dat posibilitate extinderii organizației pe baza foștilor dușmani politico-ideologici spre est. UE fiind o structură cu prerogative clasice economico-sociale, capătă doar în ultimul timp preocupății de securitate în sensul larg al acestei noțiuni(PESC, JAI). Procesele de extindere spre est a ambilor structuri se stopează la frontierele vestice a Republicii Moldova, plasând țara noastră în situația de alegere în strategia sa de securitate, între politica integraționistă în una din ele și/sau în ambele organizații, păstrarea statutului de neutralitate permanentă(cu posibilitatea aderării la UE) sau reorientarea priorităților politice externe (structurile politico-militare din cadrul CSI).

Metode și material aplicat. Extinderea NATO (Organizația Tratatului Atlanticului de Nord) din perioada post-război rece a dus la schimbarea arhitecturii securității europene, implicând și Republica Moldova(RM) într-un nou sistem de securitate. Valurile de extindere din 1999 și 2004 au poziționat țara noastră în vecinătatea imediată a organizației euroatlantice, ceea ce nu a putut să treacă fără efect pentru complexul de securitate națională. Există o mare diferență între țara noastră și alte state sud-est europene, acestea din urmă neavând o alternativă viabilă și nici una teoretică de includere într-un sistem de securitate în afară de cel euro-atlantic. RM fiind un stat mai degrabă est-european decât sud-estic, are posibilitatea de a alege în ce structură politico-militară să activeze[5, p. 231]. În același timp, în baza statutului de neutralitate putem să ne rezervăm dreptul de a nu participa la astfel de structuri. Astfel, apar trei variante viabile pentru republica noastră. Prima alternativă este neutralitatea permanentă, cea pe care se pune astăzi accentul și este legiferat prin actele normative cadru. Aceasta ar trebui să ducă treptat la retragerea trupelor străine de pe teritoriul statului moldav, ca urmare a conștientizării că statul nu va face parte din alte structuri militare antagoniste, iar mai apoi acest proces va duce la soluționarea pașnică a conflictului transnistrean. Trebuie să fim conștienți că indiferent de mărime și capacități tehnico-militare fiecare stat are obligația de a fi nu doar consumator de securitate dar și exportator al acesteia, ceea ce implică participare directă și indirectă la politicile, programele și operațiunile menite să asigure și să consolideze securitatea într-un spațiu geografic. Nu putem cere să fim protejați de orice amenințare, nici să cerem ca securitatea teritoriului nostru să fie garantată de către partenerii noștri. Cel puțin trebuie să manifestăm puțină solidaritate. Această teorie este valabilă și pentru Republica Moldova, pentru că nimeni nu poate cere să fie protejat fără să contribuie la această protecție[6, p. 151], ca de exemplu: cheltuielile pentru securitate, banii investiți în

procurarea unei “polițe de asigurare”, aceasta necesitând investiții financiare, instituționale și umane permanente în folosul comun. Investițiile pot fi folosite doar în cazul unui atac sau situație de insecuritate, în caz contrar cheltuielile nu se vor îndreptăți. În același timp, lipsa “poliței de asigurare” în situații de criză se răsfrânge în modul cel mai catastrofal asupra statului.

O altă opțiune de securitate este aderarea la structurile euro-atlantice, fapt ce va implica standardizarea sistemului de securitate și apărare la normele NATO. Aceasta va necesita cheltuieli majore pentru stat într-o perioadă scurtă de timp. Unii politicieni de la Chișinău se pronunță pentru această opțiune, argumentând că aderarea va contribui direct la consolidarea securității naționale, intensificarea dialogului moldo-comunitar, întărirea prestigiului și atractivității statului. Aceeași aderare însă va atrage și obligația de a găzdui forțele armate euro-atlantice pe teritoriul statului, participarea Armatei Naționale la operațiuni militare sub egida NATO, care nu întotdeauna vor coincide cu interesul național al RM. O ultimă alternativă este integrarea în organismele militare a CSI și consolidarea parteneriatului în aceste domenii cu Federația Rusă. O parte din clasa politică moldovenească vede această variantă ca pe o unică șansă de soluționare a conflictului transnistrean, benefică pentru RM. În acest caz intervine și factorul istoric al relațiilor strategice dintre state în ultimele decenii. Problema includerii Moldovei într-un sistem de securitate depinde de percepțiile clasei politice aflate la conducere[8, p. 42], iar aceasta la rândul său este dependentă de opinia publică, care are posibilitatea de a aduce un partid sau un lider la conducerea țării.

Rezultate obținute și discuții. Interesele geostrategice ghidează acțiunile externe a statelor mari și a sistemelor de state, realizarea acestora este garantul menținerii și fortificării statutului de mare putere și a prestigiului internațional. Statelor mici le este rezervat rolul de pion în jocul geopolitic a marilor puteri. Acestea pot accepta oferta și oportunitățile oferite de marele puteri sau pot gestiona rațional situația: sunt folosiți în jocuri politice regionale și internaționale. Majoritatea statelor mici nu dispun de resursele naturale și de capacitățile politico-administrative care să le permită să se auto-gestioneze. Ele fiind predispuse politic dar și din perspectiva psihologiei sociale la un protectorat extern, care le-ar garanta minimum de securitate. Implozia URSS și dispariția prezenței militare, politice și economice din Europa de Est a dat posibilitate statelor membre NATO, și în primul rând SUA, să încorporeze aceste state în zona sa de influență.

Rusia și NATO la moment sunt două puteri care se confruntă, fiind într-o permanentă rivalitate în partajarea zonelor de prezență și influență în spațiul est european. Reconstrucția hărții politice europene a atras după sine metamorfoze în relațiile dintre aceste două entități[7]. În ciuda multiplelor interese și obiective comune, cum ar fi prevenirea și combaterea terorismului internațional, stoparea pirateriei maritime, gestionarea crizelor regionale, înlăturarea catastrofelor naturale ș.a. Există o multitudine de subiecte care constituie baza confruntării. Problema cheie pe dimensiunea geopolitică este extinderea NATO spre est, calificată de statul rus ca o sufocare, provocare și testare a statului[9]. Sufocarea caracterizându-se prin înconjurarea Rusiei cu baze militare terestre și marine, provocarea prin acțiunile similare care le va întreprinde statul rus în raport cu vecinii membri NATO și testarea capacităților financiare și logistice de a corespunde la noile riscuri de securitate. Extinderea organizației este apreciată ca o amenințare directă

la adresa securității naționale, statele incluse prin ultimele valuri de extindere fiind vecini direcți ai Rusiei sau aflându-se în proximitatea geografică a acestuia. Amplasarea bazelor militare și a celor de monitorizare militară nu poate să nu inducă la gândul cu privire la limitarea Rusiei de eșire la spațiul geopolitic european. Argumentul major care ne explică apariția unui conflict deschis între părțile vizate este interesul economic major pe care îl au statele membre NATO în Rusia și vice versa. Astfel, conflictul rămîne a fi la nivelul discursurilor publice și declarațiilor politice, ne soldîndu-se cu întreruperea sau diminuarea relațiilor dintre state, deoarece aceasta ar duce la micșorarea schimburilor comerciale dintre parteneri, fapt ce nu interesează nici una din părți.

Republica Moldova(RM) fiind unul din statele, care ipotetic ar putea fi parte a tratatului nord-atlantic, în ciuda faptului că momentan are un statut de neutralitate permanentă și majoritatea populației susține menținerea acestui statut. Rusia adoptă o politică de ripostă, intensificînd activitatea partidelor politice și mișcărilor social-politice care promovează poziții anti-NATO și crearea percepțiilor agresive în raport cu organizația. Conflictul și regiunea transnistreană au un rol primordial în confruntarea dintre Rusia și NATO pe dimensiunea sud-est Europeană. Controlînd această regiune forțele respective manipulează conducerea RM, iar aceasta este o cale de a influența Ucraina, care la rîndul său deschide posibilitatea dominării Europei de Est de către Rusia. La rîndul ei NATO prin stabilirea relațiilor speciale cu RM și Ucraina capătă posibilitatea de a controla frontiera de est a Rusiei și de a o transforma dintr-o putere euro-asiatică în una asiatică. Este folosit instrumentul mass-media, prin intermediul companiilor ruse dar și a celor locale, se finanțează direct și indirect proiectele și programele care au ca finalitate formarea percepțiilor negative față de alianță. Războiul informațional fiind o realitate a secolului XXI-a, părțile implicate investind major pentru manipularea opiniei publice. Ca urmare, în cadrul RM, are loc aprofundarea liniilor de demarcare a opiniei publice cu consolidarea fobiilor, pe de o parte în raport cu Rusia, și în același timp în cadrul altor grupe sociale în raport cu NATO. Clasa politică moldavă exploatează aceste fobii făcîndu-și capital politic, iar ca rezultat, statul devine mai puțin consolidat și omogen social-politic.

Analizînd relațiile Rusia – NATO trebuie să radiografiem rapoartele dintre Federația Rusă și SUA, care sunt caracterizate printr-o tendință sinoidală. Inițiativa americană de restartare a relațiilor dintre părți a avut un efect declarativ[12]. SUA continuie să își extindă prezența în spațiul post-sovietic, intrînd în conflict direct cu Rusia, care a declarat atît în actele sale politico-juridice, cît și prin intermediul liderilor politici că “străinătatea apropiată” reprezintă o prioritate pe termen lung[11]. RM este parte la o serie de politici și programe americane, ca răspuns Rusia intensifică prezența economică și culturală. Statul se află la confluența zonelor de conflict geopolitic, la moment selectarea unei direcții este imposibilă, ca urmare fiind scindarea elitei politice și a societății peransamblu.

În cadrul NATO nu poate fi atestată o omogenitate politică, un grup de state europene cu tendință eurocentristă dorește a avea o poziție egală cu SUA în cadrul NATO, care decenii la rînd a controlat în totalmente această organizație[3]. Este de menționat factorul personal în promovarea politicii externe a statelor europene, există lideri care văd asigurarea securității europene prin constituirea unui sistem autonom capabil să concureze atît cu SUA, cît și cu Rusia. În același timp există lideri de viziuni euro-atlantici, care consideră că statele europene trebuie să se concentreze pe

problemele economice lăsînd subiectele de securitate în preocuparea partenerului strategic – SUA. Politica externă moldovenească trebuie să țină cont de aceste tendințe, stabilind relații prioritare cu statele conduse de liderii eurocentrici. Aceasta va permite urgentarea includerii noastre în sistemul de securitate europeană. Astfel, relațiile cu Rusia pentru liderii eurocentrici sunt un mecanism de balansare dintre statele europene și SUA. Rusia la rîndul său folosește relațiile cu China pentru a contrapune impactul și implicațiile americane și europene în restul lumii. Pe moment interesele geopolitice a celor doi giganți euroasiatici coincid și anume consolidarea unui sistem multipolar cu diminuarea treptată a supremației americane în sistemul mondial.

RM atît la nivelul elitelor politice, cît și a societății în ansamblu, trebuie să-și conștientizeze rolul pe care îl are în sistemul de securitate mondială. Geostrategia se studiază implicînd marele puteri, RM îi este rezervat rolul de instrument de confruntare, pierderea sau posedarea acestuia nu va schimba rezultatul final al confruntării. În politica externă e necesar de a identifica mecanismul politico-diplomatic eficient și rațional de gestionare a interesului marilor puteri investit în țara noastră.

Statele în secolul XXI se pomenesc în incapacitate parțială de securitate, vechile instrumente și mecanisme de asigurare a securității interne precum și cele regionale devin ineficiente. Liberalizarea și intensificarea colaborării /rapoartelor interstatuale în toate sferele social-politice duc involuntar la interdependența sistemelor de securitate a statelor. Fiecare stat devine element al unui mecanism (sistem politico-militar) regional complex care are la bază un act normativ cadru și instituționalizează cooperarea interguvernamentală în domeniul de securitate. Statele prin acte de voință cedează o parte din prerogativele clasice statale cu scopul asigurării securității naționale și regionale.

NATO este una din primele organizații politico-militare cu caracter permanent care avea la bază conceptul securității colective. Statele membre s-au angajat să participe, reieșind din capacitățile tehnico-financiare, la operațiunile de asigurare a securității colective. Dispariția /implozia URSS a dat posibilitate extinderii organizației pe baza foștilor dușmani politico-ideologici spre est. Procesele de extindere spre est a alianței se stopează la frontierele vestice a Republicii Moldova, plasînd țara noastră în situația de alegere în strategia sa de securitate, între politica integraționistă (în una din ele și /sau în ambele organizații), păstrarea statutului de neutralitate permanentă (cu posibilitatea aderării la UE) sau reorientarea priorităților politicii externe (structurile politico-militare din cadrul CSI).

Summit-urile NATO reprezintă mecanismul principal de adoptare al deciziilor strategice a alianței nord-atlantice. Acestea se desfășoară de obicei o dată la doi ani. La lucrările întrunirii participă șefii de stat și de guvern a statelor membre și a celor mai importante țări partenere, ceea ce permite ca deciziile aprobate să fie implementate în politica internă a statului. Summit-ul de la Chicago a avut ca subiecte centrale de discuție prezența NATO în Afganistan post 2014, capacitățile de apărare a statelor membre și a organizațiilor în condițiile austerității economice și conceperea și implementarea apărării inteligente[2]. Putem constata că subiectele puse în discuție au un caracter global, ceea ce denotă tendința alianței de a-și asuma obligații înafara teritoriilor statelor membre și partenere. Tendințele mondiale denotă o micșorare a capacităților economiilor naționale cu micșorarea continuă a cheltuielilor pentru sectorul de securitate. Astăzi tot mai puține state din cadrul NATO mențin plafonul de 2 % pentru domeniul de apărare, prioritate

avînd subiectele sociale. Ca urmare, se micșorează intensitatea activităților în domeniul de apărare, dar nu putem constata și o micșorare numerică sau calitativă a amenințărilor de securitate. Soluția viabilă în aceste condiții este raționalizarea cheltuielilor de securitate prin diversificarea și aprofundarea parteneriatului în cadrul alianței, precum și stabilirea relațiilor strategice dintre alianță și statele partenere. Alianța, care este în esență un grup de state care gîndesc la fel, trebuie să își unifice forțele în fața pericolelor comune. Amenințările globale pot fi stopate doar prin intermediul unui parteneriat global.

Securitatea Republicii Moldova este caracterizată printr-o dependență majoră regională, prevenirea și stoparea amenințărilor de securitate poate fi realizată prin intermediul activităților de complementare a unor operațiuni complexe întreprinse la nivel regional. Deciziile Summit-ului de la Chicago denotă focusarea alianței pe probleme non-europene. Sistemul de securitate global interdependent transformă problemele de securitate a teritoriilor non-europene în subiecte pe agenda statelor naționale și a alianței. Amenințările parvenite din această regiune sunt reale și pentru Republica Moldova, fiind vorba despre traficul de substanțe de stupefiante, folosirea țării noastre ca loc de tranzit pentru teroriști, spălarea și depozitarea banilor. Prin urmare ar trebui în cadrul unui parteneriat lărgit să fim parte la operațiunile de impunere și menținere a păcii în această regiune. Orice stat trece printr-o perioadă de maturizare care include trecerea de la categoria consumator de securitate la generator al acesteia. Evident că capacitățile și experiența statului nostru ne va permite includerea doar în programe internaționale realizate prin intermediul forțelor multinaționale[1].

Criza economică s-a răsfrîns și asupra Republicii Moldova micșorînd bugetul domeniului de securitate. Algoritmii oameni mai puțini-mobilitate mai mare, este perfect implementabil în țara noastră. Trebuie de menționat că standardele NATO presupun oameni profesioniști care doresc și pot să își apere patria, armata urmînd a fi supusă unei reforme comprehensive care va avea ca rezultat micșorarea numerică a efectivului și creșterea calitativă a forțelor armate. Capacitatea de apărare a statului este alcătuită din trei componente: efectiv instruit și devotat; asigurarea tehnico-materială a forțelor armate și capacitatea managerială a conducerii de a transforma aceste forțe în instrumente de intervenție mobile și flexibile[10].

Apărarea inteligentă racordată la realitățile țării noastre presupune raționalizarea cheltuielilor prevăzute din bugetul național la amenințările existente și tendințele vizibile, implicarea mai activă a noilor tehnologii pentru a mări viteza și siguranța, și în același timp a diminua numărul de jertfe umane. Acest concept prevede extinderea dimensiunii de apărare prin includerea securității informaționale. Informația capătă o importanță majoră în contextul transferurilor de date dintre state procesate folosind rețelele de internet, deoarece statele au nevoie de siguranță și garanții în folosirea acestui instrument. Asigurarea securității și controlului informațional poate fi realizat doar prin intermediul colaborării instituțiilor specializate a statelor naționale la nivel regional și global. În lupta cu un flagel trebuie folosite metodele caracteristice dușmanului sau altele superioare acestuia. Instrumentul cheie este activitatea grupurilor mixte și schimbul de informații operative în scopul depistării, stopării și combaterii crimelor informaționale.

Concluzii. Schimbarea arhitecturii de securitate europeană după implozia URSS implică Republica Moldova în noi procese de securitate regională. Existența alterna-

tivelor presupune alegerea unui sistem de securitate. Avînd la bază statutul de neutralitate putem să ne rezervăm dreptul de a nu participa la astfel de structuri. Astfel, apar trei variante viabile pentru republica noastră. Prima alternativă este neutralitatea permanentă, cea pe care se pune astăzi accentul și este legiferat prin actele normative cadru. O altă opțiune de securitate este aderarea la structurile euro-atlantice, care vor implica standardizarea sistemului de securitate și apărare la normele NATO. O ultimă alternativă este integrarea în organisme militare a CSI și consolidarea parteneriatului în aceste domenii cu Federația Rusă. Nu putem cere să fim protejați de orice amenințare internă sau externă, nici să cerem ca securitatea și integritatea teritoriului nostru să fie garantată de către partenerii noștri. Fără să manifestăm solidaritate de participare, această teorie este valabilă și pentru Republica Moldova, parteneriatul presupune implicare, iar aceasta necesită cheltuieli.

Referințe bibliografice

1. Concepția securității naționale a Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22 mai 2008, nr. 112-XVI.// Monitorul Oficial 97-98/357, 03.06.2008
2. Déclaration du Sommet de Chicago publiée par les chefs d'État et de gouvernement participant à la réunion du Conseil de l'Atlantique Nord tenue à Chicago le 20 mai 2012/ http://www.nato.int/cps/fr/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease(vizitat la 29 ianuarie 2013)
3. **Lefebvre M.**, *Russie: quelles options politiques et strategiques ?*// Fondation Robert Schuman, 2009
4. *Les ministres des pays du Conseil OTAN-Russie discutent d'un resserrement de la coopération*//http://www.nato.int/cps/fr/SID-EB36CFBE-FABF1E94/natolive/news_86221.htm(vizitat la 12 ianuarie 2013)
5. Lumea în 2020. O schiță a viitorului global prezentat de Consiliul Național de Informații al SUA. Chișinău: Cartier, 2008. 248 p.
6. **Lupan V.**, Relațiile Republicii Moldova cu Alianța Nord-Atlantică (NATO)// Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). Chișinău: Cartdidact, 2009. 192 p.
7. **Onciu A.**, *Geopolitical and Geostrategic dimensions within the Black Sea Basin*// International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences. Volume 2, Special Issue 1 (2012), pp. 238-242
8. **Pleşca V.**, Impactul reformei armatei asupra asigurării securității naționale. Cazul Republicii Moldova. Chișinău, 2008. 136 p.
9. **Rogov S.**, *L'OTAN et la Russie : vu de Moscou*// politique etrangere 4:2009
10. Strategia securității naționale a Republicii Moldova// <http://www.army.md/inf/SSN%20Proiect%20transmis%20Guvern%2025Martie10.pdf>, vizitat la 10 ianuarie 2013.
11. *Геостратегия России: приоритет национальных интересов* // <http://yourlib.net/content/view/11676/133/>, vizitat la 12 ianuarie 2013
12. **Крыс А.**, *Новый геостратегический подход положит конец власти Занада*//<http://inosmi.ru/world/20111116/177779866.html>, vizitat la 16 ianuarie 2013.
n.afanas@yahoo.fr

Data prezentării articolului - 11.05.2012

FUNCȚIILE PRINCIPALE ALE ÎNTREBĂRILOR ÎN DISCURSUL ARGUMENTATIV

Vasile GUȚU, doctor, conferențiar universitar, IRIM

Rezumat

În articolul expus mai jos se evidențiază funcțiile pe care le poate îndeplini o întrebare în procesul unei argumentări. Întrebarea prin diferitele sale ipostaze dinamizează dialogul argumentativ și este benefic atât pentru argumentator, cât și pentru recipient. Atenției creditorului se propun următoarele funcții: cognitivă, comunicativă, tactică, decizională, completivă, explicativă și problematologică.

Se utilizează aceste funcții aparte sau luate în ansamblu în funcție de situație, de domeniu de interesele ce le promovează subiectul. Apelînd la aceste funcții locutorul poate să le aplice într-adevăr pentru soluționarea și precizarea anumitor momente neclare și confuze în procesul dialogului, dar poate fi tentat să le aplice pentru a-și promova niște interese meschine, de grup, avantajoase pentru el și dezavantajoase pentru recipient. Sînt analizate pentru a fi implementate în continuare, în discuții, în dezbaterile la orice nivel, politice, parlamentare, diplomatice. Scopul principal este de a le cunoaște de a le utiliza pentru facilitarea soluționării conflictelor de opinii, dar și pentru a ne proteja de cei care le folosesc împotriva noastră.

Cuvinte-cheie: *întrebare, răspuns, dialog, dialog om-natură, om-om, funcții ale dialogului: cognitivă, comunicativă, decizională, explicativă, problematologică, argumentare, argumentator, recipient, actor, actor internațional.*

THE MAIN FUNCTIONS OF THE QUESTIONS IN THE PROCESS OF ARGUMENTATION

Vasile GUȚU, IRIM

Abstract

In the article below are underlined the function of the question in the process of argumentation. The question in its different interfaces increases the argumentative dialogue and it is useful both for the person who arguments and for recipient. To the attention of the reader it is proposed the following functions: cognitive, communicative, tactic, decisional, completive, and explicative and problematologic. These functions are used separately or together taking into account the situation, domain of interests that the subject promotes. Using these functions the locator may apply indeed for solving and pointing some unclear and confused moments in the process of dialogue, but it may be tented to apply them for paltry interests, of group, in advantage for him and in disadvantage for the recipient. In the article the function of the question are analyzed in order to be implemented further, in discussions, in debates of any level, political, parliamentary, and diplomatic. The main aim is to facilitate the solving of the conflicts of views, but also to protect us of those who use them against us.

Key words: *questions, answer, dialogue, dialogue human-nature, human-human, the functions of the dialogue: cognitive, communicative, decisional, explicative, problematic, argumentation, argument, recipient, actor, international actor.*

Introducere. În condițiile în care are loc intensificarea activității umane în plan global se amplifică totodată și investigațiile în domeniul științelor. Se fac încercări permanente de a descoperi noi fenomene, legități, tehnologii. Concomitent cu asaltul

necunoscutului mereu se recurge și la o adaptare a principiilor, structurilor, strategiilor diferitor procese cu mult mai complexe. Pe parcursul întregii istorii cele mai importante progrese au fost însoțite de despărțirea de vechi moduri, de vechi modele și paradigme de a gândi. Acest lucru se referă și la argumentare. Teoria argumentării a fost revigorată prin contribuțiile pe care le-a adus Chaim Perelman[1] și Stephen Toulmin[2]. Teoria argumentării a început să se dezvolte vertiginos la sfârșitul secolului trecut.

În expunerea ce urmează argumentarea ne interesează din punct de vedere al productivității ideilor puse în circulație în cadru unui dialog în conștiința interlocutorilor: a argumentatorului și a recipientului. Amintim că elementele de bază ale unei argumentări sînt următoarele: teza (judecata, veridicitatea căreia e necesar de stabilit), argumentele (judecăți, adevărul cărora este deja stabilit și cu ajutorul cărora e susținută teza), procedeul de argumentare (legătura dintre argumente și teză), subiectul - argumentator și lexicul.

Argumentarea în sensul acesta este un monolog. O varietate a argumentării care s-a practicat dintotdeauna este dialogul. Elementele componente ale dialogului sînt: teza, argumentul, procedeul de argumentare, subiectul întîi (argumentatorul) și subiectul doi (recipientul) și evident lexicul. Conform dicționarului enciclopedic „Larousse” dialogul „este un schimb de opinii, viziuni între două persoane”[3, p.1644]. Dialogul e un proces logico-comunicațional în care argumentatorul și recipientul interacționează prin intermediul expresiilor verbale, exponente ale unor conotații concrete [4, p.198].

Rezultate și discuții. Dialogul este totodată o alternare de întrebări și răspunsuri. Ne interesează care sunt funcțiile întrebărilor în argumentație. Orice argumentare practic include cuplul întrebare-răspuns. E imposibil de imaginat o menținere a unei comunicări verbale în lipsa unor întrebări. Propunem să reținem una din definițiile mai complete ale întrebării date de logicianul Efim Mohorea: „Întrebarea este o formă mentală (materializată într-o propoziție verbală interogativă) ce exprimă lipsa, insuficiența cunoștințelor (informațiilor, datelor ș. a.) despre anumite obiecte care orientează cunoașterea spre precizarea, completarea cunoștințelor, cu scopul de a înlătura, reduce incertitudinea cognitivă” [5, p.136].

În majoritatea discuțiilor întrebările sunt prezente permanent. Ele sunt o reflectare a mai multor indici în procesul de dezbatere între parteneri. E necesar numai să le interpretăm cît mai adecvat posibil. Acestea ne vorbesc despre faptul cum au fost sesizate cele expuse, ce aspecte ale discursului nu au fost suficient de explicite, la ce momente în viitor trebuie de atras mai multă atenție. În general apariția avalanșelor șde întrebări e un semnal că auditoriul a pătruns în esența celor expuse, că recipientul este inclus activ în procesul de dezbatere. Pentru polemiciștii încadrați în discuția ca atare întrebările semnifică și alte momente: cît de profund e înțeleasă tema expusă, cît de optimă e alternativa selectată, care este șansa ca implementarea acestei variante va fi convingătoare. Luînd în considerație reacțiile de răspuns argumentatorul ia inițiativa în mîinile sale și orientează dialogul în albia necesară. Ca urmare crește autoritatea argumentatorului, deoarece el manifestă competență, profesionalism și măiestrie.

Întrebările replicile pot să apară pe parcurs sau la sfârșitul discursului. Putem doar afirma că numai oamenii care nu au o opinie proprie și nu sunt obișnuiți să gîndească creator și independent nu au întrebări referitor la cele discutate. De aici și reiese însemnătatea noțiunii de întrebare, interogație în viața socială a lumii moderne. Importanța

acestei abilități a omului crește pe zi ce trece. Ea este omniprezentă în activitatea fiecăruia dintre noi. Dar actualmente, știința și arta de a pune întrebări și a primi răspunsuri, de a dialoga nu se mai limitează între om și om, ci își extinde aria sa de influență. Această abilitate include în orbita sa cât de paradoxal n-ar părea dialogul omului cu natura. Cele mai complicate probleme ce apar în fața științei contemporane și anume a științelor exacte țin nu de studiul substanței, ci de studiul relației. „Astăzi accentul principal al investigațiilor științifice s-a deplasat de la substanță spre relație...” [6, p.49]. Dacă acest studiu prezintă o valoare atât de importantă pentru științele despre natură atunci cercetările aceluiasi segment, a relațiilor dintre actorii sociali, actorii internaționali este incomparabil mai esențială, mai fundamentală. Aceasta devine de importanță crucială, chiar o luptă pentru supraviețuire. Prin urmare dialogul dintre oameni este extrapolat sub o altă formă ca dialog dintre om și natură. Nu în zadar lucrarea lui I.Prigogine și I.Stengers, prima ediție în limba franceză din 1979 a văzut lumina tiparului cu titlul „La nouvelle Alliance”. Conotația noii alianțe rezidă în faptul că ea scoate în evidență o nouă relație un nou raport, o nouă referință între lumea organică și anorganică, între știința umană, rațională și natură. Această relație necesită investiții. Ea presupune eforturi permanente pentru a o menține. Aceste raporturi trebuie de menținut, de cultivat cu multă grijă. Ele cer o permanentă modificare a strategiilor de supraviețuire. Odată cu arta de a interoga natura și de a-i pune întrebări lua cele mai diferite forme. „În sensul acesta noi putem afirma că știința occidentală ce a început în secolul XVII a descoperit un nou aspect în cadrul interminabilului dialog dintre om și natură” [6, p. 44].

Știința contemporană se bazează pe descoperirea unor forme noi, specifice de relații cu natura, cu alte cuvinte se bazează pe convingerea că natura răspunde la întrebările experimentale corect puse. Predomină dialogul experimental. Procesul experimentării semnifică nu numai căutarea stabilirea dependenței între fenomene, dar presupune și o interdependență permanentă între noțiunile teoretice și realitatea reflectată. I.Prigogine în lucrarea sa „Ordine din dezordine” afirmă: „Savanții în sute de diferite maniere își exprimau marea lor uimire în legătură cu faptul că prin formularea corectă a întrebărilor le reușește să descifreze cele mai dificile probleme ale naturii. În acest sens știința este un proces analog cu o competiție dintre doi parteneri în care nouă ne revine funcția de a prevedea comportamentul realității ce nu depinde de convingerile, de ambițiile și speranțele noastre. Este imposibil să impui natura să răspundă așa cum noi am fi dorit. Studiul științific – nu este un monolog. Punând o întrebare naturii cercetătorul riscă să sufere un eșec, dar anume riscul transformă această competiție într-o activitate atât de captivantă” [6, p. 44-45]. Știința este o competiție care este strâns legată de risc și „totuși știința a reușit să dea întrebări la care natura oferă răspunsuri non-contradictorii” [6, p.45]. Succesul extraordinar a științei contemporane a dus la schimbări ireversibile a relațiilor noastre cu natura.

Știința a inițiat un dialog reușit cu natura. „Totodată, - afirmă I. Prigogine – primul rezultat al acestui dialog a fost descoperirea lumii taciturne. În aceasta constă paradoxul științei clasice, ea a descoperit omului o natură pasivă, moartă, comportamentul căreia cu certitudine putem să-l comparăm cu un automat. Acesta fiind programat urmează prescripțiile fix stabilite de program. În acest sens, dialogul cu natura în loc să contribuie apropierea omului cu natura l-a izolat de ea. Victoria rațiunii umane a avut un sfârșit funest. Știința discredita totul cu ce venea în contact.” [6, p. 46].

Știința clasică opera cu noțiuni precum cauzalitate, determinism, reducționism și raționalitate. În același timp adversarii științei pe primul plan înaintau manifestările iraționale care considerau că sunt proprii naturii: viața, destinul, libertatea, spontaneitatea, dar care sunt inaccesibile rațiunii umane. Omul s-a pomenit în fața unei dileme tragice, și anume el era nevoit să aleagă între două alternative, ambele nefavorabile pentru existența și supraviețuirea sa: fie știința ce ducea spre înstrăinarea omului, fie acceptarea viziunii antiștiințifice asupra lumii. Însă știința s-a dezvoltat și a evoluat. Observăm că astăzi e cu totul altă situație. Esența problemei constă în faptul că „evoluția științei ce a început nu atât de mult ne oferă o șansă unică de reconsiderare a locului pe care îl ocupă știința în cultura general umană. Științele naturii contemporane au luat naștere în condiții specifice ce s-au constituit în Europa sec. XVII. Nouă, cei ce trăim la sfârșitul secolului XX experiența acumulată ne permite să afirmăm că știința realizează o oarecare misiune universală ce atinge interacțiunea nu numai dintre om și natură ci și dintre om și om.” [6, p. 47].

Misiunea universală a științei include ambele forme de interacțiune, ambele forme de relații: relația om-natură și relația om-om. Relația om-natură ține de domeniul științelor naturale, relația om-om ține de domeniul științelor sociale. Dialogul ce constă dintr-o alternare de întrebări și răspunsuri dintre om și natură inițial pare cu mult mai complicat decât dialogul dintre om și om. În primul caz omul dialoghează cu o lume neînsuflețită, anorganică. Aceasta presupune o pregătire unilaterală și numai a omului. Reacția celeilalte părți, a partenerului natură răspunsul naturii este în dependență directă de mai multe ipostaze: ce fel de întrebare, când o punem, cum o formulăm, în ce limbaj, cât de adecvată este întrebarea. Corectitudinea și celelalte particularități ale întrebărilor aparține exclusiv subiectului. Iar faptul cum se pune întrebare de asemenea depinde de profesionalismul celui ce interoghează, de experiența și cultura sa, de pasiunea și fidelitatea sa, de timpul în care trăiește și activează.

Dialogul între om și om pare a fi cu mult mai accesibil și facil. Este susținut doar de om și om, ambii raționali cu intenția de a se înțelege, de a soluționa anumite probleme transparente atât pentru unii, cât și pentru alții. Istoria dezvoltării omenirii ne relevă un dialog departe de a fi cel intuit. Dialogul dintre indivizi, dintre actorii internaționali este permanent interpenetrat de interese, motive necesități. Ele își lasă amprenta asupra relațiilor dintre parteneri, dintre om și om și anume ele pot frâna tendința de a dialoga eficient. Suntem interesați mai mult de al doilea tip de dialog om și om.

Principalele funcții pe care le joacă întrebările în procesul contemporan de argumentare sunt cognitivă, comunicativă, tactică, decizională, completivă, explicativă, problematologică.

O întrebare adresată argumentatorului de către recipient actualizează cunoștințele ultimului pe tema ce se discută, le conștientizează și le delimitează de altele. Prin aceasta se manifestă funcția cognitivă pentru recipient. Totodată răspunsul la întrebare îi oferă celui ce întreabă posibilitatea de a clarifica și preciza opinia interlocutorului. În cazul dat se manifestă funcția cognitivă pentru cel ce pune întrebarea. Întrebările, adresate recipientului de către argumentator contribuie la o înțelegere mai profundă de către el a discursului argumentativ, deoarece amplifică și atenția lui, intensifică activitatea de gândire. Întrebările oferă „permisiunea morală” a recipientului de a-i pune argumentatorului întrebări de precizare sau concretizare.

Un prim aspect al funcției cognitive a întrebării constă în tendința de a obține informații. Obținând o informație omul contează că va obține și cunoștințe. Un ascultător punând întrebări își mărește considerabil șansa de a-și completa arsenalul său de cunoștințe. Recipientul interesat exploatează la maximum această subfuncție a întrebării în dialogul argumentativ.

Al doilea aspect al funcției cognitive a întrebării ține de identificarea opiniei interlocutorului de către locutor referitor la tema pusă în discuție. Scopul nostru ar fi nu numai de a evidenția opinia celuilalt, ci expunând-o noi am avea posibilitatea de a o compara cu a noastră sau cu a altora. Drept rezultat celălalt are posibilitatea să determine ferm poziția sa și să se încredințeze în veridicitatea opiniei sale.

Al treilea aspect pe care poate să-l reprezinte întrebarea în funcția sa cognitivă este cel de control. Se pun întrebări de orientare pentru a ne convinge: ne înțelege pe noi interlocutorul sau nu, este de acord cu viziunea noastră sau el continuă să-și mențină poziția sa și în continuare după recepționarea discursului argumentativ.

Funcția comunicativă a întrebării se manifestă în faptul că forma de argumentare întrebare-răspuns creează în conștiința recipientului senzația unei participări active, chiar și în cazurile când argumentația se derulează într-o manieră monologală. În cazul când se recurge la forma dialogală a argumentației, utilizând binomul întrebare-răspuns recipientul total se include într-un dialog real sau ipotetic cu argumentatorul. Aceasta intensifică și stimulează atenția, interesul și creează o predispoziție pozitivă a adresatului în perceperea argumentării, deoarece subiectul argumentator îl determină pe recipient să fie un coparticipant activ al procesului argumentativ. Ca urmare este recunoscută și acceptată egalitatea logico-gnoseologică a argumentatorului și a recipientului.

Să presupunem că în activitatea științifică, socială, politică, diplomatică, didactico-instructivă monologul subiectului-argumentator din punct de vedere psihologic îl satisface pe recipient. În această situație adresatul totdeauna tinde să se includă mai activ în procesul de comunicare, dorește să fie auzit, năzuiește să se manifeste cât mai mult posibil. Întrebările pe care argumentatorul le adresează recipientului, pe care le utilizează în interacțiunea cu celălalt au și o forță productivă. Anume datorită lor interlocutorul este implicat în procesul de argumentare mai ușor și mai profund decât îndemnul sau chemarea de tipul „ascultați atent”, „subliniați următoarele idei”, „să încercăm să reflectăm asupra următoarei situații” etc. În consecință argumentatorul își atinge mai ușor, mai lesne scopul, sarcina scontată.

Intervenind cu o întrebare către recipient subiectul argumentator demonstrează că manifestă un evident interes față de punctul lui de vedere, față de opinia lui, intenționează să comunice cu el, dar nu numai să se manifeste exclusiv prin expunerea monologului-recital. Această situație creează o atmosferă emoțional psihologică propice pentru realizarea scopului final – convingerea. Prin interogațiile adresate recipientului argumentatorul își manifestă atitudinea sa pozitivă și credibilă față de el. Aceasta la rândul său contribuie la formarea unei atitudini, credibilități, de răspuns reciproc. Ca urmare discursul argumentativ este mai profund perceput și cresc considerabil șansele de a fi înțeles și mai mult acceptat.

O altă funcție pe care o deține întrebarea în procesul argumentării e „funcția de a confirma”[6, p.80]. Scopul unor astfel de întrebări este de a stabili o înțelegere reciprocă între argumentator și recipient. Totodată, este un criteriu ce ne indică dorința

argumentatorului de a stabili momente de comun acord cu recipientul. De exemplu „Dvs. probabil, de asemenea considerați că...”, se evidențiază aspectele de încuviințare, consimțământ, prețuire.

Este util de destins și următoarea funcție a unei întrebări: „întrebarea-reflecție” [6, p.80]. Acest tip de întrebări constă în repetarea cu o intonație interogativă a unei părți a afirmației numai ce expusă de către interlocutor. De exemplu „în soluționarea diferendului în cauza între părțile conflictuale se întrevăd trei alternative întrebarea-reflecție va fi”. „Trei?” Întrebările reflecție se pun cu scopul de a capta atenția interlocutorului referitor la anumite aspecte în afirmația sa și a semnala că aceasta trezește nedumerire, dezaprobare sau chiar o atitudine sceptică. Cel mai important este faptul că aceste întrebări ne permit fără a-l contracara direct pe partenerul de conversație fără a-i releva nemijlocit neadevărul, falsitatea sau scepticismul în afirmațiile sale într-o formă amiabilă i se atrage atenția și i se dă posibilitatea să-și rectifice cele spuse anterior. Aceasta descarcă atmosfera și creează un climat propice pentru soluționarea problemelor puse în discuție. În caz contrar tensiunea între părți ar fi imposibilul de evitat ceea ce duce la o argumentare neeficientă, la o comunicare defectuoasă.

Deseori ne întâlnim cu argumentarea ce se desfășoară sub mai multe forme: discuție, dezbateri, polemică. În fiecare din ele, mai ales în discuții întrebările se utilizează ca tactică pentru realizarea unor anumite funcții. Întrebările cu ajutorul cărora se implementează această tactică sau aceste tactici sunt de două tipuri. Întrebările prin intermediul cărora discuția mereu se readuce în albia sa firească ce corespunde temei inițiale, se numesc întrebări de redirecționare. Astfel de întrebări nu permit devierea de la subiectul pus în discuție menține și orientează discuția spre un scop bine determinat. O întrebare generală ce se referă la acest tip poate fi „Ce discutăm noi?”. Întrebări mai concrete de redirecționare pot fi: „a cui opinie susțineți Dvoastră?”. „În ce măsură ceea ce Dvs afirmați se referă la tema pusă în discuție?” etc.

La conferințele științifice, simpozioane, în cadrul dezbaterilor parlamentare în negocierile internaționale un moderator ce respectă exact regulamentul ședințelor totdeauna recurge la astfel de întrebări. Conștientizarea acestui proces de cogniție reală a contribuit la crearea unor adevărate metode de gândire flexibilă, gândire dialectică. Însă pentru a-și exercita funcția integral moderatorul trebuie să fie expert în problema lansată în discuție, dar nu numai. Este necesar să cunoască profund și științele instrumentale: retorică, argumentare, logică, luarea unei decizii etc.

Următorul tip de întrebări sunt „întrebările-deviante” [6, p.81]. Funcția acestora din urmă e contrară funcției ce o îndeplinește întrebarea de redirecționare. Aceste întrebări se utilizează în calitate de tactici de argumentare. Scopul lor final este opus celor de mai sus și le pun totdeauna cu un singur scop bine determinat ca din contra să evidențieze direcția, fagașul procesului discuției. Operînd cu astfel de întrebări creăm posibilitatea reală ca pe neobservate pentru argumentator sau interlocutor să schimbăm tema discuției pe alta asemănătoare cu prima, dar deosebită de ea. Întrebările deviante trebuie să creeze iluzia că ele se referă nemijlocit la temă, dar să presupună un răspuns care poate fi orientat într-o altă direcție, ce nu coincide cu cea inițială.

În ansamblul lor acest tip de interogație, de redirecționare și deviante au un singur scop bine definit: ca polemica argumentativă să evolueze strict în direcția ce corespunde

realizării intereselor celor ce le promovează. Tacticile argumentative menționate se folosesc frecvent în diplomația contemporană, în negocierile naționale și internaționale, între marile puteri ca actorii internaționali în afacerile comerciale de orice nivel etc.

Încă în antichitate pentru a se pătrunde în esența lucrurilor, fenomenelor era larg răspîdită și se apela frecvent la metoda dialectică. Dialectica din grec. *Dialectike* = dia – “cu” și legein – “a vorbi”, “a discuta”. Inițial dialectica însemna priceperea de a purta discuții și de a ajunge la adevăr prin scoaterea la iveală și combaterea contradicțiilor în afirmațiile adversarului. Mai târziu dialectica capătă o altă conotație. Ea este concepută ca metodă generală de explicare a lumii în continuă mișcare, schimbare, transformare, dezvoltare. În cazul nostru ne interesează dialectica în primul sens, arta de a purta discuții, abilitatea de a conduce dezbaterile.

În dialogurile platonice, ce fac „argumentările mai interesante și mai atractive...”, se pune mai mult în evidență practica dialecticii ca artă de a purta bine dezbaterile” [7, p.14].

Abilitatea de a pune întrebări, de a canaliza prin ele aserțiunile – răspuns de grecii antici era considerată o parte inalienabilă a metodei dialectice. Aceasta este una din metodele socratice de stabilire a adevărului, ce poartă denumirea de maieutică. „În antichitate, în sens restrîns, arta moșitului, iar în sens lărgit, capacitate specifică lui Socrate de a ajuta sufletele să-și dezvăluie adevărul ascuns în ele însele cu ajutorul ironiei (care eliberează gîndirea de false cunoștințe) și al dialogului” [8, p. 633]. Maieutica este utilizată de Socrate în cadrul discuțiilor filosofice purtate cu interlocutorii săi în vederea descoperirii adevărului. El consideră că prin întrebări meșteșugite omul ar ajunge să dezvăluie în răspunsurile sale adevărul pe care l-ar poseda fără să-și dea seama și care ar trebui doar „moșit” prin asemenea întrebări.

Însă retorul sau dialecticianul nici nu conștientizează ce instrument periculos oferă ei celor ce utilizează această artă. Pericolul constă în faptul că o astfel de artă a facerii unei argumentări permite o substituie imorală: înlocuiește convingerea cu ajutorul adevărului cu convingerea prin intermediul frumuseții vorbirii.

„Pentru înlăturarea convingerii în chestiune ei pun în joc alte mijloace” [9, p.332]. Mai departe în Dialogul Theaitetos Platon prelungește prin vocea străinului „pun întrebări, în domeniul în care omul își închipui că spune ceva, fără a spune nimic deosebit. Apoi, în măsura în care opiniile celor ce se înșală se vădesc lesne, ei le strîng laolaltă prin argumente pe cîte o temă și le pun față în față, iar în chipul acesta arată că-și sînt contrare unele altora în cîte o aceeași materie, dintr-o aceeași privință și sub un același raport. Dîndu-și seama de ce li s-a întîmplat, unii se mînie pe ei înșiși, îmblînzindu-se față de convorbitor, iar în felul acesta ei se descătușează de părerea prea bună și prea sigură despre ei, obținînd o desprindere de toate, care naște în ei plăcerea deosebită de a da ascultare, de tot prețul pentru cel care o resimte” [10, p.332].

Întrebarea poate îndeplini și o altă funcție – cea decizională. Întrebările de decizie sînt cele mai simple, denumite întrebări: „da - nu”. Ele se practică atunci cînd este necesar de stabilit valoarea de adevăr al întregului enunț [5, p.138]. „Reprezintă SUA, la moment, o supraputere?”, „Noul Tratat de la Lisabona a adus multe schimbări în cadrul UE?”, „Parlamentul European (vocea poporului), Consiliul Uniunii Europene (vocea statelor membre) și Comisia Europeană (organul executiv) sînt instituțiile care conduc UE?”

Relevant pentru întrebările de decizie este faptul că răspunsul clarifică necunoscuta.

Aceste întrebări dă siguranță celui care întreabă și îl face să fie mai atent pe cel care răspunde, pentru ca acesta să nu comită vreo greșală. Întrebările decizionale au ca supoziție o disjuncție exclusivă, care permite trecerea directă de la necunoscut la cunoscut. E de menționat că astfel de întrebări au rolul de a tranșa (a soluționa rapid și definitiv) fie problema de bază, fie de a clarifica un element-cheie în anchetă, în cazul judecat. Acest tip de întrebări se formulează în anumite momente ale anchetei, ale procesului de judecată, în general când anchetatorul sau judecătorul au convingerea că cei întrebați nu vor ezita să dea răspunsuri relevante care ar reduce cuantumul, volumul incertitudinilor inițiale [5, p. 138].

În unele situații întrebările pot executa și funcția completivă. O întrebare completivă se „referă nu la adevărul propoziției întregi, ci doar la componentele sale. Cu această situație ne întâlnim în cazul „întrebărilor - care” (**W** - întrebărilor care în engleză încep cu interogativele: *who?*, *what?*, *which?*, *when?*, *where?*, *why?*; „C-întrebările” care încep cu „C”: *care?*, *cine?*, *ce?*, *cît?*, *cînd?*, *cum?*”). Prin „întrebările complete, anchetatorul tinde să obțină informații cu privire la identitatea persoanelor lucrurilor”. [5, p. 138]. Trăsătura esențială a acestor întrebări constă în faptul că ele „presupun o soluționare pozitivă anterioară a întrebărilor de decizie corespunzătoare”, însă „poate fi corect pusă numai în cazul când înaintea ei a fost pozitiv rezolvată întrebarea de decizie corespunzătoare”[11, p.230].

În alte situații întrebarea execută funcția explicativă [5, p. 138]. „Întrebările de ce?” încearcă să evidențieze cauza, motivul, scopul etc. Întrebările explicative introduc în procesul cunoașterii forme speciale de interes cognitiv de a se emite explicații în problemele-cheie. În drept, orice act sau fapt juridic are un sens și ca urmare întrebările care presupun răspunsuri explicative se utilizează în toate materiile de explicare a motivelor, cauzelor, scopurilor, intențiilor care determină conduita ființelor umane în spațiul juridic. Este de neconceput și activitatea criminalistică fără întrebări de tipul acesta. Interogatoriul recurge totdeauna la întrebări de acest tip în procesul de ascultare a martorilor, inculpatului sau învinutului, în legătură cu cercetarea proceselor infracționale.

Un alt aspect ce merită să fie evidențiat în legătură cu funcțiile întrebărilor este cel legat de un așa numit domeniu de cercetare cum este problematologia. Acest domeniu este propagat cu obstinație de Michel Meyer profesor la Universitatea Liberă din Bruxelles, un fin analist al discursivității prin prisma ideii de problematologie. Meyer „vrea să înscăuneze o știință (problematologia) care să aibă în atenție un concept: problema. Esența problematologiei este aceea de a analiza forța productivă a unei idei într-o construcție oarecare a discursivității, discurs filosofic, discurs politic, discurs religios, discurs artistic. Dar o idee este productivă în măsura în care ea constituie nucleul unei probleme în respectivul discurs”[8, p. 384].

Marca posibilei problematizări a unei idei este întrebarea (când cineva pune o întrebare este un semn că în legătură cu ideea „înstăpînită” de întrebare s-a declanșat un act de inteliecție), iar semnul certitudinii prezenței sau absenței caracterului problematic al ideii este răspunsul (când cineva dă un răspuns la o întrebare, putem fără posibilitate de îndoială să constatăm din analiza lui dacă ideea are un caracter problematic sau nu) [8, p. 385].

Analizînd funcțiile întrebărilor în argumentare, putem constata ca anume argumentarea ne oferă cîmpul cel mai favorabil pentru manifestarea atît a întrebărilor cît și a răspunsurilor. „Aici participanții la relația dialogală – subliniază C. Sălăvăstru – pot interveni cu întrebări în orice situație în care li se pare că ideea problema, nu este bine individualizată și argumentată și tot aici există obligațiunea asumată implicit (ca una dintre condițiile acordului asupra derulării traiectoriei argumentative) de a da răspunsuri pe cît posibil la fiecare întrebare pusă” [8, p.388].

Se pare că M. Meyer are dreptate cînd afirmă că argumentarea intră sub incidența modelului problematologic [12, p.122]. Prin urmare putem concludiza că una din funcțiile întrebării ar fi și funcția problematologică.

Procesul cunoașterii, în particular a cunoașterii raționale nu poate fi limitat numai la „rezultatele și aspectele sale statice” [5, p.34]. Paralel cu alte elemente imperative, evaluative gîndirea include și elemente, procese de natură „dinamică”, interrogative.

În **concluzie**, putem afirma că argumentarea în științele socio-umane este dinamizată permanent prin lansarea în circuitul polemico-argumentativ a propozițiilor interrogative, prin rolul activ pe care îl joacă ele în cunoaștere, în rezolvarea conflictelor între actorii implicați, în depășirea contradicțiilor între fenomenele studiate. Inițial, totdeauna orice achiziție de cunoștințe începe de la o judecată interrogativă. Întrebarea ca formă mentală, oferă posibilități practic nelimitate de informare, de realizare a cunoștințelor în multitudinea sferelor de cogniție rațională.

Referințe bibliografice

1. **Chaim Perelman, Lucie Olbrechts Tyteca.** *Traite de l'argumentation.* -Paris, PUF, 1958.
2. **Stephen Toulmin.** *The Uses of Argument*, Cambrige University Press, 1958.
3. *Le petite Larousse*, Paris, 1995
4. **Берков В.Ф., Яскевич Я.С., Павлюк В.И.** *Логика*, Минск, 1996
5. **Mohorea Efim.** *Logica juridică.* - Chișinău, 2001
6. **Пригожин Илья, Стенгерс Изабелла.** *Порядок из хаоса*, Москва, Прогресс 1986
7. **Кузина Е.Б.** *Лекции по теории аргументации.* -М. МГУ, 2007.
8. **Sălăvăstru Constantin.** *Teoria și practica argumentării.* - Iași, 2003.
9. *Enciclopedie de filozofie și științe umane.* - București, 2004.
10. **Platon.** *Opere*, vol. VI, București, 1989.
11. **Cackowski Z.** *Problemele, întrebările și principiile generale ale punerii lor* // Grecu C. (coordonator), *Logica interrogativă și aplicațiile ei.* – București, Ed. Științifică și enciclopedică, 1982.
12. **Meyer Michel.** *Logique, langage et l'argumentation*, Paris, 1982.

vasile_gutu@list.ru

Data prezentării articolului - 11.05.2012

UNELE CONTRIBUȚII ALE COMUNITĂȚII INTERNAȚIONALE LA DEPĂȘIREA CRIZEI GLOBALE PRIN APLICAREA MECANISMELOR BIOETICE DE MODERNIZARE A POLITICULUI

*Serghei SPRINCEAN, doctor în politologie,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM*

Rezumat

În articol se analizează originile și structura crizei globale pluridimensionale contemporane, precum și căile, metodele posibile și potențialul omenerii de a o soluționa în mod sustenabil în contextul paradigmelor dezvoltării durabile și a modernizării bioetice a politicului în conformitate cu prioritățile contemporane ale salvării umanității. Contribuția și aportul comunității internaționale la depășirea crizei globale devine tot mai impunător, fiind reflectat în activitatea unui șir de organizații și inițiative regionale și mondiale, inclusiv în cea a Clubului de la Roma – o organizație internațională prestigioasă ce are ca scop să sensibilizeze opinia publică a întregii lumi cu referire la viitorul planetei Pământ.

Cuvinte-cheie: criză globală, bioetică, supraviețuirea omenerii, Clubul de la Roma.

SOME CONTRIBUTIONS OF THE INTERNATIONAL COMMUNITY TO OVERCOMING GLOBAL CRISIS THROUGH APPLYING BIOETHICAL MECHANISMS OF MODERNIZATION OF POLITICS

*Serghei SPRINCEAN,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM*

Abstract

In the article are reviewed the origins and structure of contemporary multidimensional global crisis as well as possible ways and humanhood potential of its solving in the context of paradigms of sustainable development and bioethical modernization of politics according to contemporary priorities of mankind survival. The contribution of international community to the overcoming of global crisis are becoming more prominent, being reflected in the activity of a range of regional and international organizations and initiatives, including such important think-tank institution as Rome Club, which has the goal to present to the worldwide public opinion different aspects related to the future of the Planet Earth.

Key words: global crisis, bioethics, mankind survival, Rome Club.

Introducere. Omenirea actualmente trece printr-o criză fără de precedent în istoria sa multimilenară, care se manifestă în diverse domenii atât ale vieții omului, ale societății cât și în sfere care, la prima vedere, doar tangențial afectează societatea. Cauzele acestor crize amenințătoare sunt multiple și foarte diverse, dintre care se remarcă ca fiind un motiv primordial – degradarea morală și spirituală a omenerii care generează o criză a moralității contemporane, a vieții spirituale și relațiilor sociale. Amploarea, structura și ritmurile de evoluție ale crizei mondiale induc ipoteza unui

pericol global și de neevitat, cu consecințe dintre cele mai grele pentru civilizația contemporană. Supraviețuirea omenirii în ansamblul ei, împreună cu mediul său firesc de viață – biosfera, se evidențiază ca obiectiv de bază și ca scop al eforturilor de depășire a crizei globale. Altfel spus, supraviețuirea omului pe Terra, în contextul problematicei crizei mondiale multiaspectuale, reprezintă o provocare pentru civilizația umană contemporană, o luptă sinergetică implicând toate forțele și tot potențialul omenirii pentru ași asigura existența sa viitoare pe Terra, precum și ritmurile optime de dezvoltare prin depășirea și soluționarea amenințărilor și pericolelor globale [1, p.6].

În vederea realizării obiectivului de depășire a crizei mondiale și de asigurare a supraviețuirii omenirii în condițiile date, sunt antrenate importante forțe atât intelectuale, de elaborare teoretică a planului și programului de ieșire din criza globală, cât și forțe cu caracter aplicativ de implementare a strategiilor date. Din acest punct de vedere, se remarcă domeniul bioeticii ca ”o punte către viitor”, fondat acum 40 de ani de către biologul american Van Rensselaer Potter, în calitate de set special de cunoștințe științifice și practici pentru realizarea depășirii crizei mondiale prin revizuirea fundamentelor morale a relațiilor societății umane cu natura înconjurătoare [2, p. 14]. Alături de calea și metoda bioetică de realizare a depășirii sustenabile a crizei globale de către umanitate se mai amintește de potențialul pozitiv și creativ al procesului de scientizare a practicilor publice de guvernare, de gestionare a afacerilor etc., precum și de astfel de căi de combatere a crizei mondiale precum intelectualizarea societății – creșterea rolului social al intelectualității sau securizarea proceselor sociale prin sporirea protecției a colectivităților umane și omului în contextul dezvoltării tehnologiilor și cunoștințelor potențial periculoase [3, p.99].

Neliniștea, îngrijorarea, temerile sau frica umană au generat bioetica ca domeniu nou de prevenire și replică pe măsură la cele mai globale amenințări și pericole, tot așa cum curiozitatea și interesul instinctual pentru nou și necunoscut a dat naștere științei ca preocupare firească individuală și mai apoi ca sferă de activitate umană, dominantă actualmente în spectrul priorităților de avangardă ale societății contemporane, sau tot așa cum mirarea, uimirea, contemplarea fenomenelor naturale sub impactul impresiilor și emoțiilor, îndoiala și scepticismul au trezit în om interesul pentru filosofare, au stat la originea filosofiei ca remediu între necunoscutul atotcuprinzător și nevoia sociumului de explicație și definire a acestor fenomene ale naturii înconjurătoare sau a specificului fenomenului uman.

Metodă și material aplicat. Din ce în ce tot mai mult bioetica intervine din punct de vedere metodologic și teoretic, dar și în sens praxiologic în a explica diverse aspecte și subtilități, ne mai evidențiate cu atât de multă rigoare ca până acum, ale diverselor procese și fenomene sociale, printre care cele politice se înscriu plener în misiunea globală a acestui nou domeniu al științei dar și al sferei aplicative, cea de elaborare, cizelare și furnizare a unui aparat și metodologii viabile și eficiente de depășire a problemelor globale ca și componente structurale ale crizei mondiale contemporane, și prin asta – de asigurare a unei dezvoltări sustenabile a omenirii în perioada post criză, sprijinind metodologic și instituțional continuitatea evolutivă a calității vieții civilizației contemporane [4, p.15].

Cu toate acestea, prin prisma valorilor și principiilor bioetice aplicate la fenomenul politic, precum și prin prisma celor mai importante acte internaționale precum Codul de la Nuremberg (1947) sau Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), prin prisma convențiilor regionale, precum acelea adoptate de comunitatea europeană prin intermediul Consiliului Europei, precum Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (1950), Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei: convenția privind drepturile omului și biomedicina (Oviedo, 1997) etc., preocuparea primordială a comunității mondiale trebuie să se refere direct la respectarea drepturilor omului și la formarea unor condiții de bunăstare accesibile pentru toți, în concordanță directă cu principiile bioetice ale echității și justiției, descurajând eficient încercările și tentativele elitiste de limitare a accesului democratic al persoanelor la puterea politică și funcțiile decizionale în societate, precum și relațiile și tendințele ce vin să monopolizeze exercitarea atribuțiilor de administrare și conducere socială [5, p.66].

Un aport important la promovarea politicilor demografice, precum și a valorilor bioetice în acord cu principiile eugeniei liberale, în a II-a jumătate a secolului XX, l-a avut Clubul de la Roma, constituit în 1968 de către savantul scoțian Alexander King și Aurelio Peccei, industriaș, fost președinte al companiei de construcție a automobilelor "Fiat", care a fost interesat în mod profund de ideile eugenice și de îmbunătățire a capacităților și calităților umane [6, p.28]. Această organizație apolitică și non-guvernamentală constituie și până în prezent un important pol formator al politicilor și strategiilor la cel mai global nivel posibil. Dacă scopul inițial al acestei organizații a oamenilor de afaceri de nivelul cel mai superior posibil, reprezentând interesele economice și industriale a unei părți impunătoare a tagmei elitare din domeniul economic, a fost promovarea și soluționarea optimală a celom mai complexe probleme legate de industria națională și internațională, de comerțul mondial și accesul la resursele naturale, atunci primele concluzii reflectate în primul raport realizat în 1972 al acestei organizații, intitulat *Limitele Creșterii*, aparținând lui Dennis Meadows de la „Massachusetts Institute of Technology”, ce s-a vândut în 30 milioane de exemplare, fiind tradus în peste 30 limbi, a relevat în primul rând problemele grave și perspectivele neliniștitoare pentru omenire pe termen mediu și lung, cu privire la degradarea biosferei planetei Pământ, fiind considerată cea mai bine vândută carte despre mediul înconjurător până în prezent. În raportul dat se menționa că dacă se mențin tendințele de creștere de până la acel moment, ale populației mondiale, ale industrializării, contaminării și poluării mediului ambiant, ale producției de alimente și risipei, epuizării resurselor naturale, Terra va atinge limitele creșterii în următorii 100 de ani, iar rezultatul cel mai probabil va fi o scădere bruscă, haotică și scăpată de sub controlul guvernelor naționale și monitorizării organismelor internaționale, atât a populației cât și a capacității industriale mondiale [7, p. 139]. Cu toate că, deplina moralitate și justificarea etică a recurgerii la metodele propuse de către membrii Clubului de la Roma, mai ales în problema depășirii crizei demografice de creștere necontrolată a populației, ce vizau reducerea numărului locuitorilor Terrei, au fost și continuă să fie puse la îndoială, fiind catalogate ca prea radicale și, într-o anumită măsură, inumane. Colaborarea dintre

Clubul de la Roma cu Institutul Tehnologic din Massachusetts a devenit o soluție de succes privind fundamentarea teoretică și expertizarea tehnică a soluțiilor identificate pe parcursul a mai bine de 40 de ani la cele mai fundamentale și grave amenințări la adresa viitorului prosper și sigur al civilizației umane, Institutul Tehnologic din Massachusetts, devenind între timp un centru academic de notorietate mondială și de coagulare a potențialului societății civile de pe toate continentele în variate domenii ce țin de aspecte aplicative din sfere precum științele vieții, cele tehnice, dar și din științele sociale, politice și umanistice, precum și o instituție de frunte în ceea ce privește promovarea și edificarea bioeticii ca una dintre modalitățile cele mai eficiente de elaborare a metodologiei de realizare a supraviețuirii omenirii prin dezvoltare durabilă.

În anul 1973 Clubul de la Roma a inițiat proiectul „Regionalized and Adaptive Model of the Global World System”, în cadrul căruia se examina în termeni macro-sistemici întregul tablou al lumii și se atrăgea atenția asupra unei inevitabile crize generale cu implicații politice, sociale și economice, prin care se propunea un plan de împărțire a țărilor lumii în zece regiuni pe criterii socio-economice pentru a realiza un progres cât mai vizibil și mai rapid în diverse domenii, în dependență de cele mai grave pericole și amenințări pentru zona respectivă. Potrivit proiectului propus, regiunile socio-economice planificate de a fi constituite erau următoarele: 1. SUA, Canada și Mexic 2. Uniunea Europeană 3. Japonia 4. Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud, Israel și Insulele Pacificului 5. Europa de Răsărit 6. America Latină, Centrală și de Sud 7. Africa de Nord și Orientul Mijlociu 8. Africa Centrală 9. Asia de Sud și de Sud-Est 10. Asia Centrală. Aceste 10 zone socio-economice se preconiza să fie conduse de către un singur guvern global care să le coordoneze eficient și rațional. În anul 1992, la 17 decembrie, prima regiune socio-economică dintre cele 10 a luat ființă prin semnarea acordului dintre SUA, Mexic și Canada care au inițiat astfel colaborarea în cadrul NAFTA (North American Free Trade Area). Cea de a doua regiune socio-economică a fost înființată în urma reorganizării Comunităților Europene, prin intrarea în vigoare la 1 noiembrie 1993 a Tratatului de la Maastricht – actul constitutiv al Uniunii Europene. În așa fel la momentul de față, trei din cele 10 regiuni socio-economice activează în regim funcțional, în acord cu planul propus de regionalizare a mapamondului.

La faimoasa conferință a Națiunilor Unite de la Rio de Janeiro din iunie 1992, Clubul de la Roma a propus spre aprobare generală un raport intitulat „Viitorul nostru comun”, numit și „raportul Comisiei Brundtland”, ce a fost convocată de către Statele Unite ale Americii în anul 1987 cu scopul de a examina degradarea la scară globală a mediului ambiant, în care se fundamenta o nouă abordare a progresului mondial în perioada de criză – teoria Dezvoltării Durabile, ce a lăsat o amprentă adâncă asupra evoluției științelor sociale, a științelor și tehnologiei în genere, asupra priorităților economice, ecologice și socio-politice mondiale, regionale și naționale, constând în principal din găsirea unor căi de convoluție dintre economie și natură, dintre societatea consumistă și echilibrul mediului ambiant. Acest raport care a influențat crucial lucrările conferinței date a Națiunilor Unite de la Rio de Janeiro din iunie 1992 a vizat opt aspecte de bază ca și componente ale conceptului propus de Dezvoltare Durabilă: 1. Capitalul de resurse. În acest context a fost propusă în perspectivă substituirii

indicatorului depășit al produsul național (intern) brut, o nouă noțiune a „produsului verde național” de evaluare a stării de dezvoltare a unui stat, excluzând resursele non-regenerabile din posesia sa, ca fiind de o importanță planetară și nu doar națională, pentru a evita cazurile de achitare a datoriilor de către statele subdezvoltate cu acest gen de resurse naturale. 2. Energia încorporată disponibilă desemnând toată energia de care e nevoie pentru a produce, transporta sau asambla un material sau o resursă. 3. Comunitatea globală ce vizează educarea unei responsabilități socio-economice de nivel mai înalt la scară mondială. 4. Noua economie bazată pe informare adecvată și responsabilitate în fața consecințelor ecologice și sociale generate. 5. Regenerabilitatea prevede înlocuirea și substituirea resurselor non-regenerabile și limitate cu cele regenerabile și mai puțin costisitoare, atât economic, cât și ecologic și social. 6. Înțelepciunea rustică tradițională a devenit o sursă de inspirație și potențial de evitare a posibilelor eșecuri în edificarea sistemelor economice și sociale locale reieșind din caracterul deja verificat și testat în timp și în confruntările cu diverse procese și calamități naturale a modurilor, modelelor și abordărilor tradiționale locale. 7. Modernizarea instituțională a instituțiilor sociale locale ca reproducere a celor mai de succes metode și modalități de depășire a situațiilor critice asemănătoare din alte regiuni. 8. Tehnologia constituie o sursă fundamentală de progres în condițiile dezvoltării acesteia conform ultimelor elaborări științifice disponibile, numită și tehnologie „high-tech”, și aplicării corespunzătoare a acesteia în corelație cu necesitățile reale ale comunității, fără de exagerări inutile care, la rândul, lor posedă un oarecare potențial de a genera probleme locale dar și globale de un grad mai înalt de complexitate [8, p.275].

Rezultate și discuții. Concluzia de bază a activității Clubului de la Roma, în contextul aportului acestei organizații la formarea și edificarea teoriei bioetice cu aplicație practică în sfera politicului, s-ar axa în principal pe identificarea cauzelor de bază a crizei mondiale multiaspectuale, printre care se înscriu: risipa irațională a resurselor naturale, a rezervelor energetice ale planetei, mai cu seamă a resurselor neregenerabile, datorită specificului energofag al industriei și economiei mondiale; discrepanța tot mai accelerată dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, invers proporțională cu consumul de bunuri și resurse naturale; precum și ritmurile tot mai accelerate de creștere demografică a numărului populației Terrei, mai cu seamă în țările cele mai sărace și subdezvoltate, proces care nu poate fi supus unui control efectiv și strict nici la nivel național sau regional, și cu atât mai mult la nivel mondial, ceea ce inevitabil va conduce în scurt timp la suprapopularea planetei Pământ până la limitele imposibilității coabitării unui număr atât de mare de oameni pe o suprafață limitată, acutizarea crizei ecologice, a crizei alimentare și, în consecință, a degradării bruște și ireversibile a calității vieții pe Terra, care va genera revolte și conflagrații mondiale cu rezultat letal pentru civilizația umană contemporană, dat fiind accesul lărgit și necondiționat al multor state, inclusiv ale celor mai sărace, fiind și nedemocratice, agresive din punct de vedere militar, la tehnologiile de fabricare a armelor nucleare, biologice sau climatologice. Totodată, încă de la primele rapoarte publicate, la începutul activității sale, Clubul de la Roma a propus un șir de soluții viabile și strategice vizând raționalitatea și interesul omenirii în efectuarea unor investiții masive în educație – în creșterea nivelului de alfabetizare și a culturii generale a populației Terrei, în modernizarea sistemul de sănătate, aceștia fiind factori-

cheie în soluționarea problemelor globale ce amenință cu dispariția omenirea, la nivelul actual de evoluție a acesteia.

De asemenea, Clubul de la Roma a contribuit decisiv la conceptualizarea problematicei globalizării, evidențiind două aspecte de o importanță crucială ale acestui proces complex, ce se află într-o contradicție organică, de soluționarea căreia va depinde viitorul omenirii. În primul rând a fost relevat caracterul epuizabil al resurselor naturale accesibil locuitorilor planetei Pământ la etapa dată de dezvoltare tehnologică, caracterul limitat, fragil și irepetabil al spațiului locuibil pe planeta Pământ, precum și a mediului ambiant. În același timp, reieșind din fundamentele care stau la baza economiei, politicii și naturii umane, până la urmă, s-a constatat că dorințele, ambițiile sau tendințele de consum al resurselor sunt nelimitate, generând o criză sistemică de proporții nemaivăzute, în momentul în care trendul de creștere accelerată a nevoilor de consum se stopează și diminuează în consecință ca rezultat al caracterului limitat al potențialului planetei de a face față la aceste cerințe și nevoi ale societății umane. Din situația creată pot fi modelate două ieșiri posibile: una - de mobilizare tehnologică și științifică a societății umane de extindere către alte resurse naturale de origine extraterestră pentru a face față nevoii de consum a omenirii în permanentă creștere, ceea ce este destul de puțin probabil în viitorul previzibil, dat fiind nivelul actual incipient și experimental al dezvoltării tehnologice a civilizației umane în direcția dată și, mai cu seamă, problemele globale cu care se confruntă omenirea azi; a doua – adoptarea la scară planetară a unui alt tip de mentalitate, morală și atitudine față de unica sursă de resurse necesare vieții, față de planeta Pământ, față de biosferă ca locație optimală pentru viața umană, față de mediul ambiant ca și condiție de bază pentru un trai sănătos și sustenabil, dar și față de propriile tendințe de consum irațional și risipă a oricărui tip de resurse ale naturii, inclusiv față de resursa umană, față de potențialul persoanei de a genera abordări noi, inedite și soluții inventive, inteligente și ingenioase care, cu timpul, foarte probabil că va deveni resursa de bază pentru progresul și saltul tehnologic și mental necesar omenirii pentru depășirea impasului global în care se află [9, p. 76].

Un element definitoriu al reorientării vectorului politicii secolului XXI constă în revederea bazelor juridice, sociale și economice ale modelului politic contemporan în perspectiva reducerii acestora la confruntarea sistemelor de valori și la argumentarea supremației modelelor morale. Competiția sistemelor etice devine chintesența luptei politice în noile condiții când problemele vieții încep să depășească în importanță și impact macro-social alte categorii de probleme din spațiul politic. Dezbaterile etice, confruntările dintre diversele modele și concepții morale vin să înlocuiască treptat, într-un cadru postmodern, discursul politic tradițional și dezbaterile doctrinare clasice. Acțiunea și lupta politică își modifică structura și natura sa internă, concentrându-se pe condițiile vieții pe Terra, mediul ambiant, biosferă, posibilitățile de diminuare a ritmurilor de evoluție a crizei ecologice, energetice, a resurselor naturale, cu scopul identificării și implementării strategiilor sustenabile de supraviețuire a omului ca specie [10, p.231].

În acest context, în condițiile unui pericol iminent al crizei globale de o amploare fără precedent în istoria civilizației umane, se profilează clar necesitatea combinării stimulării artificiale a creșterii potențialului intelectual, fizic, biologic, spiritual etc.

al omului cu sporirea firească a capacităților și abilităților sale, survenită pe cale naturală, fără intervenții umane cu caracter artificial, pentru a oferi omului posibilități maxime de a face față situației excepționale [11, p.51]. Cu toate acestea, devine evident că sporirea naturală a anumitor capacități umane trebuie să constituie mai degrabă niște marcheri sau semne de control ai unor tendințe și trenduri dictate de mecanisme biologice interne, care denotă necesitățile firești veridice ale omului spre a le dezvolta, proces la care este de dorit să fie atrasă întreaga gamă de tehnologii biomedicale de stimulare artificială (psiho-neurologică, chirurgicală, farmacologică, ingineria genetică etc.) a potențialului uman. De asemenea se cere impetuos o combinație armonioasă dintre politicile și strategiile promovate instituțional, de către structurile de stat și eforturile individuale ale omului, în funcție de capacitățile și potențialul său înăscut sau format pe parcursul vieții, în perspectiva de a spori șansele de succes în a depăși actualele problemele globale ce amenință civilizația umană [12, p. 115].

Bioetica, la nivel global, și mai cu seamă prin forma sa politică de manifestare, vine să sensibilizeze comunitatea umană cu privire la pericolele iminente și deja inevitabile, îndeplinindu-și funcțiile sale de avertizare și atenționare, și prin asta perturbând ordinea mondială și amenințând un șir de interese ale unor actori importanți de pe scena economică și politică mondială, îndemnându-i și determinându-i prin generarea unor mișcări sociale, proteste și manifestații importante, să renunțe la sistemele deja create, bine calibrate și puse la punct de exploatare a resurselor mondiale, de acumulare a veniturilor și profiturilor în baza amplificării discrepanței sociale dintre regiunile, țările și persoanele sărace și cele bogate. În acest sens, bioetica la scară globală, este supus unor acțiuni de discreditare și marginalizare intenționată de către adepții vechilor și depășitelor metodologii și paradigme ale progresului mondial, în detrimentul bunăstării celor mulți, a supraviețuirii omenirii în întregime [13, p.263].

Doar edificarea, adoptarea și implementarea unei strategii globale de supraviețuire a omenirii poate fi o soluție de restabilire a ordinii și bunăstării pe mapamond, prin aplicarea mecanismelor de dezvoltare durabilă [14, p.73]. În acest context, rolul bioeticii devine unul crucial, ea fiind o resursă importantă pentru restabilirea echilibrului mondial, de rând cu alte mecanisme similare precum intelectualizarea, scientizarea sau sinergetizarea sociumului contemporan. Tandemul strategic dintre bioetică și politică în vederea depășirii crizei globale este unul prioritar căci bioetica se manifestă și devine mai eficientă, mai practică prin politic, iar politicul devine prin colaborarea cu bioetica mai aproape de necesitățile cele mai importante și mai vitale ale umanității.

Poluarea mediului ambiant, degradarea solurilor, apelor, aerului, distrugerea stratului protector de ozon al planetei, încălzirea globală a climei, amplificarea fără precedent a proceselor demografice și mai cu seamă a creșterii numerice a populației Pământului, a migrației, criza economică a sistemului bazat pe acumularea de capitaluri, pe creșterea consumerismului și pe o industrie resursofagă, criza sistemului de asistență medicală și criza în domeniul educației, învățământului și culturii, criza sistemului socio-politic participativ bazat pe principiul adoptării deciziilor în funcție de votul democratic al majorității, toate indică asupra unui viitor sumbru pentru omenire, în condițiile lipsei unui control eficient al proceselor naturale și sociale mondiale, ceea ce duce inevitabil la un haos global [15, p.269].

Concluzii. Numeroase crize globale (economică, ecologică, socială, morală), fiind doar consecințe ale unor asemenea conflicte grave precum cele civilizaționale, dintre societate și natură sau om și biosferă, tind să amenințe specia umană cu dispariția ei completă. În aceste condiții, este iminentă elaborarea și implementarea eficientă și durabilă a unei strategii complexe de depășire a pericolelor majore ce amenință civilizația umană contemporană.

În contextul strategiei de depășire a pericolelor și crizelor mondiale, dar și a intensificării combaterii amenințărilor la adresa existenței și progresului colectivității umane, bioetica, ca știință a supraviețuirii globale prin modernizarea morală a relațiilor dintre omenire și sfera viului, contribuie la conștientizarea și înrădăcinarea socială a valorilor și priorităților strategice, în vederea atingerii echilibrului și stabilității durabile.

Efortul întregii societăți umane de a contribui la depășirea pericolelor globale poate lăsa o amprentă importantă asupra eficienței procesului de soluționare a crizelor mondiale. Aportul societății civile în edificarea unor mecanisme eficiente de stopare a degradării ecologice, de reorientare a valorilor morale și spirituale către prioritățile de bază a civilizației umane în vederea stabilirii de către socium a unui parteneriat viabil de colaborare cu mediul ambiant, cât și contribuția crucială a organizațiilor nonguvernamentale la elaborarea unor modele noi în plan economic, politic și de guvernare a societății are o semnificație crucială pentru coagularea tuturor forțelor sociale, a întregului potențial intelectual și economic pentru realizarea obiectivelor trasate.

Strategia de supraviețuire a umanității este prin excelență un proiect al forțelor progresiste aparținând societății civile, inițiativă susținută tot mai mult și mai amplu, din punct de vedere financiar, politic sau diplomatic de către instituțiile guvernamentale și elitele politice, economice și profesionale. În acest context aportul bioeticii ca știință a supraviețuirii în sens potterian, devine crucial prin furnizarea suportului metodologic și teoretic în vederea fundamentării mai riguroase a necesității reformării societății în conformitate cu strategia globală de supraviețuire, precum și în procesul de adaptare a strategiei date la condițiile locale și regionale. În așa fel, societatea civilă, prin organizațiile și instituțiile sale specifice și mediul academic din domeniul bioeticii, prin colaborarea lor fructuoasă și prolifică, generează un volum vast de experiență, care este sistematizată într-un model al colaborării diverselor forțe în vederea realizării unui obiectiv comun – edificarea și implementarea strategiei de supraviețuire, experiență care trebuie să fie împrumutată și indusă în relația comunității bioetice, tot mai importante și mai influente la nivel internațional, cu alte componente ale societății, precum clasa politică, business-ul sau reprezentanții clerului.

Referințe bibliografice

1. **Țirdea T.N.** *Orientarea noosferică în dezvoltarea durabilă – calea spre salvarea omenirii.* // Știința, Tehnica, Medicina și Bioetica în strategia de existență umană: probleme de interacțiune și interconexiune / Materialele Conferinței a VII-a Științifice Internaționale. 24 aprilie 2002, Chișinău. Red. șt. T.N. Țirdea. Chișinău: CEP „Medicina”, 2002, p. 5-11.

2. **Potter V.R.** *Global bioethics. Building on the Leopold Legacy.* Michigan: Michigan State University Press, 1988, - 203 p.

3. **Цырдя Ф.Н.** *Информационно-интеллектуальная и биоэтическая составляющие – важнейшие звенья современной стратегии выживания человечества: теоретико-методологический анализ.*//Биоэтика науки та технологій: проблеми та рішення / Матеріали V Міжнародного симпозіуму з біоетики. 9-10 жовтня 2008, м. Кіпв. м. Кіпв, 2008 г. С. 99-100.

4. **Спринчан С.** *Социо-политические аспекты Биоэтики в процессе эволюции стратегии выживания Человека*// Человек в пространстве болезни: гуманитарные методы исследования медицины. Сборник научных статей. Под ред. Е. А Адрияновой. Саратов: Издательский центр «Наука», 2009, с. 13-19.

5. **Спринчан С.Л.** *Биоэтика и публичные политики в контексте постдемократии.* //Материалы Четвертого Национального Конгресса по биоэтике с международным участием. 20-23 сентября 2010 года, Киев Украина, Орг. ком. Акад. НАН и НАМН Укр. Ю.И. КУНДИЕВ [et al.]. Киев, 2010, р. 66-67.

6. **Печчеи А.** *Человеческие качества.* Пер. с англ. 2-е издание. Москва: Прогресс, 1985, -312 с.

7. **Meadows D.H., Randers J., Meadows D.L.** *Limits of Growth: the 30-year update.* White River Junction, Vermont (USA): Chelsea Green Publishing Company, 2004, - 342 p.

8. The Earth Summit. The United Nations Conference on Environment and Development (UNCED) / Introd. and commentary by Stanley P. Johnson. London: Graham and Trotman, 1992, - 532 p.

9. **Спринчан С. Л.** *Роль биоэтических стратегий в преодолении кризисного этапа в развитии социума.* //Сахаровские Чтения 2010 года: Экологические проблемы XXI века. Материалы 10-й международно научной конференции, 20-21 мая 2010 года. I часть. Под ред. С. П. Кундаса, С. Б. Мельнова, С.С. Позняка. Минск: МГЭУ им. А. Д. Сахарова, 2010, р.76-77.

10. **Roșca L.** *Supraviețuirea, moralitatea și potențialul personalității umane: analiză teoretico metodologică.* Monografie.- Chișinău: CE UASM, 2007, - 329 p.

11. **Чешко В.Ф.** *Генетика, біоетика, політика: коеволюція культурно-психологічних парадигм сучасної цивілізації .*//Практична філософія. 2001. nr. 3. С. 44-71.

12. **Jones G.** *Bioethics. When the challenges of life become too difficult.* Adelaide: ATF Press, 2007, -255 p.

13. **Спринчан С.Л.** *Биоэтика, политика и стратегии выживания человечества в контексте модернизации социума.*//Модернизация науки общества: вызовы и ответы. Материалы междунар. науч. конф. (Саранск. 10 мая 2011 г.). - Саранск: ИП Афанасьев В.С., 2011, р. 259-264.

14. **Ursul A., Rusandu I., Capcelea A.** *Dezvoltarea durabilă: abordări metodologice și de operaționalizare.* - Chișinău: Știința, 2009, - 251 p.

15. **Спринчан С.** *Социо-политические аспекты выживания человечества в контексте эколого- и био- этической проблематики.*//Environmental Ethics: the Power of Ethics for Sustainable Development. Collective monograph / Eds. Nijolė Vasiljevienė, Agnė Jurėiukonytė. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2010, p. 264-270.

sprinceans@yahoo.com

Data prezentării articolului - 11.05.2012

CONFLICTELE ETNOPOLITICE ÎN CAUCAZUL DE NORD ÎN ANII 1990 ȘI MIGRAȚIA POPULAȚIEI

Musa M. IBRAGHIMOV,

doctor habilitat în istorie, profesor universitar, USTP, Groznîi, Rusia

Rezumat

În acest articol sunt supuse analizei formele, caracterul și conținutul conflictelor etno-politice din Caucazul de Nord din ultimul deceniu al sec. XX și consecințele lor social-politice și social-economice. O atenție deosebită se acordă proceselor migraționiste din regiune.

Cuvinte-cheie: *Rusia, Caucazul de Nord, Cecenia, conflictul etnopolitic, migrația, demografia.*

ETHNICAL AND POLITICAL CONFLICT IN NORTHERN CAUCASUS AT THE BEGINNING OF 1990S AND POPULATION MIGRATION

Musa M. IBRAGHIMOV, *Rusia*

Abstract

The article analyzes the shape, nature and content of ethno-political conflicts in the North Caucasus in the last decade of the twentieth century, and their socio-political and socio-economic impacts. Particular attention is paid to the migration processes in the North Caucasus region.

Key words: *Russia, the North Caucasus, Chechnya, ethno-political conflict, migration, the Cossacks, the demographics.*

ЭТНОПОЛИТИЧЕСКИЕ КОНФЛИКТЫ НА СЕВЕРНОМ КАВКАЗЕ В 1990-Е ГГ. И МИГРАЦИЯ НАСЕЛЕНИЯ

В начале 90-х годов XX в. Россия оказалась на пороге коренных политических и социально-экономических преобразований. Это сопровождалось переоценкой ценностей и опыта исторического развития народов страны в недавнем прошлом. Развал СССР, разразившийся экономический кризис, потеря прежних социальных ориентиров достаточно серьезно осложнили межнациональные отношения. В обществе начали действовать деструктивные силы, нацеленные на ослабление единства и дружбы народов, игнорирующие исторический опыт и необходимость их тесного сотрудничества и взаимопонимания в экономическом и духовном возрождении Российского государства.

В этой связи важнейшей задачей науки, исследующей общественные отношения, становится анализ социально-экономических и социально-политических причин обострения межнациональных отношений, том числе поиск причин возникновения масштабных этнополитических конфликтов, происходивших в России в конце XX века и анализ форм, способов и методов их разрешения.

С нашей точки зрения эти конфликты имели своим основным источником комплекс национальных противоречий, значительная часть которых

сформировалась еще в годы советской власти. Идеологические установки большевиков по реализации планов полного единства и слияния наций в СССР по существу были утопичны и на практике наталкивались на стойкое противодействие со стороны национальных культур. Все это заставляло политический режим постоянно лавировать и применять более гибкую национальную политику, в составе которой было и создание советской федерации по национально-территориальному принципу и коренизация управленческого аппарата и т.д. Однако прогрессивные для своего времени демократические принципы федеративного устройства СССР на деле оказались лишь формально декларированы и не были по-настоящему использованы. Жестко централизованная структура государственного аппарата с монопольной властью партийной верхушки в стране исключало реализацию в жизни принципов федеративного устройства в СССР. Советское государство, формально считаясь федеративным и имея национально-государственные образования, фактически было гиперцентрализованным унитарным государством.

Результаты этих перекосов в полной мере проявились в 1990-е гг., когда стихия неуправляемых конфликтов стала характерной особенностью развития многих регионов Российской Федерации, а в некоторых случаях и их главной чертой. Одним из таких регионов стал Северный Кавказ, где конфликтность сопровождает все возможные проявления общественной динамики. Чаще всего происходящие в регионе события рассматриваются как отражение противоречий в сфере национально-государственного устройства и межэтнических отношений. Основания для этого вполне наглядны. На относительно небольшой территории проживают представители многих национальностей, и каждая из них стремится во что бы то ни стало отстоять свой национальный интерес. Не случайно в такой обстановке актуализируются идеи нерационального, психоэмоционального объяснения причин обострения межнациональных отношений на основе этнической неприязни, психологической несовместимости, различных форм психозов, социально-политических предрассудков, стереотипов мышления и т. д.

Этническое многообразие на территории Северного Кавказа - давняя особенность этого региона, но как свидетельствует история, далеко не всегда этот край был ареной острых межэтнических разборок. Так что этноцентризм в данном случае правильнее рассматривать в качестве важного, но не единственного, и даже не определяющего фактора нестабильности в регионе.

Анализ развития Северо-Кавказского региона высвечивает вполне определенно роль и значение, прежде всего, экономического фактора. Ухудшение экономического благосостояния населения конфликтногенно в принципе. Еще Ф. Бэкон отмечал, что мятежи, вызванные «голодным брюхом», - наихудшие. Безусловно, данный фактор сработал и в условиях Северного Кавказа.

Реформы перестроечных лет, поддержанные населением страны в надежде на улучшение жизни, фактически привели к ее резкому ухудшению. Для населения Северного Кавказа, значительная часть которого находила средства к существованию в хозяйственных связях с Россией, ситуация осложнилась в еще большей мере.

Традиционно существовавшая здесь скрытая безработица легализовалась и резко возросла в связи с фактической остановкой целого ряда предприятий. В списке 89 субъектов федерации по уровню среднемесячной заработной платы в 1997 году, национальные республики Северного Кавказа занимают 71-е и последующие места: от 109 долл. в Адыгее до 60 долл. в Дагестане, что значительно уступает наивысшему показателю (748 долл.) и ниже общероссийского (179 долл.) [1].

Резкое ухудшение основных показателей материального благосостояния преобладающей части населения, социальное расслоение общества без соответствующего развития производительных сил, разбуженные и неподкрепленные экономически потребности в демократии, политической свободе и национальной самостоятельности стали определяющими факторами роста социальной напряженности и конфликтности.

Причинами второго порядка, или следствиями следующего типа, стали резко снизившаяся управляемость процессами экономического и политического развития страны, тотальная коррупция чиновничества, криминализация хозяйственной деятельности, низкий уровень гражданского самосознания и политической культуры населения. Можно согласиться также с выводом, к которому приходит Н.А. Косолапов: «Конфликты на постсоветском пространстве прямо и непосредственно связаны с происходящим внутри элиты беспрецедентным переделом отношений власти и собственности по всей «вертикали» и «горизонтали» бывшего советского общества» [2].

В условиях общего ухудшения экономического положения в стране, неспособности центральной власти эффективно сочетать интересы местного и федерального развития регионы предприняли естественную попытку самостоятельно выплыть в бурном море экономических и социальных проблем. Эта попытка тут же повлекла за собой жесткую конкурентную борьбу за перераспределение земли, производственных мощностей, власти, источников финансовых поступлений и т. д.

Другая линия конфликтов на Северном Кавказе была связана с существованием республик, биполярных в этническом отношении. Наличие в республике двух титульных народностей создавало при общем росте конфликтной напряженности весьма реальную угрозу социального конфликта, способного разрушить существующее государственное единство. В Кабардино-Балкарии, где проживало 49 национальностей, основные проблемы, угрожающие единству республики, возникали в отношениях между кабардинцами и балкарцами. Конфликтная напряженность здесь была обусловлена борьбой основных этносов за политическое лидерство.

Во многом аналогичная ситуация складывалась в Карачаево-Черкессии, хотя противоборство по линии карачаевцы - черкесы отошло несколько в тень из-за повышенной национальной активности абазинцев и казаков. В целом по республике были заявлены претензии на формирование пяти отдельных государств [3].

Следующая сюжетная линия конфликтов была связана с конфессиональным различием населения Северного Кавказа. В 1990-е гг. пока еще не было особой

остроты в данном вопросе, но потенциально при ухудшении общей ситуации в регионе (особенно при ослаблении позиции России и усилении зарубежного влияния) именно в этом векторе конфликтной напряженности заключались крайне деструктивные последствия. Опасения исследователей подтверждались общим ростом религиозности населения, непропорциональным изменением численности представителей отдельных конфессий, общим изменением мирового вектора религиозной активности[4].

Повышенная рождаемость в мусульманских семьях, миграция славянского населения из кавказского региона и возврат представителей мусульманских народов на исконные земли привели к формированию преимущественно однородных в этноконфессиональном плане государственно-административных единиц. Республики с традиционным исповеданием ислама расположены географически компактно. Большая зарубежная диаспора мусульман и географическая близость исламских государств стимулировали активизацию кавказской политики Турции, Ирана, арабских стран.

В результате международных усилий по созданию единого геополитического коридора произошло общее усиление исламского фундаментализма на Северном Кавказе.

Существенным фактором на Северном Кавказе являлась деятельность современного казачества. Это практически единственное движение, построенное на национальном признаке в русскоязычных субъектах Северного Кавказа (Краснодарский и Ставропольский края, Ростовская область), преследовавшее политические цели. Возрождение казачества перестало быть абстрактным явлением и превратилось в солидную политику сил, претендующих на овеществление властных функций. Вследствие этого деятельность казачьих организаций стала одной из важнейших региональных проблем Юга России.

Идеология казачества, сочетающая идеи национал-патриотизма, славянского возрождения, общинного самоуправления, особого казачьего этноцентризма, при использовании экстремистских политических методов способствовала сохранению конфликтогенной ситуации во взаимоотношениях казачества с властями. Разброс политических ориентации в среде казачества, попытки отдельных политических и финансовых сил привлечь его на свою сторону придавали особую актуальность вопросу об определении места казачества в политическом спектре России.

Казачество проявляло негативное отношение практически ко всем официальным политическим руководителям и лидерам национальных движений, что при обострении взаимоотношений стало существенным вектором напряженности. Неоднозначность политических установок казачества во многом объяснялась синкретизмом их этнического самоопределения. С одной стороны, они идентифицировали себя с русскоязычным населением, с другой - были твердо убеждены в своей этнической специфике. Следует отметить, что представления об этнической специфике казачества возникли очень давно и имели в свое время развернутое обоснование[5].

Однако 1990-е гг., когда исчезли социально-экономические основы этнокультурного и сословного своеобразия казачества, возникла полная проницаемость

этнокультурных «перегородок», казачество все более становилось общерусским и общеславянским феноменом политического, культурного и этнического характера. Не случайно в уставах Союза казаков Войска Донского, Кубанской казачьей Рады было сказано, что их членом может быть любой человек, имеющий даже самых отдаленных предков- казаков по отцовской и материнской линии. На практике и это необязательно, что доказывает существование казачьих организаций в регионах, исторически не имеющих никакого отношения к казачеству. Тем не менее, в местах традиционного проживания казачества, т. е. на Юге России, люди, считающие себя представителями казачьего этноса, искали определения своей этнической специфики. Во многом это обуславливалось отсутствием экономической «ниши» (традиционное землепользование и хозяйствование) казачества, что и объясняло высокую степень распространения самохарактеристик и системы значимых ценностей.

Там, где представители государственных структур, объективно оценивая социальную роль казачества, создали такую «нишу», движение пошло на сотрудничество с властями, смягчились формы его политического проявления, снизились сепаратистские тенденции.

Более конкретные формы проявления конфликтности на Северном Кавказе в 1990-е гг. приобрели следующий вид: федеральная власть - республиканская власть, федеральная власть - народы Северного Кавказа, республиканская власть - русское население, республиканская власть - этнические группы республик[6].

Противоречия между федеральной и республиканской властью проявились, прежде всего, в конституционной сфере. Конституции практически всех республик региона начинались с провозглашения их суверенитета, однако суверенность по-разному понималась федеральным центром и республиками. Если федеральное законодательство исходило из того, что мера государственной суверенности Российской Федерации не тождественна суверенности республик в ее составе, то нормы, заложенные в большинстве республиканских конституций, по существу основывались на тезисе о равноправии федерального центра и отдельного субъекта федерации[7].

С проблемой толкования понятия «суверенитет» тесно связан вопрос реализации права федеральных органов власти на осуществление своих полномочий на всей территории Российской Федерации, включая и территории суверенных республик в ее составе. В частности, это право на создание своих представительств и территориальных (региональных) органов и назначение соответствующих должностных лиц, предусмотренное в ст. 77.2 Конституции Российской Федерации, согласно которому федеральные органы исполнительной власти и органы исполнительной власти субъектов федерации должны стремиться к образованию единой системы исполнительной власти в РФ.

Несмотря на различные политические пристрастия московских политиков, все они понимают под «национальной политикой» региональную политику, т.е. взаимодействие центра с регионами, а не с народами. Государственная политика с позиции наиболее влиятельных и демократически настроенных лидеров может быть только региональной, а не межэтнической, что создает серьезный

конфликтный потенциал между такими этническими группами, как репрессированные, депортированные, разделенные народы, с одной стороны, и федеральной властью - с другой. Провозглашение Балкарской республики в составе РФ в ноябре 1996 г., вызванное, по мнению балкарской стороны, недостаточным контролем центра за исполнением Закона о реабилитации репрессированных народов, иллюстрирует этот тип конфликта.

В конституциях северокавказских республик закреплены нормы взаимоотношений отдельных народов как целостных образований (единиц правового процесса) с республиканской и федеральной властью. Русского народа как целого в структуре этих отношений нет, т. е. нет реального механизма самоопределения русского населения в северокавказских республиках. Конфликт республиканской власти с этническими группами республик вызван сохранившейся еще со времени Российской империи социально-этнической стратификацией, т. е. иерархизацией этнических групп, занятием ими строго определенного положения в социальной структуре общества и, соответственно, в системе разделения власти и собственности.

Наиболее наглядно он проявляется в Дагестане, Кабардино-Балкарии и Карачаево-Черкессии, где доминирующие этнические группы (аварцы, даргинцы, кабардинцы, карачаевцы) обладают властными рычагами для обеспечения приоритета собственных экономических и политических интересов.

Развитие и обострение конфликтов в республиках Северного Кавказа, некоторые из которых вылились в этнически направленные погромы, другие - в вооруженные межэтнические столкновения привело к массовому миграционному оттоку населения нетитульных этнических групп. При этом важно подчеркнуть следующее. Если национальные республики региона являются территориями из которых идет значительный миграционный отток населения, то «русские» субъекты региона - Краснодарский и Ставропольский края, Ростовская область, наоборот являются территориями приема основной части мигрантов, в том числе и вынужденных переселенцев из республик региона. Именно в эти субъекты выехала и продолжает выезжать и значительная часть мигрантов из Азербайджана (армяне, курды), Узбекистана (турки-месхетинцы) и Чечни (русские, чеченцы и др).

За период 1989 -2002 гг. численность населения вместе взятых республик Северного Кавказа увеличилась по данным переписи 2002 г на 1340 тыс. человек. Если в предыдущие годы рост численности населения этих республик происходил только за счет естественного прироста, то в период 1989-2002 гг. рост численности населения происходил как за счет естественного, так и в значительной степени миграционного прироста, на долю которых пришлось соответственно 56 и более 44 % общего прироста численности населения[8].

По данным переписи 2002 г. за пределами своих республик, но в республиках региона проживало 302 тыс. представителей северокавказских народов, в том числе 194 тыс. чеченцев и более 56 тыс. дагестанцев, (в 1989г. - соответственно 183 тыс. 62 тыс. и почти 60 тыс. человек). Самые многочисленные в республиках регионы диаспоры находятся в Дагестане: здесь живет около 88 тыс. чеченцев и

112 тыс. азербайджанцев., (в 1989 г. - соответственно 58 тыс. и 76 тыс. человек)[9].

Нужно заметить, что миграционный рост численности населения северокавказских республик в этот период обеспечивался только за счет титульного населения, тогда как для других этнических групп в целом имел место значительный отток населения. Наибольший по численности миграционный прирост титульного населения в этот период был отмечен в Дагестане: за счет миграции численность дагестанских народов увеличилась на 400 тыс. человек. Население Ингушетии - на 153 тыс.[10].

За этот же период миграционный отток русского населения из северокавказских республик составил по экспертным оценкам порядка 330- 350 тыс. человек.

Из Чечни в период первой и второй «чеченских» войн выехало, по экспертным данным, не менее 450 тыс. человек. Из них нечеченское население - порядка 320 тыс. человек. Говоря о миграционном оттоке населения из Чечни, необходимо отметить, что он имел место и в предыдущие периоды. За 1979-1989 гг. миграционный отток населения из ЧИАССР составил более 70 тыс. человек. Но в тот период этот отток вызывался, в основном, экономическими причинами[11].

Происходит постепенная моноэтнизация республик Северного Кавказа. За последние 20 лет удельный вес населения северокавказских народов в общей численности всего населения этих республик вырос с 66 до 80%. (доля русских сократилась за этот же период с 26 до 15%). В Чечне с 66 до 93%, В Дагестане с 80 до 86%[12]. Конечно же, причинами оттока русского населения в этот период является обострение межэтнических отношений в этих республиках.

В «русских» субъектах северокавказского региона прирост населения за счет миграции составил в 1989-2002 гг. 1580 тыс. человек[13].

Продолжает расти и численность русского населения в краях и областях Северного Кавказа. Несмотря на естественную убыль населения это происходит благодаря миграции.

Значительная миграция населения в Краснодарский и Ставропольский края и Ростовскую область не привела к резкому снижению численности русских, или какой либо другой демографической катастрофе, о чем постоянно заявляли и ныне заявляют власти и казачьи лидеры названных регионов. В Краснодарском крае русские и в 1989, в 2002 и в 2010 гг. составляли около 87%. В Ростовской области «около 89%», а в 2010 даже 90,3%. Некоторое сокращение доли русских происходит в этот период в Ставропольском крае: с 84 до почти 81,6%. В 2010 году - до 80, 11%[14].

Опять же не на «миллионы», подчеркивают авторы книги «Российский Кавказ. Книга для политиков», как пугают свое население руководители различного уровня и лидеры русских общественных движений Краснодарского, Ставропольского краев и Ростовской области, увеличилась численность кавказцев в этих регионах. Их численность за период с 1989 по 2002 год увеличилась только на 287 тыс. человек, причем их доля в общей численности населения увеличилась с 5 до 7 %. Относительно значительным в этот период был рост численности армян, азербайджанцев и грузин. Сейчас армяне являются второй по численности нацией в Краснодарском и Ставропольском краях и

третьей (после украинцев) в Ростовской области составляя более чем 4% населения этих субъектов[15].

Несостоятельны, на мой взгляд, и опасения некоторых руководителей и казачьих атаманов относительно того, что продолжающийся приток мигрантов из кавказцев, особенно мусульманских народов уже в ближайшие 10-15 лет приведут к возникновению «на исконно казачьих землях» мусульманских анклавов, что, в свою очередь может привести к косовскому сценарию развития этнополитической ситуации в этих субъектах региона. Особенно активен в такого рода заявлениях, известный своими шовинистическими взглядами губернатор Краснодарского Края Александр Ткачев. Второго августа 2012 года, выступая перед сотрудниками краевого УВД, он заявил, что надо «выдавливать» соседние народы Кавказа с территории Краснодарского края с помощью специально созданных и финансируемых за счет бюджета казачьих формирований [16]. Указанные и подобные им многочисленные заявления, которыми региональные власти, потакавая националистически настроенной части казачества, продолжают пугать коренное население, формируя у них мигрантофобию и кавказофобию не имеют ничего общего с действительностью. Данные статистики свидетельствуют, что никакой запланированной экспансии со стороны кавказских народов не происходит. И нет никакой опасности, что через несколько лет «русские станут нацменьшинством на своих исконных землях». За 23 года, с 1989 по 2010 гг. доля северокавказских народов в общей численности населения Краснодарского и Ставропольского краев и Ростовской области оставалась стабильной - 2%. Имеющийся рост численности этих народов обеспечивался только за счет естественного прироста, тогда как сальдо миграции имело минусовый показатель. В результате, например, число чеченцев там уменьшилось - в 1989 году проживало 33 тыс. человек, в 2002 - 31 тыс. человек, а в 2010 всего 25750 человек.[17]. Как показывают данные, миграция, как главный источник роста численности населения трех рассматриваемых субъектов - ресурс не бесконечный. Уже с середины 1990-х гг. миграционный поток в эти регионы заметно сократился. Но дальнейшее стабильное развитие этих регионов, при существующей естественной убыли населения, невозможно без притока новых мигрантов. И это обстоятельство надо учитывать и политикам и общественным деятелям и населению этих субъектов Российской Федерации.

Литература

1. Проблемы консолидации народов Северного Кавказа. Нальчик. 2008. С.76.
2. **Косолапов Н.А.** *Конфликты постсоветского пространства: политические реалии*//МЭиМО, 1995, №11. С. 45.
3. Подробнее см.: Российский Кавказ. Книга для политиков. М.,2007. С.136-137.
4. **Юрченко В.М.** *Геополитические аспекты конфликтности северокавказского региона*// Человек и общество: Материалы международной научно-практической конференции. СПб., 1997. С.148.
5. **Шаповалова Я.В.** *Организационно-правовые основы возрождения российского казачества в постсоветское время.* Дисс... к.ю.н. Краснодар, 2000.

6. **Мацевский Г.О.** *Возрождение политической жизни Кубанского казачества (конец 1980-х – 1990-е гг.)* М., 2002. С.67.
7. Материалы Всероссийской научно-практической конференции «Проблемы и перспективы российского федерализма» Российская газета. 14 февраля 1998 г.
8. Российский Кавказ. Книга для политиков... С. 181.
9. Там же. С. 173.
10. Там же. С. 174.
11. **Ибрагимов М.М.** *Об особенностях кризиса в Чеченской Республике в 1990-е гг.* // Чеченская Республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва 19-20 апреля 2005 года. М., 2005. С.370.
12. Российский Кавказ. Книга для политиков... с. 176-177.
13. Там же. С. 181
14. Подсчитано по: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Население>
15. Российский Кавказ. Книга для политиков... С. 182
16. <http://lenta.ru/news/2012/08/03/kossackpolice/>
17. Подсчитано по: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Население>

ibragimov95@mail.ru

Data prezentării articolului - 11.05.2012

EVENTIMENTELE DIN IUNIE 1940 DIN BASARABIA ȘI INTERPRETĂRILE LOR ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNISTĂ POST-COMUNISTĂ

Sergiu NAZARIA, doctor habilitat în politologie, IRIM

Rezumat

În istoriografia română evenimentele din anul 1940 sunt interpretate doar negativ. În literatura istorică naționalistă pe problema basarabeană tendința de reflectare și analiză obiectivă a realității este foarte relativă, însă domină reflectarea evenimentelor de pe poziții „patriotice”. Uniunea Sovietică este prezentată în calitate de stat agresiv, expansionist care a ocupat „provincia românească strămoșească Basarabia”. Sarcina principală a multor istorici contemporaniști români nu constă în elucidarea adevărului istoric, ci implimentarea miturilor românestice.

Cuvinte-cheie: *problemă basarabeană, ocupație, relații sovieto-române, dispută teritorială, izolare, pretenții, securitate, accord.*

THE EVENTS FROM JUNE 1940 IN BESSARABIA AND THEIR TREATMENT IN THE POST-COMMUNIST ROMANIAN HISTORIOGRAPHY

Sergiu NAZARIA, IRIM

Abstract

Events of June 1940 are interpreted exclusively negatively in the Romanian historiography. The trend toward a realistic coverage and analysis of the Bessarabian question in effect is very relative in nationalist historical literature but the desire to repel the events of “patriotic” positions dominates. The Soviet Union is represented as an aggressive, expansionist power, captured „Bessarabia – a native Romanian province”. The main objective of many contemporaneous Romanian historians is not explanation of the historical truth, but an introduction of Romanian myths into the minds.

Key words: *Bessarabian question, occupation, the Soviet-Romanian relations, territorial dispute, isolation, claims, security, agreement.*

СОБЫТИЯ ИЮНЯ 1940 Г. В БЕСАРАБИИ И ИХ ТРАКТОВКА В ПОСТ-КОММУНИСТИЧЕСКОЙ РУМЫНИСТСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Введение. Хотя Советский Союз никогда, с 1918 г., не признавал аннексию Бессарабии Румынией, однако приближение новой мировой войны постепенно ставило бессарабский вопрос в плоскость практического решения. Советское руководство понимало «свою заинтересованность в Бессарабии» исключительно как ее возврат и включение в состав СССР. В Бухаресте, естественно, не зная о дополнительном секретном протоколе, в целом правильно оценили возможные последствия советско-германского договора для Румынии [1, с. 179]. Как писал тогдашний министр иностранных дел Г. Гафенку, Россия «хочет вернуть свои границы периода до 1914 г., а Германия не имеет ни права, ни желания помешать ей в этом» [2, с. 321-322].

27 августа румынское руководство уже не впервые уверило нацистов в дружбе с ними, в качестве аргумента заявив, что ничего не делало в пользу улуч-

шения отношений с советской стороной. Будущее своей страны оно видело исключительно на пути теснейших взаимоотношений с Германией. Румыния «хочет идти рука об руку с Германией в русском вопросе» и останется «нейтральной в любом конфликте между Германией и Польшей, даже если Англия и Франция вмешаются в него». Также было обещано продолжать продавать стратегическое сырье рейху [3, с. 204].

Начало войны в Европе, успехи Германии в Польше и бездеятельность Англии и Франции усилили стремление Румынии дистанцироваться от них. Вступление Красной Армии в Польшу привело к тому, что Бухарест, вопреки действующему польско-румынскому договору, заявил 8 сентября 1939 г. о своем нейтралитете в происходящих событиях [4, с. 91] и активизировал поиски союзника против Москвы среди великих держав. Для этого румынское руководство постоянно напоминало всем заинтересованным сторонам, что «на Днестре оно защищает от большевизма не только себя, но и всю европейскую цивилизацию».

Но, поскольку и Англия с Францией, и Германия с Италией заняли уклончивую позицию, румынская элита продолжила свою «политику балансирования» [5. militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html]. Но на практике Румыния все более и более сползала под германское влияние. С целью заручиться поддержкой третьего рейха член Коронного совета и один из крупнейших румынских промышленников И. Джигурту был направлен в Берлин под видом «частного визитера». 9 сентября он был принят Г. Герингом, которого заверил, что Германия может доверять Румынии, так как последняя нужна рейху, чтобы «сдерживать Россию» [5, с. 25]. А 19 сентября румыны интернировали польское правительство, пытавшееся эвакуироваться через Румынию на Запад. Как отметил российский историк М. Мельтюхов, «Румыния предпочла прислушаться к „дружеским” советам Германии» [3, с. 207].

Даже в условиях начавшейся мировой войны, румынское руководство было более всего озабочено «возможностью» румыно-советского конфликта. Так, 28 сентября оно запросило французское правительство: «Вступят ли Франция и Великобритания в войну против России? Сумеют ли они обеспечить нам эффективную помощь путем присылки эскадрилий в страну и англо-французского флота в Черное море?» Указание французского дипломата в Бухаресте на необходимость разгрома Германии, а не соглашения с ней, вызвало ответную реплику со стороны Гафенку: «Поражение Германии не решит проблему Европы. За спиной Германии поднялась Россия... Поэтому, после победы над Германией, потребуется новая победа над Россией» [3. С. 208].

Таким образом, румынское руководство выступало за англо-франко-германское соглашение за счет СССР. В этом смысле, 30 сентября румыны предложили итальянцам посодействовать нахождению компромисса между воюющими странами, поскольку продолжение войны идет на пользу лишь коммунизму и славянству. Бухарест вновь и вновь напоминал великим державам о том, что на Днестре именно он являются «защитником европейской цивилизации» от большевизма. Естественно, что ни одна из воюющих сторон не видела в Румынии особой ценности в деле «защиты европейской цивилизации», поэтому

все эти «предложения» были проигнорированы [7, с.153-154].

Результаты исследования. «3 ноября Румыния вновь пыталась выяснить у Англии и Франции, распространяются ли их гарантии на Бессарабию, шантажируя их возможностью сближения с Германией. 14 декабря Англия заявила, что гарантии распространяются на Бессарабию в том случае, если Румынии немедленно поможет Турция и если Италия не будет препятствовать этой помощи... Франция присоединилась к такому ответу... Вместе с тем, 15 декабря Румыния просила Англию сохранить ее ответ в тайне, поскольку его разглашение могло бы толкнуть СССР на насильственное решение бессарабского вопроса. Попытки Румынии получить гарантированную поддержку против СССР со стороны соседей также не принесли результатов. Союзники по балканской Антанте не были заинтересованы втягиваться в советско-румынский конфликт. Венгрия и Болгария стремились реализовать собственные территориальные претензии к Румынии. Италия рассчитывала продолжить сближение с Венгрией и ограничилась общими обещаниями. В ответ на постоянные запросы румынского руководства относительно возможности советской агрессии, Германия, добивавшаяся стабилизации цен на нефть, 8 февраля 1940 г. ответила, что положение Румынии ее не беспокоит, поскольку она не предвидит никакой русской агрессии.

29 марта 1940 г. НКВД В.М. Молотов на сессии Верховного Совета СССР заявил, что „у нас нет пакта о ненападении с Румынией. Это объясняется наличием нерешенного спорного вопроса о Бессарабии, захват которой Румынией Советский Союз никогда не признавал, хотя и никогда не ставил вопрос о возвращении Бессарабии военным путем”. Это заявление вызвало в Румынии определенное беспокойство. Уже 30 марта румынский премьер-министр Г. Тэтэреску уведомил Германию о необходимости дальнейшего перевооружения румынской армии и просил повлиять на Москву, чтобы она не претендовала на Бессарабию. На это был получен ответ, что отношения с Румынией будут зависеть от выполнения ею своих экономических обязательств перед Германией» [5; 2, с. 322; 3, с. 214-215; 8, с. 237; 9, с. 122; 10, с.16-17].

В таких условиях, к середине 1940 г. усиливается дальнейшая прогерманская ориентация внешней политики румынских правящих кругов. Более того, немцам был выгоден иррациональный страх румынской олигархии перед лицом СССР и усиление ее антисоветского курса, так как при этом Бухарест привязывался еще теснее к Берлину. Так, например, заявляя румынским правящим кругам, что она постоянно «заступается» за Румынию в Москве, Германия добивалась все новых уступок во взаимоотношениях с румынской стороной. Еще 28 марта 1940 г. германские дипломатические представители в Бухаресте Фабрициус и Клодиус объясняли своим шефам в Берлине, что, благодаря такой линии, Германия покупает румынскую нефть по цене на 150 % более низкой, чем на мировом рынке [6, с. 86].

В результате этой политики, 28 мая с Германией был заключен «нефтяной пакт», вследствие которого вермахт получил надежную и стабильную сырьевую базу. Тогда же Коронный совет принял решение предложить Германии «дружбу» и добиваться политического союза с ней. Однако, одновременно румыны опасались и оккупации своей страны немцами. В начале того же месяца Карл II через своего эмиссара

обратился в Берлин с просьбой «помочь возвести оборонительную стену на востоке» – на советско-румынской «демаркационной линии». Тогда же король принял Фабрициуса и заявил ему, что будущее Румынии зависит только от Германии. 22 мая с той же просьбой к германскому послу в Бухаресте обратился министр иностранных дел Г. Гафенку, однако Фабрициус посоветовал ему урегулировать румыно-советские отношения мирными средствами [11. Р. 84; 12. Р. 448]. Вскоре Гафенку подал в отставку, и на его место был назначен И. Джигурту, откровенный сторонник теснейшего сближения Румынии с Германией. «Гитлеровская Германия, однако, не спешила ответить положительно на румынские предложения» [6, с. 105].

Вот как прокомментировал тогдашнюю политику (правительства Тэтэреску, т.е. своего) и её последствия вице-председатель Совета министров и министр иностранных дел Румынии Г. Тэтэреску 14 августа 1946 года на Парижской мирной конференции: «После военных событий мая и июня 1940 г., кучкой авантюристов и предателей, вопреки своим постоянным национальным интересам, Румыния была втянута в войну гитлеровской Германии против Советского Союза и западных союзников» [8. Р. 402]. Таким образом, в 1946 году устами одного из своих виднейших представителей, румынская политическая элита признала, что внешнеполитическая линия Бухареста шестью годами ранее была в корне ошибочна и даже «антинациональна».

Однако в 1940 г. румыны продолжали настаивать перед немцами на своем антисоветском и прогерманском курсе. Так, 20 июня премьер Г. Тэтэреску передал Фабрициусу ноту, в которой предлагал свою страну в качестве «верного союзника рейха», говоря о «всегда существовавшей общности интересов» между двумя государствами. Он отмечал, что мощь Румынии является гарантией того, что она будет в состоянии выполнить свою роль защитника Днестра и устья Дуная. О том же в беседе с американским посланником Ф. Гюнтером 24 июня говорил и И. Джигурту, заявив, в частности, что «Румыния надеется получить в ближайшее время большое количество немецкого оружия, при помощи которого она сможет в течение не менее 4-х месяцев вести войну с СССР. Румынский министр иностранных дел заявил также, что надеется на помощь итальянской авиации» [6. с. 106 - 107].

Фабрициус сообщал в Берлин о надеждах Бухареста на то, что после скорой победы на Западе, Германия будет «сдерживать» Советский Союз. Министр иностранных дел даже заявил ему о «готовности» вернуть СССР часть Бессарабии, в границах 1856 г., но не пускать его к Дунаю [6, с. 108]. Естественно, в сложившейся международной ситуации, когда в результате гитлеровского наступления на Запад Франция и Англия надолго «выходили из игры» и в то же время основные силы вермахта были пока скованы на западе Европы, Советский Союз посчитал весьма разумным использовать данное положение с целью мирного разрешения бессарабского вопроса.

Параллельно с военными, Советское правительство предприняло и дипломатические усилия по окончательному разрешению территориального спора с Румынией. 23 июня оно предупредило германское правительство о своих намерениях в отношении Бессарабии и Буковины [2, с. 323-324; с. 343-346]. Как видно из информации посла Шуленбурга в Берлин, Молотов заявил ему, что

«решение бессарабского вопроса не терпит дальнейших отлагательств... Советское правительство еще старается разрешить вопрос мирным путем, но оно намерено использовать силу, если румынское правительство отвергнет мирное соглашение» [2, с. 323; 343]. Немцы согласились с вхождением в состав СССР, кроме Бессарабии, еще и северной части Буковины [2, с. 344-348, 357, 359, 360; 13. с. 8-11; 14. с. 79-85].

Российский историк Л. Гибианский вполне обоснованно предположил, что 23 июня, обратившись к германской стороне и выдвинув претензии на всю Буковину, Кремль сделал это из тактических соображений. Советское руководство потребовало всю Буковину, чтобы добиться у немцев согласия на «компромисс» в виде ограничения» лишь Северной Буковиной [15, с. 31].

26 июня в 10 часов вечера министр иностранных дел СССР В.М. Молотов предъявил румынскому правительству ноту, в которой потребовал уступить Бессарабию и Северную Буковину в течение 24 часов [2, с. 324, 348-349; 14, с. 85-111; 16, с. 32; 17, с. 529, 530; 18, с. 29; 19, с. 106;]. В ответе Молотову посланник Дэвидеску пытался оспорить советские аргументы, однако это не произвело на наркома никакого впечатления [2, с. 354-356; 20, с. 215-216]. Уже 28-29 июня эти территории де-факто вошли в состав Советского Союза. Карл II обратился за помощью к Германии, но не получил ее [2, с. 358-359; 8, с. 236-237; 11, с. 85-86], т.к. в соответствии с пактом Молотова-Риббентропа немцы уже заверили советское правительство в «отсутствии интереса» в отношении Бессарабии [20, с. 154, 181; 21, с. 135-140, 151-152]. В этом контексте, следует заметить, что, во-первых, Гитлер никогда не стал бы воевать с кем-либо ради румынских интересов (это смешно!), а, во-вторых, он был еще не готов к войне против СССР. Румынские власти обратились и к своим турецким, греческим и югославским союзникам, однако и с их стороны не получили никаких гарантий помощи в случае военного столкновения с СССР [22, с. 235-236; 23, с. 77].

В этой связи известный германский историк А. Хилльгрубер констатирует, что «политически в бессарабском вопросе Румыния оказалась в полной изоляции» [4, с. 97]. А румын И. Константин делает вывод, что «и Берлин, и Рим дали „зеленый свет” Московскому правительству для аннексии Бессарабии и разрушения таким образом территориальной целостности Румынии» [23, с. 69].

Интересна трактовка событий, принадлежащая известному израильскому историку Габриэлю Городецкому: «Получив ультиматум, король Кароль, буквально в бешенстве, вызвал германского посла во дворец. Однако бесконечные интриги короля лишили его всякого уважения в глазах всех великих держав. Риббентроп прямо обвинил его в натравливании одной воюющей стороны на другую, когда он сначала получил английские гарантии, а потом искал поддержки у Германии после того, как ее превосходство стало очевидным. К своему ужасу, король обнаружил, что итальянцы тоже сочувствовали претензиям русских. В конце концов, он попытался заручиться поддержкой англичан, мрачными красками рисуя советскую угрозу Проливам. Он призывал Черчилля действовать, „как лорд Солсбери и мистер Дизраэли, когда Бессарабия перешла в другие руки в 1878 г.” Но в Лондоне к подобным намекам отнеслись как к „желанию румын

в настоящий момент напугать нас до дрожи замыслами русских»[24, militera.lib.ru/research/gorodetsky_g/index.html].

Дело, однако, состояло в том, что англичане были, в первую очередь, озабочены обеспечением собственной безопасности и «румынские проблемы» волновали их меньше всего. С этой целью важнейшей задачей являлось налаживание нормальных связей с Советским Союзом, как потенциальным союзником в борьбе с гитлеровской Германией. После поражения Франции в Москву прибыл новый английский посол Стафорд Криппс, сторонник теснейшего взаимодействия Великобритании и СССР [25, с. 180].

Во время своей первой беседы с новым послом, 14 июня 1940 г. В.М. Молотов отметил, что СССР имеет особые интересы в Румынии. В Лондоне правильно поняли чего хочет Москва, поэтому в ночь с 24 на 25 июня Криппсу был выслан текст послания премьер-министра. «Криппс, – указывает официальный британский историограф второй мировой войны Л. Вудвард, – был проинструктирован уклоняться от дискуссий о Бессарабии. Если необходимо, он мог сказать, что наше отношение в значительной мере будет зависеть от турецкой позиции. Если будут упомянуты балтийские государства, сэр Криппс должен будет высказать убеждение, что недавние действия Советского правительства были вызваны „величиной и размахом“ немецкой военной опасности, сегодня угрожающей России, что и действия Советского правительства можно считать мероприятиями по самозащите» [цит. по: 26. С. 223 (со ссылкой на: 27, с. 466)].

В этом контексте, украинский исследователь Владимир Макаrchук отмечает, что «с Великобританией, „гарантом“ румынских границ, торг [СССР] за Бессарабию начался скорее, чем с Германией, и проходил куда легче». А уже 22 октября 1940 г. английское правительство направило советскому руководству Меморандум, в котором отмечалось, что «британское правительство признает де-факто суверенитет СССР в Прибалтике, Бессарабии, Западной Украине и Западной Белоруссии» [26, с. 223, 224-225].

А вот как комментируют англосаксонскую позицию румынские историки В. Фл. Добринеску и И. Константин: «Английская реакция на аннексию Бессарабии, Северной Буковины и района Герца выразила безразличие и пассивность... В то драматическое для румынского народа время Англия нашла „оправданными“ советские и болгарские претензии на важнейшие части румынской территории и желала румыно-венгерского столкновения, которое де-факто вывело бы СССР к Карпатам и спровоцировало бы советско-германский конфликт... Реакция американских властей в отношении трагических событий, свалившихся на Румынию в конце июня 1940 года, выразилась в „молчаливом согласии“, что не могло не повлиять и на общественное мнение этой страны» [28, с. 177, 178, 179].

И. Константин осведомляет читателя, что «вся английская пресса, – информировал Бухарест В.В. Циля [посол Румынии в Великобритании – С.Н.], – „приветствует успех русской дипломатии в отношении вступления в Румынию“. Эти издания пришли к выводу, что данная акция „не имеет антианглийской направленности, а, напротив, будет иметь катастрофические последствия для Германии и Италии, если возрастет русское влияние на Балканах“. Такие газеты,

как „New Chronicle” и „Daily Herald”, считали претензии Советского Союза к Румынии „справедливыми”» [23, с. 98].

Г. Городецкий, оценивая эти события, отмечает, что «мотивы поведения Сталина обуславливались в первую очередь чистой Realpolitik... Оккупация Бессарабии и Северной Буковины в конце июня 1940 г. была скорее результатом желания обезопасить себя на Балканах и побережье Черного моря, чем следствием ненасытного аппетита русских, как это часто представляют в литературе. Экспансия per se была лишена всякого идеологического мотива... Распространение советской системы безопасности на устье Дуная создавало необходимую глубину обороны для Севастополя и Одессы, находившихся всего лишь в 40 км от румынской границы... Оккупация Северной Буковины также мотивировалась стратегическими соображениями. Она принесла Сталину контроль над главными железными дорогами между Украиной и Бессарабией через Черновцы и Львов... Королю Каролю было настоятельно рекомендовано уступить Бессарабию без сопротивления» [24. militera.lib.ru/research/gorodetsky_g/index.html].

Принимая во внимание наличие разных оценок произошедшего надо признать, что для молдавского народа включение Бессарабии в состав СССР явилось положительным событием, освободившим его от 22-летнего чужеземного господства и создавшим условия для восстановления его государственности. 2 августа 1940 г. была образована Молдавская ССР, правопреемницей которой является современная Республика Молдова.

В румынской историографии события июня 1940 года интерпретируются исключительно отрицательно [8, с. 258; 14, с. 96, 102, 104-105, 108-109, 111, 112; 18, с. 3; 28, с. 56; 23, с. 89; 29, с. 17; 30, с. 52; 31, с. 123]. В румынской националистической историографии о XX-м веке тенденция к реалистическому освещению и анализу действительности присутствует лишь очень относительно, зато господствует стремление к отражению событий с «патриотических» позиций. Другими словами, главной задачей многих румынских историков контемпоранистов (естественно, имеются и исключения) является не выяснение исторической истины, а внедрение в умы ультранационалистической концепции румынизма. Данная констатация относится в первую очередь к историографии именно бессарабского вопроса. Даже с точки зрения «профессионально-технической», доминирует линия на прямое игнорирование фактов, не вписывающихся в идею «румынского патриотизма» и, одновременно, сильно преувеличивается фактологический аспект, «подтверждающий» румыно-националистические мифы.

«В контексте написания румынской истории „объективность” понимается как „соответствие румынским национальным интересам”, а это означает, что мои выводы могут разочаровать румынских читателей» [19, с. 409], – сетует голландец ван Мерс. Наверное, г-н Мерс не сильно ошибался, когда писал, что «его выводы разочаруют» слишком многих румынских историков и молдавских историков румыно-унионистской ориентации. И, к сожалению, данный вывод действителен в целом для румынской исторической науки всего новейшего времени, во всяком случае, он верен в отношении работ, прямо или косвенно анализирующих бессарабский вопрос, хотя за последние 90 лет в Румынии сменились несколько режимов и даже общественно-экономических формаций.

В румынской историографии делаются также попытки доказать, что события 28 июня 1940 г. являются прямым следствием пакта Молотова-Риббентропа. Де-юре – это не так, так как подписанные документы не содержали ничего по поводу раздела территорий [32. Док. №№ 602, 603]. Де-факто – частично это верно, поскольку в них идет речь об «интересе» сторон в отношении ряда территорий. Но, опять-таки, вхождение Бессарабии в состав СССР не являлось прямым результатом (а возможно, лишь косвенным) советско-германского соглашения. «28 июня» стало возможным благодаря коренному изменению международной конъюнктуры. Кроме того, не следует забывать, что данное событие стало следствием 22-летней борьбы советской дипломатии за возврат Рупо-Днестровской Молдовы в состав советского государства. Но даже если предположить, что указанный договор имел по отношению к Бессарабии реальное (или юридическое) значение, 22 июня 1941 г. он утратил силу в результате нападения фашистской Германии и ее союзника Румынии на СССР. Таким образом, «22 июня» аннулировало любые последствия «23 августа».

Однако, политическое руководство Румынии капитулировало и отдало без борьбы эти провинции, которые считало «исторически румынскими» [16, с.51-52, 53-55; 21, с. 150]. Советскому Союзу уступили без малейшего, пусть символического, сопротивления более 50 тыс. км² с населением около 4 млн. человек. Но если румынское государство считало ее своей, – «плотью от плоти страны», – тогда следовало защищать ее любой ценой и любыми жертвами, как защищает мать своих детей.

Тот факт, что этого не случилось, вольно или невольно доказывает, что Бессарабия была «нелюбимым ребенком» Румынии, чужой дочерью «Родины-матери» и, фактически, в течение 22 лет – колонией, у которой только брали, не возвращая взамен ничего. То, что не защищаешь, более тебе не принадлежит. Так что если до этого момента Румыния имела еще право на какие-то «исторические» и «моральные» претензии в отношении Бессарабии, пусть и непризнанные всем мировым сообществом, то события июня 1940 г. рассеяли их окончательно.

Естественно, сегодня сложно точно сказать, о чем думали все бессарабцы в 1940 г., но если предположить невозможное и в 1940 г. был бы проведен референдум, на котором население Бессарабии, без давления, под международным контролем, свободно бы выразило свое мнение, – по итогам волеизъявления только в составе Румынии не осталось бы. Данный вывод подтверждается хотя бы следующим фактом: на 8 июля 1940 г. в румынской армии в бегах числились 61 970 солдат и офицеров [33, с. 181; 34, с. 47]. Подавляющее их большинство были бессарабцами.

Уильям Максвелл, будучи очевидцем этих процессов, писал в статье «Бессарабия», что 28 июня 1940 г. «в самой Румынии начался немедленный выезд из других румынских провинций молдаван, украинцев и особенно евреев в освобожденные Бессарабию и Буковину... Каждая станция вдоль железнодорожных путей, ведущих в Бессарабию, была полна людей, ожидавших поездов. Те, кто не мог найти другого способа, шли пешком, скрываясь днем в лесах во избежание возврата назад» [35, с.206]. По свидетельствам этого журналиста, поезда по дорогам в Бессарабию подвергались обстрелам из стрелкового оружия, что привело к многочисленным жертвам.

Объективные цифры и исторические факты говорят сами за себя. В подавляющем своем большинстве бессарабцы вовсе не считали себя «румынами», а считали оккупированным и ограбляемым румынами населением. Вот почему, за самым небольшим исключением (местные коллаборационисты, связанные с оккупантами), из Бессарабии в 1940 г. бежали исключительно «рэгецане», жители Старого королевства, пришедшие на эти земли в качестве оккупантов, – чиновники и бюрократия, офицерство и жандармы, колонисты и священники, землевладельцы и банкиры, а также солдаты, введенные в край из самой Румынии. Всем этим людям действительно нечего было делать тут после освобождения края от оккупации.

Однако в румынской и «около-румынской» историографии господствуют иные оценки данного события, интерпретации. Например, молдавский историк Ион Шишкану пишет, что «Бессарабия, север Буковины и край Херца были насильно отторгнуты и силой оружия аннексированы Советским Союзом» [36, с. 3]. В другой работе автор продолжает: «Таким образом, силовой аргумент, неблагоприятная для Румынии международная обстановка и поддержка советских претензий на румынские территории со стороны Германии заставили *немедленно решить* вопрос об эвакуации Бессарабии и Северной Буковины» [37, с. 96, 102, 104-105, 108-109, 111, 112]. На этот и иные «аргументы», другой молдавский историк, Пётр Шорников, отвечает: Бессарабия «была захвачена Румынией в ходе вооружённой интервенции, и Россия возвращала себе своё. Как сторона, подвергшаяся нападению, она не могла быть ограничена в выборе методов самообороны никаким международным актом, заключённым позднее» [38, с. 206].

Английский исследователь Д. Делетант полагает, что главным аргументом против оказания сопротивления Советскому Союзу было опасение одновременной синхронизированной атаки со стороны Венгрии и Болгарии [39, с. 223]. «Скорее всего, – полемизируют с ним российские историки Исламов и Покивайлова, – этот вывод является преувеличением, ибо решающим аргументом, по-видимому, была всё же боевая мощь советских дивизий, отобилизованных и готовых немедленно форсировать Днестр. Единственная и последняя надежда румын рухнула, как только пришло сообщение о реакции Берлина на просьбу о содействии» [40, с. 91].

Поскольку до сегодняшнего времени появляются спекуляции насчет позиции румынского руководства в июньские дни 1940 г., сошлемся на суждение весьма осведомленного деятеля официального Бухареста той поры. 28 августа 1940 г. премьер-министр Румынии И. Джигурту писал германскому министру иностранных дел И. Риббентропу: «Бессарабия объединилась с Румынией в конце первой мировой войны... Мы не боролись за это объединение, и, между прочим, это объединение не было одной из целей, которые мы преследовали в великой войне. Поэтому... понятно, почему наш народ согласился с уступкой [Бессарабии – С.Н.] без всякой борьбы» [41, с. 112].

В этом контексте возникает еще один логический вывод: в 1940 г., но также и в 1944-м, уступив Бессарабию Советскому Союзу, румынские власти ни в какой форме – предъявления протеста советской стороне, адресованного международной общественности заявления, официального обращения к государствам

мира и международным организациям или любой другой акции – не выразили возмущение в связи с тем, что уступка осуществляется под давлением грубой силы, что она незаконна, т.к. Бессарабия есть «румынская земля». Другими словами, румынская сторона не предприняла никакой акции юридического характера, которая объявляла бы передачу Бессарабии незаконным актом как с точки зрения международного права, так и с позиций румынского национального законодательства. Наоборот, приняв без подобного рода декларации советское предложение, румынское правительство де-факто и де-юре признавало, что передает СССР не принадлежащую Румынии советскую территорию.

Соответственно, плач об «аннексии», «ультиматуме», «насилованном навязывании» и т.д. и т.п. возник позднее, а в наши дни имеет идеологически-пропагандистский характер с целью «патриотического воспитания» собственного населения и отупления посредством образовательной системы молодежи Республики Молдова. Естественно, эти действия имеют четко определенную геополитическую направленность: передел ментальности населения Молдовы для ее ликвидации руками будущих поколений самих молдаван.

Правда, современные румынские историки не согласны с И. Джигурту. Например, Ш. КонстантINESКУ утверждает, что «включение Бессарабии и Северной Буковины в состав СССР является откровенным и грубым выражением применения силы в международных отношениях. Действие Советского Союза в июне 1940 года в отношении Румынии ясно доказывает, что Москва являлась агрессором, а наша страна оказалась подвергнутой агрессии» [30, с. 52]. И для того, чтобы аргументировать свой тезис, автор ссылается на Конвенцию от 3 июля 1933 года, определявшую в качестве агрессора государство, которое «вторглось своими вооруженными силами... на территорию другого государства» [30, с. 52].

На все это можно ответить лишь тем, что уважаемый автор и другие наши румынские коллеги вновь интерпретируют события не с позиций историзма и исторической объективности, а с платформы румынского «патриотизма». Национализм покрыл изморозью глаза многих румынских историков. Для них не подлежит сомнению, что «Бессарабия – румынская земля», даже при том, что 97,8% ее населения не признавали этого в 1918-1940 годах и не признают сегодня. Вообще-то, не только румынская историческая наука, но и политическая элита Румынии, с завидной настойчивостью игнорируют данную действительность.

Однако продолжим анализ «аргументов» историка Ш. КонстантINESКУ. В-первых, подписывая указанную конвенцию, советская сторона подчеркнула, что ни в коем случае не признает включение Бессарабии в состав Румынии. Таким образом, с точки зрения международного права, тезис об «агрессии против Румынии» является беспочвенным. Данный вывод почти повсеместно признается международной исторической наукой. Как мы уже видели, де-факто и де-юре он был признан и румынскими властями летом 1940 г. и даже правительством И. Антонеску после 22 июня 1941 г. Нечего и говорить, что это было признано в 1944 г. при подписании перемирия [42, с. 205-212; 43, с. 501-506; 44, с. 152-157], а также на Парижской мирной конференции в 1946-1947 гг. [45, с. 5]. Правда, не все в Румынии признают законность ее решений [23, с. 240; 28, с. 343; 46, с. 106].

Выводы. В этом смысле следует отметить, что нередко интерпретации и оценки бессарабского вопроса в межвоенное время были намного объективнее и ближе к истине, чем это имеет место в работах современных румынских историков. Так, например, выдающийся дипломат Николае Титулеску ясно осознавал уязвимость «присоединения» Бессарабии к Румынии с точки зрения международного права, отмечая, что «наши права на Бессарабию очень не серьёзные» [47, с. 85, 88]. Он отмечал, что и «Протокол послов» от 28 октября 1920 г. не освятил право Румынии на Бессарабию и имел всего лишь «огромное моральное значение» [48, с. 50].

Того же мнения придерживался и другой известный румынский дипломат А. Кретзяну: «Если рассматривать вопрос с точки зрения международного права, договор о Бессарабии имеет больше моральное значение» [49, с. 123]. В одной из своих работ он признавал юридическую несостоятельность Парижского протокола. «Вопрос о Бессарабии продолжал оставаться нерешённым» [50, с. 25]. Эту истину признают и некоторые честные румынские историки [51, с. 311].

Более того, уже 28 августа 1940 г. премьер-министр Румынии И. Джигурту писал германскому министру иностранных дел И. Риббентропу: «Бессарабия объединилась с Румынией в конце Первой мировой войны... Мы не боролись за это объединение и, между прочим, это объединение не было одной из целей, которые мы преследовали в великой войне. Поэтому... понятно, почему наш народ согласился с уступкой [Бессарабии – С.Н.] без всякой борьбы» [41, с. 112]. Всё это доказывает тот факт, что официальный Бухарест прекрасно осознавал незаконность нахождения Бессарабии в составе Румынии в период с 1918 по 1940 годы и потуги современной румынстской историографии доказать обратное являются малоубедительными.

Как мы отмечали выше, даже руководство фашистской Румынии после нападения на Советский Союз понимало, что территория Бессарабии является, с точки зрения международного права, оккупированной территорией. То есть, речь шла не о «возврате» неких «румынских территорий, оккупированных СССР в 1940 г.». Так, на заседании Совета министров от 8 июля 1941 г. заместитель премьера и «профессор международного права» Михай Антонеску сказал буквально следующее: «Столько времени, сколько продолжаются военные действия, румынское государство не издало декрета об аннексии этих территорий, мы лишь занимаемся их обустройством. Мы находимся в состоянии военной оккупации, а не оккупации как способа захвата территории. Таким образом, здесь осуществляется суверенитет оккупанта, а не суверенного государства. До того момента, когда мы сделаем формальную декларацию об аннексии, а это нельзя сделать до завершения военных действий или хотя бы до того, когда станет ясно их близкое окончание, до того, с точки зрения чистого права, мы находимся в состоянии военной оккупации, и установленный здесь режим может руководствоваться лишь законами военного времени» [52, с. 264]. Опровергая тезис о Бессарабии как о «румынской территории», к этому сложно что-либо добавить.

Другими словами, в 1940 г. Советы не только ни на кого не нападали, но, с точки зрения международного права, агрессор и оккупант в лице королевской Румынии добровольно, мирным путем, не оказывая ни малейшего сопротивления,

возвратил захваченную и аннексированную им еще в 1918 г. территорию Бессарабии. Хотя, практически вся современная румынская историография бессарабского вопроса является сплошным националистическим стенанием, исходящим из тезиса «Basarabia – rământ românesc!» («Бессарабия – румынская земля!»).

Литература

1. **Scurtu I.**, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*. - București, 1996. - 428 p.
2. *Бессарабия на перекрестке европейской дипломатии. Документы и материалы*. - М., 1996, - 384 с.
3. **Мельтюхов М.И.**, *Бессарабский вопрос между мировыми войнами. 1917-1940*. - М., 2010, -364 с.
4. **Hillgruber A.**, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*. - București, 1994, -372 p.
5. **Мельтюхов М.И.**, *Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939-1941 (Документы, факты, суждения)*. - М., 2000 (militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html).
6. **Колкер Б.М., Левит И.Э.**, *Внешняя политика Румынии и румыно-советские отношения (сентябрь 1939 – июнь 1941)*. - М., 1971, -296 с.
7. *ДВП СССР. Т. XXII. Кн. 2*. - М., 1992, - 686 с.
8. **Tătărescu Gh.**, *Mărturii pentru istorie*. - București, 1996, - 340 p.
9. **Chiper I.**, *Obiective, mijloace și metode ale diplomației române în anul 1941*. // Revista istorică. Academia Română. 1991, Nr. 3-4, p. 218-227.
10. **Calafeteanu C.**, *România, 1940: urmările unei nedreptăți*. // Historia. Revistă de istorie. 2008, Nr. 6, p. 14-23.
11. **Buzatu Gh.**, *România cu și fără Antonescu*. - Iași, 1991, - 254 P.
12. **Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K., Papacostea Ș., Todor P.**, *Istoria României*. - București, 1998, - 794 p.
13. *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*. - Chișinău, 1991, - 384 p.
14. **Șișcanu I.**, *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940*. - Chișinău, 2007, -298 p.
15. **Гиббианский Л.Я.**, *Балканские страны в перекрестье политики Гитлера и Сталина в начале второй мировой войны: от поражения Франции до установления господства «оси» на Балканах*. // Славяноведение. 2013, № 1, с. 24-42.
16. *Basarabia. 1940*. - Chișinău, 1991, - 162 p.
17. *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*. - București, 1995, - 378 p.
18. **Șișcanu I.**, *Raptul Basarabiei. 1940* - Chișinău, 1993, -226 p.
19. **Meurs W.P. van**, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*. - Chișinău, 1996, - 412 p.
20. **Dobrinescu V. Fl.** *Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918-1940*. Iași, 1991. 286 P.
21. *Diplomația cotropitorilor. Culegere de documente*. Chișinău, 1992. 352 P.
22. **Cretzianu A.** *Ocazia pierdută*. Iași, 1998. 294 P.
23. **Constantin I.** *România, Marile puteri și problema Basarabiei*. București, 1995. 310 P.
24. **Городецкий Г.** *Роковой самообман: Сталин и нападение Германии на Советский Союз*. М., 2001 (militera.lib.ru/research/gorodetsky_g/index.html).
25. **Севостьянов П.П.** *Перед великим испытанием: Внешняя политика СССР накануне Великой Отечественной войны. Сентябрь 1939 – июнь 1941*. М., 1981. 334 С.

26. **Макаrchук В.** Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. М., 2010. 518 С.
27. **Woodward L.** *British Foreign Policy in the World War: Vol. 1.* London, 1970.
28. **Dobrinescu V. Fl., Constantin I.** *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial (1939-1947).* Iași, 1995. 476 P.
29. **Constantiniu Fl.** *Dictatul de la Moscova (26-28 iunie 1940) și relațiile sovieto-germane.* // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 1-2. P. 13-29.
30. **Constantinescu Ș.** *Eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. 33 de zile de vară.* // Historia. Revistă de istorie. 2006, Nr. 12. P. 49-56.
31. **Kirițescu C.I.** *România în al doilea război mondial. Vol. 1.* București, 1996. 488 P.
32. *Год кризиса. 1938-1939. Документы и материалы в 2-х томах.* М., 1990. 560+432 С.
33. **Платон В.П.** *Против фашизма, за воссоединение с Советской Родиной. 1934-1940.* Кишинев, 1983. 256 С.
34. **Șornikov P.** *Moldova în anii celui de-Al doilea război mondial.* Chișinău, 2013. 400 P.
35. **Баби.лунга Н.** *Реальный референдум 1940 года в Бессарабии и политика властей современной Молдовы.* // «Натиск на Восток»: агрессивный румынизм с начала XX века по настоящее время. Сборник статей, документов и воспоминаний. Тирасполь-Бендеры, 2011. 201-209 С.
36. **Șișcanu I.** *Raptul Basarabiei.* 1940. Chișinău, 1993. 280 P.
37. **Șișcanu I.** *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române.* 1940. Chișinău, 2007. 320 P.
38. **Шорников П.М.** *Бессарабский фронт.* Кишинёв, 2010. 318 С.
39. **Deletant D.** *The Molotov-Ribbentrop and its Consequences for Basarabia: some Considerations on the Human Rights implications.* // Revue Roumaine d'histoire. Buc., 1991. T. 30. № 3-4. P. 220-227.
40. **Исламов Т.М., Покивайлова Т.А.** *Восточная Европа в силовом поле великих держав. Трансильванский вопрос. 1940-1946 годы.* М., 2008. 240 С.
41. **Колкер Б.М.** *Из истории румыно-советских отношений в конце 1940 года.* // Русско-румынские и советско-румынские отношения. Кишинев, 1969. С. 110-123.
42. *Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Т. 2.* М., 1946. 374 С.
43. *Советско-американские отношения во время Великой Отечественной войны 1941-1945. Документы и материалы. Т. 2.* М., 1984. 576 С.
44. *Советско-английские отношения во время Великой Отечественной войны 1941-1945. Документы и материалы. Т. 2.* М., 1983. 542 С.
45. *Мирный договор с Румынией.* М., 1947. 196 С.
46. **Dobrinescu V.-Fl., Tompea D.** *România la cele două Conferințe de Pace de la Paris (1919-1920, 1946-1947). Un studiu comparativ.* Focșani, 1996. 168 P.
47. **Titulescu N.** *Documente confidențiale.* București, 1992. 216 P.
48. **Titulescu N.** *Basarabia pământ românesc.* București, 1992. 136 P.
49. **Țurcanu I.** *Istoria relațiilor internaționale.* Chișinău, 2005. 386 P.
50. **Cretzeanu A.** *The Lost opportunity.* London, 1957. 112 P.
51. **Constantiniu Fl.** *O istorie sinceră a poporului român.* București, 1997. 476 P.
52. *Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri.* București, 1996. 624 P.

sergnazar@mail.ru

Data prezentării articolului - 11.05.2012

3

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

TURISMUL ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONDIȚIILE ACTUALE

Iurie CROTENCO, doctor habilitat în economie, conferențiar universitar, IRIM

Tatiana CHIRILĂ, doctor în economie, conferențiar universitar, IRIM

Rezumat

În articol este analizată situația turismului național din Republica Moldova în contextul crizei financiare globale în perioada 2008-2011. Sunt cercetate tendințele în domeniul turismului internațional și intern al Republicii Moldova pentru anii 1991-2010.

Cuvinte-cheie: *turism național, turism internațional, criză financiară.*

THE NATIONAL TOURISM OF MOLDOVA IN MODERN CONDITIONS

Iurie CROTENCO, IRIM

Tatiana CHIRILĂ, IRIM

Abstract

Is analyzed the condition of the national tourism of the Republic of Moldova in the context of the global financial crisis of the 2008-2011 years. Are researched the trends in international and domestic tourism in Moldova for 1991-2010 years.

Key words: *international tourism, tourism in Moldova, the financial crisis.*

СОСТОЯНИЕ СИСТЕМЫ НАЦИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Введение. Современная мировая экономика находится в состоянии серьезных потрясений. Глобальный финансово-экономический кризис 2008-2010 годов трансформируется в 2011-2012 годы во вторую кризисную волну на базе углубляющегося кризиса суверенных долгов в Евросоюзе и в еврозоне. По прогнозу Международного валютного фонда на 2012 год, опубликованном 24 января 2012 года, ожидается, что в Евросоюзе валовой внутренний продукт (ВВП), рассчитанный по паритету покупательной способности валют практически не изменится (снижение на 0,1%), а в еврозоне – уменьшится на 0,5%, в том числе в Испании – снизится на 1,7%, а в Италии – сократиться на 2,2% [1].

В этих условиях глобальная система международного туризма демонстрирует устойчивый рост. В частности, численность международных туристических прибытий в 2011 году прогнозируется в размере 980 млн. с приростом на уровне 4% по сравнению с 940 млн. в 2010 году. Сектор туризма сегодня обеспечивает 5% мирового ВВП, 6% общего объема глобального экспорта и предоставляет работу каждому двенадцатому человеку в мировом хозяйстве. Данные о доходах от международного туризма и международных туристических расходах за 2011 год в существенной степени совпадают с позитивными тенденциями в области прибытий. В 2012 году ЮНВТО ожидает продолжение

роста международного туризма, хотя и более медленными темпами. Прогнозируется, что число прибытий возрастет на 3% - 4% и будет преодолен рубеж в один миллиард [2].

Информационная база и методология исследования. Исследование состояния и тенденций развития туризма и особенно его международной составляющей проводилось на материалах ЮНВТО (Всемирной туристической организации), агентства по туризму Республики Молдова и национального бюро статистики Молдовы за 1990-2011 годы. Методика научного исследования основывается на методах анализа и синтеза, системного исследования, методах средних величин и анализа динамических рядов, табличном методе анализа и др.

Результаты исследования. Традиционно общий туристический поток складывается из международного и внутреннего туризма. В свою очередь международный туризм представляет собой совокупность въездного (входящего) и выездного (исходящего) туризма.

В глобальной структуре международных туристических прибытий за последние годы наблюдается тенденция устойчивого роста после кризиса 2009 года (см. табл.1).

Таблица 1. Международные туристические прибытия за 2008-2012 годы (проценты)

	2008	2009	2010	2011	2012
	Реальный				Прогноз
	За весь год, изменение				
В мире в целом	2,1	-3,8	6,5	4,4	3-4
в том числе:					
Европа	0,5	-4,9	2,9	5,8	2-4
Азия и Тихоокеанский регион	1,1	-1,6	12,9	6,1	4-6
Америка	2,7	-4,9	6,4	4,2	2-4
Африка	3,1	3,5	8,4	0,2	4-6
Ближний Восток	19,8	-4,6	14,9	-8,4	0-5

Источник: Всемирная туристическая организация (ЮНВТО). Барометр международного туризма. Том 10. Март 2012. Приложение 3.

В целом за 2008-2011 годы количество международных туристических прибытий выросло на 9,2%. Наиболее значительные приросты достигнуты Ближним Востоком (20,3%), Азиатско-Тихоокеанским регионом (19,2%) и Африкой (15,9%). В то же время международные туристические прибытия в Америке и Европе увеличивались последние четыре года темпами прироста ниже среднемировых (8,3% и 4,1% соответственно). Лидерство Ближнего Востока базируется на беспрецедентной нестабильности (от минус 8,4% в 2011 году до плюс 19,8% в 2008 году). Учитывая нарастающую политическую нестабильность в этих странах и конфликт в Сирии, можно прогнозировать, что в среднесрочной перспективе темпы роста числа международных туристических прибытий на Ближнем Востоке снизятся.

Данные об общем количестве туристов в Республике Молдова и структуре туристических потоков за последние 20 лет приведены в табл. 2.

Как видно из табл. 2, в отличие от мировой и европейской тенденции постоянного роста туристических потоков, в Молдове наблюдается неустойчивая и разнонаправленная динамика отдельных составляющих туристических потоков. В частности, важнейший показатель туристической системы – международные туристические прибытия показывают в Молдове динамику не только отсутствие роста, но даже падение, а скорее развал отрасли. В начале 1990-х годов (1990-1991 гг.) в Молдову прибывало 250-350 тыс. иностранных туристов. В 2000-е годы их число сократилось в 10 и более раз. При этом в период 2006-2010 годов численность международных туристических прибытий в Молдову стабильно составляла менее 15 тыс. чел., т.е. в 20-30 раз меньше, чем в 1990-1991 годы. Однако, даже не учитывая начало 1990-х годов, видно, что 2008-2010 годы стали самым худшим периодом для въездного туризма Молдовы.

**Таблица 2. Динамика туристских потоков в Молдове за 1990-2010 гг.
(тысяч человек)**

Показатели	1990	1991	1995	2000	2005	2010
Международный туризм	386,7	505,1	104,1	51,4	82,3	126,2
• прибытия	257,5	357,3	32,8	19,0	25,1	9,0
• убытия	129,2	147,8	71,3	32,4	57,2	117,2
Внутренний туризм	...	...	16,4	26,7	70,5	35,6
Всего посетителей	386,7	505,1	120,5	78,1	152,8	161,8

* По хозяйствующими субъектами, осуществляющими туристическую деятельность на основании лицензии по туризму

Источники: Национальное бюро статистики Республики Молдова. Туризм. Динамические ряды, годовые данные; Sorodoev Igor. Turismul on Republica Moldova. Studiu de geografie umană. - Chieinru, 2002. - 188 p. – p.147-148

В динамике выездного (исходящего) туризма Молдовы проявляются несколько иные тенденции. В 2010 году показатели выезда туристов за рубеж все еще оставались ниже уровня 1990-1991 годов. Однако за последние 10 лет (2000-2010 годы) наблюдается стабильный рост международных туристических убытий молдавских граждан за рубеж. При этом выражается он двухкратным темпом за каждое пятилетие.

Прибывающие в Молдову иностранные туристы обеспечивают экспорт молдавских туристических услуг. В результате их посещения Республики Молдова, осуществляются поставки за рубеж впечатлений от путешествия по территории страны и, одновременно, с туристами в страну поступают финансовые средства от выручки за услуги, полученные иностранными туристами в различных секторах национальной экономики (размещение, питание, транспорт, экскурсионное обслуживание, развлечения, телекоммуникации, банковское обслуживание и др.). Как видно из табл. 3 экспортная составляющая международного туризма Молдовы нестабильна (от 25,1 тыс. международных туристических

ческих прибытий в 2005 году до 8,7 тыс. в 2008 году). В то же время в течение трех последних лет число прибывающих в Молдову туристов из-за рубежа стабильно ниже 10 тыс. чел. При этом территориальная направленность международных туристических прибытий в Молдову весьма нерациональна. Почти 60% въезжающих в Молдову иностранных туристов приходится на 8 стран-лидеров (см. табл. 3). Причем в 1990-е годы несомненным лидером на молдавском туристическом рынке были российские туристы (30% в 1998 году). В 2010 году лидер международных туристических прибытий в Молдову (Румыния) составил 19% от общего входящего потока.

Таблица 3. Численность иностранных посетителей, прибывших в Республику Молдова, по странам происхождения*, человек

	1998	1999	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Всего	19896	14088	18964	25073	14239	14722	8710	9189	8956
в том числе из:									
Беларуси	469	550	546	1161	580	290	145	176	105
Германии	833	277	537	703	673	892	502	460	482
Италии	578	409	594	1141	663	755	440	258	474
Румынии	2846	2087	2341	3496	2787	3034	1070	765	1698
России	5964	2595	5146	3294	1353	1767	1793	1713	1327
США	847	889	1030	3088	1066	515	239	194	451
Турции	807	1612	2548	3038	1687	1400	461	1002	526
Украины	3323	1944	1969	3406	1472	1335	1542	979	730

Фоном выделены максимальные значения по соответствующему году

* По хозяйствующими субъектами, осуществляющими туристическую деятельность на основании лицензии по туризму

Источник: Национальное бюро статистики Республики Молдова. Туризм. Динамические ряды, годовые данные. <http://www.statistica.md/category.php?l=ru&idc=293>.

Динамика выездного туризма ярко выражена (с 32 тыс. в 2000 году, до 57 в 2005 и 117 тыс. в 2010 году). При этом наблюдается больший разброс по лидерам, чем по показателям приема молдавских туристов. Лидеров приема по годам анализируемого периода четыре: Болгария, Румыния, Турция и Украина. Однако с 2007 года четыре года подряд бесспорным лидером по приему является Турция. При этом доля Турции в приеме молдавских туристов растет (с 32% в 2007 году, до 43% в 2010 году). Это отражает в целом рост доли и значения Турции на европейском и глобальном туристическом рынках. Второе место в среднем за последние четыре года занимает Болгария (23% общего числа выезжающих молдавских туристов). В последние годы стабильно снижается абсолютное количество и доля посещений молдавскими туристами Румынии. За 2007-2010 годы число молдавских туристов в Румынии снизилось с 15 до 8 тыс. человек, а их доля в общем числе выезжающих за рубеж в туристических целях жителей Молдовы уменьшилась с 18% до 7%.

Таблица 4. Численность граждан Молдовы, убывших из страны в туристических целях, по странам прибытия*, человек

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Всего	32452	57231	67826	81790	85085	93294	117204
в том числе							
Болгария	3329	10079	18639	13106	16228	26167	31303
Венгрия	2359	1802	2163	73	323	292	600
Греция	134	414	671	590	916	811	2023
Египет	60	257	911	1827	2216	2775	6468
Россия	415	292	4530	3147	750	196	1294
Румыния	7975	8413	9186	15253	9864	9301	7938
Турция	652	12526	13802	25636	33560	36260	50305
Украина	4878	14807	13478	17379	15911	12192	11201

Фоном выделены максимальные значения по соответствующему году

* По хозяйствующими субъектами, осуществляющими туристическую деятельность на основании лицензии по туризму

Источник: Национальное бюро статистики Республики Молдова. Туризм. Динамические ряды, годовые данные. <http://www.statistica.md/category.php?l=ru&idc=293>.

Таким образом, в целом по Молдове наблюдается увеличение числа выездов за рубеж и некоторое падение числа въездных туристов. Разрыв между выезжающими и приезжающими в Молдову иностранными туристами растет. Импорт постоянно превышает экспорт, формируя дефицит платежного баланса страны по статье «путешествия» [3]. В результате увеличивается отрицательная нагрузка туризма на платежный баланс и национальный бюджет.

Данные для углубленного исследования туристической деятельности в Молдове за последние годы представлены в табл. 5.

Как видно из табл. 5, неустойчивы не только абсолютные показатели численности туристов, но также и относительные характеристики туристических потоков.

Так, в структуре туристов в 2007 году доля въезжавших из-за рубежа составила 10%, выезжавших из Молдовы – 55%, а внутренних – 35%. В 2010 году въезжавших из-за рубежа было 6%, выезжавших – 73%, а внутренних туристов – 21%. Изучение динамики туристических потоков с учетом продолжительности поездок в разрезе туристо-дней дает несколько иные результаты: в 2007 году 4%, 55% и 41% соответственно, а в 2010 году – 2%, 76% и 22%. Фактически доля международных туристических прибытий в общей структуре национального туристического потока в настоящее время сведена на нет (до 2% общего числа туристо-дней).

Наблюдаются значительные колебания в структуре международных туристов по цели путешествий. В 2007 году основной поток иностранных туристов прибывал в Молдову по деловой и профессиональной причине (58%). В 2010 году основной целью приезда иностранных туристов в Молдову являлись отдых, рекреация и досуг (61%). При этом на долю делового и профессионального туризма в 2007 году приходилось 46% общего числа туристо-дней пребывания в

Таблица 5. Состояние и динамика туристических потоков в Республике Молдова в 2007-2010 годах

	Туристы		Туристо-дней	
	2007	2010	2007	2010
Всего	149895	161754	992666	1248760
Численность иностранных посетителей, прибывших в Республику Молдова – всего	14722	8956	43478	28249
в том числе по целям визита				
- Отдых, рекреация и досуг	5804	5438	17387	12820
- Деловой и профессиональный	8572	2971	20182	8175
- Лечение	342	547	5900	7254
- Другие цели	4	-	9	-
Численность молдавских посетителей, выехавших за границу – всего	81790	117204	545345	946169
в том числе по целям визита				
- Отдых и досуг	73387	114815	493544	924322
- Деловой и профессиональный	3865	584	12573	3096
- Лечение	1809	1261	23981	14830
- Другие цели	2729	544	15247	3921
Численность туристов и экскурсантов, участвующих во внутреннем туризме	53383	35594	403843	274342

Информация представлена без данных экономических агентов с левого берега Днестра и муниципия Бендеры.

Источники: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Turism. Serii de timp anuale. // [www.statistica.md/ category. php?l= ro&idc =293&](http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=293&); Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Activitatea turistică a agențiilor de turism și turoperatorilor din Republica Moldova în anul 2010. // [www.statistica.md/ newsview. php? l=ro&idc= 168&id=3301](http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=3301)

Молдове, а в 2010 году на отдых, рекреацию и досуг – 45% туристо-дней. Таким образом, и в 2007 и в 2010 году самые популярные причины посещения Молдовы были наименее краткосрочными (2,35 и 2,36 человеко-дня соответственно). В то же время средняя продолжительность нахождения иностранных туристов в Молдове в 2007 году составляла 2,95 человеко-дня, а в 2010 году – 3,15.

Для молдавских туристов, выезжающих за границу главной целью туристических поездок были и остаются отдых и досуг (90% в 2007 году и 98% в 2010 году). При этом продолжительность поездки молдавских граждан за рубеж в целях отдыха и досуга составляла 6,73 и 8,05 человеко-дня соответственно. Средняя продолжительность поездки молдавских туристов за рубеж в 2007 году составила 6,67 человеко-дня, а в 2010 году 8,07 человеко-дня. Таким образом, в 2007 году средняя продолжительность поездки молдавских туристов за рубеж была в 2,3 раза продолжительнее времени нахождения иностранных туристов в Молдове, а в 2010 году – в 2,6 раза продолжительнее.

В 2011 году туристическая сфера Молдовы характеризовалась ростом числа иностранных посетителей, прибывших в Республику Молдова, составив 10788 человек против 8956 в 2010 году. Выросла также численность молдавских

посетителей, выехавших за границу (136095 человек в 2011 году против 117204 человек в 2010 году). Численность туристов и экскурсантов, участвующих во внутреннем туризме, в 2011 году составила 37764 чел., а в 2010 году – 35594 человек. Общее число участников туристических потоков в Молдове в 2011 году составила 184647 чел., что на 14% ниже показателей, достигнутых в 2010 году (161754 чел.).

Из общего числа прибытий в Молдову в 2011 году (10788 чел.) 2736 человек прибыло из стран СНГ и 8052 человека из других стран. Наибольшее число туристов, прибыло в Молдову из Румынии (1600 чел.), России (1404), Украины (1189), Германии (1001), США (558) и Турция (477 чел.). Значительные группы туристов посетили Молдову из стран Евросоюза: Италия – 445, Польша – 371, Великобритания – 350, Швеция – 334, Болгария – 289 и др. Среди стран с малым числом въехавших в Молдову туристов отметим Пакистан, Мавританию, Кувейт, Иран, Филиппины, Конго и Бангладеш (по одному туристу).

Среди причин прибытия иностранных туристов в Молдову в 2011 году отдых, рекреация и досуг составила 55% (5892 чел.), деловой и профессиональный туризм 40% (4330 чел.) и другие цели 5% (566 чел.). В то же время среди причин выездов молдавских граждан с путешествиями за рубеж полное преобладание отдыха, рекреации и досуга (98% и 132688 чел.). При этом на долю делового и профессионального туризма приходится менее 1% (898 чел.), а на прочие причины около 2% (2529 чел.).

Следует отметить очередное новшество национального бюро статистики Молдовы, когда из группировки причин туристических поездок в 2011 году была исключена категория «лечение». Это затронуло и въездной и выездной международный туризм. В результате, в очередной раз ухудшилась сопоставимость статистических данных по туристической сфере Молдовы за отдельные периоды. Кроме того, сокращение аналитических групп значительно снижает возможности для эффективного и качественного анализа массива статистической информации.

Исключение термина «лечение» из перечня причин международного туризма в еще большей степени отодвигает национальную информационную базу в сфере туризма от международных норм и стандартов. Общеизвестно, что Всемирная туристическая организация (ЮНВТО), являющаяся профильной организацией Организации объединенных наций (ООН), в своих рекомендациях и отчетах использует такие причины путешествий как посещение друзей и родственников (VFR), лечение (health) и религия (religion), которые теперь в полном объеме как самостоятельная группа отсутствуют в статистической базе Молдовы. Такое решение продолжает реализацию концепции туристического развития, заложенную в закон № 352-XVI от 24 ноября 2006 года «об организации и осуществлении туристической деятельности». В законе отсутствуют положение о религиозном туризме и путешествиях с целью посещения друзей и родственников, как и ряд других положений и рекомендаций Всемирной туристической организации. Аналогичная тенденция просматривается и в Стратегии устойчивого развития туризма в Республике Молдова в 2003-2015 гг. По нашему мнению Молдове, как члену ЮНВТО необходимо не допускать расхождения национальных норм и методологической базы с рекомендациями международных организаций.

Выводы. Таким образом, современный международный туризм Молдовы это:

♦ Снижение количества международных туристических прибытий с 25,1 тыс. в 2005 году до 14,7 в 2007 году и 9,0 тыс. в 2010 году. В общей структуре национального туристического потока доля международных туристических прибытий сократилась до 2% общего числа туристо-дней.

♦ Ориентация на импорт туристических услуг с постоянным отрицательным платежным балансом по статье «поездки» достигшим за 2000-2010 годы суммарно 500 млн. US\$.

♦ Туристическая нагрузка на 1000 жителей Молдовы в 40 раз меньше, чем в среднем в мире, в 43 раза ниже, чем в России, и в 19 раз ниже, чем в Румынии [4, с.82].

♦ Уменьшение количества номеров в гостиницах за 2000-2010 годы с 2954 до 2695, а количества мест с 5562 до 5112 при индексе использования вместимости 22,1%. Количество гостиничных мест в Молдове на 1000 жителей в 80 раз меньше чем в Польше [5, с.112].

♦ Количество только отправленных Молдавским управлением гражданской авиации в 1970 году пассажиров в 2,6 раза превышало общий оборот, достигнутый кишиневским аэропортом 2006 году [5, с.104].

Нормативно-регламентирующая база развития туризма в Молдове (закон, стратегия, национальная программа) и статистическая методология не в полной мере соответствуют рекомендациям и нормативам международных организаций (Организации объединенных наций, всемирной туристической организации и др.).

В целом при сравнении с другими странами сфера современного туризма Молдовы развивается противоречиво и недостаточно эффективно. Это предполагает необходимость исследования механизмов менеджмента туризмом на национальном уровне, совершенствования нормативной базы туризма, разработки целостной национальной системы по выводу туризма Молдовы на среднеевропейский уровень.

Литература

1. International Monetary Fund (IMF). *World Economic Outlook Update. Global Recovery Stalls, Downside Risks Intensify*. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/update/01/pdf/0112.pdf>. January, 24, 2012.

2. World Tourism Organization (UNWTO). *International tourism to reach one billion in 2012. Press Release PR12002*. <http://media.unwto.org/en/press-release/2012-01-16/international-tourism-reach-one-billion-2012>. January, 16, 2012.

3. Banca Națională a Moldovei. *Raportul anual 2001-2010*. http://www.bnm.md/md/annual_report, vizitat la data 12.12.2011

4. **Crotenco Yu.I.** *Problems of increasing competitiveness of international tourism in the Republic of Moldova* // Conferința internațională “Gestiunea eficientă a schimbărilor organizaționale ca factor de creștere a competitivității întreprinderilor” (11-12 apr. 2008). – Ch.: ASEM, 2008. – 254 p.

5. **Кротенко Ю.И.** *Международный туризм Молдовы и проблемы его развития*. – Кишинев: УЛИМ, 2008 - 202с.

Tatiana Chirila - csa_tania@yahoo.com

Iuri Crotenco - crotenco@mail.ru

Data prezentării articolului - 09.02.2012

ANALIZA GRADULUI DE COMPETITIVITATE A PRODUCȚIEI VINICOLE MOLDOVENEȘTI

Vitalie CAZACU,

doctor în economie, conferențiar universitar, IRIM

Rezumat

Competitivitatea produselor în mare măsură depinde de exploatarea și oglindirea tehnologiilor moderne de producere, de activitatea de cercetare științifică, care asigură calitatea și posibilitatea pătrunderii pe piața externă.

Cuvinte -cheie: *Competitivitate, industrie vinicolă, piețe de desfacere, produse autohtone.*

THE ANALYSIS OF MOLDOVAN WINES' COMPETITIVENESS DEGREE

Vitalie CAZACU, IRIM

Abstract

Products' competitiveness largely depends on reflection and usage of modern technologies of production, scientific research, which ensure quality and possibility of penetration on foreign markets.

Key words: *competitiveness, wine industry, sales market, domestic products.*

Introduction. The problem of the domestic products competitiveness on foreign markets nowadays is one of the most actual problems for all exporters of products from the Republic of Moldova and for the national economy as a whole.

Analyzing advertising business of several companies in the world, it was observed that exporters of products, in their means and ways of advertising, reflect very often their modern production technologies and scientific research, which ensures the quality and competitiveness of products on foreign markets. Namely these factors are exploited for the creation of the products' position on the market, the image and rating of the manufacturer, maintaining and keeping loyal their clients, etc.

It is known that customers from other countries, when they want to establish business relations with enterprises from the Republic of Moldova, they firstly thoroughly study the process and production technology, scientific activity in the given field, labor productivity, costs of production, industrial traditions, the success obtained in the last period, the position of the products on the internal market and other factors, which ensure the competitiveness of the products on the market, and only afterwards they take the appropriate decision to collaborate or not with the given enterprise.

Taking into consideration the importance of these factors in the creation of products' competitiveness on the market and in creation (conquering), development and dominance of foreign market sales, in general, should domestic products' manufacturers more often reflect their priorities for the actions in promotion and advertising.

In other words, to have markets in the European Union countries and not only, companies/domestic firms should reflect in their actions of promotion and advertising not only the quality, range, and utility of the products, but also modern technology and manufacturing traditions, research in quality assurance, corporate culture and

other things. It is important for domestic producers to reflect in their means of promotion, in the first place, those factors, which create the image, rating and position of products on domestic and foreign markets and especially when it is wanted to create own market niches, or to conquer other countries' market territories.

Another obvious factor that reflects the competitiveness of domestic products on foreign markets is the international marketing activities of the producing company, which reflect the complex of activities geared towards improving consumer culture, retaining and maintaining clients, motivating and developing market outlets and, not least, towards creating the image and market rating of the manufacturer and exporter. These factors confirm what the manufacturer is and what the competitiveness of his products on the domestic and foreign markets is.

An enterprise cannot be competitive if it does not undertake anything to develop business, to dominate the market, to meet the wishes and preferences of consumers and business partners. Enterprise's products cannot be competitive as well, if they are focused marketing activity in the direction of seeking and finding clients for carrying out new transactions, but do nothing to create (build), conquer, develop and dominate their own market. A German professor, Paul G. Hoffman, in a marketing scientific publication, firmly asserts: "To enrich country by building factories and manufacturing some products is an illusion. It should not be done in this way. It is enriched only by making up markets"[1, p.242-243].

In the past two years the Republic of Moldova was included in the statistics of the World Economic Forum [5] concerning the competitiveness of the various national economies. Thus, for the period of 2010-2011, out of 139 economies included in the statistics, Moldova was ranked 94 in the rankings of the Global Competitiveness Index with a score of 3.9 points out of 7 maximum possible[1]. The period of 2011-2012 was marked by the relevant changes in the competitiveness of our country, keeping the score level of 3.9 points, and the place occupied by the Republic of Moldova in the competitiveness rankings of world economies was 93 of 142 analyzed countries[2, p.47].

This moderate positioning of Moldova in the Global Competitiveness Index rankings is directly linked to the competitiveness of Moldovan wine in the world as well. A good part of the indicators that summarize the overall Competitiveness Index are also applicable to wine industry, the object lessons in this respect being linked to almost all those 12 pillars on which specialists at the World Economic Forum have placed the basis of the economic competitiveness. These include: institutions, infrastructure, macroeconomic environment, health and primary education, higher education and training, the efficiency of goods market, the productivity attested on the labour market, financial market development, technological development, market size, the degree business running, and innovation.

Thus, we have identified a few parameters affected by serious deficiencies and because of them the competitiveness of Moldovan wine products has suffered most directly. Among these may be mentioned: the deplorable quality of roads (the Republic of Moldova occupies the last place of the 142 countries in the ranking), port infrastructure (125), owners' rights insurance (117), the quality of management schools

(124), the intensity of local competition (104), brain drain (134), access to financial services and bank loans (122 and 127), the dimensions of the internal and external market (place 123 and 120 respectively), the development of clusters (132), etc. The essential parameters, related to competitiveness and those that decisively influence the wine sector, where the Republic of Moldova occupied the place in the top 30 most competitive countries, were not identified.

Serious problems related to the degree of development of the infrastructure affect the earning capacity and speed of external trade, and difficult access to financial resources keeps domestic wine sector in a perpetual crisis, the potential for the production, promotion and export of Moldovan wines being undermined. As regards the link between the wine sector and the development of clusters in the branch, we might refer to the successful model of Californian wine, which involved the development of wine cluster that is very strong locally and by means of which California's competitive advantages were maximized.

There can be no doubt that wine represents our most competitive goods export of all, the statistics and domain experts' reports confirm this fact.

Table 1

**Positions with the highest comparative advantage revealed in
Moldovan exports**

But at the same time, our wines compete on different international markets with other countries' production and competitiveness of Moldovan wine production becomes

2000	2012
Beverage foods	Beverage foods
Tobacco and tobacco goods	Fruits and vegetables
Oil seeds and oil-bearing fruits	Oil seeds and oil-bearing fruits
Raw skins and furs	Sugar, sugar products, honey
Animal oils and fats	Stable vegetable oils and fats

in this framework an element which is still a lot of work to do on. According to experts at Rabobank International, the competitiveness of any country's wine products can be quantified owing to a few essential indicators related almost exclusively to domestic production factors of the concerned country. The distribution and marketing networks practically represent the final step in ensuring competitiveness, everything from essential elements of internal order as follows: ensuring a high quality of production, the creation of a modern infrastructure, rational use and maximum efficient potential of human and natural resources, etc. In this order of ideas, competitiveness of Moldovan wine products would look approximately, compared to that of the main wine-producing countries, as tabular model shown below.

Table 2

Comparing wine products’ competitiveness of the main producers

Factors of production	France	Italy	Germany	Spain	Portugal	Greece	USA	Argentine	RSA	Australia	Chile	New Zealand	R. of Moldova
Geography	+	+	+	+	.	.	+	.	.	.	.	.	+
Climate	++	+	-	+	+	+	+	+	++	+	++	++	++
Natural resources (land)	+	+	+	+	+	+	+	++	.	+	++	+	++
Labour	.	.	.	.	.	.	.	+	+	.	+	.	+
Capital	++	+	++	+	.	.	++	-	+	++	.	+	-
Infrastructure	+	+	+	.	.	.	+	-	+	+	.	.	-
Educational Infrastructure	++	+	++	+	.	.	++	.	+	++	+	+	+
Internal Market	++	+	-	+	-	-	++	.	.	+	+	+	.
Distribution Networks	++	.	++	.	.	-	++	-	+	++	+	+	+
Government	=	=	=	+	=	=	+	.	-	+	+	+	+
Economic Variables	+	.	+	+	.	+	+	-	+	++	+	+	-

*made up by the author in accordance with the data from Rabobank International

Legend: - moderate advantage (or disadvantage)

  + notable advantage

  ++ remarkable advantage

  . mediocre or missing advantage

  = the balance of advantages and disadvantages

Another way (a relative one) for assessing the degree of competitiveness of the Moldovan wine production, is the analysis of Moldovan wine industry outputs and the degree of their diversification, by knowing the trends of consumption of different wine sorts from CIS and EU, and also by comparing the volume of wine production of the more powerful countries and wine-growing regions in the world.

According to the research of experts at the Institute for Strategy and Competitiveness led by Michael Porter, competitiveness of any branch in contemporary economy is determined by four components:

- 1) Supply of resources;
- 2) Demand characteristics;
- 3) Competitive strategy of firms of the given branch;
- 4) Related branches.

The last item involves branch ability of forming up clusters, which are defined as “groups of related companies and institutions, more or less geographically concentrated and which are linked together by certain common and complementary traits”[3, p.33]. In this regard, the economist Elena Benea-Popușoi mentions that the Agriculture of the Republic of Moldova constitutes a fundamental link to the food

industry clusters, and as an example refers to the wine cluster, which in her opinion, includes at the current stage the following:

- Viticulture;
- Wine industry itself;
- Sugar industry;
- Bottle Industry;
- Industry of labels;
- Wine developing and protecting trademarks;
- Eco-Tourism, and other things[4, 63-64].

We cannot be so optimistic as to agree with the existence of a cluster that has already been well rooted in wine industry; this cluster is, in our opinion, still in the process of development and has huge resources to increase the competitiveness of Moldovan wine products.

Domestic wine competitiveness is in good measure conditioned by the potential of wine export on various markets of the world; this potential depends on a whole series of factors as: consumption pattern, the pattern of trade, links from other domains of the Moldovan foreign trade with these markets, the degree of openness to imports of those markets etc.

References

1. **Macari I.**, *Domestic Products' Competitiveness in EU Countries*, International Scientific Conference "Competitiveness and Innovation in Knowledge Economy: Problems and Solutions for Romania and the Republic of Moldova". - Chisinau, AESM, 2009, vol. I.

2. **Stratan A.** coord., Clipa V., Pelivan M., Fala A., *The Analysis of National Competitiveness in Terms of Exports' Performance Indicators*, Moldova Academy of Science, Institute of Economy, Finance and Statistics. - Chisinau, 2011.

3. **Porter E. M.**, Building the Micro-economic Foundations of Prosperity: Findings from the Business Competitiveness Index, edited in The Global Competitiveness Report 2005-2006.

4. **Benea-Popusoi E.**, Recent Trends in the Evolution of Agricultural Sector's Competitiveness of the Republic of Moldova, International Scientific Conference "Competitiveness and Innovation in Knowledge Economy: Problems and Solutions for Romania and the Republic of Moldova", AESM, 2009.

5. <http://www.weforum.org/> (the last access on the 25th of April 2012).

vitalie_cazacu@mail.ru

Data prezentării articolului - 11.05.2012

AVANTAJELE ȘI DEZAVANTAJELE GLOBALIZĂRII RELAȚIILOR ECONOMICE ȘI FINANCIARE ALE REPUBLICII MOLDOVA

Ion BORȘ, doctor în economie, USM

Rezumat

Globalizarea financiară este un concept agregat, care se referă la creșterea legăturilor la nivel mondial, prin intermediul fluxurilor financiare transfrontaliere. Integrarea financiară se referă la legăturile unei țări la piețele internaționale de capital.

Valul recent de globalizare financiară, începând cu mijlocul anilor 1980, a fost marcat de o creștere a fluxurilor de capital între țările industriale și, mai ales, între țările industriale și în curs de dezvoltare. În timp ce aceste fluxuri de capital au fost asociate cu rate înalte de creștere în unele țări în curs de dezvoltare, un șir de țări au experimentat colapsuri periodice în ratele de creștere, precum și crize financiare semnificative în aceeași perioadă, crize care au impus urmări grave în termeni de costuri macroeconomice și sociale.

Cuvinte-cheie: *integrare financiară, globalizare financiară, țări în curs de dezvoltare, crize financiare.*

THE ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF THE MOLDOVAN ECONOMIC AND FINANCIAL RELATIONS' GLOBALIZATION

Ion BORȘ, USM

Abstract

Financial globalization is an aggregate concept that refers to rising global linkages through cross-border financial flows. Financial integration refers to an individual country's linkages to international capital markets.

The recent wave of financial globalization since the mid-1980s has been marked by a surge in capital flows among industrial countries and, more notably, between industrial and developing countries. While these capital flows have been associated with high growth rates in some developing countries, a number of countries have experienced periodic collapse in growth rates and significant financial crises over the same period, crises that have exacted a serious toll in terms of macroeconomic and social costs.

Key words: *financial integration, financial globalisation, developing countries, financial crises.*

Introducere. Economia mondială fiind constituită din totalitatea economiilor naționale și a relațiilor economice și politice la nivel mondial se află în prezent la o etapă calitativă nouă – globalizarea relațiilor economice internaționale. Experții Fondului Monetar Internațional (FMI) caracterizează fenomenul globalizării prin creșterea interdependențelor economice ale statelor lumii în rezultatul majorării volumului și diversității tranzacțiilor internaționale cu bunuri, servicii și a fluxurilor mondiale de capital, de asemenea a difuziei rapide și pe scară largă a noilor tehnologii.

Globalizarea se bazează pe faptul că principiile economiei de piață creează premisele unei dezvoltări economice eficiente dar care este expusă la riscuri. Principiile

globalizării se referă la competiția globală, libera circulație a mărfurilor, serviciilor, capitalului, forței de muncă prin eliminarea barierelor economice, descentralizare, privatizare, democratizare și soluționarea unor probleme sociale și ecologice acute. În rezultatul creșterii globalizării, regionalizării, integrării și transnaționalizării economiei – relațiile economice dintre țări ies din cadrul relațiilor bilaterale – strategiile sunt îndreptate în direcția colaborării economice multilaterale.

Economia mondială încă nu a devenit real globală, aflându-se la începutul acestui fenomen. Aproximativ jumătate din populația țărilor în curs de dezvoltare trăiește într-o economie închisă, puțin afectată de creșterea schimbului economic internațional și a circulației capitalului. Țările cu o economie în tranziție inclusiv și Republica Moldova vor mai avea nevoie de timp, de reforme, de capital, de combaterea corupției și de democratizare pentru integrarea completă în economia mondială.

În rezultatul globalizării crește numărul statelor și a regiunilor, economia cărora devine o parte organică a economiei mondiale și participă activ în relațiile economice internaționale. Prin globalizare dispar barierele instituționale, juridice și tehnologice care despart economiile naționale. Forțele de coeziune iau superioritatea asupra celor de respingere. În economia mondială se lărgeste sfera concordanței dreptului internațional și a legilor economice generale (internaționalizarea valorii, concurenței globale ș. a.) și a legăturilor funcționale (dezvoltarea în continuare a specializării internaționale, a cooperării ș. a.).

Globalizarea a fost stimulată de divizarea internațională a muncii în baza creșterii diferențierii tehnologice, dezvoltarea infrastructurii internaționale de transport (inclusiv prin conducte), afacerile transnaționale, revoluția informațională. În rezultat sa accelerat circulația internațională a bunurilor și serviciilor, migrarea forței de muncă, fluxul transfrontalier al capitalului, transmiterea tehnologiilor de producție. Dispare separarea relativă a piețelor de capital din diverse țări.

Economia internațională se dezvoltă mai rapid decât producerea internă. S-a majorat semnificativ deschiderea economiilor naționale – implicându-le tot mai profund în divizarea internațională a muncii. Se majorează partea PIB destinată exportului și a consumului intern în baza produselor de import. Are loc majorarea importanței factorilor externi pentru dezvoltarea economiilor naționale. Situația economiilor naționale tot mai mult depinde de mediul economic și financiar extern. Una din principalele manifestări ale globalizării este majorarea liberalizării regimului comercial în sistemul relațiilor economice internaționale. Mai întâi liberalizarea piețelor de mărfuri, mai apoi a piețelor de servicii, de capital și a piețelor de valori mobiliare. Urmează liberalizarea piețelor forței de muncă. Pe calea liberalizării relațiilor economice internaționale se află un număr tot mai mare de state.

Sursele globalizării financiare

1. Adâncirea divizării internaționale a muncii;
2. Dezvoltarea infrastructurii mondiale:
  - ◆ telecomunicații;
  - ◆ burse;
  - ◆ bănci;

3. Modificările în mediul de afaceri internațional:
  - ◆ Creșterea volumului comerțului internațional;
  - ◆ Inovațiile tehnologice;
  - ◆ Administrarea riscurilor;
  - ◆ Creșterea volumului operațiilor speculative;
  - ◆ Migrarea forței de muncă.
4. Dezvoltarea sistemului monetar-financiar internațional
  - ◆ Monedele de circulație internațională;
  - ◆ Instituțiile monetar-financiare internaționale;
  - ◆ Unificarea internațională a regimului parității valutare;
  - ◆ Reglementarea internațională a regimului cursurilor valutare;
  - ◆ Reglementarea interstatală a restricțiilor valutare;
  - ◆ Reglementarea interstatală a lichidității internaționale;
  - ◆ Unificarea internațională a regulilor de utilizare a resurselor creditare;
  - ◆ Unificarea internațională a principalelor forme de decontări internaționale;
  - ◆ Regimul de pe piețele internaționale valutare și de pe piețele aurului.

Globalizarea pieței internaționale a creditului și pieței capitalului

Piața internațională a creditului și piața capitalului au cele mai mari proporții în piața mondială. Pentru ele sunt caracteristice utilizarea tehnologiilor electronice moderne, mijloace de comunicații și informatizare, liberalizarea piețelor naționale și accesul nerezidenților la ele, de asemenea dereglementarea piețelor datorită ridicării restricțiilor la efectuarea unui șir de operațiuni. Rezultatul globalizării creditului internațional este majorarea gigantică a volumului fluxului financiar în lume. Volumul zilnic al tranzacțiilor pe piața valutară s-a majorat de la 10-20 miliarde de USD în a. 1979 până la 1.3 trilioane la sfârșitul secolului XX. Această valoare a depășit de două ori volumul rezervelor valutare ale tuturor statelor. În prezent se dezvoltă activ internaționalizarea și globalizarea piețelor de credit și a valorilor mobiliare. În ultimii cincisprezece ani volumul creditării internaționale (creditului bancar și creditarea prin obligații) sa majorat de 15-20 ori. Globalizarea pieței valorilor mobiliare are drept consecință majorarea volumului ofertei hârtiilor de valoare. Se majorează scara fluxurilor interstatale de capital legat de procurarea acțiunilor și a emisiei de obligațiuni plasate în alte state decât țara de emisie. La baza creșterii ofertei hârtiilor de valoare se află deficitele bugetelor de stat și a majorării necesităților de capital din partea sectorului privat, de asemenea privatizarea prin emiterea de acțiuni ce aparțin statului. Partea cea mai mare a capitalului se rotește în jurul celor mai mari investitori instituționali (fonduri de pensii și de asigurare, companii investiționale și fonduri mutuale), care acumulează resursele financiare ale corporațiilor și ale populației investindu-le în hârtii de valoare.

Globalizarea activează legăturile reciproce dintre fluctuația cursului valutar, a ratei dobânzii și cotarea acțiunilor în diverse țări. Piața hârtiilor de valoare a creat o realitate artificială a sa. Procesul „virtualizării” economiei mondiale a condus la aceea că volumul capitalizării piețelor financiare depășește semnificativ PIB-ul mondial.

Procesul de deschidere a comerțului și a fluxurilor financiare necesită dezvoltarea unor piețe interne eficiente și flexibile, de un sector financiar puternic la nivel național

și de politici susținute pentru investițiile private. Dar beneficiile acestora nu ajung de cele mai multe ori la păturile sociale vulnerabile, care trebuie să facă față multor bariere pentru a participa la economia de piață.

Factorii ce conduc la ieșirea capitalului din țară

1. Factorii ce relevă criza economică:

- ◆ Deficitul bugetar;
- ◆ Deficitul balanței de plăți
- ◆ Instabilitatea cursului valutar;
- ◆ Emisii monetare inflaționiste;
- ◆ Inflația neacceptabilă;
- ◆ Produceri de monopol;
- ◆ Scăderea volumului producției;
- ◆ Economia tenebră;
- ◆ Scăderea veniturilor consumatorilor;

2. Factori politici

- ◆ Instabilitatea structurilor de conducere;
- ◆ Decizii politice cu efecte negative asupra sistemului monetar al țării;
- ◆ Gradul semnificativ al neexecutării legislației și al deciziilor organelor judiciare;
- ◆ Ponderea semnificativă a sectorului de stat în economie;
- ◆ Lipsa unei politici eficiente de creștere economică, inclusiv politica fiscală, valutară, comercială;
- ◆ Gradul scăzut al încrederii populației în structurile statale, sistemul bancar și moneda națională;
- ◆ Gradul scăzut al apărării intereselor investitorilor;
- ◆ Condițiile investiționale din zonele economice libere de pe teritoriul statului (dezavantajate) în comparație cu zonele economice libere din statele vecine.

Regionalizarea economică – o etapă importantă spre globalizare

Paralel cu globalizarea economică se dezvoltă activ și regionalizarea economică – o altă formă a internaționalizării – constituind din organizarea producerii și a pieței într-o anumită parte geografică. Aproape toate statele membre la Organizația Mondială a comerțului (OMC) sunt participante la una sau câteva grupări regionale economico-comerciale. Regionalizarea pe de o parte reprezintă o anumită etapă în calea globalizării; pe de altă parte – interesele speciale ale participanților uniunilor regionale slăbesc mecanismele de reglementare coordonată în cadrul organizațiilor economice internaționale creând obstacole în calea integrării economice globale. Regionalizarea este baza formării policentrismului economic în lume. Fenomenul de globalizare a economiei a fost identificat de Consiliul European ca fiind una din provocările majore cu care se va confrunta Uniunea Europeană în viitor.

Subiecții globalizării

În procesul globalizării se intensifică transnaționalizarea economiei mondiale. Purtătorii ei sunt companiile și băncile transnaționale (CTN și BTN). CTN unifică

economiile naționale, nu atât în baza criteriului geografic, cât în baza specializării profunde și a cooperării în producere. Companiile și băncile transnaționale au un rol central în organizarea legăturilor economice internaționale. Transnaționalizarea efectuată prin investiții directe ale CTN în economiile naționale ale diverselor state contribuie la răspândirea metodelor noi de management, marketing, transmiterea tehnologiilor noi și prin acestea contribuie la globalizarea economiei mondiale.

În rezultatul extinderii globalizării, regionalizării, integrării și transnaționalizării economiei mondiale, mecanismul de reglementare interstatală a suportat modificări. Relațiile economice între țări ies din cadrul celor bilaterale. Centrul de greutate se deplasează în direcția colaborării economice multilaterale. Prin globalizare s-a lărgit cercul subiecților economici internaționali și al legăturilor economice internaționale. Paralel cu subiecții economici ai diverselor țări un rol tot mai activ în relațiile economice internaționale îl au CTN și BTN („companii globale”), care activează pe teritoriul multor state.

Subiecți importanți ai economiei mondiale au devenit instituțiile financiare internaționale, care reglementează diverse sfere ale relațiilor economice internaționale. În funcțiile acestor instituții au loc modificări importante. Ele sunt determinate de acomodarea activității de reglementare la creșterea interdependențelor statale ale lumii moderne și la combinarea diverselor sfere ale economiei naționale și mondiale.

În condițiile globalizării apare necesitatea efectuării unor acțiuni concordante, printre care coordonarea politicilor economice, inclusiv financiare și valutar-creditare ale statelor înalt industrializate, ale căror monede naționale au o circulație internațională. Creșterea unității economiei mondiale necesită o responsabilitate deosebită față de consecințele deciziilor naționale cu efecte asupra economiei mondiale. De aici derivă încercările de a găsi combinarea optimală a mecanismelor de piață, a reglementării naționale și mondiale a economiei, compromisul dintre interesele naționale și interesele tuturor statelor.

Oportunitățile și riscurile globalizării

Globalizarea creează noi oportunități și riscuri fără precedent. Dacă țările cele mai sărace ar putea fi incluse în economia globală și să aibă din ce în ce mai mare acces la noile tehnologii, aceasta ar putea avea ca efect o reducere rapidă a sărăciei globale dar și la extinderea competitivității în comerț și investiții. În absența unei asemenea abordări deschise, țările cele mai sărace sunt marginalizate, iar diviziunea la scară globală va crește.

Pentru a face globalizarea să lucreze pentru cei mai defavorizați la nivel național este necesar un sector privat puternic și eficient precum și o guvernare eficientă, iar la nivel mondial sunt necesare instituții internaționale puternice și reformate. În procesul globalizării rolul fiecărui guvern din statele dezvoltate sau în curs de dezvoltare devine esențial.

În același timp, însă, globalizarea are și o zonă ascunsă, care trebuie controlată. Așa cum economia națională necesită un sistem de guvernare, pentru a preveni descompunerea societății (corupție, economie tenebră, trafic uman, boli infecțioase, probleme ecologice), și globalizarea necesită transparentă, democratizare, vigilență și statul de drept. Dezvoltarea economică a unei economii naționale necesită acte normative cu privire la producțiile monopol, syndicate, societăți caritabile, comerț,

bănci, burse etc. și de nenumărate agenții guvernamentale. Mecanisme similare sunt necesare și pentru a transforma globalizarea într-o forță reală în lume și într-un factor indiscutabil de dezvoltare și de combatere a sărăciei.

Începând cu anii '90 ai secolul trecut are loc intensificarea și accentuarea procesului de globalizare și la creșterea interdependenței economice și implicit sociale și politice pe plan internațional. Efectele acestui proces au fost relativ benefice și au fost simțite atât din punct de vedere economic cât și din punct de vedere politic și social. Creșterea fluxurilor comerciale și financiare internaționale și intensificarea gradului de competiție au condus la sporirea gradului de bunăstare economică și la îmbunătățirea nivelului de trai pe plan global.

Acest proces de liberalizare globală a condus la o creștere semnificativă a investițiilor străine directe, cu efect pozitiv asupra accelerării procesului de convergență reală a țărilor mai puțin dezvoltate din punct de vedere economic și a creării de noi locuri de muncă. Transferul producției dintr-o regiune în alta a condus nu numai la creșterea diversității și calității bunurilor economice și a serviciilor din țările beneficiare, dar și la un transfer de tehnologie și o îmbunătățire a productivității, a cunoștințelor și a abilităților angajaților țărilor beneficiare.

Schimbările democratice produse de-a lungul anilor '90 ai secolului trecut atât în țările din Europa Centrală și de Est, dar și pe plan internațional au fost influențate într-o măsură semnificativă de evoluțiile economice globale și de climatul de liberalizare, internaționalizare și interdependență.

Procesul de integrare economică și politică evident pe plan global nu a fost nici ușor și nici consecvent atât din punct de vedere economic, cât și din punct de vedere politic. Criza economică mexicană din 1995, criza financiară asiatică din 1997 și cea din Rusia a anului 1998, criza financiară internațională 2008-2011, precum și alte crize regionale sunt mărturii ale faptului că uneori procesul globalizării implică costuri substanțiale atât din punct de vedere economic, cât și din punct de vedere politic și social.

Accelerarea ritmului de reforme economice de tranziție spre o economie de piață și integrare europeană, mondială poate conduce la creșterea gradului de polarizare socială, democratizare dar și la apariția unor convulsii sociale cu efecte negative asupra susținerii politicii economice aplicate. Pe de altă parte, o încetinire a ritmului reformelor economice, politice și sociale are de asemenea efecte negative din punctul de vedere al creșterii decalajelor economice, a scăderii competitivității din punct de vedere regional și global și implicit asupra încrederii pe care oamenii o au în liderii economici și politici ai țării.

Cerințele globalizării

Globalizarea se referă la un proces accentuat de integrare economică pe plan mondial, forțele promotoare fiind:

- ◆ liberalizarea comerțului internațional și a fluxurilor de capital;
- ◆ accelerarea progresului tehnologic și societatea informațională;
- ◆ dereglementarea (eliminarea restricțiilor) piețelor.

Acești trei factori se influențează reciproc: progresul tehnologic stimulează comerțul internațional, permițând răspândirea progresului tehnic. În același timp, dereglementarea stimulează dezvoltarea noilor forme de tehnologie și contribuie la

îndepărtarea barierelor în calea comerțului.

Tendința de liberalizare a economiilor naționale în ultimele decenii necesită o administrare cu decizii echilibrate, ținând cont de practica internațională, prin construirea unor instituții naționale, regionale și internaționale capabile să facă față noilor provocări. De asemenea este necesară continuarea și încurajarea reformelor în domeniile educației, sănătății și investițiilor în capitalul uman pentru a dezvolta abilitățile necesare de a face față competiției economice din ce în ce mai ridicate și de a avea flexibilitatea necesară pentru a face față globalizării.

Nu în ultimul rând este nevoie de a reforma sistemele de protecție socială pentru a canaliza efortul de redistribuire a resurselor publice către segmentele sociale care au nevoie și către persoanele care din diverse motive nu pot să facă față din punct de vedere structural unor asemenea provocări.

Globalizarea a adus în atenție probleme precum munca copiilor, drepturile omului, normele de protecție a muncii, protecția mediului și conflictele de muncă, relația dintre investiție și piață. Aplicând cele mai bune practici în aceste domenii, mediul de afaceri poate avea un rol esențial în reducerea sărăciei și realizarea dezvoltării durabile.

Globalizarea apără interesele companiilor multinaționale și a piețelor financiare.

În procesul globalizării apare confruntarea dintre interesele economice și financiare globale (piețe de capital, corporații multinaționale, investitori) și statele naționale ca entități culturale, sociale, economice. Globalizarea adesea nu corespunde așteptărilor statelor suverane responsabile pentru interesul public. Deseori de rezultatele globalizării beneficiază doar companiile multinaționale și participanții piețelor financiare.

Globalizarea mai curând este cunoscută ca realitate de stradă, prin contestare, prin mișcările antiglobalizare generate de efectele negative ale acestui fenomen atât asupra statelor în curs de dezvoltare cât și asupra celor dezvoltate.

Asociația pentru Taxarea Tranzacțiilor Financiare în Beneficiul Cetățenilor (o mișcare internațională înființată pentru instituirea unui control democratic al piețelor financiare și al instituțiilor acestora) consideră că globalizarea financiară majorează nesiguranța economică și inechitățile sociale.

Obiectivele acestei organizații sunt:

- împiedicarea speculațiilor internaționale;
- taxarea venitului pe capital;
- penalizarea paradiselor fiscale;
- promovarea transparenței investițiilor în țările cu datorii;
- suportul cererii pentru anularea generală a datoriilor publice a țărilor debitoare, și folosirea acestor resurse pentru ajutorarea populației și a susținerii dezvoltării, pe care mulți o numesc “achitarea debitului social și ecologic”;
- recucerirea spațiului pierdut de către democrație în avantajul activității financiare;
- opunerea la orice alt nou abandon al suveranității naționale sub pretextul “drepturilor” investitorilor și ale comercianților;
- crearea unui spațiu democratic la nivel global.

Concluzii. Impactul globalizării și regionalizării asupra Republicii Moldova

De exemplu, comparativ cu India și China (piețe mari de desfacere), actualmente

principalii beneficiari ai globalizării, Republica Moldova, din cauza unui șir de probleme economice și geopolitice nu și-a putut pune în valoare pe deplin puținele avantaje relative față de statele partenere economice.

Avantajele globalizării pentru Republica Moldova:

- beneficiază de fluxurile financiare ale transferurilor cetățenilor ce muncesc în străinătate (transferuri prin bănci mil. USD: 1999 – 89.62, 2000 - 152.94, 2001 – 211.99, 2002 – 254.12, 2003 – 317.29, 2004 – 422.21, 2005 – 683.25, 2006 - 854.55, 2007 - 1,218.23, 2008 - 1,660.09, 2009 - 1,182.02, 2010 - 1,244.14, 2011 - 1,453.79). Prin acestea ei au contribuit la stabilitatea monedei naționale, majorarea rezervelor valutare, creșterea economică (majorarea investițiilor, creșterea producției și a serviciilor, creșterea importurilor și ca rezultat și a veniturilor bugetare, soluționarea problemelor sociale ale unei părți a populației);

- primește importante credite internaționale, printre care creditele de la FMI sunt foarte avantajoase (datoria către FMI la sfârșitul anului 2011 era de 369.6 mil. DST, cca 574 mil. Dolari SUA);

- primește importante granturi, asistență tehnică și ajutoare pentru dezvoltare de peste hotare (în anul 2011 a beneficiat de 357.38 mil. USD);

- se investește capital străin, inclusiv cu tehnologii noi, care creează locuri noi de muncă (stocul Investițiilor directe în economia națională a constituit 3,163.27 în anul 2011);

- se dezvoltă infrastructura și se aplică standardele internaționale în diverse domenii ale economiei (sistemul bancar, sistemul de asigurare, sistemul bursier, telecomunicațiile);

- se dezvoltă comerțul internațional, competitivitatea acestuia și se obține accesul la piețe noi de desfacere (exporturile de bunuri și servicii au fost 3,151.15 mil. USD, importurile, respectiv 6,041.38 mil. USD);

- au fost constituite și s-a majorat volumul rezervelor valutare oficiale (1,965.32 mil. USD la sfârșitul anului 2011);

- a fost lansat procesul democratizării societății și transparenței;

- aderarea la principalele instituții financiare și economice internaționale cu efecte pozitive asupra climatului investițional;

- perfecționarea și dezvoltarea profesională peste hotare și implementarea în economia națională a noi metode de administrare, inclusiv a riscurilor, marketing;

- crearea organizațiilor neguvernamentale care sensibilizează atenția societății asupra unor probleme de importanță majoră.

- se majorează veniturile unei părți nesemnificative a populației;

Dezavantajele globalizării pentru Republica Moldova:

- exodul forței de muncă peste hotare, inclusiv înalt calificată;

- acumularea unei datorii externe esențiale (la sfârșitul anului 2011, datoria externă brută a Republicii Moldova a constituit 5,452.33 mil. USD.);

- majorarea deficitului comercial (2,864.36 mil. USD la sfârșitul anului 2011);

- dependența economiei naționale și a statalității de stabilitatea economico-financiară și politică și interesele geopolitice ale partenerilor străini;

- dezvoltarea ciclică a economiei mondiale, cu efecte de criză regională și mondială;

- instabilitatea unor valute de rezervă cu circulație internațională;
- creditele străine sunt condiționate economic, politic și social, creând adesea divergențe între Guvernul Republicii Moldova și instituțiile financiar-monetare internaționale;
- dezintegrarea teritorială;
- dezavantaje pentru sfera socială, precum: divizarea societății pe principii politice, economice, orientări strategice; traficul uman; traficul de mijloace stupefiante; extinderea unor boli infecțioase; divizarea religiei ortodoxe și apariția unor noi religii netradiționale pentru țara noastră (inclusiv prin susțineri financiare externe sistematice);

Procesele de globalizare, care au loc pe plan mondial, și tranziția comunității umane spre societatea informațională (postindustrială) impun opțiunea pentru o dezvoltare economică inovațională, bazată pe utilizarea tehnologiilor și cunoștințelor avansate. În ultimele două decenii, asistăm la succesul economiilor care au redus, în valoarea produselor și serviciilor, ponderea materiilor prime, a energiei și manoperei directe, măbind în schimb ponderea cunoștințelor științifice, inovațiilor, informației, creativității și organizării. În acest context, pentru Republica Moldova este relevantă experiența dezvoltării economice a unor state, comensurabile ca număr de populație și calitate a capitalului uman care au obținut remarcabile succese economice, edificându-și sistemele economice prin utilizarea cunoștințelor și tehnologiilor avansate, atragerea masivă a investițiilor, majorarea exporturilor, creșterea productivității muncii, sporirea gradului de deschidere a economiei și antrenarea în concurența liberă internațională.

Referințe bibliografice

1. **Ion Bors**, discursul la Conferința internațională “Which conclusions can we make for Moldova out of globalisation development and debate?”, Chișinău, mai 2009.
2. IMF, Effects of Financial Globalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence. Eswar Prasad, Kenneth Rogoff, Shang-Jin Wei and M. Ayhan Kose. March 17, 2003.
3. **Adrian Năstase**, Prim-ministru al României, discursul la Conferința „Îmblânzirea de globalizare și de buna guvernare”, București 18.12.2003.
4. <http://www.attac.org/en/overview> - Asociația pentru Taxarea Tranzacțiilor Financiare în Beneficiul Cetățenilor, vizitat la 30.05.2012
5. <http://www.bnm.org/md/statistics>, vizitat la 25.05.2012

ion.bors@bnm.md

Data prezentării articolului - 20.03.2012

DEZVOLTAREA MODELĂRII ACTIVITĂȚII BANCARE ÎN CONTEXTUL GESTIUNII ADECVATE A BĂNCILOR

Radu CUHAL, doctor, conferențiar universitar, BNM
Ludmila STARIȚÎNA, doctor, conferențiar cercetător, BNM

Rezumat

Modelarea activității economice și în special a celei financiar-bancare reprezintă un pilon important în adoptarea deciziilor bancare optime într-un mediu economic incert cu fluctuații majore atât la nivel macro și microeconomic, precum și în activitatea economică internațională. În prezentul articol se analizează problematica modelării matematice a deciziilor băncilor, inclusiv obiectivele elaborării și funcțiile acestor modele, avantajele și dezavantajele acestora din punct de vedere a utilizării lor practice.

Cuvinte-cheie: bancă, activitate bancară, modelare bancară, maximizarea profitului.

THE DEVELOPMENT OF THE BANK'S ACTIVITY MODELING IN THE CONTEXT OF ADEQUATE MANAGING OF BANKS

Radu CUHAL, BNM
Ludmila STARIȚÎNA, BNM

Abstract

The modeling of the business and especially the financial and banking activity is an important pillar in optimal banking decisions in uncertain economic environment with fluctuations both at macro and microeconomic level, and in international economic activity. This article analyzes the problems in mathematical modeling of the bank's decisions, including the development of the objectives and functions of these models, their advantages and disadvantages in terms of their practical use.

Key words: bank, banking activity, banking modeling, profit maximization.

Introducere. Caracterul ciclic al dezvoltării sistemelor economice obligă managementul băncilor să reacționeze adecvat la schimbările conjuncturii economice, pentru a asigura stabilitatea fiecărei instituții bancare în parte și a sistemului bancar în general. Rapiditatea reacției la schimbări determină succesul în gestiune, iar modelele matematice ale băncii sunt elementul principal al sistemelor de susținere a deciziilor adoptate, deoarece au cel mai mic consum specific de materiale printre alte tipuri de modele și permit pregătirea și efectuarea multiplelor experimente rapid și fără riscuri sociale.

În acest context, banca reprezintă prin sine un obiect de modelare, care cere o abordare complexă. În anul 1972 Merfi scria, că „este dificil de a crea o teorie integrabilă a firmei bancare, care simultan ar cuprinde administrarea lichidităților, alegerea portofoliului de active, politica de formare a prețurilor și procesul de producere fizic”. Modelul băncii (forma informațională a obiectului real, care redă „obiectul (sistemul) dat cu un anumit grad de exactitate și într-o formă, diferită de forma proprie a obiectului (sistemului)”, va fi adecvat în cazul cuprinderii funcțiilor lui principale. Teoriile moderne cu privire la firma bancară se bazează pe instrucțiunile principale ale activității bancare, echilibrului pieței, teoriei optimizării, metodologiei construirii sistemelor de imitare.

Prima teorie matematică a activității bancare a fost propusă de F.Y. Edgeworth în anul 1888 în studiul „The Mathematical Theory of Banking”, în care autorul introduce o proporție cantitativă dintre mărimea îndatorării băncii și volumul rezervei necesare a lichidităților. Conform acestei teorii, volumul rezervelor este rațional de a-l mări proporțional rădăcinii pătrate angajamentelor băncii. Modelul face parte din modelele matematice analitice și este remarcabilă prin faptul că pentru prima dată intuiția bancherilor a fost „îmbrăcată” în formă matematică. De menționat că, deși această teorie are merite notorii ea nu cuprinde tot spectrul activității bancare.

Teoriile matematice a activității băncilor în anii 20-30 ai secolului XX se bazează pe ipoteza determinării condițiilor în timpul adoptării deciziilor financiare. Astfel, la baza teoriei cotei procentuale și a valorii calculate a lui I. Fisher (1930) se află modelul determinist. În respectiva teorie scopul funcției reprezintă maximizarea valorii recalculate nete. Valoarea practică a avantajului acestui model este utilizarea mijloacelor matematice simple din algebra elementară și analiza elementară. În prezent modelul Fișer continuă să fie utilizat pe larg la adoptarea deciziilor individuale, în condițiile unei stabilizări relative a pieței monetar-creditare ale țării. Ea permite analiza numai a unui activ luat aparte fără legătura lui cu alte active. Modelul este unidimensional, și analizează numai o caracteristică a activului – veniturile, iar riscurile care apar la luarea deciziilor nu sunt luate în considerare.

Pentru prima dată evaluarea cantitativă a riscului operațiunilor efectuate, apare în teoria portofoliului de H. Markovitz. Modelul Markovitz ține cont de doi factori importanți - rentabilitate și risc, precum și caracteristicile similare a portofoliului de active. Realizarea unei diversificări efective a portofoliului permite de a ține cont de interdependența corelativă între profitul diferitor active. Dezavantajele acestui modelului poate fi considerat - aparatul lui matematic complicat.

Modelul matematic al formării portofoliului optimal de active reprezintă sarcina optimizării pătratice linearizate. Nivelul actual de dezvoltare a tehnicii de calcul și existența metodelor de optimizare elaborate, permit construirea portofoliului de investiții cu zeci de mii de active. În acest sens se poate menționa faptul că, în activitatea băncilor comerciale din Moldova la adoptarea deciziilor cu privire la amplasarea mijloacelor financiare acest model nu se utilizează.

La finele anilor 1980 E. Sharpe a dezvoltat teoria portofoliului de H. Markovitz printr-un model monofactorial al pieței de capitaluri. Acest model permite de a înlocui algoritmi matematici complicați ai optimizării pătratice cu cele ale optimizării liniare. Matematica simplă, tehnica statistică perfectă de evaluare a coeficienților sensibili și a indicilor de piață reprezintă punctele forte ale modelului lui E. Sharpe.

Totuși activitatea băncilor împreună cu gestiunea activelor presupune și administrarea mijloacelor atrase, iar modelul monofactorial al pieței de capitaluri nu rezolvă această sarcină.

Din acest punct de vedere modelul creat de Porter demonstrează, că anume banca în comparație cu agenții economici, care produc producție materială, reprezintă cea mai tipică „firmă” pentru demonstrarea teoriei, dat fiind faptul că ea nu-și schimbă asortimentul producției și este cea mai conservativă întreprindere în sensul setului de operațiuni efectuate.

O dezvoltare a modelului Porter și a teoriei portofoliului Markovitz pentru bănci

poate fi numit modelul Kane și Malkiel. Scopul lui funcțional reprezintă **maximizarea profitului**. Argumentele funcției maximizării sunt indicii profitului portofoliului de active format din credite și hârtii de valoare ale statului, precum și riscul în formă sa de deviere medie pătrată a profitului portofoliului activelor băncii.

Totuși, acest model nu este lipsit de neajunsuri din simplul cosiderent că el este mai mult static decât dinamic. El nu ține cont de activele prezente în casa operațională și de mijloacele bănești care se află pe conturile corespondente din alte bănci, nu ia în calcul deosebirea după maturități a activelor din interiorul grupelor de credit și a hârtiilor de valoare, riscurile și structura portofoliului pasivelor, cheltuielile, care însoțesc operațiunile pasive ale băncii, precum și administrarea capitalului propriu.

De menționat că, introducerea în modelele matematice ale băncilor a unor elemente din teoria cheltuielilor și teoria profitului a permis de a îmbunătăți calitatea administrării pasivelor, rezolvarea unor probleme complicate de comparare și au pus în valoare două efecte: modificarea volumelor mijloacelor atrase odată cu schimbarea ratei dobânzii la depozite și modificarea profitului băncii comerciale la creșterea (micșorarea) volumelor mijloacelor atrase.

O variantă a elaborării unei politici de atragere agresivă a depozitelor constă în crearea rețelei de filiale, ceea ce necesită cheltuieli adăugătoare pentru o bancă. Din acest motiv, pentru a adopta decizii argumentate cu privire la “lărgirea” băncii este necesar de a construi un model economico-matematic corespunzător. În acest sens, modelul propus de C. W. Sealey, reprezintă o rezolvare matematică a sarcinii de administrare simultană a cerințelor și obligațiunilor băncii în scopul maximizații profitului. Acest model caracterizează surplusul sau insuficiența lichidităților. Odată cu dezvoltarea acestui model analiștii bancari au primit un instrument pentru utilizarea practică a teoriei administrării lichidităților. Dezavantajele modelului respectiv rezultă din lipsa administrării evidente a capitalului propriu precum și abortarea simplistă a mărimii băncii. Ultima se stabilește prin „condițiile pieței, asigurarea riscurilor sau prin cheltuieli reale de resurse”.

Dezvoltarea sectorului financiar-bancar a condus la elaborarea unor cerințe complexe privind modelarea activității băncii. În acest sens, au fost formulate următoarele cerințe: proporția și structura activelor și pasivelor, mărimea capitalului propriu al băncii, volumul fluxului de numerar. Acestor cerințe într-o mai mare măsură corespunde modelul N. Egorov și A. Smulov, bazat pe principiul „legăturii inverse pozitive între rezultatele curente ale activității băncii și capitalul propriu (resursele) perioadei următoare de timp”. Acest model permite de a calcula profitul băncii, indicatorii rentabilității și lichidității. Totodată, dezavantajele acestui model rezultă din lipsa posibilităților de administrare a ratei procentuale precum și de dependența volumului mijloacelor atrase de rata procentuală.

Printre modelele analitice pot fi evidențiate și modelele „încrederii sociale”, care au apărut odată cu reglementarea și supravegherea bancară. În principiu toate modelele examinate pot fi catalogate la această categorie, dacă îndeplinește următoarele condiții:

- existența susținerii directe și indirecte a guvernului, care în condiții avantajoase (o rată procentuală mai mică decât cea de piață) acordă mijloace lichide băncii, sau nu obligă banca să formeze un fond de garanție (de asigurare);

- banca participă la programul guvernului de acordare avantajoasă populației și agenților economici a serviciilor bancare.

O particularitate a modelului „încrederii sociale” este modul de formare a ratei depozitului sau a ratei creditului. Conform cauzelor obiective sau subiective rata procentului pentru bancă se stabilește mai convenabilă, decât rata similară a concurenților.

Pentru rezolvarea fiecărei sarcini concrete cercetătorii au creat modele matematice unice. J. Sinky în monografia sa „Administrarea finanțelor în băncile comerciale” evidențiază 62 lucrări științifice, care dezvoltă teoria firmei bancare. Astfel, aplicarea tehnologiilor computerizate au permis crearea unui nou tip de modelare – simulativ.

Modelul simulativ a activității bancare reprezintă o anexă computerizată specializată, care permite simularea activității a unui astfel de obiect complex, cum ar fi: banca în dinamică temporală (se folosește logica și legitățile comportamentului băncii în timp), în dinamică financiară (fluxurile mijloacelor bănești în conturi), în dinamică spațială (transferarea tuturor tipurilor de resurse valorice în spațiu). În modelul respectiv, principala metodă științifică de cercetare este experimentul de calcul orientat spre cercetări analitice și proceduri de calcul în toate stadiile de modelare.

Un alt exemplu de model simulativ al activității băncii este jocul strategic de afaceri bancare „UBS – Administrarea Băncii”. Obiectul modelării acestuia reprezintă o bancă activă cu un set complet de servicii, care se află într-un mediu economic nestabil. Modelul estimează starea financiară ipotetică a unei băncii virtuale; starea curentă a economiei a țării; prezice dezvoltarea situației în perspectivă de lungă durată și formează planul strategic de dezvoltare pe o perioadă corespunzătoare de timp. Efectuând planificarea operațiunilor curente și realizându-le în modelul simulativ, se face o încercare de atingere a indicatorilor planificați ai activității bancare. În baza dării de seamă a modelului se efectuează analiza deciziilor adoptate, care reprezintă baza unor corecții posibile a scopurilor managementului. Modelarea multiplă a planificării curente a întregii totalități de operațiuni ale băncii universale permite de a elabora o abordare sistemică în luarea deciziilor administrative, ceea ce, fără îndoială, îmbunătățește calitatea managementului unei bănci comerciale concrete.

Cele importante agenții de informație din lume, precum Reuters, Bloomberg, etc. oferă un spectru larg de instrumente pentru analiza tehnică a informației financiare pentru alcătuirea prognozelor dezvoltării piețelor monetare, piețelor valorilor mobiliare în perspectivă de scurtă și lungă durată. Toți participanții piețelor nominalizate au acces la acest instrumentariu, însă falimentul nu este o raritate.

Totodată, cauzele falimentului nu se supun calculelor probabilității, cu atât mai mult metodelor matematice exacte. Din acest considerent, în ultimul timp, cercetătorii acordă o atenție deosebită posibilității utilizării metodelor de analiză a incertitudinii la rezolvarea problemelor de administrare. Dezvoltarea elementelor tradiționale de gestiune presupune folosirea practică a logicii neclare și a teoriei multiplelor neclare, pentru analiza incertitudinii în viitor. Pentru evaluarea adecvată a activității băncii se utilizează teoria, capabilă să descrie mediul incert, adică teoria multiplicității neclare. Această teorie este o parte a matematicii (fondator acesteia fiind Lotfi A. Zadeh), care se orientează spre prelucrarea incertului și a subiectivului. În acest caz, fenomenele economice apar mai reale și nedeformate.

Bazată pe conceptul lipsei de claritate, formalizarea incertului permite matematicienilor și economiștilor să coaguleze modelele exacte și probabile cu date

subiective și să capete noi scheme calculate, care dau posibilitate de a studia realitatea fără deformarea ei.

Concluzii. Astfel, pentru modelarea activității băncilor pot fi folosite diferite tipuri de modele precum cele fizice, analogice, matematice analitice și statistice, simulative. Modelele matematice și simulative au cel mai mic consum de materiale, permit de a elimina riscul social în timpul efectuării multiplelor experimente, pregătirea lor nu cere mult timp. De aceea cel mai rațional este utilizarea acestor tipuri de modele pentru modelarea activității bancare.

Baza modelelor matematice bancare constituie modelele determinate, ctocastice bazate pe teoria mulțimilor neclare. Anume simbioza abordărilor va permite construirea celui mai adecvat model al activității băncii.

Toate modelele cunoscute ale activității băncilor nu descriu într-un volum deplin obiectul modelării. Fiecare din ele au o semnificație direcționată îngustă. Construirea unui model maximal complet pe tipurile de operații, pe funcțiile modelului, utilizarea abordării sistemice la modelare reprezintă principala sarcină a modelării matematice a activității băncilor.

Referințe

1. **Bernanke B., Woodford M.** *Inflation forecasts and monetary policy*//Journal of Money, Credit and Banking nr. 29, 1997, pp. 653-684.
2. **Cuhal R.** *Modeling and Forecasting the Monthly Inflation Rate in the Republic of Moldova*. Lucrările științifice ale Simpozionului Internațional "Universitaria ROPET 2002", 17-19 octombrie 2002, Vol. 5 "Management, Finanțe și Contabilitate", Universitatea din Petroșani, Petroșani, 2002, p.66-72.
3. **Cuhal R.** *L'analyse des methodes de projections de l'offre, de la demande et des prix*. Revue Economie contemporaine, Centre d'Etudes et Recherches en Macroeconomie et Finance Internationale (CERMAFI), Vol.11, nr. 4, 2002, Paris, France, p.705-722.
4. **Fernandez-Rodriguez F., Sasvilla-Rivero S., Andrada-Felix J.** *Exchange rate forecast with simultaneous nearest-neighbour methods: evidence from the EMS*. International Journal of Forecasting 15, 1999, pp.383-392.
5. **McKenzie D.** *Power transformation and forecasting the magnitude of price changes*. International Journal of Forecasting 15, 1999, pp.49-55.
6. **Murphy A., Neil B.** *Costs of Banking Activities: Interactions Between Risk and Operating Costs: A comment*, Journal of Money, Credit and Banking, 1972, p. 614- 615.
7. **Newman P., Ysidro F., Edgeworth L.** *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, ed. J. Eatwell, P. Newman and M. Milgate, London: Macmillan, 1987, Vol. 2, p. 85-98.
8. **Porter R. C.** *A model of Bank Portfolio Selection*, Cowles Foundation Paper nr. 168, Reprinted from Yale Economic Essays, 1 (2), 1961., p.323- 359.
9. **Kane E., Burton M.** *Bank Portfolio Allocation, Deposit Variability and the Availability Doctrine*, Quarterly Journal of Economics , Vol. 79, No.1 (Feb. 1965), p. 113- 134.

radu.cuhal@bnm.md

Data prezentării articolului - 20.03.2012

IMPACTUL INVESTIȚIILOR STRĂINE ASUPRA COMERȚULUI EXTERN

Natalia ANTOCI, IRIM

Rezumat

Tranziția la economia de piață a Republicii Moldova a scos în vileag o serie de probleme, complexitatea cărora a generat tot mai intens degradarea economiei, nivelul înalt al inflației, deficitul bugetar, falimentarea întreprinderilor, creșterea somajului care în final au condus la criză economică. După cum ne demonstrează experiența unor Țări economice dezvoltate, una din posibilitățile de soluționare a problemelor iscate este atragerea cât mai intensă a investițiilor și dezvoltarea amplă a activității investiționale care actualmente este considerată drept un factor primordial în dezvoltarea economiei republicii noastre.

Cuvinte-chee: *calitatea vieții, ISD, export*

THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON FOREIGN TRADE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Natalia ANTOCI, IRIM

Abstract

The transition to a market economy in the Republic of Moldova brought in evidence some problems. The complexity of these problems has generated economic degradation, high inflation, budget deficit, bankrupt in businesses, increased unemployment, that ultimately led to economic crisis. As the experience of many economically developed countries has demonstrated, one of the possibilities of solving the problems aroused is to attract foreign investment. The extensive development of investment activity is currently considered a major factor in the economic development of our country.

Key words: *Quality of life, FDI(Foreign Direct Investment) Export*

L' IMPACT DES INVESTISSEMENTS DIRECTS EXTERIEURS SUR LE COMMERCE EXTERIEUR

INTRODUCTION. L'accroissement des flux d'investissements mondiaux est un avantage, mais aussi un défi pour de nombreux pays. La mondialisation, l'intégration, le développement de l'information affectent non seulement le marché financier, les indicateurs macroéconomiques, les salaires mais aussi la qualité de vie et l'environnement.

Le commerce extérieur est extrêmement important pour la Moldavie, puisque le marché local est relativement limité, et les matières premières et les ressources énergétiques ne sont pas suffisantes pour répondre aux besoins internes du pays.

En ce qui concerne le commerce extérieur, la Moldavie a promu une politique cohérente et axée sur la diversification des marchés, afin de faciliter l'accès des produits et services moldaves sur les marchés étrangers. Ceci a été réalisé en particulier par la signature des accords qui stimulent le commerce extérieur.

Le commerce extérieur de la Moldavie est en perpétuelle augmentation et se caractérise par une diversification continue des marchés. Les exportations des pays se réorientent progressivement vers les marchés de l'UE et vers l'Europe centrale et de l'Est.

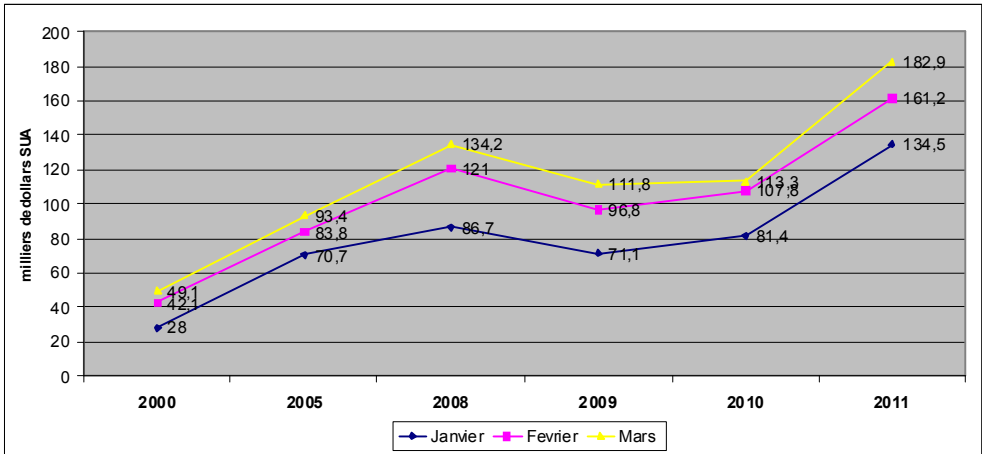
Pour la promotion et l'expansion des exportations, la Moldavie a besoin d'améliorer la qualité des investissements, parce que les exportations et les investissements sont des facteurs interdépendants, indispensables pour la croissance économique et le développement du pays. Ainsi, pour avoir une bonne croissance économique il est nécessaire de développer premièrement les secteurs industriels de l'économie, y compris le travail des métaux, la construction des machines, l'industrie légère, l'industrie pharmaceutique, l'industrie alimentaire et ainsi de suite ainsi que les secteurs de l'innovation, tels que les télécommunications et les logiciels. Ces secteurs sont caractérisés par le fait qu'ils génèrent une forte valeur ajoutée, ce qui pourrait conduire à l'accroissement des échanges commerciaux en volume et valeur, et, par conséquent pourrait contribuer à réduire le déficit commercial.

Le gouvernement moldave cherche à attirer les investissements étrangers dans ces secteurs afin d'assurer une croissance économique durable, de faciliter la mise en œuvre de nouvelles technologies et méthodes modernes de gestion et d'assurer l'accès aux marchés étrangers. En raison de l'accroissement des flux d'investissements étrangers, en Moldavie, pendant ces dernières années, on peut observer une augmentation considérable des exportations, ce qui a une influence positive sur le développement économique de notre pays.

Méthodes et matériaux appliqués.

Dans cet article a été appliquée la méthode statistique et notamment on peut voir que le Bureau National de la Statistique informe que les exportations de marchandises en Mars 2011 se sont élevées à 182,9 millions \$, soit 13,5% de plus par rapport au mois précédent, et de 61,5% - par rapport au mois de Mars 2010 (figure 1).

Il y a une très forte corrélation entre la valeur des exportations d'un secteur économique et le nombre d'entreprises étrangères opérant dans ce secteur. L'implication politique de cette relation peut sembler évidente: le gouvernement doit s'assurer que les entreprises à capitaux étrangers vont arriver dans le pays les exportations. Donc, plusieurs entreprises dans le même secteur = plus de ventes à l'exportation de ce secteur. Dans de nombreux secteurs, la croissance des entreprises à capitaux étrangers a été réellement accompagnée d'une augmentation des exportations. Par exemple, en 2004-2008 la croissance des exportations des matériaux plastiques (219%) s'est également accompagnée d'une forte augmentation du nombre d'entreprises avec IDE dans le secteur suivant (à partir de 15 en 2004 jusqu'à 30 en 2008). Le secteur des services informatiques est un autre exemple semblable, où la croissance moyenne annuelle des exportations d'environ 80% s'est accompagnée d'une croissance moyenne annuelle de 48% du nombre d'entreprises à capitaux étrangers. Un autre secteur intéressant, c'est l'exportation des « produits métalliques »: en 2005-2008, la valeur annuelle moyenne de ces exportations ont augmenté de 80% et le nombre d'entreprises est passé de 5 en 2004 à 24 en 2008. Cependant pas tous les secteurs ont connu une

Source: Les calculs de l’auteur selon les dates du Bureau National de la Statistique

Fig. 1. L’évolution mensuelle des exportations

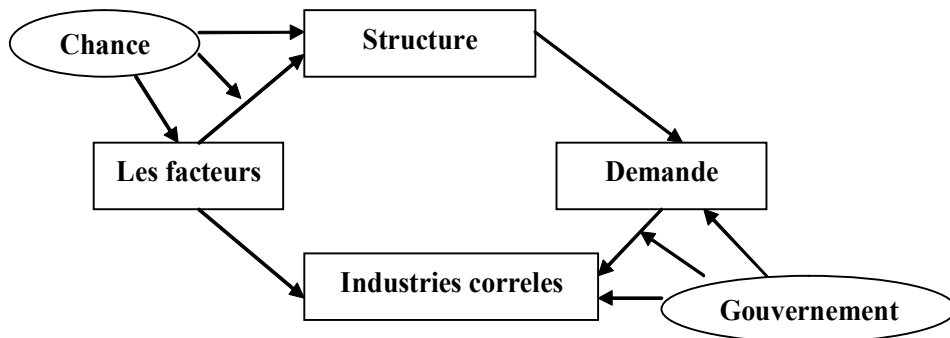
croissance assez rapide des exportations. Par exemple, l’exportation d’ «articles et accessoires du vêtement» a augmenté en moyenne de 14% par an, tandis que le nombre d’entreprises ayant les IDE a augmenté de 2,4 fois, passant de 28 unités en 2004 à 67 en 2008. Cependant, la réalité nous montre qu’il n’en va pas de même pour tous les secteurs. Par exemple, l’augmentation du nombre d’entreprises à capitaux étrangers dans l’industrie des boissons n’a pas empêché le déclin des exportations causées par de puissants facteurs exogènes (l’embargo mis par la Fédération de Russie face aux importations de boissons alcoolisées moldaves).

D’autre part, la disparition des entreprises à capitaux étrangers du secteur de «cuir et de la transformation de la fourrure» n’a pas empêché une forte croissance des exportations dans ce secteur. On peut affirmer exactement la même chose de «l’appareillage pour les télécommunications, la télévision, l’audio, le vidéo». En d’autres termes, un certain nombre d’entreprises à capitaux étrangers dans une année donnée, ni l’augmentation du nombre d’entreprises pour une période de temps, ni la croissance des compagnies pour une plus longue durée n’explique pas suffisamment la croissance des exportations dans notre économie dans son ensemble.

Pour analyser l’influence des investissements étrangers face au commerce extérieur et pour décrire leurs effets sur l’état du pays en général, nous abordons la question selon le modèle de Porter (le diamant de Porter), qui classe les avantages des nations en quatre parties:

1. conditions des facteurs,
2. conditions de la demande,
3. industries connexes,
4. la structure et les stratégies commerciales.

Porter a présenté la corrélation entre tous ces éléments en forme d’une structure de diamant, qui a été appelé «le diamant de Porter» (figure 2).

Source: Adapté par l'auteur en base de la théorie de M. Porter.

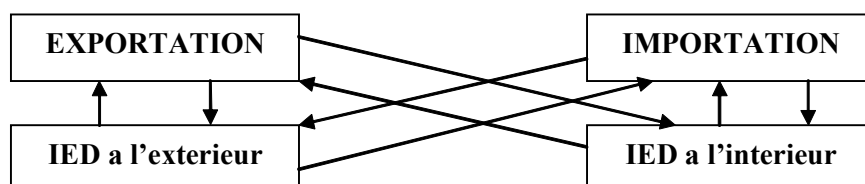
Fig.2. Le diamant de Porter

Prenant pour fondement cette théorie, je suis parti de l'idée que l'avantage d'un pays dans les conditions de mondialisation, libéralisation et d'intégration peut être façonné par les mêmes principes. Ainsi, en analysant les opportunités d'affaires, nous avons déterminé les possibilités de la Moldavie d'entrer sur les marchés financiers régionaux dans les conditions actuelles. Parmi les facteurs qui sont affectés par ces effets, nous avons estimées les changements dans la structure des exportations et des importations et de la structure des investissements.

Compte tenu de la situation économique actuelle, nous avons étudié l'impact de la crise à travers le les processus globaux, en estimant que la structure de l'économie dépend en grande partie du développement de la production industrielle et agrégé dans le pays en général. La demande a été analysé en corrélation avec l'évolution des salaires. L'influence du gouvernement, sans doute, peut être très puissant, mais surtout, nous sommes d2 avis que son rôle est de protéger les droits des agents économiques, y compris les droits de propriété.

Les tendances du capital d'investissement international se reflètent aussi dans la structure changeante des exportations et des importations en Moldavie. A la conférence ministérielle de Singapour (Conférence ministérielle de Singapour, 1996) on a examiné la relation entre l'IED et le commerce, en soulignant que l'analyse de la relation entre l'IED et le commerce ne peut pas se limiter à déterminer si ces éléments sont complémentaires ou pas du tout. La présence des externalités et du transfert de technologie devrait être prise en considération. Il y a de grandes différences entre les pays, les périodes et les effets. Les variantes entre les relations possibles entre l'IDE et le commerce extérieur peuvent être indiquées sur ce schéma (figure 3).

Le premier lien résulte quand les exportations sont au stade initial de l'internalisation. Par l'internalisation on comprend le fait quand l'entreprise veut garder le savoir-faire et investit également dans d'autres pays. Le deuxième type de lien est déterminé par l'ouverture de succursales par des compagnies étrangères dans le pays

Source: Adapté par l'auteur en fonction de l'OCDE.

Fig.3. Les liens entre l'IED et les exportations

d'origine. Le troisième type est spécifique aux relations avec l'importation de ressources naturelles. Le lien avec le numéro quatre est possible lorsque les entreprises étrangères ouvrent des bureaux dans un pays qui est un marché pour leurs produits.

L'option ISD du pays d'importation est déterminée par la réallocation des activités nécessitant une main-d'œuvre pas cher en provenance des pays avec capitaux. Dans ce cas, il est nécessaire de noter que, dans le marché mondialisé, il est très important de différencier la typologie du travail et de ne pas parler du travail en général. La sixième corrélation se réfère à des situations quand les sociétés commerciales ouvrent une activité à l'étranger pour exporter vers leur pays d'origine. Ici, il convient de mentionner l'importance de la théorie Hymer (1960) pour expliquer ce phénomène. Sa théorie est appelée théorie de l'avantage monopolistique (théorie des avantages monopolistiques) et fait valoir que l'IDE se produisent en raison de l'inefficience des facteurs de productions et se produisent souvent dans les industries oligopolistiques. Le septième type se produit en réponse à l'accroissement de la compétitivité sur les marchés étrangers. Cette dernière variante - en réponse à la compétitivité nationale.

Ainsi, la plupart des études fait sur la relation entre le commerce extérieur et les IDE montrent que l'impact des IED est positive sur le commerce. Il y a bien sûr des exceptions, comme l'exemple de l'Amérique Latine. Le rapport de l'OMC affirme: «Bien que les effets de l'IDE pour le développement sont généralement positifs et montrent une corrélation positive entre la croissance économique et l'IDE, l'importance de l'IED pour le transfert de technologie, peuvent AUSSI avoir lieu des effets négatifs, tels que la balance des paiements ». Ce fait peut être expliqué par la raison que les entreprises qui font des investissements ouvrent des succursales pour les réseaux de distribution dans certains pays et l'importation se base sur des biens de consommation et non sur les autres catégories.

Conclusions

Pour la Moldavie, qui est à la recherche des IED et qui est un pays importateur d'investissements, le problème de l'expansion des IED pour la promotion des exportations n'est pas un problème d'une importance primordiale. Selon la Banque Nationale de Moldavie, les investissements des moldaves à l'étranger sont très faibles et statistiquement presque négligeables. Cependant, l'identification de ces investissements est difficile. La double nationalité des hommes d'affaires et l'utilisation des régimes fiscaux d2 utilisation sont parmi les raisons pour cela. Parmi les idées

d'affaires à l'étranger des moldaves on peut compter le groupe ASCOM au Soudan, au Kazakhstan et en Russie, Rosard Impex SA en Roumanie, Nova Bank en Roumanie, etc.

Les plus grands «exportateurs» d'investissements directs, fournissent plus de 80% des IDE dans le monde (la Chine, l'Allemagne, les États-Unis, le Japon, la France, la Hollande, l'Italie, la Corée du Sud, le Royaume-Uni, le Hong Kong). Ces pays occupent des positions dominantes dans l'exportation internationale (l'Allemagne, la Chine, les États-Unis, le Japon, le Royaume-Uni), ce qui confirme une importance aux investissements à l'étranger dans la réalisation de l'objectif d'assurer la croissance du volume des exportations.

Les investissements étrangers améliorent la productivité, et, respectivement, l'efficacité du travail, conduisant à des gains plus élevés. Les entrées de capitaux (comme l'IDE, prêts, ou investissements de portefeuille) produisent un surplus dans les économies intérieures. Bien sûr, cela peut également stimuler l'investissement intérieur.

Les caractéristiques de l'influence des IDE peuvent être résumées comme suit:

1. L'impact de l'IDE sur le PIB est positif dans les conditions économiques normales.
2. L'impact de l'IDE durant la crise est réduit.
3. L'impact de l'IDE sur l'indicateur qui reflète la situation socio-économique est positif, l'IED peut affecter non seulement la croissance économique mais aussi la situation socio-économique en ensemble.

Ainsi, les capitaux étrangers sous la forme d'IDE sont un facteur important pour la croissance de l'économie nationale si ce facteur n'est pas affecté par des événements exogènes tels que la crise économique. L'IDE contribue à l'amélioration des aspects sociaux du développement, ce qui signifie que les projets d'investissement doivent être choisis en tenant compte de leur potentiel social pour certains segments de l'économie.

Bibliographie

1. **Lazăr M. Cistelean**, *Economia, eficiența și finanțarea investițiilor*. - București: Editura Economică, 2002, - 80 p.
2. Biroului Național de Statistică al R. Moldova, <http://www.statistica.md>, vizitat la 10.01.2012
3. **Porter M.E.**, *Location, Clusters and Company Strategy*. - The Oxford Handbook of Economic Geography. Oxford; Oxford University Press 2000. - 46 p.
4. Ghidul Investițional MIEPO, 2007, 2008; <http://www.miepo.md>, vizitat la: 10.01.2012.
5. Monitorul Economic nr. 5-8/2006, nr. 9-11/2007, nr. 12-14/2008, nr.15-18/2009, nr. 19- 21/2010, nr.22/2011.
6. Strategia de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru 2006-2015, Ministerul Economiei și Comerului al Republicii Moldova;(www.mec.gov.md)

antocinatalia57@yahoo.com

Data prezentării articolului - 20.03.2012

AJUSTAREA DREPTULUI NAȚIONAL LA LEGISLAȚIA INTERNAȚIONALĂ

READAPTAREA SOCIALĂ – ETAPĂ A RESOCIALIZĂRII FOȘTILOR DEȚINUȚI

Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USEFS
Gheorghii SULT, doctorand, USM

Rezumat

Autorii evidențiază un subiect actual al vieții publice – reîncadrarea “exclușilor”, marginalizaților” în societate. Readaptarea socială a foștilor deținuți depinde de mai mulți factori. Autorii evidențiază: scopul, mecanismele și etapele resocializării foștilor deținuți. Ei menționează că resocializarea este un proces continuu, că instituțiile statului, întreaga societate vor beneficia de rezultatele resocializării foștilor deținuți, minimalizând recedivul și asigurând stabilitatea sistemului social.

Cuvinte-cheie: *adaptare, readaptare socială, deținuți, socializare intensivă, mecanism de reintegrare a foștilor deținuți.*

SOCIAL REINTEGRATION OF FORMER DETAINEES

Mihail BÎRGĂU, USEFS
Gheorghii SULT, USM

Abstract

The authors emphasize a current issue of the public life – reintegration of the ‘excluded’, ‘marginalized’ groups in the society. Social reintegration of former detainees depends on several factors. The authors emphasize: the goal, the mechanisms and the stages of reintegration of former detainees. They mention that social adaptation is a continuous process, that state institutions, but also the entire society will benefit as a result, minimizing the backsliding cases and ensuring the stability of the social system.

Key words: *adaptation, social reintegration, detainees, intensive socialization, mechanism of reintegration of former detainees.*

СОЦИАЛЬНАЯ РЕАДАПТАЦИЯ, КАК ОДНА ИЗ СТАДИЙ РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ БЫВШИХ ОСУЖДЕННЫХ

Введение. В комплексе мер политического, социально-экономического, нормативно-правового и организационно-воспитательного характера, которые призвано разрабатывать государство в целях социально-нравственного оздоровления общества, все большую значимость приобретает необходимость масштабной и целенаправленной деятельности государственных органов и общественных организаций, связанных с жизнеустройством бывших осужденных.

Одним из основных направлений борьбы с рецидивной преступностью является оказание лицам, освобожденным от наказания помощи в трудовом и бытовом устройстве. Это относится не только к постпенитенциарной адаптации, но и ко всем лицам, отбывшим наказание, соединенное с ограничением свободы. Следует отметить, что уровень рецидивной преступности здесь достаточно высок, что обычно объясняется ошибками судов, применяющих указанные виды наказания, а также недостатками организации карательно – воспитательного процесса.

Поведение отдельного лица после отбытия наказания зависит не только и, пожалуй, не столько от результатов карательно – воспитательного воздействия,

сколько от влияния на него факторов постпенитенциарной адаптации. Одни из них способствуют закреплению результатов исправительно - трудового воздействия, другие, наоборот, провоцируют новые преступления.

Протекание социальной адаптации зависит от множества факторов. Одни из них благоприятствуют успешному «вхождению» лица, освобожденного от наказания, в новую или изменившуюся среду, другие, наоборот, этому препятствуют. Важнейшим фактором, от которого зависит социальная адаптация, является соотношение между диспозиционной структурой личности и социальными ожиданиями среды.

Материал и методы исследования. Анализ сущности и содержания процесса социальной адаптации освобожденных от наказания, его социально-психологических закономерностей показывает, что данный процесс далеко не всегда протекает гладко и бесконфликтно. Освобожденному приходится преодолевать многочисленные препятствия как внутренние, субъективные, так и внешние, от него не зависящие. Они и составляют проблемы адаптации (или адаптационные проблемы).

Это обуславливается тем, что от их правильного решения во многом зависит не только судьба той части населения, которая допустила ошибку, но и судьба тех людей, которые могут быть втянуты уже однажды отбывшими наказание в орбиту преступной деятельности.

Вероятность такого развития событий становится более возможной в том случае, если государство и в целом общество не окажут им своевременно социальную помощь, не поддержат попытку вырваться из порочного круга правонарушений, законопослушания.

В обоснование вышеизложенного, целесообразно проанализировать состояние повторных правонарушений уголовного характера, совершаемых однажды уже осужденными лицами и отбывшими срок наказания. Не может не вызывать тревоги тот факт, что в первый год пребывания на свободе освободившиеся из пенитенциарных учреждений совершают каждое третье преступление.

После освобождения осужденного из пенитенциарного учреждения, процесс ресоциализации разворачивается по новому циклу: от реадaptации к индивидуализации, от него к реинтеграции. Сам процесс реинтеграции разворачивается по схеме последовательных этапов отрицания, защиты, умаления, признания, адаптации и интеграции. Но при этом можно утверждать о едином процессе ресоциализации, как вторичной социализации, независимо от изменения статуса лица.

Социальная реадaptация лиц, освобожденных из пенитенциарного учреждения, это многогранный процесс, охватывающий комплекс вопросов их нравственной, психологической, практической подготовки к жизни в обществе, освоения ими новых социальных ролей, восстановления полезных контактов, устранения или нейтрализации отрицательных факторов, препятствующих возвращению данной категории граждан в русло честного, согласующегося с законом существования.

Деятельность территориальных органов пробации, органов местного публичного управления и органов социальной защиты, как в целом, так и в части работы с бывшими осужденными основывается на действующих нормативно-

правовых положениях, которые нуждаются в основательной переработке и дальнейшем развитии в соответствии с общими социально-экономическими и правовыми процессами в обществе. Многие из них уже устарели, утратили свое практическое назначение.

В современных условиях нужны новые подходы к правовому урегулированию и организации деятельности служб социальной защиты и адаптации лиц, освободившихся из пенитенциарных учреждений, т.е. из мест лишения свободы.

Предварительный анализ ряда материалов о характере и мотивах повторных правонарушений, совершаемых лицами, освободившимися из пенитенциарных учреждений, позволяет делать предположение, что основная причина этого заключается в недостаточной практической государственно-общественной работы с бывшими осужденными.

Так как, проблемами такой категории граждан, которые отбыли срок наказания в виде лишения свободы (в полной или частичной изоляции от общества), и оказались в новых для них условиях жизнедеятельности, в основном занимаются как государственные органы, так и неправительственные общественные организации.

Недостаточность реальных мер для решения этих проблем, является отражением проблем у бывших осужденных, в трудовой сфере, в семейных отношениях, в жилищных условиях и в сфере взаимодействия с общественностью.

Основной целью социальной адаптации лиц, отбывших срок наказания в виде лишения свободы, является:

- выявление самого процесса социальной адаптации бывших осужденных и выработка практических рекомендаций в адрес организаций, связанных с разрешением их проблем;

- выявление трудностей трудового устройства и профессионального самоопределения осужденных, отбывших срок лишения свободы;

- анализ влияния социально-психологического климата коллектива на социальную адаптацию бывших осужденных;

- изучение социально-экономического положения освобожденных от отбывания наказания; - описание проблем взаимодействия в семье у бывших заключенных;

- характеристика социальной активности и социальной ориентированности освобожденных от отбывания наказания;

- анализ основных стадий ресоциализации осужденных.

Именно основные стадии ресоциализации лиц, освобожденных из пенитенциарного учреждения, всегда были в центре внимания государственных органов и общественных организаций, занимающихся проблемами такой категории граждан.

Результаты исследования. В данной статье попытаемся раскрыть одну из стадий ресоциализации, как реадаптация лиц, освобожденных из пенитенциарного учреждения.

В Правиле 58 Минимальных стандартных правил обращения с осужденными зафиксировано, что целью и оправданием приговора к лишению свободы является в конечном счете защита общества и предотвращение угрожающих

обществу преступлений. Международный опыт свидетельствует о том, что целей ресоциализации можно добиться только в том случае, если по отбытии срока заключения и по возвращении к нормальной жизни в обществе правонарушитель, бывший осужденный, оказывается не только готовым, но и способным подчиняться законодательству и обеспечивать свое существование.

Разумеется, это лишь общее положение, имеющее направляющий характер. На самом деле процесс реализации чрезвычайно сложен и требует максимального приложения сил и времени. Способность освобожденного осужденного подчиняться законодательству, равно как и обеспечивать свое существование, является отдельным вопросом.

Лицу, освобожденному от наказания в виде лишения свободы, социализироваться труднее, нежели всем остальным членам общества. Наиболее ответственным периодом ресоциализации, является новое приспособление, реадaptация освобожденного к жизни на свободе, в новых, как правило, трудных условиях, требующих значительных усилий, это: бытовая неустroенность, нарушение прежних социальных связей, отсутствие жилья, настороженность родных и знакомых, холодный взгляд отвержения в отделах кадров по найму рабочей силы - все это ложится тяжелым гнетом на психику освобожденного.

Ситуация, особенно опасная для тех, у кого за плечами уже был острый конфликт с обществом. И в этой ситуации существенна не только психологическая установка на новый образ жизни, необходим комплекс социальных условий для реализации этой установки. Необходима специальная социальная служба по реабилитации лиц, отбывших наказание. В этот период трудной судьбы человека ему более всего необходима человеческая помощь. Ряд специальных правовых норм исправительного законодательства должен регулировать социальные отношения, связанные с взаимодействием общества и освобожденного лица. Не принять человека на работу, чинить препятствие на восстановление его законных прав на жилье, имущество - это значит проявлять асоциальность, содействовать очередному срыву еще слабоустойчивого в социальном отношении индивида.

Из сказанного, можно сделать некоторые промежуточные выводы реадaptация лиц, освобожденных из пенитенциарных учреждений:

- адаптация лиц, освобожденных из пенитенциарных учреждений, по сравнению с адаптацией рядовых граждан проходит намного сложнее;
- наибольшую трудность для процесса ресоциализации освобожденных может представлять их изолированность, создаваемая как представителями общества, так и ими самими;
- изоляция освобожденного лица со стороны общества может носить как открытый, так и скрытый характер;
- самостоятельная ресоциализация освобожденного из пенитенциарного учреждения лица практически нереальна.

В зарубежной практике выделено девять факторов, важных для понимания того, почему люди продолжают совершать преступления и после освобождения из мест лишения свободы. В числе этих факторов - место жительства, занятость для обеспечения постоянного дохода, образование.

Сюда же относятся злоупотребление алкоголем и наркотиками, проблемы с психическим и физическим здоровьем, жизненные установки и самоконтроль, приспособленность к жизни - то есть умение брать на себя ответственность и взаимодействовать с другими людьми, финансовое положение, долги. И, конечно же, семья[1].

Эти факторы, на наш взгляд обуславливают социальную изолированность бывших осужденных, исключение их из общества. Отсутствие у бывших заключенных доступа к возможностям, правам и обязанностям обычных граждан приводит к тому, что они не воспринимают себя как равноправных членов общества. По мнению Р. Кентон, это уменьшает их шансы воздерживаться от повторного нарушения закона и снижает их мотивацию стать законопослушными гражданами[2]. Но, как ни странно, изолированность бывших осужденных объясняется не только этими причинами. Практика показывает, что негативная реакция окружающих иногда выражается в неконкретизированной форме. Бывшие осужденные не всегда могут четко установить, что им мешает, в чем затруднения при адаптации и реинтеграции.

Одной из трудностей, в корне перечеркивающих процессы адаптации и ресоциализации бывших осужденных, на данном этапе является именно неприятие их прочими членами общества. При большом скоплении их вокруг освободившегося лица, по теории вероятности обязательно найдется тот, кто напомнит бывшему осужденному о прошлом или того хуже - упрекнет.

Следующей причиной изолированности может стать предъявление обществом к бывшему осужденному завышенных требований. Данное явление может разворачиваться в двух вариантах, или формах: жесткой и скрытой. В рамках теории стигмации (иногда пишут - стигматизации) само по себе действие не является хорошим или плохим; нормальность и девиация определяются социально.

Если бывший осужденный внешне или по поведению отличается от остальных членов общества, у него почти не остается шансов избежать применения какой-либо формы наказания. Это естественная реакция членов общества. Для бывших осужденных данное положение означает невозможность самостоятельной ресоциализации. При отсутствии помощи со стороны органов, созданных специально для помощи бывшим осужденным, и соответствующих общественных организаций, вероятность ухода подобного члена общества в среду себе подобных возрастает до предела. Иногда дело заканчивается и повторным совершением преступления в течение непродолжительного периода после освобождения.

Процесс адаптации и ресоциализации бывших осужденных, должен носить постепенный характер, что может быть достигнуто как созданием буфера между пенитенциарным учреждением и свободным обществом, так и предоставлением в самих пенитенциарных учреждениях осужденным на последних стадиях подготовки полусвободного режима. Можно предложить и иные схемы, суть же одна - необходимость наращивания социальной материи со стороны освобождающегося лица. В данный период адаптация предполагает развитие альтернативных коммуникативных умений и поведенческих моделей. В личностной сфере адап-

тация начинается с эмпатии (сочувствия) и заканчивается формированием плюрализма. Сочувствие означает возможность испытывать разные ощущения в процессе коммуникации на основе своих представлений о потребностях другого человека. Сочувствие не является состраданием (сопереживанием), поскольку не основано на предположении об одинаковости людей, которые должны чувствовать одно и то же в сходных обстоятельствах. Оно основано на знаниях о других, изучении и понимании разных коммуникативных стилей, чувствительности к разным ситуациям, в которых возможно применение альтернативных ценностей.

Более глубокая адаптация связана с приобретением, освобожденным опыта жизни на свободе. По данным подобный опыт вырабатывается в течение двух лет, что позволяет говорить о наработке плюрализма [3]. Под плюрализмом понимается не только осознание различий, но и полное их понимание в конкретных ситуациях. В принципе можно говорить об осознании различий как части себя, собственной идентичности. Для такого освобожденного уважение различий означает уважение себя. Этим плюрализм отличается от сочувствия, при котором другой взгляд на мир все еще находится «вне» личности. В процессе интенсивной адаптации находятся и сами коллективы и сообщества, которые могли бы взаимодействовать с осужденными. Коллективы более не могут иметь логику линейных зависимостей, а скорее можно говорить о коллективе как динамичном комплексе, реагирующем на любые изменения и меняющем в каждом случае свои характеристики и параметры функционирования. Право на существование приобретают лишь организации с нежесткими связями элементов, способные принимать формы, соответствующие внешним изменениям, но сохраняющие внутреннюю организацию жизни и деятельности людей.

Таким образом, наблюдается непрерывный процесс адаптации, который касается всех членов общества, а не только освобожденных осужденных. Выводы этапа социальной реадaptации лиц, освобожденных из пенитенциарного учреждения, заключаются в следующем:

- процессу адаптации освобожденного лица предшествует процесс признания: на определенном этапе различия начинают восприниматься освобожденным как нечто неизбежное и позитивное, существование различий начинает восприниматься как необходимое человеческое состояние. Происходит принятие разных взглядов на мир, являющихся основой вариаций в поведении, а ценности перестают восприниматься как материальные вещи, а начинают рассматриваться как проявление чисто человеческой способности освоения мира;

- процесс признания требует удовлетворения физиологических потребностей освобожденного, его относительной безопасности и длительного времени;

- процесс социальной адаптации должен носить непрерывный характер, для обеспечения которого необходима выработка механизма постепенного перехода осужденного в открытый социум;

- дальнейшая адаптация освобожденного предполагает развитие альтернативных коммуникативных умений и поведенческих моделей, а в личностной сфере - эмпатии;

- глубокая адаптация как завершающая стадия адаптации связана с

приобретением в течение двух лет опыта жизни на свободе, в личностной сфере - приобретением плюрализма.

Республика Молдова по-разному пытаются решить проблемы адаптации бывших осужденных. Законом Республики Молдова «о пробации» (2008), установлено, что под социальной адаптацией лиц, освобожденных из пенитенциарных учреждений, понимается комплекс государственно-правовых, организационно-практических мер по оказанию содействия в их трудовом и бытовом устройстве [4]. Указывается цель и критерий достижения цели социальной адаптации освобожденных, это создание необходимых условий для их нормальной жизнедеятельности. Подобное отношение становится возможным потому, что лица, освобожденные из пенитенциарных учреждений, в законодательном порядке признаются объектами социального контроля, осуществляемого государственными учреждениями и обществом. Далее выстраивается механизм социальной адаптации лиц, освобожденных из пенитенциарных учреждений. Создание этого механизма начинается с определения в законодательном порядке прав и обязанностей обеих сторон, в том числе и обязанностей государственных органов.

Так, указанным Законом, на органы государственного управления Республики Молдова возлагаются вполне конкретные обязанности. Они обязаны, по запросу пенитенциарного учреждения - определить в месячный срок возможность трудового и бытового устройства лиц, освобожденных из пенитенциарных учреждений по избранному им месту жительства и направить соответствующее обоснованное заключение руководству данного учреждения; обеспечить трудовое устройство указанных лиц; организовать наблюдение за образом жизни лиц, освобожденных из пенитенциарных учреждений утративших социальные связи в период отбывания уголовного наказания, и проводить с ними воспитательную работу. Для решения поставленных задач, необходимы социальные программы реадaptации лиц, освобожденных из пенитенциарного учреждения с учетом их социально-психологической типологии. Особого внимания заслуживают лица, склонные к асоциальному образу жизни, к продолжению преступной деятельности.

Механизм социальной адаптации лиц, освобождаемых и освобожденных из пенитенциарных учреждений, был бы неполон при отсутствии контроля за исполнением соответствующих положений Закона со стороны компетентных органов. В рассматриваемом нами случае необходимо предусмотреть контроль со стороны органов государственной власти и органов местного публичного управления, а также органов прокуратуры. Работа с освобожденными осужденными требует наличия определенных навыков и умений, проявления доброжелательности, уважения и твердости. Костяк механизма социальной адаптации могут составить и определенные принципы взаимодействия данного механизма с самими освобожденными.

Выводы. Попытка обойти проблемы ресоциализации со стороны общества может быть представлена как негласный договор между осужденным,

освобожденным из пенитенциарных учреждений, и остальными «нормальными» гражданами, по условиям которого первые прилагают все усилия, чтобы адаптироваться к условиям общества, а вторые взамен не напоминают об их прошлом.

Таким образом, адаптация лиц, освобожденных из пенитенциарных учреждений после отбытия наказания по первому разу, должна в обязательном порядке включать всю работу по разъяснению, совместной проработке имеющихся в обществе феноменов и обучению применению эффективных стратегий.

Необходимо отметить, что после освобождения осужденного начинается новый цикл процесса ресоциализации: от ресоциализации к индивидуализации, а затем к реинтеграции. В целом процесс реинтеграции предполагает последовательное прохождение этапов отрицания, защиты, умаления, признания, адаптации и интеграции.

Однако, тем не менее, мы можем говорить о едином процессе ресоциализации как вторичной социализации независимо от изменения статуса лица. Именно содержание стадии реинтеграции и ее функционирование будут зависеть как от политических, экономических, этнических, физиологических и психологических причин, так и от общекультурного уровня всего молдавского общества, что положительно отразится на ресоциализации освобожденных к жизни на свободе.

Литература

1. **Виркунен Е.**, *Финский опыт привлечения общества к созданию помощи заключенным и в их последующей адаптации*//Сборник материалов 16-го заседания Руководящей группы Совета Европы. - Саратов, 2003.
2. **Кентон Р.**, *Британский опыт привлечения общества к созданию помощи заключенным и их последующей адаптации*//Сборник материалов 16-го заседания Руководящей группы Совета Европы. - Саратов, 2003.
3. **Татидинова Т.**, *Социальная реадаптация бывших заключенных*//Социологические исследования. – Кишинев, 1993, №3.
4. Закон Республики Молдова №8 от 14.02.2008 «О пробации»//Monitorul Oficial №103-105 от 13.06.2008.

birgau@mail.ru

Data prezentării articolului - 20.03.2012

IMPLEMENTAREA NORMELOR JURIDICE PRIVIND AJUTORUL PSIHIATRIC DIN MAREA BRITANIE ÎN LEGISLAȚIA RUSĂ

*Mihail SILKIN, doctorand, filiala Academiei Economiei Naționale și a
Administrației Publice de pe lângă Președintele Federației Ruse*

Rezumat

Acest articol încearcă să contureze problemele de bază și cel mai important în teoria și practica de aplicare a anumitor dispoziții ale Legii Cu privire la îngrijire psihiatrică și garanțiile drepturilor cetățenilor în furnizarea acestora. O atenție specială este acordată legislației privind persoanele cu tulburări psihice din Rusia și Marea Britanie, în baza căreia și face unele sugestii pentru îmbunătățirea legislației din Rusia.

Cuvinte-cheie: drepturile omului, strategie, stat federativ, reglementare juridică, sănătate psihică, psihiatrie, experiență internațională

ORGANISATION OF MENTAL HEALTH CARE IN FEDERAL COUNTRIES: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEGISLATION OF RUSSIA AND THE U.S.

Mihail SILKIN, Federația Rusă

Abstract

This article attempts to outline the basic and most important problems in the theory and practice of application of certain provisions of the Law On psychiatric care and guarantees of citizens' rights in its provision. Special attention is given over legislation on persons with mental disorders, Russia and the UK, on the basis of which and makes some suggestions for improving the legislation of Russia.

Key words: human rights, strategy, federative state, legal settlement, psychiatric health, psychiatry, international experience

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ НОРМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О ПСИХИАТРИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ ВЕЛИКОБРИТАНИИ В РОССИЙСКОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО

Введение. Право граждан на здоровье, в отличие от других прав человека, сравнительно недавно стало законодательно закрепляться в правовых актах, в том числе в конституциях, стран мирового сообщества. Вплоть до середины прошлого столетия в конституциях государств всего мира отсутствовало упоминание о праве граждан на здоровье, хотя многие другие права человека уже были провозглашены.

Европейское региональное бюро Всемирной организации здравоохранения считает, что для достижения положительных результатов в области охраны здоровья требуется создать на правовой основе целенаправленное управление всех уровней системы здравоохранения. Разработанная ЕРБ ВОЗ стратегия предполагает наличие у государства должной системы здравоохранения, включающей надлежащую и общедоступную государственную систему охраны здоровья, а также ее правовое обеспечение, позволяющее четко разграничить предметы ведения и полномочия центральных и региональных органов государственной власти.

Особой спецификой отличается регулирование права граждан на здоровье в федеративных государствах. Государств с федеративным устройством сегодня в мире насчитывается 21 (из 230), среди которых, наряду с Россией такие ведущие мировые державы, как США, Германия, Канада и др. Федеративное устройство США, Австрии, Германии, Бразилии, Мексики, Венесуэлы, Канады, Австралии отражает историко-географические особенности развития этих государств, в то время как федеративное устройство России, Индии, Швейцарии, Канады, Нигерии, СРЮ отражает также и национальные особенности.

Особенностью государств с федеративной формой устройства является наличие не только единой конституции и единой законодательной и исполнительной власти, но и особой, локальной власти субъектов федерации, которые имеют собственные законодательные и исполнительные органы власти, причем полномочия федеральных и региональных властей, в том числе в сфере здравоохранения, как правило, не совпадают. Субъекты федерации, как правило, заинтересованы в существовании сильной федеральной власти, наделенной постоянными полномочиями для защиты и обеспечения общегосударственных интересов. Но в то же время они должны обладать своей особой самостоятельностью, правом решать вопросы, отражающие местные, региональные особенности жизни населения.

Однако мировая практика все же выработала общую формулу решения проблемы разграничения предметов ведения и полномочий, которая с успехом распространяется и на сферу охраны здоровья населения. Ее суть состоит в установлении а) исключительной компетенции федеральных органов власти, б) совместной компетенции органов власти федерации и ее субъектов, в) исключительной компетенции властных структур субъектов федерации. Такое решение проблемы характерно прежде всего для США, ФРГ, Австралии. В большинстве федеративных государств мира разграничение предметов ведения между федерацией и ее субъектами закреплено в федеральной конституции страны. Однако, нередко опыт государств с иной, нежели федеративная, формой государственного устройства требует пристального внимания со стороны законодателя в части заимствования некоторых положений иностранного законодательства в целях совершенствования местного законодательства.

На наш взгляд, опыт правового регулирования оказания психиатрической помощи такого унитарного государства как Великобритания может быть принят за основу при реформировании данного вопроса в законодательной базе России. По данным ВОЗ, к 2000 г. только в 40 из 160 стран мира отсутствовали законы, определяющие политику охраны психического здоровья, в том числе в регионах: Африканском - в 41% стран, Американском - в 27% стран, Восточном Средиземноморском - в 41% стран, Европейском - в 4% стран, Южно-Восточном Азиатском - в 33% стран, Западной части Тихого океана - в 28% стран.

Развитие законодательства по психическому здоровью с середины XIX в. в Шотландии, Англии и Уэльсе в большей мере демонстрирует эффект маятника с его колебаниями между крайностями, нежели гладкое движение к

совершенству: от евгеники и стерилизации к равноправию умственно отсталых и вновь к либерализации и эвтаназии[1, с.35-36]. Правовое регулирование психиатрической помощи в Соединенном Королевстве было начато в 1890 г. с принятием Акта о лунатиках, позволявшего лишать свободы лунатиков, идиотов и лиц с помраченным рассудком. Затем в 1913 г. был принят Акт об умственной неполноценности и, наконец, в 1959 г. - первоначальная итерация действующего ныне Акта о психическом здоровье.

В настоящее время в Великобритании, опыт которой как страны с преимущественно государственной системой здравоохранения представляется для России наиболее важным, действует весьма детализированное законодательство о психическом здоровье. Основу данного законодательства составляет Акт о психическом здоровье, принятый в 1983 г. и претерпевший в 2007 г. довольно внушительные изменения. Акт разделен на десять частей, регулирующих сферу его применения, включая принудительное помещение лиц в больничные учреждения и под опеку, лечение пациентов, подозреваемых в совершении преступлений, а также приговоренных судом, согласие на лечение, организацию особых судов по рассмотрению дел о психическом здоровье (MentalHealthReviewTribunal), выдворение и возврат лиц в Соединенное Королевство, распоряжение собственностью и делами пациентов, полномочия органов местного самоуправления и Государственного секретаря, преступления, а также ряд иных вопросов. Актом было дано определение психического расстройства как психического заболевания, задержки или неполноты психического развития, психопатического нарушения или иного расстройства психики и ограничения психических возможностей.

Заслуживает внимания система принудительной госпитализации лица с целью оценки его психического состояния, установленная в соответствии с законодательством Великобритании. Инициировать проведение такой оценки может специалист в области психиатрии, соответствующий требованиям, установленным Актом, или же ближайший родственник лица. Перечень ближайших родственников также определен законом, при этом ближайший родственник (nearestrelative), по смыслу Акта, не обязательно должен быть именно родственником в биологическом смысле (nextofkin). По общему правилу психически больной не выбирает ближайшего родственника, однако в отдельных случаях он может поставить вопрос о замене последнего в судебном порядке. Общая продолжительность оценки психического состояния не должна превышать 28 дней и не может продляться. Инициатива по оценке психического состояния лица должна быть подкреплена заключением двух врачей и социального работника, при том, что оба врача должны работать в разных медицинских организациях и один из них должен соответствовать специальным требованиям, установленным законом.

В отдельных случаях лицам, находящимся на недобровольном лечении, может быть установлена такая форма терапии, как контролируемое лечение в общине (supervisedcommunitytreatment). Такое лечение может быть рекомен-

довано лишь пациентам, находящимся на стационарном лечении в медицинских организациях, при соблюдении следующих условий: пациент страдает психическим заболеванием такого вида и степени, которые определяют для него целесообразность медикаментозного лечения; лечение необходимо для безопасности и здоровья пациента или защиты других лиц; ответственный врач должен иметь возможность в случае необходимости вернуть пациента в больницу; необходимое медикаментозное лечение доступно пациенту; лечение может проводиться вне больницы, при условии, что имеется возможность вышеуказанного возврата пациента врачом.

Отдельно необходимо обратить внимание на то, что британское законодательство оговаривает права лиц при проведении электросудорожной терапии. Так, в качестве дополнительной правовой гарантии при проведении электросудорожной терапии требуется получение мнения второго уполномоченного доктора (Second Opinion Appointed Doctor), который в случае с пациентами, способными дать согласие на ЭСТ, подтверждает данное согласие, а в случае с пациентами, состояние которых не позволяет выразить свою волю, а также несовершеннолетними подтверждает необходимость проведения данной процедуры.

Выводы. Столь детальная характеристика британского законодательства в области психиатрии была нами приведена по той причине, что в странах, принадлежащих к системе общего права (таких, как США, Новая Зеландия, Австралия), психиатрическое законодательство, имея свои порой весьма существенные отличия, в целом в немалой степени корреспондирует с таковым в Великобритании. Следует отметить, что в Акте о психическом здоровье Великобритании отсутствует отдельная глава или статья, описывающая права лиц при получении ими психиатрической помощи. При этом Акт закрепляет фундаментальные принципы, которыми следует руководствоваться, называя среди них: уважение прошлых и нынешних желаний и чувств пациента; уважение разнообразия, в особенности религиозного, культурного и сексуальной ориентации; минимизация ограничения свободы; вовлечение пациента в планирование, развитие, оказание медицинской помощи и осуществление надлежащего ухода; избежание незаконной дискриминации; эффективность лечения; взгляды лиц, осуществляющих уход, и других заинтересованных сторон; благополучие пациента и его безопасность; общественная безопасность; эффективность использования ресурсов; равное распределение услуг.

В заключение следует отметить, что идеи, составившие ключевые элементы в современных системах оказания психиатрической помощи ряда государств, были озвучены российскими учеными в конце XIX - начале XX в. Так, в 1887 г. российский психиатр Н.В. Константиновский предложил определение не только врачами, но и судом показаний для госпитализации душевнобольных в психиатрическое учреждение, защиту государством их имущественных интересов, а также законодательное регулирование условий содержания пациентов в психиатрических лечебницах.

Даже несмотря на принятие столь масштабного законодательного акта как Закон «О психиатрической помощи и гарантиях прав граждан при ее оказании»

ситуация с нормативным регулированием вопросов оказания психиатрической помощи в недобровольном порядке в России остается весьма нестабильной. Многие вопросы уходят из поля зрения законодателя и остаются открытыми, что, в свою очередь, создает обширное поле для различного рода злоупотреблений психиатрией.

Как вариант разрешения этой проблемы, затрагивающей права и свободы граждан, можно предложить имплементацию некоторых норм зарубежного законодательства лицам, страдающим психическими расстройствами, в систему российского законодательства.

Литература

1. **Halstead S.**, *Legal History of Learning Disabilities: A Survey of the Development of English and International Law with Regard to Mental Retardation* // 6th World Congress on "Innovations in Psychiatry-2000". London, 2000.

mikhailsilkin@rambler.ru

Data prezentării articolului - 20.03.2012

CONCEPTUL INTERPRETĂRII NORMELOR DE DREPT PRIVAT

Andrei BALAN, IRIM

Rezumat

Autorul abordează problema interpretării normelor de drept privat. În articol este expusă opinia mai multor savanți referitor la noțiunea de interpretare a normelor de drept privat. De asemenea, se analizează clasificarea interpretării normelor de drept privat în funcție de subiectele care interpretează, de rezultatul interpretării și de metoda interpretării. În final, se evidențiază concluziile autorului asupra subiectului abordat.

Cuvinte-cheie: *interpretare, norme de drept privat, lege, aplicare a dreptului, act normativ, norme juridice, proces, argument, metodă.*

THE CONCEPT OF INTERPRETATION OF THE PRIVATE LAW RULES

Andrei BALAN, IRIM

Abstract

The author addresses the problem of interpretation of the private law rules. The article exposed the views of many scientists on the notion of interpretation of the private law rules. It also analyzes herein the classification of interpretation of the private law rules according to subjects which interpret, the outcome of interpretation and the interpretation method. Finally, it highlights the author's findings on the addressed topic.

Key words: *interpretation, private law rules, law, application of law, normative act, legal norms, law case, argument, approach.*

Introducere. Normele juridice, pentru a-și atinge scopul în vederea căruia au fost elaborate, trebuie să fie respectate, executate sau aplicate, adică traduse în viață. Însă pentru a putea fi realizate, normele juridice trebuie să fie cunoscute, înțelese de către toți subiecții. Înțelegerea, cunoașterea sensului adecvat al normei se impune în mod imperativ, mai ales în procesul de aplicare a normelor de drept. Organul de aplicare, persoana oficială trebuie să clarifice cu toată precizia textul normei juridice și să fie convinsă în veridicitatea variantei de comportare prescrise de legiuitor. Acest lucru se face în cadrul interpretării normelor juridice.[1, p.422]

Actualitatea lucrării constă în aceea că, în procesul aplicării dreptului, organul de aplicare trebuie să clarifice cu toată precizia textul normei juridice și să stabilească compatibilitatea acestuia în raport de anumită situație de fapt. Orice regulă de drept este necesar să fie interpretată în același sens care îi determină în mod precis conținutul, semnificația, condițiile de aplicare.

Material și metodă. La cercetarea subiectului au fost folosite lucrările mai multor savanți. Printre cei mai renumiți savanți, ale căror opinii asupra materiei vizate în lucrare au servit ca punct de plecare, nominalizăm: Negru B., Negru A., Baieș S., Roșca N., Bădescu M. și alții. Fundamentul metodologic al investigației este constituit dintr-o totalitate de mijloace și procedee strict determinate de cunoaștere a domeniului cercetat. Astfel, în elaborarea acestei investigații au fost aplicate diferite metode, cum ar fi: *metoda logică* (analiza deductivă, inductivă, generalizare, diviziune, clasificare,

etc.), *metoda sistematică*, *metoda comparativă*. Utilizarea metodelor enunțate în cercetarea problemei vine să asigure o studiere complexă a acesteia.

Termenul de *interpretare*, privit din punct de vedere etimologic, vine de la latinescul *interpretor*, care înseamnă a traduce, a înțelege, a explica, a prinde sensul, a atribui.

În limba română, pentru interpretarea normelor juridice se folosea termenul *tălmăcirea legilor* sau *tîlcuirea legilor*. Cuvîntul *tîlc* înseamnă *sens*, *înțeles*. Deci, prin *tîlcuirea legilor* se înțelegea aflarea sensului legilor. Astăzi s-a impus expresia de *interpretare*, considerîndu-se mai îndreptățită întrebuintărea ei decît a celorlalte.[2, p.42]

În literatura de specialitate au fost expuse mai multe definiții ale interpretării dreptului.

Prin interpretarea dreptului sau interpretarea legii, pe de o parte, se înțelege un proces, o activitate de cugetare îndreptat la stabilirea conținutului normelor dreptului pe calea stabilirii sensului termenilor și exprimărilor (semnelor limbajului) din actele normative. Pe de altă parte, prin interpretarea dreptului se înțelege rezultatul procesului de cugetare (pătrunderea sensului) care se exprimă prin totalitatea exprimărilor verbale ale interpretatorului referitor la normele interpretate, oglindind conținutul acestor norme.[3, p.6; 4, p.5]

Interpretarea, după Hans Kelsen, este „un proces intelectual care însoțește obligatoriu procesul de aplicare a dreptului în progresia sa de la un grad superior la un grad inferior”, în care organul de aplicare a dreptului trebuie să rezolve problema „de a ști care este conținutul pe care trebuie să-l dea normei individuale prin deducerea din norma generală legislativă în aplicarea ei la o speță concretă”. Norma individuală se prezintă ca un act jurisdicțional sau ca o decizie administrativă.[5, p.452]

Giorgio del Vecchio, referindu-se la noțiunea de interpretare, precizează că pentru a se ajunge la o justă aplicare a dreptului, trebuie ca interpretul să-i caute interesul intrinsec, adică să nu se oprească la litera legii, ci să-i descopere „înțelesul propriu, spiritul ei”. Același autor consideră că „ar fi o greșeală să credem că înțelesul normei juridice e limitat de intenția autorilor săi”. Adeseori, înțelesul propriu al normei depășește intenția celor care au formulat-o, fiindcă „principiile juridice au, din punct de vedere logic, o valoare și o eficacitate care de multe ori nu poate fi prevăzută în momentul primei lor formulări”. [6, p.207].

În literatura juridică sunt expuse și unele definiții ale interpretării normelor juridice din ramurile dreptului privat. Astfel, într-o opinie, interpretarea presupune determinarea conținutului și a întinderii de aplicație a normei juridice civile, a înțelesului ei exact.[7, p.136]

Într-o altă opinie, prin interpretarea normei juridice civile se înțelege însușirea conținutului (esenței) acesteia cu ajutorul înlăturării din norma interpretată a aspectelor neclare.[8, p.60]

Legislația în vigoare nu cuprinde norme ce ar preciza regulile aplicabile interpretării normelor de drept privat. În schimb, Legea nr.780-XV din 27 decembrie 2001 privind actele legislative [9] conține cîteva reguli ce se referă la interpretarea actelor legislative. Definiția legală a interpretării actelor legislative o întîlnim în art.42 alin.(1) din legea enunțată, potrivit căruia „interpretarea actelor legislative reprezintă un sistem de operațiuni logice prin care se explică sensul exact și complet al dispozițiilor normative”.

Observăm că atît în definițiile doctrinare, cît și în cea legală se menționează că interpretarea legii urmărește să explice sensul exact al normelor juridice. Înțelegerea exactă a sensului normei de drept privat se impune atunci cînd această normă, formulată

concis, „aparent” poate avea mai multe sensuri, precum și atunci când noile relații din societate nu pot fi încadrate în cuprinsul normei care a fost adoptată cu mult înainte. Drept exemplu în acest sens poate servi art.74 din Codul civil (1964), care dispunea că termenul de prescripție în litigiile dintre organizațiile de stat, colhozuri și alte organizații cooperatiste și celelalte organizații obștești este de un an. După 1991, în Republica Moldova apar noi forme juridice de organizare a activității de întreprinzător, ca: societatea în comandită, societatea în nume colectiv, societatea cu răspundere limitată și societatea pe acțiuni. Aceste subiecte nu erau numite expres în art.74 din Codul civil, însă este evident că și raporturile cu participarea acestor societăți sunt prescriptibile. Problema constă în termenul de prescripție care trebuie aplicat raporturilor cu participarea acestor noi subiecte: de trei ani sau de un an? Soluția urmează a fi găsită cu ajutorul interpretării acestei norme civile.[10, p.74]

În funcție de subiectele care interpretează, interpretarea normelor de drept privat poate fi autentică, legală, judecătorească și științifică.

Interpretarea autentică are loc în cazul în care sensul normei este lămurit de organul emitent al actului normativ. O astfel de interpretare are forța juridică a normei pe care o interpretează. Interpretarea autentică mai este numită interpretare oficială. Art.43 alin.(2) din Legea privind actele legislative dispune că interpretarea actelor legislative, în afară de Constituție, ține de competența exclusivă a Parlamentului. Necesitatea interpretării autentice se cere, de regulă, pornindu-se de la faptul că în practică actul normativ trezește păreri contradictorii, a căror rezolvare nu este posibilă fără adresarea către organul ce a emis acest act. Organul ce a emis actul normativ conferă putere obligatională uneia din existentele sau posibilele interpretări, reproduce conținutul real al actului normativ și, prin aceasta, înlătură posibilele aplicări diferite. Ca și în orice caz, la interpretarea autentică nu are loc nașterea unei noi norme. Înlocuirea interpretării cu crearea dreptului nu este posibilă și prin faptul că actele de interpretare acționează concomitent cu actul normativ.

Interpretarea legală are loc în cazul în care o anumită autoritate este împuternicită să interpreteze actele legislative. Ca și interpretarea autentică, interpretarea legală este numită interpretare oficială. Ca exemplu al interpretării legale poate servi interpretarea Constituției Republicii Moldova și a legilor constituționale. Astfel, în conformitate cu prevederile art.43 alin.(1) din Legea privind actele legislative, interpretarea oficială a Constituției și a legilor constituționale ține de competența exclusivă a Curții Constituționale.

Interpretarea judecătorească are loc în cazul în care aceasta este dată de către instanța judecătorească cu prilejul aplicării unei situații concrete pentru soluționarea unui litigiu concret. Interpretarea judecătorească are forță obligatorie doar pentru părți și ceilalți participanți la examinarea litigiului. Interpretarea judecătorească este de asemenea oficială.

Interpretarea științifică are loc atunci când sensul normelor de drept privat este explicat de către savanți în literatura de specialitate, în comentarii la legi, precum și în alte surse cu un caracter similar. Interpretarea științifică este o interpretare neoficială, deoarece este făcută de persoane care nu au calitatea de organe oficiale ale statului, în consecință, o astfel de interpretare nu este obligatorie. Deși nu are putere coercitivă,

interpretarea științifică are un rol important, fiindcă, deseori, organele care interpretează oficial legile au ca sursă de inspirație interpretarea științifică.

În funcție de rezultatul interpretării, interpretarea poate fi *literală*, *extensivă* și *restrictivă*.

Interpretarea literală nu aduce nimic nou, ci întărește doar textul legii. Ea se aplică atunci când sensul în textul legii coincide. Ținând cont de faptul că textul normei de drept privat trebuie să corespundă sensului său, se va face interpretarea literală. De exemplu, termenul de un an, stipulat în art.49 din Codul civil, nu poate fi interpretat decât literal, adică în sensul în care reiese direct din lege. Nu putem spune că pentru declararea dispariției fără urmă este necesar nu un an, ci opt luni sau doi ani.

Interpretarea extensivă intervine atunci când conținutul normei este mai larg decât formularea ei textuală.[10, p.75] Se susține că este extensivă interpretarea impusă de concluzia că între formularea textului legal interpretat și cazurile din practică la care se aplică acel text nu există concordanță, că textul trebuie extins și asupra unor cazuri care nu se încadrează în litera textului.[11, p.54] Prin urmare, interpretarea extensivă este cerută de formularea restrictivă a unui text legal față de intenția reală a legiuitorului pe care o conține acel text. Drept exemplu de interpretare extensivă poate servi art.16 alin.(3) din Codul civil, care prevede că la cererea persoanelor interesate, se admite apărarea onoarei și demnității unei persoane fizice și după moartea acesteia. Deși în text nu se vorbește despre reputația profesională a persoanei fizice, totuși și aceasta va putea fi apărată după moartea ei. Interpretarea extensivă nu poate avea loc în cazul în care norma de drept privat are caracter imperativ și cuprinde o enumerare exhaustivă a situațiilor în care urmează a fi aplicată. Spre exemplu, art.24 din Codul civil enumeră exhaustiv temeiurile de declarare a incapacității persoanei fizice și doar în aceste cazuri ea va putea fi declarată incapabilă.

În literatura de specialitate se susține că nu pot fi interpretate extensiv normele de drept privat care cuprind excepții de la regula generală. Ca exemplu este invocată excepția de la regula generală conform căreia minorul de la 14 la 18 ani încheie acte juridice cu acordul părinților, al adoptatorilor sau al curatorului, excepție prevăzută în art.21 alin.(2) din Codul civil. Fiindcă aceasta este o excepție, ea nu trebuie să fie interpretată extensiv, în sensul că prin bursă, salariu și alte venituri să se înțeleagă și bunurile care le-au fost transmise acestor minori de către alte persoane. Minorii în vârstă de la 14 la 18 ani pot să dispună singuri doar de salariu, de bursă și alte venituri provenite din activitatea proprie.[10, p.76]

Interpretarea restrictivă intervine atunci când conținutul normei juridice este mai restrâns decât formularea ei textuală.[8, p.63] Restrictivă ar fi interpretarea art.49 alin.(1) din Codul civil, care stabilește că persoana care lipsește de la domiciliu mai mult de un an și nu parvin știri despre locul aflării ei, va putea fi declarată dispărută fără urmă, în sensul că nu va putea fi declarată dispărută fără urmă persoana care a săvârșit o infracțiune și se ascunde, chiar dacă lipsește de la domiciliu mai mult de un an.[10, p.76]

Astfel, norma de drept privat se interpretează pe larg sau mai restrâns decât sensul ei nemijlocit, dar obligatoriu în corespundere cu ceea ce se regăsește în finalul explicației conținutului veridic al normei.

Totodată, în literatura de specialitate se întâlnesc și sugestii privind inoportunitatea

existenței interpretării extensive și restrictive. Astfel, unii savanți susțin că interpretările extensive și cele restrictive nu produc nici o schimbare în sensul real al normei.[12, d.436]

La rândul său, profesorul A. Pigolkin a încercat să identifice în forme generale limitele utilizării interpretării extensive și restrictive. Savantul subliniază că în nici un caz nu se admite limitarea interpretării dreptului și libertăților, stabilite de stat pentru cetățenii săi, inclusiv legile ce micșorează sau lichidează complet responsabilitatea. Interpretării extensive nu îi pot fi supuse normele ce reprezintă excepție de la regula de bază, deoarece asemenea excepții trebuie întotdeauna să fie formulate concret, corect și clar. În sfârșit, nu trebuie de interpretat nici extensiv și nici restrictiv sancțiunile normei juridice, deoarece sancțiunea trebuie să fie expusă coerent și clar, nu trebuie să permită nici o îndoială privind conținutul său.[13, p.113-114]

În funcție de metoda de interpretare, interpretarea legii poate fi *gramaticală, logică, sistematică și istorică*. [10, p.76] Prin metode de interpretare înțelegem totalitatea procedeelelor folosite pentru clarificarea conținutului prevederilor normelor juridice, clarificare care se face în scopul aplicării lor la cazuri concrete. În procesul de interpretare a textelor normelor juridice se aplică cele mai diverse metode.[1, p.434]

Interpretarea gramaticală constă în căutarea sensului cuvintelor întrebuințate de legiuitor, cu ajutorul sintaxei și etimologiei.[14, p.357] Interpretarea în cauză presupune cercetarea textului actului normativ, ce urmează a fi interpretat, analizând sensul cuvintelor, supunând textul actului normativ unei analize morfologice și sintactice, ținând seama atât de propoziția și acordul cuvintelor, cât și de diferite părți ale propoziției, de legăturile ce există între cuvinte. Astfel, este vorba de aplicarea regulilor obișnuite ale gramaticii la clarificarea unui text juridic.

Analiza morfologică și sintactică a unui text se ivește atunci, când textul actului normativ este discutabil în această privință. De exemplu, folosirea în text a conjuncțiilor „sau”, „și” duce la sensuri diferite ale textului, întrucât prima conjuncție are un caracter alternativ față de a doua, care are un caracter cumulativ.

În drept, sensul unor termeni poate fi altul decât în limbajul comun; făcând interpretarea textului normativ, interpretul va trebui să ia în considerare sensul termenului într-un anumit context, într-un înțeles specific. De multe ori, legiuitorul însuși găsește de cuviință să explice în chiar corpul actului normativ, unele expresii sau termeni folosiți, definiții, de altfel obligatorii în aplicarea normelor juridice. Interpretând gramatical, interpretul va urmări modul de îmbinare a cuvintelor în propoziții și fraze, precum și sensul unor conjuncții („și”, „sau”, „ori” etc.).[15, p.101]

Luând în considerație opiniile întâlnite în literatura de specialitate și practica interpretării dreptului, pot fi formulate următoarele reguli de interpretare gramaticală.

1) Noțiunilor din actele normative trebuie de atribuit acel înțeles pe care ele îl au în mod obișnuit, dacă nu există motive de a-i atribui un alt sens. Aceasta se impune din motivul că legiuitorul, adoptând un act normativ, urmărește scopul ca acest act să fie înțeles de către destinatari și folosește noțiunile în sensurile care sînt înțelese de către destinatari. În dreptul internațional această regulă poartă denumirea de „regula de aur a interpretării”. [16, p.328]

2) Termenilor identici dintr-o lege nu li se pot atribui sensuri diferite, dacă din lege nu reiese contrariul. Această regulă se bazează pe tehnica legislativă, conform

căreia legiuitorul folosește termeni identici cu sensuri identice pentru a desemna o anumită noțiune într-un act normativ.

3) Nu este permisă interpretarea, conform căreia unele cuvinte sau noțiuni să fie determinate ca fiind de prisos.

Interpretarea gramaticală este orientată în trei direcții: etimologică, sintactică și stilistică.[17, p.501] Interpretarea etimologică privește sensul originar dat de legiuitor unui termen. Acest sens ar putea fi unul obișnuit sau unul tehnic, de specialitate. Sensul obișnuit are prioritate dacă se găsește într-o dispoziție de drept material, presupunându-se că legiuitorul a vorbit pe înțelesul tuturor. Sensul tehnic are prioritate dacă termenul se găsește într-o dispoziție de drept formal, fiindcă în astfel de situații se utilizează limbajul tehnic. Există însă situații în care cu ocazia interpretării unui termen i se va da acestuia sensul cerut de contextul reglementării, deși el ar corespunde celui tehnico-științific.

Interpretarea sintactică impune de asemenea anumite reguli. Astfel:

- un termen folosit la singular implică și pluralul și invers. În actele normative se utilizează singularul, deoarece poate exprima mai puternic caracterul impersonal al normei juridice. Singularul excede pluralul și invers, doar atunci când legea le tratează separat sau folosește o formulă cantitativă de excludere. Dacă întotdeauna s-ar considera că folosirea singularului exclude pluralul, s-ar ajunge la soluții absurde, contrare viziunii legiuitorului;

- cuvintele se examinează într-o anumită ordine: substantivele împreună cu adjectivele lor, verbele împreună cu adverbele lor;

- interpretarea trebuie să aibă în vedere înțelesul specific al termenilor pentru ramura de drept la care se raportează în momentul în care se caută rezolvarea cauzei;[15, p.102-103]

- cuvintele care au în mod evident o semnificație juridică aparte de limbajul comun, trebuie interpretate în lumina acestor semnificații. Această semnificație aparte rezultă uneori chiar din cuprinsul actului normativ în care se află norma ce urmează a fi interpretată, deoarece legiuitorul îi dă o altă definiție.[18, p.74]

Tehnica stilistică se sprijină pe contextul lingvistic de care aparține cuvântul sau fraza cărora interpretul încearcă să le determine semnificația; cu cât textul e mai concis, mai general, s-ar părea că posibilitățile de interpretare sunt mai mari.[15, p.103] De exemplu, art.24 din Codul civil prevede: „persoana, care în urma unei tulburări psihice nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale poate fi declarată de către instanța de judecată ca incapabilă.” Deci, lipsirea persoanei de capacitatea de exercițiu este posibilă atunci când ea nu înțelege (nu conștientizează) însemnătatea actelor sau când nu le poate dirija. De aceea, utilizarea conjuncțiilor „sau” ori „și” nu este accidentală, ele inducând sensuri diferite. Dacă în acest articol ar fi fost utilizată conjuncția „și”, sensul articolului ar fi fost altul.[10, p.77]

Interpretarea logică este cea mai larg întâlnită între procedeele de interpretare a normei juridice. Ea constă în folosirea unor procedee ale logicii formale generale.[1, p.434]

Paul Cosmovici scrie că metoda logică „urmărește lămurirea înțelesului normei juridice prin folosirea logicii”. [19, p.52]

După Gh. Beleiu, interpretarea logică ar sta în „...lămurirea sensului legii pe baza legilor logicii formale, a raționamentelor logice, inductive și deductive”. [20, p.56]

Ion Dogaru subscrie astfel la ideea lui Gh. Beleiu: „Interpretarea logică constă în folosirea unor procedee ale logicii formale generale, precum raționamentele inductive, raționamentele deductive, procedeele de demonstrație etc. pentru deslușirea înțelesului normelor juridice”. [21, p.5]

Printre procedeele, regulile logice, sînt frecvent utilizate următoarele reguli:

- excepția este de strictă interpretare;
- unde legea nu distinge, nici interpretul n-o poate face;
- legea trebuie interpretată în sensul aplicării ei, ci nu invers.

Excepția este de strictă interpretare. Această regulă trebuie de înțeles în sensul că excepțiile nu pot fi create prin interpretare. În cazul interpretării nu se generează, nu apar noi norme juridice, ci este doar lămurit conținutul normelor existente.

Unde legea nu distinge, nici interpretul n-o poate face („ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus”) - este regula, potrivit căreia în cazul unei formulări generale a textului normativ subiectul interpretării nu poate introduce distincții, deosebiri. Aplicarea, de asemenea, e generală.

Legea trebuie interpretată în sensul aplicării ei și nu invers („Actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat”) - este regula, potrivit căreia nu trebuie să fie căutate pricini pentru a nu aplica legea. Atît timp cît o lege e în vigoare, ea urmează să fie realizată practic. Sarcina interpretului e de a găsi soluția oportună de aplicare a legii în toate împrejurările.

Pe lîngă regulile enumerate, interpretarea logică se sprijină și pe anumite argumente sau procedee de demonstrație. La ele se atribuie următoarele:

1. *Argumentul per a contrario.* Acest argument se bazează pe legea logică a terțului exclus (*tertium non datur*). Conform argumentului dat, în cazul noțiunilor contradictorii, care se neagă una pe alta, doar una poate fi adevărată, cealaltă este falsă. Cu alte cuvinte, cine susține o teză, neagă teza contrară. Acest principiu logic de interpretare se bazează pe ideea neconcordanței. Astfel, dacă legea prevede o sancțiune pentru o persoană care a săvîrșit un delict, ea nu poate să prevadă, în același timp, pentru aceeași persoană și pentru aceeași faptă, și o răsplată. De aici rezultă că un mijloc de probă nu poate dovedi în același timp că evenimentul a avut și nu a avut loc.

2. *Argumentul ad absurdum - readucere la absurd.* Cu ajutorul acestui argument se demonstrează că o anumită soluție propusă prin interpretare este singura posibilă, deoarece orice altă soluție ar duce la consecințe inadmisibile, absurde, care ar contraveni legii.

3. *A majori ad minus (cine poate mai mult, poate și mai puțin).* Acest argument desemnează situația în care o autoritate publică, cu putere mai mare, poate să facă ce face o autoritate publică subordonată ei. De acest argument ne conducem în cazurile interpretării extensive. Cum menționează profesorul Nicolae Popa, „în istoria dreptului nu găsim decît o singură excepție de la acest principiu, cînd se putea face mai mult, dar nu se putea face mai puțin. Este vorba de drepturile pe care le avea femeia măritată asupra imobilului, înainte de Iustinian. Astfel, femeia putea vinde imobilul, dar nu-l putea ipoteca, ipotecarea fiind un act juridic civil cu efecte mai restrînse decît vînzarea. Temeiul era următorul: femeile își puteau da seama, pînă și ele, la vînzare dacă era vorba de o depozitare brutală, apreciind gravitatea actului. La ipotecare, deși e un act mai ușor, se spunea că el poartă în sine aceleași efecte ca și vînzarea, dar în acest caz actul

deposedării (în cazul neexecutării obligației) nu se prezintă la vedere, este ascuns în formele juridice mai ușoare ale ipotecii și femeia nu poate pricepe acest lucru”. [22, p. 281]

4. *Argumentul a fortiori* (cu atât mai mult). Este argumentul, sensul căruia constă în aceea că rațiunea aplicării unei norme juridice este și mai puternică într-o altă ipoteză, decât cea indicată expres în norma respectivă. Astfel, de exemplu, dacă dreptul de proprietate în întregime sa poate fi dobândit prin uzucapiune, cu atât mai mult, poate fi dobândit o parte a acestuia (uzusfructus). Prin urmare, raționamentul *a fortiori* constă în utilizarea unei prevederi normative pentru un alt obiect, decât obiectul său, deoarece rațiunea care o justifică este mai adecvată altui obiect. Astfel, sancțiunea prevăzută pentru fapta comisă prin neglijență se va aplica, cu atât mai mult, unei fapte comise în mod intenționat, chiar în ipoteza în care nu este prevăzută pentru acest din urmă caz. [23, p.286]

5. *Argumentul a pari*. Argument întâlnit și sub maxima *ubi eadem est legis ratio, ibi eadem est legis dispositio* (unde este rațiune a legii, se aplică aceeași dispoziție a ei). Acesta este un argument de analogie care are la bază ideea, potrivit căreia aceeași cauză produce aceleași efecte. De aici rezultă că pentru situații identice trebuie să se pronunțe soluții identice. Acest raționament logic este un raționament prin analogie care constă în a decide dintr-o asemănare, o altă asemănare. În absența unei norme juridice care să reglementeze o situație, asupra acestei situații se extinde o normă care a fost elaborată pentru o situație asemănătoare.

6. *Argumentul a minori ad minus* (care însoțește argumentul *a majori ad minus*) semnifică faptul că dacă legea interzice mai puțin, ea interzice implicit și mai mult. Altfel spus, dacă legiuitorul interzice o anumită clasă de fapte pentru că aduc atingere anumitor valori și scopuri, atunci el interzice *a fortiori* fapte ce pot aduce atingeri mai grave acestora, chiar dacă nu le-a menționat expres în formularea legii. Astfel, principiul este următorul: dacă legiuitorul a instituit pentru o anumită situație juridică o interdicție importantă, urmează ca pentru aceeași situație să fie aplicată o interdicție înrudită, dar mai puțin severă. [15, p.106-107]

Interpretarea logică se face pe baza unor reguli raționale sau a argumentelor. Drept exemplu poate servi interpretarea dispozițiilor din următoarele articole ale Codului civil: art.14 alin. (1): „Persoana lezată într-un drept al ei poate cere repararea integrală a prejudiciului cauzat”; art.1398 alin. (3): „O altă persoană decât autorul prejudiciului este obligată să repare prejudiciul numai în cazurile expres prevăzute de lege”; art.1414 alin. (1): „Dacă dauna a fost cauzată în comun de mai multe persoane, acestea poartă răspundere solidară”. Pentru a răspunde la întrebarea dacă în aceste trei articole se are în vedere numai persoanele fizice sau și alte subiecte, urmează să recurgem la interpretarea logică. Deoarece titlul II „Persoanele” din cartea întâi a Codului civil include și persoanele fizice, și persoanele juridice, deducem că aceste norme vizează atât persoanele fizice, cât și cele juridice.

Interpretarea sistematică constă în determinarea conținutului normei juridice prin stabilirea locului pe care îl ocupă în sistemul de drept și compararea ei cu alte norme juridice din cadrul aceleiași instituții sau ramuri de drept. Interpretarea sistematică presupune cercetarea legăturii dintre diferite norme pe baza ierarhiei actelor normative în care sînt prevăzute, luînd în considerație, deci, forța lor juridică.

Cînd cercetarea gramaticală a textului cutare ne conduce la rezultate îndoielnice, se spune, că vom recurge la investigații mai întinse; ne vom interesa de locul ocupat de text în actul normativ cu pricina – titlu și subtitlul căruia aparține, îl vom confrunta articolul cu alte articole, cu alte acte normative, cu alte dispoziții în vigoare. [17, p.193]

În cadrul interpretării dreptului trebuie de avut în vedere sistemul dreptului pozitiv, datorită faptului că obiectivul interpretării este un element al sistemului de drept. În acest sens, norma supusă interpretării trebuie comparată cu alte norme din aceeași ramură de drept sau din alte ramuri, determinându-se raportul ce există între ele.[24, p.256-257]

Interpretarea sistematică se mai definește prin faptul că interpretul „își aplică raționamentul și își bazează concluzia nu doar pe o dispoziție..., ci pe un ansamblu de dispoziții avute în vedere simultan, a căror eficacitate cumulată va impune alegerea unei anume semnificații mai degrabă decât a alteia... (deci) de a avea în vedere un grup de dispoziții complementare examinate în mod conjugat”.[25, p.106]

Necesitatea aplicării metodei sistematice de interpretare decurge din legătura indisolubilă, sistematică dintre elementele componente ale dreptului dintr-un stat, care nu constituie o simplă însumare de norme, ci o unitate, un sistem alcătuit din elemente interdependente. Metoda sistematică ne obligă de a nu uita că o normă de drept nu poate fi înțeleasă la justa sa valoare, dacă este ruptă de celelalte norme. Utilitatea acestei metode e și mai evidentă în cazurile normelor incomplete din punct de vedere redacțional, în cazurile când conținutul ei decurge din structura logică a normei.[1, p. 437]

În acest fel, nici o normă de drept nu poate fi înțeleasă dacă este ruptă de celelalte norme: normele din partea specială a codurilor de norme și principiile din partea generală a acestora, normele unor ramuri de drept de normele constituționale, normele inferioare de normele superioare.

Utilitatea acestei metode – așa cum în mod corect afirmă profesorul I. Craiovan – este mai evidentă în cazul normelor incomplete (de exemplu, în cazul normelor de trimitere) care își capătă conținutul deplin numai prin adăugirea realizată pe calea interpretării.[26, p.280]

În cadrul metodei sistematice este important să se ia în considerație legăturile funcționale a normelor de drept dintr-un sistem, care influențează asupra sensului normei supuse interpretării. La ele se atribuie:

Legătura normei supuse interpretării, cu norma care direct sau indirect ne vorbește despre sensul termenului folosit în ea. Dacă sensul unui termen dintr-o normă juridică este definit într-un alt act normativ, în primul rând trebuie de reieșit din sensul dat de lege. Din acest considerent urmează de stabilit dacă sînt norme care definesc sensul termenului supus interpretării – normele definiții. Ele pot să se găsească în legi și în acte subordonate legilor. Uneori legiuitorul poate stabili numai punctele de reper care urmează să se folosească la stabilirea sensului unui termen.

Legătura normelor generale cu cele speciale. Normele speciale limitează acțiunea normei generale, face excepții. În cazul existenței normei speciale, norma generală nu se aplică. Această regulă a apărut încă la romani și continuă să acționeze pînă astăzi: *lex specialis derogat legi generali*. Astfel, în conformitate cu alin.(3) al art.6 al Legii privind actele legislative, actul legislativ special cuprinde norme juridice aplicabile în exclusivitate unor categorii de raporturi sociale sau subiecte strict determinate prin derogare de la regula generală. În caz de divergență între o normă a actului legislativ general și o normă a actului legislativ special cu aceeași forță juridică, se aplică norma actului legislativ special. La rîndul său, art.5 al Legii nr.317-XV din 18 iulie 2003 privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale [27] stabilește că o reglementare din aceeași materie și de același nivel poate fi cuprinsă într-un alt act normativ

dacă are caracter special față de actul ce cuprinde reglementarea generală în materie. Caracterul special al unei reglementări se determină în funcție de obiectul acesteia, circumstanțiat la anumite categorii de situații, și de specificul soluțiilor normative pe care le instituie. Reglementarea este derogatorie dacă soluțiile normative referitoare la o situație determinată cuprind norme diferite în raport cu reglementarea-cadru în materie, reglementarea păstrându-și caracterul său general obligatoriu pentru toate celelalte cazuri.

Legătura articolelor de trimitere. Din articolul de trimitere se vede, că norma formulată în ea nu este întreagă. Pentru a întregi norma din articolul de trimitere, este necesar de a se lua în considerație acea normă (articol, act normativ) la care se face trimitere.

Vom apela pentru exemplificare la interpretarea sistematică în cazul art.54 din Codul civil, care cuprinde câteva reguli generale referitoare la înregistrarea de stat a actelor de stare civilă. Astfel, textul acestui articol trebuie coroborat cu prevederile Legii nr.100 din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă.[28]

Interpretarea istorică constă în stabilirea sensului adevărat și deplin al normelor juridice, recurgându-se la cercetarea condițiilor istorice, social-politice, care au determinat adoptarea actului normativ (occasio legis) și în funcție de aceste condiții prin determinarea scopurilor urmărite de acest act (ratio legis).[29, p.144] De către unii autori această interpretare este denumită istorico-politică.[30, p.351] Atributul de politic este atribuit pentru motivul că este necesar de a cunoaște de către ce formațiune politică a fost înaintat proiectul actului normativ, de ce idealuri și scopuri erau animate și ale cui interese se doreau satisfăcute?[31, p.158]

Prin utilizarea metodei istorice, organul de aplicare a dreptului este obligat să studieze un important volum de documente, să cerceteze lucrările preparatorii ale actului normativ, expunerile de motive, interpelările, amendamentele propuse (acceptate sau respinse de legiuitor), intervențiile cu ocazia dezbaterii actului normativ, reacțiile și comentariile din presa vremii.[32, p.257]

Cercetînd condițiile istorice ale creării actului normativ și în urma stabilirii scopului creării unui asemenea act, se poate de ajuns la următoarele concluzii:

- norma de drept de fapt nu acționează, pentru motivele că au dispărut relațiile sociale pentru reglementarea cărora a fost creată;
- nu acționează o parte a normei pentru aceleași motive;
- norma, creată în alte condiții, este în contradicție cu relațiile sociale existente temporar, interpretării ei, cu toate că relațiile sociale reglementate de ea s-au păstrat. Este vorba de contradicția cu reglementările altor norme sociale care nu existau la momentul creării normei. În acest caz se aplică concomitent și metoda sistematică;
- norma creată în alte condiții nu răspunde scopurilor și cerințelor reglementării de drept, din ce cauză trebuie adusă în corespundere cu cerințele și scopurile existente în prezent.

Metoda istorică nu poate fi aplicată singură. Ea depinde și poate fi aplicată numai concomitent cu alte metode de interpretare. O anumită importanță are procedeul de comparație, în urma căruia se compară norme analogice: pe de o parte, norma supusă interpretării, iar pe de alta – norma analogică care se conține în actul normativ vechi sau în proiectul actului normativ. Această comparare îi va da posibilitate interpretului de a se debarasa de închipuirile vechi despre actul normativ supus interpretării, pe de o parte, iar pe de alta - să vadă în ce direcție sînt intențiile legiuitorului, în urma intenției de a modifica sau abroga un act normativ.

Uneori informațiile necesare pentru stabilirea cauzelor și scopurilor elaborării unui act normativ, deseori sînt descrise chiar în partea introductivă a actului normativ, în preambul.

Anume o astfel de interpretare, în perioada anilor 1995-2003, putea fi aplicată articolului 74 din Codul civil din 1964, care dispunea că termenul general pentru apărarea, printr-o acțiune, a drepturilor încălcate ale unei persoane este de 3 ani, iar în litigiile dintre organizațiile de stat, colhozuri și alte organizații cooperatiste și celelalte organizații obștești de un an. În conformitate cu metoda istorică de interpretare, această prevedere legală urma a fi actualizată, fiindcă la momentul intrării în vigoare a Codului civil din 1964 erau cunoscute doar trei categorii de persoane juridice, numite de legiuitor în art.74. În anii 1995-2003 nu mai existau colhozuri, totodată, existau și alte categorii de persoane juridice (societăți pe acțiuni, societăți cu răspundere limitată), care nu erau numite expres în articolul sus-menționat. Din aceste considerente, urmînd metoda evolutivă, cel care interpretează legea poate adapta textul legii la necesitățile epocii sale.[10, p.78]

Concluzii: Teoria interpretării dreptului reprezintă compartimentul principal al teoriei generale a dreptului, compartimentul în jurul căruia gravitează, în principal, tot domeniul cercetărilor juridice.

Interpretarea normelor de drept privat este una necesară. Această necesitate este condiționată de următorii factori:

- în primul rînd, norma de drept privat are un caracter general, impersonal, tipic și nu poate cuprinde toate situațiile pasibile care apar în viață. Dar ea se aplică pentru anumite situații concrete. Astfel, pentru aplicarea exactă a dreptului, e necesar de a cunoaște norma de drept privat la justa sa valoare, de a cunoaște precis ce a avut în vedere legiuitorul, ce scop a urmărit acesta, adoptînd norma juridică dată.

- în al doilea rînd, orice normă juridică nu activează izolat, ci în cadrul unui sistem bine determinat, unde fiecare normă își are menirea sa. O normă poate fi înțeleasă mai bine numai dacă va fi privită în contextul general al normelor sistemului de drept, ramurii de drept, actului normativ dat.

- în al treilea rînd, adeseori interpretarea normelor dreptului se impune și de necesitatea de a înțelege terminologia, stilul folosit de legiuitor.

Prin interpretare să înlăture ambiguitatea textelor legii, poate fi remediată insuficiența lor și poate fi precizat sensul lor exact, delimitîndu-se sfera acțiunii lor în timp, în spațiu și cu privire la persoane. Deci, interpretarea înglobează ansamblul operațiilor necesare pentru a face normele juridice susceptibile de aplicare concretă.

Referințe bibliografice

1. **Negru B., Negru A.,** *Teoria generală a dreptului și statului.* - Chișinău: Bons Offices, 2006, - 520 p.
2. **Aramă E., Savu Iu.,** *Controverse teoretice și aspecte practice ale interpretării dreptului.* - Chișinău: Editura CEP USM, 2005, -169 p.
3. **Черданцев А.,** *Толкование советского права.* -Москва: Юридическая литература, 1979, - 168 p.
4. **Вопленко Н.,** *Официальное толкование норм права.* -Москва: Юридическая литература, 1976, - 119 p.
5. **Kelsen H.,** *Théorie pure du droit.* - Paris: Editura Dalloz, 1962, - 635 p.

6. **Giorgio del Vecchio**, *Lecții de filosofie juridică*. -București: Editura Europa Nova, 1992, - 352 p.
7. **Eminescu Y.**, *Tratat de drept civil*. Vol. I. Partea generală. -București, 1967, - 436 p.
8. *Гражданское право*. В трех томах. Том 1.//Под ред. **Сергеева А. и Толстого Ю.** -Москва: Проспект, 2002, - 776 p.
9. **Legea nr.780-XV din 27 decembrie 2001 privind actele legislative**.//Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 36-38, art. 210.
10. **Baieș S., Roșca N.**, *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. -Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, -400 p.
11. **Beleiu Gh.**, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*. -București: Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL , 1992, - 515 p.
12. **Недбайло П.**, *Применение советских правовых норм*. -Москва: Госюриздат, 1960, -536 p.
13. **Пиголкин А.**, *Нормы советского права и их толкование*. -Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1962, - 160 p.
14. **Vălimirescu A.**, *Tratat de enciclopedia dreptului*. -București: Lumina Lex, 1999, - 423 p.
15. **Bădescu M.**, *Teoria normei juridice*. -București: Lumina Lex, 2004, - 187 p.
16. **Марченко М.**, *Теория государства и права*. -Москва: Юридическая литература, 1996, - 626 p.
17. **Mihai Gh.**, *Inevitabilul drept*. -București: Lumina Lex, 2002, -573 p.
18. **Vrabie G., Popescu S.**, *Teoria generală a dreptului*. -Iași: Editura „Ștefan Procopiu”, 1995, - 276 p.
19. **Cosmovici P.**, *Introducere în dreptul civil*. -București: Editura All, 1993, - p. 523.
20. **Beleiu Gh.**, *Drept civil. Persoanele*. -București: Editura All, 1987, -p. 358.
21. **Dogaru I.**, *Elementele dreptului civil*. Vol. I. -București: Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, 1993, - 456 p.
22. **Popa N.**, *Teoria generală a dreptului*. -București: Editura Actami, 1997, p. 281.
23. **Popescu S.**, *Teoria generală a dreptului*. -București: Lumina Lex, 2000, - 366 p.
24. **Boboș Gh.**, *Teoria generală a statului și dreptului*. -București: Editura Didactică și pedagogică, 1983, - 279 p.
25. **Dogaru I.**, *Drept civil. Ideea curgerii timpului și consecințele ei juridice*. -București: Editura ALL BECK, 2002, - 1120 p.
26. **Craiovan I.**, *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*. -București : Editura ALL BECK, 2001, - 384 p.
27. **Legea nr.317-XV din 18 iulie 2003 privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale**.//Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 208-210, art. 783.
28. **Legea nr.100 din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă**.//Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 97-99, art. 765.
29. **Ceterchi I., Craiovan I.**, *Introducere în teoria generală a dreptului*. -București: ALL, 1998, - 186 p.
30. **Комаров С.**, *Общая теория государства и права*. -Санкт-Петербург: Питер, 2004, - 442 p.
31. **Lupu Gh., Avornic Gh.**, *Teoria generală a dreptului*. -Chișinău: Editura Lumina, 1997, - 279 p.
32. **Voicu C.**, *Teoria generală a dreptului*. - București: Lumina Lex, 2002, - 410 p.

andreibizon@rambler.ru

Data prezentării articolului - 20.03.2012

5

**ASPECTE COMPARATIV-
CONTRASTIVE ÎN FILOLOGIA
CONTEMPORANĂ**

RELAȚIILE DINTRE DEPRINDERILE DE COMPREHENSIUNE A LECTURII ȘI EXPRESIA SCRISĂ

Vasile GALAMAGA, IRIM

Rezumat

Comprehensiunea lecturii este percepută ca un proces de interacțiune între text și lector. Pentru a citi într-o limbă care se studiază ca a doua limbă se cere o competență de lectură care s-ar baza pe strategii și cunoștințe pe care elevul deja le are și să se concentreze în cercetarea mărcilor discursive și lingvistice proprii a limbii studiate.

Scopul acestui articol este, că elevul trebuie să învețe, să dezvolte o serie de strategii de învățare ce cuprind un ansamblu de planuri, mecanisme sau operațiuni mentale. Persoana care învață o limbă străină trebuie să poată pune în mișcare într-o formă conștientă, pentru ca procesul de învățare să se realizeze efectiv. Strategiile de comunicare cuprind planuri conștiente stabilite pentru persoana care învață limba a doua cu scopul de a rezolva problemele sale în comunicarea cotidiană.

Cuvinte-cheie: *destrezas de comprensión, comprensión lectora, expresión escrita, estrategias de comunicación y estrategias lectoras, cohesión y coherencia.*

THE RELATIONS BETWEEN READING - COMPREHENSION SKILLS AND WRITING EXPRESSION

Vasile GALAMAGA, IRIM

Abstract

The comprehension of reading is seen as a process of interaction between the text and the lecturer. In order to read in the language that is studied as second language it is necessary to have a reading competence that is based on the strategies and knowledge that a student has already had acquired, also it requires a concentration in research of proper discursive and linguistic methods of the studied language.

The aim of this article is that a student must study and develop series of the learning strategies that includes the ensemble of plans, mechanisms or mental operations. The person who learns a foreign language must be able to use them all in a proper way to make the learning process to realize effectively.

The communicative strategies include the considered plans that are established for a person who studies the second language in order to solve his or her problems in modern communication.

Key-words: *comprehension skills, reading comprehension, written expression, communicative and reading strategies, coherence and cohesion.*

RELACIÓN ENTRE DESTREZAS DE COMPRENSIÓN LECTORA Y EXPRESIÓN ESCRITA

Introducción

COMPRENSIÓN LECTORA:

“La comprensión de lectura se concibe como un proceso de interacción entre el texto y el lector. Para leer una lengua que se está aprendiendo como segundo idioma se requiere una competencia lectora que se sirva de las estrategias y conocimientos que ya posee el alumno, y que se centre en el reconocimiento de marcas discursivas y lingüísticas propias de la nueva lengua”[3, p. 38]

Para llegar a buen fin y conseguir este propósito, el alumno debe aprender a desarrollar una serie de estrategias de aprendizaje y otras comunicativas, sin las que le será muy difícil el proceso. El alumno deberá aprender a utilizar unas herramientas que tiene, pero que no sabe que las tiene o no conoce como utilizarlas:

ESTRATEGIAS DE APRENDIZAJE:

1. Hacer el uso eficaz y provechoso de los recursos: diccionarios, libros de textos, gramáticas, el profesor.
2. Contrastar los rasgos y caracteres del español con los de la lengua del estudiante (Indicadores interlingüales). Esta acción de transferencia le será muy útil en los primeros pasos, pero al avanzar en el estudio puede causarle equivocaciones en el canal de transmisión.
3. Presentarles lecturas de interés personal para el alumno. Los conocimientos previos del alumno le servirán de base.

ESTRATEGIAS DE COMUNICACIÓN (Estrategias lectoras)

1. Saber diferenciar lo relevante de lo irrelevante según sus necesidades.
2. Distinguir diferentes estructuras textuales que ayuden a predecir la disposición y el tratamiento del tema – cohesión y coherencia.
3. Saber extraer y encontrar la información específica que les demandamos y que sus necesidades requieran.
4. Prestar atención a los recursos lingüísticos que cohesionan y hacen avanzar el discurso. Van a señalar las partes del relato.
5. Utilizar el conocimiento del mundo exterior para interpretar el texto (Indicadores interlingüales).
6. Leer con rapidez un texto para deducir el tema y encontrar las palabras clave que lo resumen.
7. Recurrir a indicios temáticos para deducir un tema general. El afán de todos los alumnos de querer entenderlo todo les puede llevar a un caos adquisitivo que congele el proceso.
8. Buscar y deducir los indicios temáticos según los rasgos icónicos que acompañen el texto: fotografías, dibujos.

Plan curricular

Hay dos tipos de lectura especificadas dentro de la Comprensión Lectora. Son diferentes en su realización. Todo depende lo que pretendamos de ella. Tenemos:

· *Lectura extensiva*: Se trata de leer un texto de forma rápida para después descubrir el contenido y su estructura de forma general.

· *Lectura intensiva*: Se trata de leer rápido un texto para buscar y descubrir algo concreto que nos piden o nos interesa saber.

Dependiendo de los objetivos que nos propongamos, trabajaremos una u otra lectura; o si la actividad lo requiere, combinando ambas.

Dentro de las actividades que podamos hacer tras realizar una lectura extensiva o intensiva se incluye la integración de otras destrezas en una secuencia de actividades.

Aquí es donde la aplicación de lo leído y de las estrategias aprendidas nos pueden servir de gran ayuda para integrar la expresión escrita como siguiente paso de la actividad y conseguir un aprendizaje más global.

EXPRESIÓN ESCRITA:

“Escribir es una actividad que se realiza en solitario, aunque no por ello deja de ser una actividad comunicativa, ya que siempre el escritor tiene en mente un destinatario real o imaginario, individual o colectivo.

Por otro lado, hay que tener en cuenta que en el momento de escribir una nota o de redactar algo más elaborado, el alumno no sólo está limitado por el hecho de no conocer la lengua, sino también por la dificultad propia de una actividad bastante compleja aun en su propia lengua.

En muchas ocasiones la expresión escrita se produce en relación con otras destrezas. Es frecuente que se escriba un texto como reacción a una información, noticia o acontecimiento que se ha leído u oído”. [4, p. 101]

De entre las estrategias que el alumno va a utilizar para avanzar en la expresión escrita, dentro de su proceso de aprendizaje, se destacan las *Estrategias de comunicación* ya que las *Estrategias de aprendizaje* no se diferencian mucho de las expuestas en la Comprensión Lectora.

ESTRATEGIAS DE COMUNICACIÓN:

1. Planificar el texto mediante la elaboración de un esquema inicial y distintos borradores.

2. Tomar conciencia de quién es el destinatario para que lo escrito sea adecuado a la situación comunicativa y al tema.

3. Releer el texto escrito varias veces atendiendo a aspectos de contenido (corrección gramatical).

4. Redactar teniendo en cuenta los principios de coherencia y cohesión que rigen al texto escrito. Así como reconocer y utilizar los conectores discursivos que señalan y delimitan las partes del texto.

5. Reconocer los diferentes estilos. Cuando el alumno es capaz de diferenciar registros escritos y sabe en qué circunstancias utilizarlos denota un dominio del lenguaje avanzado y selectivo.

6. Saber cómo organizar la información según el tipo del texto o discurso.

Para avanzar en el dominio de la expresión escrita, el alumno debe tener conocimientos de sintaxis y de recursos lingüísticos que dan coherencia al texto, así como las normas de puntuación y las reglas ortográficas propias de la lengua extranjera que está aprendiendo. Saber todo esto es necesario para empezar a escribir correctamente, pero no esencial para poder empezar a crear un relato.

No está extenta de verdad esta aseveración, pero para nuestro taller esta rigidez puede coartar las expectativas de un alumno que no domina a la perfección el Plan curricular, y va a cometer posibles errores de recursos lingüísticos y ortográficos.

El Plan curricular propone una serie de actividades progresivas para el aprendizaje de la expresión escrita.

1. Actividades iniciales:

Con estas actividades se pretende que el alumno tome conciencia de las diferencias que existen entre los diferentes tipos de textos, y que aprenda a utilizar los recursos que dan coherencia y cohesión al texto.

- Leer varias muestras auténticas o verosímiles de un determinado tipo de texto.
- Analizar los modelos presentados para extraer los caracteres generales del tipo de texto: partes del texto, estilo...

2. Actividades de práctica controlada:

El alumno comienza a practicar de forma guiada y controlada lo que acaba de aprender.

- Redactar siguiendo un esquema previamente establecido.
- Redactar a partir de un modelo redactado en clase.

3. Actividades posteriores o de práctica libre:

Una vez que el alumno conoce ya el tipo de texto, estructura, estilo..., no es necesario que el profesor aporte modelos. Sin embargo, el profesor deberá estimular al alumno de algún modo para que escriba. El estímulo puede ser de índole diversa (escrito, auditivo o visual). El profesor debe buscar temas interesantes para que el alumno sepa qué escribir.

Dentro del actual Marco de Referencia Europeo, la comprensión lectora y la expresión escrita son considerados como procesos primarios en el aprendizaje de una lengua. La interacción de ambas destrezas en un proceso comunicativo son esenciales para adquirir las competencias básicas que el alumno utilizará al comunicarse en la lengua que aprende. Para ello, el alumno utilizará una serie de estrategias de comunicación y expresión que le ayudarán en su aprendizaje:

“Las estrategias son un medio que utiliza el usuario de la lengua para movilizar y equilibrar sus recursos, con el fin de satisfacer las demandas de comunicación...”.

“El uso de estrategias de comunicación y expresión se puede considerar como la aplicación de los principios metacognitivos: planificación, ejecución, control y reparación de los distintos tipos de actividad comunicativa: comprensión, expresión y meditación...” (Marco de Referencia Europeo p. 59).

Estas estrategias no se diferencian mucho de las expuestas por el Plan Curricular del Instituto Cervantes. Pero sí que llama mucho la atención y que viene muy a colación a nuestro tema, es la designación que ha realizado para denominar los Usos Estéticos de la Lengua. Dentro de él ha introducido una relación de usos de la lengua que encajan perfectamente con los contenidos y estrategias necesarios para reaccionar y trabajar la comprensión lectora – expresión escrita:

- Cantar (canciones infantiles, populares...
- Escuchar, contar, leer y escribir textos imaginativos (cuentos)
- Presenciar y escenificar textos literarios...

Estos usos estéticos de la lengua están vinculados a la utilización de componentes y técnicas de textos literarios para crear actividades de expresión escrita:

- Completar formularios
- Escribir artículos de revistas, periódicos...

- Escribir informes, memorandums...
- Escribir de forma creativa e imaginativa

En uno de los textos integrados de las metodologías más recientes W.M. Rivers/M.M.Azevedo/W.H.Heflin Jr.[1, pp.169-243], incluyen en el estudio varios principios para la lectura y la creación de textos, y del que podemos tomar notas muy esclarecedoras al respecto.

1. La lectura es el resultado de una interacción de los siguientes principios: lectura unida a la audición, lectura unida al habla, al desarrollo de la pronunciación, de la entonación y la escritura.

2. Es fundamental la familiarización del estudiante con el material que se ofrece; para ello, no descartamos el uso de la conversación y se da mucha importancia a la creación y construcción de textos preferentemente narrativos a partir de frases que pueden enlazarse fácilmente con este propósito.

3. La progresión debe ser gradual una vez que los mecanismos de la lectura (y estructura) se dominen de manera adecuada. Lo fundamental es que la dificultad del vocabulario no perturbe el proceso. De aquí la importancia de la selección de los textos.

Dentro de la progresión, aunque los autores señalan la dificultad en los planos de lectura: la intensiva y la extensiva; para mí la lectura extensiva sin objetivo gramatical es la que mejor puede ayudarnos al fin creador, por darnos una cosmovisión del relato sobre el que crear el nuestro propio. La lectura intensiva puede satisfacer mejor el centrarnos en estos contenidos gramaticales.

Es ahora cuando una vez adquiridos unos previos conocimientos y algunas estrategias lectoras pasamos al siguiente paso: la escritura.

Las tareas de clase que busque desarrollar la expresión escrita han de organizarse teniendo en cuenta los procesos de la escritura. Los estudiantes han de aprender a seguir estos pasos: **planificar, organizar, componer y revisar**.

Los estudiantes deben precisar de las oportunidades para practicar diversas formas y funciones de la escritura, y así poder desarrollar diferentes destrezas relacionadas con la producción de textos escritos. Y conforme a esta producción y los pasos que deben seguir. Richards [2,1991] nos propone unos modelos más esclarecedores de la “competencia” o “incompetencia de los escritores a la hora de abordar un texto. En él nos plasma con gran acierto los caracteres más relevantes que un *escritor competente*, entendido como el escritor que sigue los procesos formales de la correcta producción escrita, debe poseer en su camino hacia el texto. Y por el contrario, en el otro lado de la moneda, nos cataloga una serie de anversos que desvirtúan el proceso y la producción caracterizando a un *escritor incompetente*.

Diferencias entre el escritor competente y el incompetente

1. Comportamiento en la fase de ensayo y pre-escritura. (Planificar)

Escritor Competente	Escritor Incompetente
Dedicar tiempo a pensar la tarea y a planificar cómo abordarla. Reúne y organiza la información.	Dedica tiempo a la planificación. Puede empezar su tarea de forma confusa.
Dispone de un extenso abanico de estrategias de las que se sirve: toma notas, lee y planifica.	Tiene pocas estrategias de organización y planificación..

2. Los borradores y otros comportamientos durante la escritura. (Organizar y Componer)

Escritor Competente	Escritor Incompetente
Usa la información y las ideas derivadas del borrador y tarda en escribir	Empieza la tarea inmediatamente
Da tiempo para que las ideas se desarrollen	Se refiere a la tarea o al tema para empezar a escribir
Consigue escribir rápidamente y con fluidez de ideas	Dispone de unos recursos lingüísticos muy limitados, y por lo tanto los problemas de lenguaje se detienen en su proceso
Tiene suficientes recursos lingüísticos a su alcance (gramática, vocabulario...), que le permiten centrarse en el significado y no tanto en la forma	Le dedica poco tiempo a la revisión del manuscrito
Dedica tiempo a revisar lo que escribe para permitir que a partir de lo escrito se desarrollen nuevas ideas	Revisa sólo algunos fragmentos del texto
Hace la mayor parte de la revisión en el ámbito de la frase o del párrafo	No emplea la revisión para resolver los problemas de composición
Sabe utilizar la revisión para resolver los problemas de composición	No revisa los datos del ensayo inicial
Usa la revision para poner en marcha la planificación	Se centra principalmente en la elección del vocabulario y en la formación de palabras
Retoma los datos de ensayo para no perder la referencia inicial y continuar la escritura	
Se centra primordialmente en el significado	

3. Comportamientos de Revisión: (Revisar)

Escritor Competente	Escritor Incompetente
Hace pocos cambios en el nivel superficial	Hace muchos cambios en el nivel superficial
Emplea las revisiones para clarificar los significados	Las revisiones no conducen a una aclaración del significado
Es efectivo en sus revisiones, lo que le permite cambiar la dirección y el objetivo del texto	No revisa nuevamente la dirección y el objetivo del texto
Hace revisiones de todos los niveles; ya sean de carácter léxico, oracional o discursivo	No realiza sustituciones, añadidos, y reorganizaciones, ni reducciones de forma efectiva
Añade, reduce, sustituye y reordena en la revisión	Hace la mayoría de las revisiones en la realización del primer borrador
A menudo se detiene para repasar y revisar al escribir el primer borrador	No hace pausas al copiar el primer borrador
La revisión no interfiere en el progreso, la dirección y el control del proceso escritor	La revisión interfiere en el proceso de composición
Las dudas surgidas del proceso de revisión no le distraen de su objetivo	Las dudas surgidas del proceso de revisión le distraen de su objetivo
Emplea el proceso de revisión para generar nuevos contenidos y crear la necesidad de una nueva revisión	Emplea el proceso de revisión para corregir la gramática, la ortografía, la puntuación y el vocabulario

Conclusión

Todo este estudio exhaustivo de *escritor competente/incompetente* que nos presenta Richards nos puede hacer valorar la dificultad que supone obtener una cierta competencia y destreza escrita a lo largo del proceso creativo.

Bibliografía

1. **W.M. Rivers, M.M. Azevedo, W.H. Heflin JR.** *Teaching Spanish: A Practical Guide*” Chicago, 2, 1989, pp. 169-234
2. **Richards**, “*The Language Teaching Matrix*” 1991
3. **Santos Gargallo**, *Estrategias de aprendizaje*, Instituto Cervantes, 1999, p. 38
4. **Instituto Cervantes** “*Plan Curricular del Instituto Cervantes*”. La enseñanza del español como lengua extranjera.
5. **Cassany D.** *La cocina de la escritura*”. Anagrama, Barcelona, 1996.
6. **Gamez, G.** “*Todos somos creativos*”, Barcelona, Urano, 1998.
7. **García Parejo**, Isabel: *La expresión escrita enEspañol: Motivación y creatividad para el desarrollo de diferentes destrezas lingüísticas*”. Actas del IV Congreso Nacional de ASELE, pp. 289-300.
8. **Hernandez Charo** “*La expresión escrita en el aula*”, Actas del X Congreso Nacional de ASELE, (Tomo II), pp. 909-918.
9. **Iglesias Casai**, Isabel: *La creatividad en el proceso de enseñanza-aprendizaje d E/LE: características y aplicaciones*”. Actas del X Congreso Nacional de ASELE, (Tomo II), pp. 941-951.

galamaga49@mail.ru

Data prezentării articolului - 20.03.2012

DIFICULTĂȚILE TRADUCERII TEXTELOR DE SPECIALITATE

Larisa GALAMAGA, IRIM

Rezumat

Scopul acestui articol este de a menționa caracteristicile traducerii prin raportare indirectă și implicită la atitudinea traducătorului față de textul tradus și destinatarul prezumtiv al acestuia. Îmi propun să prezint în paginile ce urmează importanța contextelor extralingvistice sursă (situația de producere a sensului) și țintă (situația de traducere sau de receptare a sensului tradus) în restituirea mesajului vehiculat de un text sursă de specialitate, a etapelor de pretraducere care pregătesc producerea textului țintă corespunzător normelor de redactare ale limbii țintă, dar și conform așteptărilor beneficiarului traducerii.

Cuvinte-cheie: *text original, compréhension, langue d'arrivée, message, cohérence, transcoding.*

THE DIFFICULTIES IN TRANSLATION OF SPECIALISED TEXTS

Larisa GALAMAGA, IRIM

Abstract

The aim of this article is to mention the features of scientific translation through indirect and implicit approach of the translator concerning the translated text and the target reader of it. It focuses on the analysis of the source text and target text, and the pre translation tasks that help finding the right equivalents of the target text in the target language according to the beneficiary expectations. Correct pre translation and translation lead to the solving of administrative problems and contract execution. Surveying the phenomenon of translation and its role in communication and culture, it can be deduced that only its delivering can provide a real picture of the approach complexity and this brings us closer to the specialized translation and its features.

Key words: *original text, comprehension, target language, message, coherence, transcoding.*

DIFFICULTES DE TRADUCTION DE TEXTES SPESIALISES

Introduction. Bon nombre de théoriciens et de praticiens de la traduction sont d'accord en ce qui concerne la difficulté de donner une définition pertinente de traduction. Ce qui en résulte le plus souvent c'est plutôt une description, ce qui montre la complexité de cette opération. On analyse la définition donnée par Le Petit Robert au verbe *traduire* – verbe qui provient du latin *traducere*, signifiant « *faire passer, faire que ce qui était énoncé dans une langue naturelle le soit dans une autre, en tendant à l'équivalence sémantique et expressive des deux énoncés* ». Nous pouvons observer que Le Petit Robert ne donne pas le choix au traducteur en ce qui concerne l'intransigence tranchante de l'acte traduisant, qui est accompli si l'on obtient le passage d'une langue à l'autre et du sens et de la forme. L'équivalence des deux énoncés semble donc être le but d'une traduction. La définition donnée par Littré met en évidence le sens étymologique latin, « *conduire au-delà* », « *faire passer* », « *traverser* ». Dans ce dictionnaire *traduire* signifie « *faire passer un ouvrage d'une langue dans une autre* ».

Jean-René Ladmiral [6,1979] analyse les différents sens du terme *traduction* qui désigne à la fois la pratique traduisante et le résultat de cette activité. Par extension, *traduire* renvoie aussi à *exprimer; interpreter*. Traduire signifie inévitablement interpreter. Par conséquent, le traducteur est un des divers masque que l'auteur d'un texte peut porter. De la perspective de l'interconnection entre interprétation, traduction et altérité, le journal *Athanor* de l'Université de Bari, Italie, a consacré beaucoup de volumes à cette question. La troisième publication, parue en 2001 sous le titre *Lo stesso altro*, institue le paradoxe de la traduction, déterminé par le fait que le texte doit rester le même tout en devenant un autre texte, parce qu'il a été réorganisé sous la forme d'autres modalités expressives d'un autre signe complexe. Le texte traduit est donc identique au texte source, et en même temps différent de celui-ci. Dans cette perspective, la traduction est une forme de discours qui parle du discours de quelqu'un d'autre.

Georges Mounin - un grand chercheur de la traduction, affirme que « la traduction consiste à départ, d'abord quant à la signification puis quant au style ».[8,1963] Chez Mounin on observe la primauté de la signification ; la forme, le style, l'expression viennent ensuite. En tant que praticien il privilégie la transmission du sens du texte source dans le texte cible.

Jean-René Ladmiral définit la traduction comme une « activité humaine universelle rendue nécessaire à toutes les époques et dans toutes les parties du Globe » [6, p28] ; sa finalité étant de dispenser de la lecture du texte original. La traduction apparaît ainsi comme une voie de communication ; communication dont les hommes ont besoin pour la vie quotidienne et pour les échanges interculturels. Bref, un moyen d'accès à une information en langue étrangère.

Le but de la traduction d'un texte spécialisé est la production d'un document transparent et fonctionnel pour le destinataire, qui en est non seulement un lecteur mais aussi et surtout un utilisateur de l'information véhiculée par la traduction produite. La traduction d'un texte spécialisé implique une démarche cognitive semblable à celle qui est mise en oeuvre dans la traduction de tout texte. La différence porte sur l'intensité des difficultés d'ordre notionnel, qui se prolongent en difficultés d'ordre terminologique. En revanche, le raisonnement logique, et la prise en compte de la dimension intertextuelle et des collocations usuelles sont des opérations nécessaires dans la traduction de tout type de texte.

Ce qui est convenu d'appeler *traduction spécialisée* est en fait la traduction de textes spécialisés. Sur le plan linguistique, un texte spécialisé présente la particularité d'être rédigé dans une langue spécialisée, mais surtout un texte spécialisé est un vecteur de connaissances spécialisées. Par ailleurs, la traduction spécialisée se caractérise par une utilité et un rôle à jouer dans la vie économique et sociale d'un pays. Cette notion d'utilité conduit à prendre en considération les acteurs de la chaîne de communication. Ainsi, le destinataire de la traduction produite n'en est pas seulement un lecteur, il en est aussi un utilisateur. La tâche du traducteur consiste donc non pas à calquer le texte original dans un souci de fidélité bien illusoire, mais de faire des choix traductologiques et de rédiger la traduction de sorte que celle-ci présente des qualités de transparence et de fonctionnalité. L'objectif est bien entendu de transmettre l'information contenue

dans le texte original, mais en des termes qui soient de nature à permettre à l'utilisateur de la traduction de lire et comprendre le texte, puis d'agir en conséquence. C'est là une dimension qui influe fortement sur la stratégie de traduction.

Méthodologie pour la traduction spécialisée

En traduction spécialisée, la question de l'intraduisibilité ne se pose pas. « Toutes les langues sont aptes à la communication spécialisée, comme le montre l'histoire du développement économique et industriel sur tous les continents ». [5, p. 133] Il est impératif de faire passer le message, et de le produire dans la langue d'arrivée sous une forme qui réponde à l'attente de l'utilisateur et qui s'intègre dans la culture d'accueil.

Le texte spécialisé, comme tout texte d'ailleurs, comporte sa part d'éléments rhétoriques, de jeux linguistiques, de références intertextuelles et d'allusions culturelles. La traduction spécialisée ne se réduit pas à un exercice de transcodage terminologique, tant s'en faut, d'autant que bien des termes n'ont pas de correspondance directe entre deux langues.

En ce qui concerne la méthodologie, les auteurs consultés sont plus ou moins de la même opinion. Il s'agit seulement de différences mineurs, le principe de base reste intact. L'approche est axée sur la compréhension et la reformulation, c'est-à-dire comprendre la signification du texte original et puis la reformuler dans la langue d'arrivée. Encore une fois, il est crucial d'avoir compris le texte avant de commencer à traduire. Durieu: « *On ne traduit pas pour comprendre, mais on comprend pour traduire* » [2, 1988] Une bonne reformulation est seulement possible si on a compris le texte original. C'est pourquoi il est conseillé de commencer par une lecture globale du texte de départ pour se faire une idée du contenu. Ensuite on dégage le sens du message, et aussi le sens dans sa globalité. Le texte entier doit être pris en considération pour un résultat logique. Si on n'a pas compris le sens du texte, la transmission du message est en danger.

Après la lecture globale et après avoir déterminé le sujet et le contenu, les commentateurs conseillent d'entamer une lecture d'ouvrages ou articles de revues portant sur la matière traitée dans le texte, à la fois dans la langue de départ et dans la langue d'arrivée. Christine Durieux met l'accent sur la documentation dans la langue d'arrivée. Ceci est à recommander parce que la langue d'arrivée est le plus souvent la langue qu'on connaît le mieux et à cause de cela, elle est le plus apte à fournir des informations compréhensibles. En plus en lisant la documentation en langue d'arrivée on apprendra la terminologie et son emploi. Selon Claude Bédard, il est quand même possible de relever d'abord dans le texte à traduire les termes ou notions qui font problème pour ensuite rechercher dans la documentation en langue d'arrivée des traductions. Mais il admet l'avantage d'une lecture de texte en langue d'arrivée à l'avance pour se familiariser avec la « langue de spécialité » et pour en profiter pendant la traduction. Sans doute, les deux ont raison, puisque chaque situation est différente et demande une autre approche. Bien sûr, la qualité de la documentation est décisive. Il est à recommander de faire une étude de base à l'aide d'une ou plusieurs encyclopédies, et de l'étoffer ensuite avec des recherches d'ouvrages spécialisés et d'articles de revues techniques. Les dictionnaires unilingues fournissent des définitions et les

encyclopédies donnent souvent des renseignements généraux. Pour ne pas gaspiller de temps, le traducteur doit être capable de juger l'utilité et la qualité des ouvrages de référence qui se trouvent sous les yeux. La recherche documentaire peut être plus ou moins approfondie, cela dépend de différents éléments. D'abord, les connaissances du traducteur et ce qu'il sait déjà du sujet traité. Surtout si on n'a pas de connaissances spécialisées dans le domaine, il est à recommander de lire en tout cas quelques textes informatifs. Mais il vaut mieux de faire une recherche documentaire très approfondie pour obtenir une véritable compréhension. Sinon la recherche peut aboutir à la confusion et à de fausses interprétations, estiment à la fois Durieux et Bédard. Est-il toujours impératif de lire de la documentation sur le sujet traité ? Christine Durieux [2,1988] déconseille absolument de traduire tout de suite sans avoir fait une recherche documentaire. Les conséquences peuvent être désastreuses, parce que, par sécurité, on va traduire des mots au lieu d'un message. Ou on risque de ne pas avoir vraiment compris le texte et ensuite on suppose des solutions sans en être sûr. Donc, la compréhension contribue au processus de traduction.

Le processus de traduction technique se caractérise par un calibrage répété des incertitudes (pour se protéger des a priori, des évidences illusoires, et définir le travail nécessaire pour comprendre réellement le texte) et par la nécessité de procéder à des contrôles itératifs de cohérence (pour veiller à la cohérence, aussi bien interne qu'externe de l'interprétation donnée à l'original, puis à la cohérence du texte traduit).

Dans la phase de sémiasologie, le traducteur doit:

- définir ses incertitudes (car c'est à cette seule condition qu'il pourra les gérer);
- déterminer le niveau de compréhension qui lui est nécessaire (il n'a par exemple pas besoin de comprendre le fonctionnement du tube cathodique du seul fait que le mot télévision figure dans un texte);
- procéder au repérage des unités sémantiques et terminologiques;
- entreprendre les recherches terminologiques et documentaires qui s'imposent pour lever les incertitudes;
- contrôler la cohérence (interne comme externe) de la compréhension du texte original (contrôle des cohérences interne et externe).

Dans la phase d'onomasiologie, le traducteur doit:

- déterminer le degré de précision que requiert le destinataire;
- trouver la terminologie adéquate pour restituer (ou du moins transmettre) le sens;
- opter pour une forme adéquate (univoque, claire et concise);
- contrôler le sens (contrôle de la cohérence, tant interne qu'externe du texte traduit) et la forme (contrôle orthographique, syntaxique et terminologique).

Le traducteur cherche d'abord à extraire tous les éléments d'information que recèle l'original. Il sollicite aussi ses connaissances générales et spécialisées, de même que son savoir terminologique. Si ceux-ci sont insuffisants, il entreprend des recherches documentaires et terminologiques. À cet effet, il s'adresse à des spécialistes ou consulte des encyclopédies, des glossaires et d'autres ouvrages de référence. Il peut également s'appuyer sur des corpus de textes pertinents. De fait, la proximité entre discours technique et réalité extralinguistique fait que la connaissance de cette dernière peut passer par la

consultation des textes fiables qui s'y rapportent. Les corpus pertinents, dans la mesure où ils sont assimilables à des manifestations directes de la réalité technique, sont de sûres références pour établir tant le sens que la terminologie. Ils permettent au traducteur de trouver les termes dans leur environnement « naturel » et contribuent donc utilement à la résolution de plusieurs problèmes propres à la traduction spécialisées.

On se méprend souvent sur les difficultés inhérentes à la traduction technique, qu'on tend à ramener à un problème de recherche terminologique, alors que celle-ci peut le plus souvent se mener à bien sans problème. La difficulté première réside en fait souvent dans l'identification des termes, qu'il faut nécessairement repérer avant d'entreprendre de résoudre les problèmes qu'ils entraînent. Or, le profane peut prendre pour un terme ce qu'un spécialiste considère comme un mot de la langue générale et, inversement, prendre un terme pour un mot ordinaire. Il est parfois difficile de distinguer la langue générale et la langue spécialisée, car celle-ci utilise volontiers des termes spécialisés entremêlés de mots ordinaires. Si les composés savants formés à partir de racines grecques ou latines sont relativement faciles à reconnaître, les termes syntagmatiques, plus fréquents du fait de leur flexibilité formelle et sémantique et de leur productivité[4,p.151], posent davantage de difficultés. De plus, certains mots du lexique général peuvent prendre une acception particulière en langue spécialisée.

Passons maintenant à la question de la réexpression ou reformulation. Il s'agit de la transmission du message dans la langue du groupe-cible : « Au cours de cette phase de réexpression, le traducteur s'attache à rendre dans la langue d'arrivée ce qu'il a compris du texte rédigé dans la langue de départ, indépendamment de la forme et de la structure de celui-ci. Le souci du traducteur n'est pas de savoir s'il peut ou doit mettre en français un adjectif là où il y avait un adverbe dans le texte anglais, mais « de rendre le sens du texte original en respectant l'usage dans la langue d'arrivée ».[2,1988]

Il ne faut pas raisonner sur des mots, mais sur des unités qui transmettent des informations. Claude Bédard[1,1986] explique que la traduction spécialisée n'est pas une recherche d'équivalences et que les termes techniques sont plutôt un moyen qu'une fin. On peut traduire fidèlement tous les termes et en même temps mal communiquer le message. « *Une réalité donnée peut souvent être décrite de plus d'une façon* » Le vocabulaire en langue de départ représente souvent la réalité différemment du vocabulaire en langue d'arrivée.

Au début, le traducteur a effectué une lecture documentaire et il a pu observer le vocabulaire et la langue technique, la « langue de spécialité », en d'autres termes les moyens qu'il va utiliser pour la réexpression. Il y a plusieurs aspects auxquels il faut faire attention pendant la reformulation. Elle doit être claire et intelligible et adaptée au contexte et au groupe-cible. La forme est un moyen pour réaliser la transmission du message. Bien que la forme et le sens soient tous les deux importants, c'est néanmoins le sens qui précède à la forme dans l'ordre des priorités. Il ne faut pas s'arrêter aux mots, c'est néfaste pour l'ensemble, parce que les liens logiques sont alors difficiles à percevoir. Parfois il est même impossible de faire une traduction mot-à-mot et alors une reformulation s'impose. Evidemment, il faut éviter les faux sens et produire de bonnes prépositions. En fait, il faut améliorer le texte dans la

mesure du possible. Et naturellement, il faut savoir quel terme employer dans un certain contexte. L'usage de la «langue de spécialité» détermine en partie l'emploi du vocabulaire. Les termes, les mots, la terminologie, le vocabulaire, etc. doivent être bien choisis et en plus être un ensemble cohérent favorisant une bonne compréhension. Dans la choix des termes ou du vocabulaire, la compréhension reste le critère de première importance. Pour favoriser la compréhension, la terminologie est parfois moins ou parfois plus spécialisée dans le texte d'arrivé. A une autre occasion, il peut être utile d'employer des termes plus généraux. Cela dépend des langues concernées et leurs lexique.

En outre, il faut savoir quel terme employer plutôt que tel autre et quel terme employer avec tel autre. J'ai emprunté la description des deux axes paradigmatique et syntagmatique à Claude Bedard ;[1,1986] L'axe paradigmatique renvoie au choix entre divers mots ou expressions interchangeables quant à leur sens. Le traducteur doit avoir des connaissances des données pour faire ce choix. Trois possibilités peuvent alors surgir. D'abord, l'usage privilégie un mot ou une tournure dans un certain contexte. Ou on a le choix entre plusieurs mots ou tournures, mais le choix est orienté vers un terme précis. Ensuite, on a le choix libre entre plusieurs mots ou tournures pour varier (aussi des hypéronymes). Souvent l'usage propose une certaine «phraséologie», déterminée par le domaine technique et le genre du texte, mais aussi par la «la langue de spécialité». L'axe syntagmatique, le phénomène de la cooccurrence, indique quel mot il faut employer avec tel autre. C' est la construction des phrases ou des syntagmes qui combine les mots provenant des paradigmes divers (noms, verbes, adjectifs, etc.) pour en faire un syntagme. Par exemple, un certain substantif peut commender un certain verbe, un certain adjectif ou une certaine préposition ; ou un certain verbe demande un certain adverbe ou une certaine préposition. Certaines cooccurrences sont obligatoires, certaines sont préférées, d'autres constituent une possibilité parmi autres. Pour savoir manier ce vocabulaire il faut se mettre au courant.

Le traducteur effectue une recherche documentaire, ensuite il approfondit ses connaissances dans le domaine et il essaie de faire une reformulation aussi adéquate que possible. Si, malgré de bonnes intentions, le traducteur ne réussit toujours pas à comprendre toutes les informations qui se trouvent dans le texte, qu'est-ce qu'il faut faire alors ? Le traducteur peut encore envisager de consulter des tiers, par exemple des collègues ou de spécialistes, ou de demander des informations auprès du client lui-même. Si le traducteur n'arrive toujours pas à comprendre les petits détails du texte, il peut prendre recours à une traduction mot-à-mot. Il est moins risqué de garder un peu d'ambiguïté dans la traduction et parfois il est mieux d'omettre quelque chose si ce n'est pas essentiel pour la transmission du message. Mais sans avoir compris le texte entier, le traducteur fait souvent plus de mal que de bien.

Lorsque le travail est presque fini, le traducteur peut finalement soumettre la traduction à une évaluation. Si le traducteur possède une expérience considérable il peut l'exécuter lui-même. Un débutant peut le demander à un expert dans le domaine, mais ceci n'est pas toujours possible et souvent il se voit lui aussi abandonné à ses propres capacités de rédacteur. Selon Ben Teague, le texte final doit être complet et présentable, rédigé d'une façon correcte, et adapté au contexte. Ensuite, le texte ne présente plus de contradictions ou d'erreurs. Autrement dit, le texte doit satisfaire à toutes les conditions traitées dans cet article.

Lorsqu'il a terminé la traduction, le traducteur doit mémoriser les informations recueillies, sinon le traducteur doit recommencer la prochaine fois qu'il reçoit un texte traitant le même sujet. Aujourd'hui, l'ordinateur est un outil par excellence pour mémoriser les résultats de la recherche documentaire et terminologique. Pour ce faire, le traducteur peut établir des fiches documentaires. Cela prend du temps, mais ce n'est pas un travail inutile. Et il faut faire attention à ce que ces fiches ne deviennent pas de supports de correspondance. Cela veut dire que les fiches ne doivent pas se borner à donner des équivalents de mots ou de termes, sans explication. Au contraire, il faut faire intervenir le contexte, les circonstances de la formulation, son auteur, le destinataire, etc.

Conclusion. Qu'est-ce qu'un traducteur doit faire pour réaliser une traduction correcte d'un texte spécialisé ? Cici constitue la question centrale de mon article. D'abord, je me suis plongée dans la théorie de la traduction spécialisée...Les différents genres de textes ont leur propres formes et sont écrits selon divers critères. Puis l'existence d'une langue de spécialité a été mentionnée. En plus, il est devenu clair que la traduction spécialisée ne consiste pas à traduire uniquement de la terminologie, sinon il n'y aurait pas tant de problèmes à l'égard de la traduction, et dans ce cas les dictionnaires bilingues suffiraient. Puis, nous avons indiqué l'importance d'une recherche documentaire pour s'informer sur un certain sujet. A côté de la recherche documentaire, le traducteur est obligé de se familiariser avec les usages et les emplois de la langue de spécialité, pour que le texte en langue d'arrivée ne sente pas la traduction. Le traducteur fait passer un message qu'il doit reformuler de façon cohérente et intelligible, tout en restant fidèle à l'objectif du texte. La compréhension est un aspect qui revient tout le temps lorsqu'il s'agit de la méthode de travail. L'ensemble est axé sur cette compréhension pour que le traducteur soit ensuite capable de rédiger un texte digne d'un locuteur natif.

En conclusion, je peux affirmer, qu'en suivant la méthode ci-dessus, il est fort possible d'effectuer une traduction d'un texte spécialisé.

Pour terminer, je voudrais encore souligner la nécessité de compléter constamment ses connaissances. Les gens qui travaillent sur le terrain sont d'avis que la formation d'un traducteur n'est jamais terminée et qu'il est nécessaire d'augmenter en permanence son savoir encyclopédique.

Bibliographie

1. **Bedard C.** *La traduction technique – principes et pratique.* -Montréal : Linguatex, 1986
2. **Durieux C.** *Fondement didactique de la traduction technique.* - Paris : Didier Erudition, 1988.
3. **Dancette J.** *Parcours de traduction. Etudes expérimentales du processus de traduction,* Presse Universitaire de Lille, 1988.
4. **Kocoureck R.** *La langue française de la technique et de la science,* Wiesbaden, 1991.
5. **Lerat P.** *Les langues spécialisées.* - Paris: Presse universitaire de France, 1995.
6. **Ladmiral J-R.** *Traduire: théorèmes pour la traduction.* – Paris : Payot, 1979.
7. **Mounin G.** *Les belles infidèles.* - Paris: Cahiers du Sud, 1995.
8. **Mounin G.** *Les problèmes théoriques de la traduction,* Paris: Gallimard, 1963.

galamaga58@mail.ru

Data prezentării articolului - 20.03.2012

DEZVOLTAREA GÂNDIRII CRITICE ÎN LECȚIILE DE LIMBĂ STRĂINĂ

Valentina ANDRONIC, IRIM

Rezumat

Gândirea critică este un proces complex de integrare creativă a ideilor și resurselor, de reconceptualizare și încadrare a ideilor și informațiilor. La fel, este un proces cognitiv activ și interactiv, care are loc simultan la mai multe niveluri.

Cercetările recente din domeniul învățării și gândirii critice demonstrează că dobândirea deprinderilor în mod izolat și memorarea cunoștințelor diminuează gândirea critică.

Sprijinul teoretic al articolului îl constituie o multitudine de lucrări ale lui Boisvert Jacques, profesor de psihologie, ale lui Laliberte, J. Guibert Louise și Lipman Matthew, filosofi, care au demonstrat că gândirea critică prezintă unele abilități de gândire logică și argumentare care dezvoltă capacitatea de a discuta analitic și de a expune clar gândurile sub formă orală și scrisă.

Cuvinte-cheie: *gândire critică, evaluare, context de învățare, producere de idei, brainstorming (furtună în creier), învățare prin cooperare, gândire analitică, calitate, dezvoltarea gândirii.*

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING AT FOREIGN LANGUAGES CLASSES

Valentina ANDRONIC, IRIM

Abstract

Critical thinking is a complex process of creative implementation of ideas and resources, of re-conceptualization and framing of ideas and information. At the same time, it is an active and interactive cognitive process that takes place simultaneously at several levels.

Recent research in the field of learning and critical thinking proves that the acquisition of skills in an isolated way as well as memorizing information diminishes critical thinking.

Theoretical support of the article is assured by a multitude of studies written by Boisvert Jacques, a professor of psychology, Laliberte, J. Guibert Louise Matthew, who proved that critical thinking encompasses some skills of logical thinking and argumentation that develop the ability to discuss analytically and to write clearly.

Key words: *critical thinking, evaluation, learning context, brainstorming, cooperative learning, analytical thinking, quality, thinking development.*

DEVELOPPEMENT DE LA PENSEE CRITIQUE AUX LECONS DES LANGUES ETRANGERES

Introduction. La pensée critique est une pratique évaluative fondée sur une démarche réflexive, autocritique et autocorrectrice impliquant le recours à diverses ressources (connaissances, habiletés de pensée, attitudes, personnes, informations, matériel) dans le but de déterminer qu'il y a raisonnablement lieu de croire (au sens épistémologique) ou de faire (aux sens méthodologique et éthique) en considérant attentivement les critères de choix et les diversités contextuelles. En ce qui concerne le terme « pensée critique », on peut dire qu'il est utilisé à travers plusieurs décennies ayant diverses significations pour différents groupes. Pour la plupart des professeurs

des langues étrangères, la pensée critique présente un niveau supérieur de la pensée dans le sens de l'ascension sur l'échelle de la taxonomie de Benjamin Bloom (taxonomie des habilités cognitives). Pour les professeurs de philosophie, cela signifie que la présence de certaines habilités de pensée logique et d'argumentation développe la capacité de l'apprenant de lire avec attention, de discuter analytiquement et d'écrire clairement. En suivant l'opinion de Paolo Freire, la critique se rapporte à la croissance du niveau du sérieux, d'une croissance qui détermine le degré de compréhension par le lecteur des perspectives de construire ses propres idées.

La tentative d'offrir une définition exacte de la pensée critique, ça pourrait être peu utile. Récemment le philosophe Matthew Lipman a constitué un catalogue des processus cognitifs qui porte le nom de « pensée critique » en affirmant que la liste est sans fin, parce qu'elle est formée d'un inventaire complet de forces intellectuelles de l'humanité. Dans ce cas, le facteur pragmatique est très important. On met l'accent sur les méthodes qui impliquent immédiatement l'apprenant dans la pensée active lors de son apprentissage. En plus, la pensée critique se développe mieux quand elle est basée sur la curiosité des apprenants étant suivie alors d'un soin authentique pour l'obtention de sa satisfaction[6].

On peut dire que la pensée critique représente un processus mental de discernement, une analyse et une évaluation. Il inclut des processus possibles de se refléter d'une façon réelle ou intangible afin de former un jugement plein qui réconcilie l'évidence scientifique avec le bon sens. Dans l'utilisation contemporaine le mot « critique » a une certaine connotation négative qui ne s'applique pas dans le cas actuel. Bien que le terme « pensée analytique » puisse sembler donner l'idée plus exactement, la pensée critique implique clairement la synthèse, l'évaluation, et la reconstruction de la pensée, en plus de l'analyse.

En fait, j'accepte que le **développement de la pensée critique passe d'abord et avant tout par la mise en application des situations complexes dans lesquelles les apprenants pourront s'engager à l'intérieur de pratiques sociales et évaluatives.** Bref, il ne s'agit pas tant de leur «enseigner» ce qu'est la pensée critique, mais de les conduire à mobiliser leur pensée critique, dans le contexte, ainsi qu'à réfléchir sur cette mobilisation. Cette perspective correspond d'ailleurs aux tendances actuelles de l'enseignement en différentes activités menées depuis plus de 40 ans dans le domaine (Gagnon, accepté). En effet, il apparaît de plus en plus souvent l'idée que la maîtrise isolée d'habiletés ainsi que l'enseignement théorique des composantes d'une pensée critique ne sont pas suffisantes pour assurer le développement et la mobilisation de l'apprenant dans une situation complexe et authentique. Compte tenu des dispositions auxquelles se rapportent les pratiques critiques et les multiples dimensions qu'elles appellent (sociales, affectives, intellectuelles), celles-ci gagnent une mobilisation et un développement en contexte authentique. Située dans le cadre des préoccupations qui guident le présent texte, cette conception signifie qu'il serait précieux, si nous souhaitons aider les apprenants à développer leur pensée critique face à l'information disponible sur Internet, de leur proposer des situations dans lesquelles ils seraient appelés à chercher, à évaluer et à sélectionner l'information [3].

On peut aussi mentionner que la responsabilité d'apprendre et de s'engager dans la pensée critique revient à l'apprenant. C'est pourquoi l'atmosphère dans la classe doit être favorable pour que l'apprenant pense critiqueusement. Avant d'agir, les apprenants doivent comprendre qu'ils devraient penser critiqueusement. Ils doivent posséder certaines qualités et des comportements qui doivent être promus et encouragés par le professeur. Ce sont: la confiance, l'implication active, l'échange des idées et l'écoute de l'idée de l'autre.

Premièrement, les apprenants doivent croire que leurs opinions ont une valeur unique, qu'ils pensent chacun à sa façon et ce fait représente une contribution d'une bonne compréhension des concepts discutés. Deuxièmement, Mihaly Csikszentmihalyi (1975) démontre que si les apprenants sont impliqués activement dans le processus d'apprentissage à un niveau adéquat de difficulté, alors ils vont apprendre avec plaisir, et leur capacité de penser et de comprendre augmentera rapidement. Ainsi, les apprenants comprennent alors qu'ils investissent une énergie suffisante et font des efforts dans l'acte d'apprentissage en s'impliquant activement, alors le processus devient agréable et crée le sentiment de satisfaction. Quand les apprenants perfectionnent leurs habilités de pensée critique, ils font un grand progrès dans les dimensions suivantes: de la pensée personnelle à partir vers le public, de l'intuition vers la logique, d'une seule perspective à plusieurs perspectives. Ainsi la personnalité de chacun est mise en évidence de l'expérience, les apprenants deviennent plus capables de construire de bonnes réponses et ils sont toujours prêts pour les débats. Pourtant l'apprenant ne renonce jamais à une réponse personnelle définitive. Un trait de caractère qui caractérise une personne bien instruite est sa capacité d'exposer clairement et de façon convaincante ses propres idées, même à une personne étrangère[5].

Le rapport entre la pensée critique et l'information assimilée

Examinons maintenant de plus près les relations qui ont été exposées et qui existent entre l'exercice de la pensée critique (ou les pratiques critiques) et l'information. On se rappelle dans un premier temps qu'il se dégage clairement des écrits que le mode propre de la pensée critique, c'est-à-dire celui par lequel elle se distingue des autres types de pensée, est le mode évaluatif. Ainsi, cela signifie que lorsqu'elle est dirigée vers l'information, exercer sa pensée critique consiste à s'engager à l'intérieur de processus évaluatifs par lesquels l'information sera jugée en fonction de différents critères : clarté, fiabilité, pertinence, qualité... Ce recours aux critères pour juger de l'information est fondamental dans la mesure où, selon les mots de Lipman (2003), la pensée critique et les critères s'appellent réciproquement. Partant, afin de juger des informations, le penseur critique prendra soin de dépasser son impression personnelle en s'appuyant sur des raisons déterminantes, ou, pour le dire autrement, sur des critères. En ce sens, les six questions du cyberspace proposées par le Réseau Education-Médias peuvent servir de guide (ou de critères) pour mettre en œuvre des pratiques critiques. Ces critères ne doivent cependant pas être appliqués aveuglément, puisqu'une pensée critique est une pensée réflexive, mais bien délibérément avec une conscience de leur importance relative en fonction des contextes et visées poursuivies. De sorte que, parfois, certains critères auront davantage d'importance que d'autres, mais pas toujours. Ainsi

en est-il, par exemple, de la date de parution qui, en fonction du type d'information recherchée, pourra être considérée plus ou moins importante. Cela relève, entre autres, du souci pour le contexte, un élément important d'une pratique critique[6].

On peut voir que les composantes liées à la recherche, à l'identification et à l'évaluation des sources, bien que nécessaires à l'exercice d'une pensée critique, ne sont pas suffisantes en elles-mêmes. De sorte que ces éléments doivent être articulés par le truchement d'autres éléments constitutifs des pratiques critiques, une articulation qui ne peut s'effectuer par le recours à une «recette», ou encore à une démarche prédéterminée. Encore ici, la situation servira de guide à l'articulation ainsi qu'à la construction des pratiques qui pourront être qualifiées, ou non, de critiques. Examinons de plus près, quoique fort brièvement, ce qu'il en est.

Dire qu'il est précieux, voire essentiel, d'évaluer les informations est une chose, mais il en est une autre d'exposer sur la base de quels éléments ces processus évaluatifs se construisent. Parmi ces éléments, différentes habiletés et dispositions servent de guide à l'action évaluative. Voici une liste de celles qui semblent se rapporter plus précisément à l'évaluation de l'information :

- analyser les arguments;
- apprécier et évaluer les rapports d'observation;
- apprécier et évaluer les inférences (déductions et inductions);
- apprécier et évaluer les jugements de valeurs (distinguer les «faits» des opinions);
- identifier et évaluer les présupposés et les cadres de références (souvent implicites);
- identifier et évaluer les conclusions et les conséquences;
- évaluer la cohérence et relever des contradictions;
- évaluer les définitions;
- apprécier la clarté et chercher des précisions;
- formuler des questions de clarifications;
- examiner les possibilités différentes et rechercher les points de vue alternatifs;
- rechercher et évaluer les preuves;
- examiner les propos à la lumière des normes relatives aux principes et méthodes des domaines convoqués.

Comme nous le voyons, il ne s'agit pas simplement d'identifier la provenance, l'auteur, la date ou le lieu pour en conclure que l'évaluation des informations s'inscrit à l'intérieur d'une démarche critique. Il faut aller «au fond des choses» en quelque sorte en dépassant l'appel à l'autorité par un examen approfondi des cadres de références, des contextes théoriques et discursifs, de la cohérence du propos et de la qualité des raisonnements et démonstrations qui y sont déployés. Bref, **il ne suffit pas de nommer sa source, encore faut-il expliquer en quoi elle est crédible, fiable et appropriée au contexte.** En ce sens, les éléments identifiés précédemment constituent des ressources qu'il s'agit de mobiliser et de combiner entre elles afin d'évaluer avec davantage de rigueur les sources ainsi que les informations. Celles-ci peuvent prendre forme à l'intérieur des différentes phases d'un processus, et leur recours ne peut être défini a priori. Il s'agit donc d'une dynamique complexe, au sens de Morin (1986), portée vers la construction de relations multiples et dynamiques à certains moments chercher des précisions, à d'autres juger des conclusions[3].

A propos, on peut souligner que le rapport aux informations et à leurs sources nous reconduit invariablement à la question des rapports aux savoirs. Ces rapports touchent, notamment, à notre conception de la valeur de vérité des savoirs (qu'ils soient scientifiques ou non), à leurs limites ainsi qu'à l'importance accordée à l'expertise dans un domaine. En effet, il semble que plus on considère que les méthodes de recherche conduisent à la découverte de vérité et à la connaissance de la réalité «en elle-même», ou encore que plus on est d'avis que les experts sont porteurs de vérités, moins on manifeste de pensée critique. À l'autre extrémité, il semble que de considérer que tout est relatif revient à dire que tout est vrai d'une certaine manière, et qu'en ce sens, il n'est pas nécessaire d'évaluer, de démontrer ou de justifier outre mesure un propos- ce qui, du coup, freine pratiquement tout exercice de pensée critique. À cet égard, une position médiane selon laquelle nos savoirs, issus d'échanges entre des êtres humains, ne sont ni vrais absolument, ni entièrement relatifs, favoriserait davantage cet exercice. **En ce sens, œuvrer au développement de la pensée critique des apprenants face à l'information diffusée sur la toile, c'est également prévoir des espaces dans lesquels ils seront invités à réfléchir aux processus d'élaboration, à la valeur, à la portée et aux limites des informations, qu'elles soient scientifiques ou non.**

Dans la mesure où la pensée critique ne se rapporte pas uniquement à une série d'habiletés intellectuelles, on peut mentionner que les processus d'évaluation de l'information devront également être teintés de certaines attitudes. Parmi celles-ci, on retrouve l'autocorrection qui apparaît fondamentale (Lipman, 2003 ; Daniel, 2005). Dans le cadre des relations face à l'information, cela pourrait vouloir dire d'effectuer des retours réflexifs sur les stratégies employées pour chercher, évaluer et sélectionner de l'information, cela pourrait vouloir dire aussi, de modifier ces stratégies au besoin. Ainsi, si on souhaite favoriser le développement de la pensée critique des apprenants dans ce contexte, il apparaît précieux de proposer des situations dans lesquelles ils seront invités à réfléchir, à discuter, à évaluer et à modifier leurs stratégies. En ce sens, le Web semble tout désigné pour servir de contexte d'apprentissage, puisqu'il peut fournir un très grand nombre de situations toutes très différentes les unes des autres[6].

La pensée critique est utile seulement dans les situations où les apprenants doivent résoudre des problèmes, prennent des décisions, ou décident d'une manière raisonnable et réfléchissante quoi croire ou ce qu'ils doivent faire. La pensée critique est importante là où la qualité de l'humain pensant de manière significative effectue la qualité de la vie (de toute créature sensible). Par exemple, le succès dans la vie humaine est attaché au succès dans l'étude. En même temps, chaque étape dans l'apprentissage est attachée à la pensée critique. Ainsi, la lecture, l'inscription, le parler, et l'écoute peuvent tout être faits en critique. La pensée critique est cruciale à aller bien à un lecteur étroit. Exprimée le plus généralement, la pensée critique est « une manière de prendre les problèmes de la vie ».

Applications dans la salle de classe (Méthodes et matériel utilisé)

Je veux souligner que la clef à voir l'importance de la pensée critique dans la salle de classe est dans l'arrangement de la signification de la pensée critique dans le processus des études et plus exactement lors de la lecture. Apprendre c'est de penser.

Penser mal c'est d'apprendre mal, penser bien c'est d'apprendre bien. Tout le contenu doit être réfléchi pour être intellectuellement construit. Pour apprendre la véracité de l'histoire, on doit s'engager à un développement historique.

Il y a deux étapes dans le processus d'apprentissage d'un contenu. La première se produit alors que l'apprenant construit dans son esprit les idées de base pour la première fois par les principes et les théories qui sont inhérentes au contenu. C'est un processus d'internalisation. La seconde se produit quand les apprenants emploient efficacement ces idées, ces théories, et quand elles deviennent les siennes. C'est un processus d'application. Les bons professeurs cultivent la pensée critique (pensée intellectuellement engagée) à chaque étape de l'enseignement, y compris l'étape initiale. Le professeur peut souvent interroger les apprenants d'une façon socratique. La clef est que le professeur qui stimule la pensée critique stimule la confiance à l'apprenant en lui posant les questions qui stimulent cette pensée critique essentielle à la construction de la connaissance.

Comme on a déjà souligné, chaque discipline possède son utilisation des concepts et ses principes de pensée critiques. Les concepts de base sont toujours là, mais ils sont inclus dans le contenu spécifique soumis à la pensée. Pour que les apprenants acquièrent les choses nécessaires, il faut qu'ils la fassent avec plaisir et que ce soient des connaissances utiles et intelligentes. Les apprenants doivent développer leur propre pensée, savoir construire et enrichir leurs connaissances. Les bons professeurs identifient et se concentrent donc sur les questions, les lectures, les activités qui stimulent l'esprit de l'apprenant pour former l'habileté de ses concepts principaux ressortant du sujet abordé.

Mais une question se pose: comment favoriser le développement des habiletés de la pensée critique chez les apprenants? L'éducation devrait permettre aux apprenants de développer leurs habiletés de base de pensée, les stratégies et les habiletés métacognitives qui les rendent capables d'acquérir, d'évaluer et de produire des connaissances de façon autonome.

Il existe de nombreuses méthodes, relativement simples et faciles à appliquer par l'enseignant qu'il peut utiliser lors de ses cours pour amener ses apprenants à développer leurs habiletés de la pensée. Comme ce sont :

Le brainstorming ou tempête d'idées qui est une technique de créativité qui accélère la production d'idées d'un individu ou d'un groupe. Cette technique est la plus utilisée en classe. L'application du brainstorming vise à trouver le maximum d'idées originales dans le minimum de temps grâce à un jugement différent (il s'agit de trouver d'abord de multiples d'idées et de les évaluer uniquement dans un deuxième temps). La technique du brainstorming a pour avantage principal de permettre de trouver des idées sans bloquer la fluidité de la pensée de l'individu. De plus, elle permet d'empêcher ou de bloquer le flux d'idées ou de détruire les idées des autres apprenants en situations de groupe. Je considère qu'une bonne application de cette technique consiste à énoncer d'accumuler un grand nombre d'idées et de suspendre le jugement du professeur dans un premier temps. Ce n'est que plus tard, après avoir réunies le plus d'idées possibles que l'on peut mettre en commun et critiquer les idées trouvées en prenant soin de trouver les bonnes solutions adaptées à la situation étudiée.

On peut mentionner qu'on utilise une démarche intuitive de recherche des solutions ou de réflexion créative qui correspond aux étapes suivantes:

- ◆ de préparation, alors qu'on rassemble les informations critiques sous plusieurs angles et on détermine les critères permettant de sélectionner la meilleure solution ;
- ◆ d'incubation où on laisse vagabonder l'esprit;
- ◆ d'illumination qui apporte un extraordinaire afflux d'idées;
- ◆ de validation où on sélectionne la meilleure idée, on réalise, on teste et améliore la solution à la suite de l'expérience.

Les étapes du développement de la pensée critique

Première étape: la pensée divergente ou la pensée créative (Tempête d'idées)

Selon moi il est important de souligner que l'étape de la pensée divergente représente un temps d'ouverture aux idées. Pour favoriser la pensée divergente dans un premier temps, il faut :

- ◆ Faire place d'abord à l'imagination en différant le jugement ou la critique.
- ◆ Prendre un minimum de temps grâce à la spontanéité et à la stimulation du groupe.
- ◆ Trouver beaucoup d'idées dans un temps limité.
- ◆ Multiplier le pouvoir d'association des idées de chacun des apprenants.
- ◆ Améliorer les idées émises en surfant sur les idées des autres.
- ◆ Cumuler plus d'idées et envisager ainsi plus d'alternatives.

La première étape est nommée la phase de créativité. Aucune idée n'est mauvaise. Il ne faut porter aucun jugement sur ce qui est dit. Pendant cette phase, tout est permis pour sortir un maximum d'idées pouvant répondre à la problématique. C'est une phase où l'énergie du groupe est généralement très forte. Plus les participants se sentent libres, plus ils auront d'idées et se sentiront libres à partir des idées des autres. Tous doivent être actifs.

Deuxième étape: la pensée convergente ou pensée critique (Nettoyage)

Je peux souligner que l'étape de la pensée convergente représente un temps de sélection des idées, c'est l'étape où l'on élimine les doublons, où l'on regroupe des idées ensemble. Ici, on commence à reprendre une pensée critique pour organiser ce que a été fait lors de l'étape précédente. Les éléments nébuleux peuvent alors être expliqués d'avantage. C'est pourquoi en utilisant la pensée convergente dans un deuxième temps, on peut:

- ◆ Trouver plus d'idées susceptibles de fournir de meilleures options.
- ◆ Prendre plus de temps pour transformer les idées en solutions pour respecter les différents critères.

◆ Fournir des solutions nouvelles, réalistes, réalisables et perfectibles susceptibles de rencontrer les exigences de la situation, du problème ou du client. Après ces étapes on va procéder à un test et notamment:

Test de la réalité: c'est la phase où l'esprit critique est très utile. Les idées citées tiennent-elles la route? Lesquelles répondent le mieux à la problématique ? Lesquelles correspondent à nos critères contextuels ? Gardez deux ou trois bonnes idées pouvant être appliquées à ce stade.

Et enfin, c'est la décision: confrontation des idées retenues, pour en arriver à

appliquer celles ou celles qui conviennent le mieux. Prenez aussi le temps de revenir sur le processus pour déterminer les points forts et les points faibles de votre brainstorming. On peut devenir de plus en plus efficace un peu de pratique et beaucoup d'ouverture d'esprit[2].

Une autre méthode que j'utilise aux leçons de langue française est **Jigsaw classroom**.

“Jigsaw classroom”, ou “classe en puzzle”, est une technique d'enseignement inventée par le sociologue et psychologue américain Elliot Aronson. Elle utilise une stratégie d'apprentissage coopératif destinée à l'enseignement primaire et secondaire. Celle-ci encourage fortement les élèves à l'écoute, à l'engagement, à l'interaction, au partage et donc, confère à chacun un rôle essentiel à jouer dans l'activité académique. Les « jigsaw classroom » ont également pour avantage considérable la réduction de l'hostilité et des préjugés interethniques.

Comme exemple: Les apprenants sont placés dans des groupes d'apprentissage de six personnes. La leçon est divisée en six paragraphes de sorte que chaque apprenant reçoive une seule partie de l'information. Toutes les parties, comme les pièces d'un puzzle, doivent alors être mises ensemble pour que chacun puisse étudier le sujet en entier.

Le groupe expert : chaque apprenant se sépare de son groupe d'apprentissage et doit lire son paragraphe, de le comprendre et tenter de le mémoriser. Ensuite, les groupes experts sont constitués. Il s'agit de réunir tous les apprenants pour mémoriser la même partie de la leçon. Ils se consultent alors les uns les autres de manière à répéter et à clarifier quels sont les principaux aspects importants du paragraphe.

Le groupe d'apprentissage : après avoir passé entre 10 et 15 minutes dans son groupe expert, chaque apprenant revient dans son groupe d'apprentissage original de six personnes. Je dois leur rappeler qu'ils disposent d'un temps limité (20 minutes) pour communiquer leur savoir aux autres membres du groupe. Puis, ils seront interrogés sur la leçon complète. Livrés à eux-mêmes, les apprenants apprennent rapidement à enseigner et à écouter les autres. Ils se rendent compte qu'aucun d'eux ne peut réussir le test sans l'aide de tous les autres. Chaque apprenant fait l'expérience de la compétence, d'un don essentiel à apporter au groupe, et qui ne peut être apporté que par lui.

On peut mentionner que la technique d'enseignement « classe en puzzle » a ses bénéfices: l'estime de soi, l'attrait pour l'école et l'attrait pour autrui.

Les apprenants des classes en puzzle montrent une évolution positive dans leur attrait pour leurs camarades de classe, peu importe qu'ils fassent partie de leur groupe ethnique ou non. Leur estime de soi a également progressé significativement plus que dans les classes, aussi bien pour le groupe majoritaire que pour les groupes minoritaires.

En final, je voudrais constater que la méthode de la classe en puzzle se relève efficace, même lorsqu'elle n'est utilisée que pendant 20% du temps en classe. Les méthodes d'apprentissage coopératif peuvent donc coexister avec n'importe quelle autre méthode utilisée par les professeurs des langues étrangères dans leurs classes.

Mais on peut remarquer aussi des lacunes de la classe en puzzle. Cela se rapporte au problème de l'apprenant dominant. Dans certains cas, un apprenant dominant peut prendre trop de place, ou même tenter de diriger le groupe. Pour pallier ce problème, je tente de mettre en avant les intérêts du groupe en faisant participer tous les apprenants de manière équitable. Un leader, désigné par le professeur, veillera à maintenir cette égalité.

Il y a encore les problèmes de l'apprenant lent. Certains d'entre eux sont naturellement plus faibles que la majorité et éprouvent des difficultés à résumer ce qu'ils ont lu. C'est pourquoi je dois m'assurer que le rapport qui sera fait par ces apprenants ne sera pas de moins bonne qualité que les autres, sans quoi l'apprenant plus lent leur mettra malgré lui en péril la réussite de l'équilibre et s'attira inmanquablement les foudres de ses coéquipiers. C'est pour cette raison qu'ont été inventés les groupes d'experts. Dans ces groupes, l'apprenant pourra comparer son travail avec celui des autres apprenants ayant pour charge le même fragment de leçon que lui.

Ce n'est pas tout. Il y a le problème de l'apprenant brillant. Il peut également arriver qu'un apprenant plus brillant que les autres trouve peu d'intérêt à la tâche proposée, s'ennuie et ne participe pas à la leçon. Cependant, ce problème est identique, quelle que soit la méthode d'apprentissage utilisée [1].

Une autre activité efficiente qui organise les idées des apprenants aux leçons de langue française est **“Le brainwriting”** ou **« quand le cerveau écrit des idées » (méthode 6/3/5).**

La technique du brainstorming a été conçue en 1935 par Alex Osborn, vice-président de l'agence de publicité américaine BBDO. C'était à l'origine une méthode de réunion de groupe soigneusement préparée puis tout aussi soigneusement exploitée pour trouver un nombre important d'idées publicitaires et promotionnelles pour les clients et les clients potentiels de l'agence.

Le brainwriting est une forme élargie du brainstorming. Cette méthode est plus anonyme que le brainstorming et est donc adaptée aux personnes qui ne se connaissent pas bien. Le brainwriting est idéal pour des groupes entre 3 et 7 personnes. La méthode classique 6/3/5 fonctionne de la manière suivante: 6 personnes consignent chacune 3 idées par écrit dans un laps de temps de 5 minutes à chaque fois. Ensuite la feuille de papier est passée au suivant, qui écrit à son tour trois idées tout à fait nouvelles ou qui développe l'idée de son prédécesseur. Un grand nombre d'idées sont ainsi générées en peu de temps. J'utilise souvent cette méthode dans le groupe des apprenants de la première année dans le premier semestre.

L'idée générale de la méthode est la récolte d'idées nombreuses et originales. Deux principes définissent le brainstorming : la suspension du jugement et la recherche la plus étendue possible. Ces deux principes se traduisent par quatre règles : ne pas critiquer, se laisser aller, rebondir sur les idées exprimées et chercher à obtenir le plus grand nombre d'idées possibles sans imposer ses idées. Ainsi, les suggestions absurdes et fantaisistes sont admises durant la phase de production et de stimulation mutuelles. En effet, les participants ayant une certaine réserve peuvent alors être incités à s'exprimer, par la dynamique de la formule et les interventions de l'animateur. C'est

pour amener à cet accouchement en toute quiétude que l'absence de critique, la suggestion d'idées sans aucun fondement réaliste, et le rythme, sont des éléments vitaux pour la réussite du processus.

Quelle est l'efficacité de cette méthode?

Le remue-ménings traditionnel vise à apporter des solutions à un problème donné grâce à un recouplement d'idées effectué par le groupe de travail. Des recherches empiriques sur l'efficacité de la technique apparaissent dès les années 1950, soit en comparant différentes procédures de travail en groupe, soit en comparant les idées produites par des groupes et par un nombre équivalent de participants travaillant individuellement.

Ces recherches révèlent que le travail en groupe n'apporte aucun bénéfice en ce qui concerne le nombre ou l'originalité des idées générées. En effet, si on soumet un même problème à des sujets qui doivent chercher une solution individuellement (groupe dit « nominal ») et à un groupe composé d'un nombre de membres égal aux sujets individuels, on constate que les sujets qui ont travaillé individuellement apportent (au total) plus de solutions originales et efficaces que le groupe. On peut dire qu'il existe une perte de productivité liée au fait que les membres d'un groupe discutent en priorité des informations qu'ils ont en commun au lieu de chercher des solutions originales et qu'ils ont tendance à se censurer par peur du ridicule, des conflits ou de l'exclusion. Le tumulte qui règne pendant les séances de brainstorming crée aussi des interférences et risque de nuire à la production d'idées [7].

Aux leçons de français j'utilise encore une méthode assez efficace et notamment "Brainstorming en tandem et la stratégie « Je sais/Je veux savoir/j'ajoute ». Dès le commencement le propose aux étudiants de former des équipes de travail et pendant 4-10 minutes ils doivent énumérer tout ce qu'ils savent et croient qu'ils savent sur le thème "La santé des écosystèmes, notre santé" (La première année, la faculté EMREI). Ensuite suit le partage des idées, on discute. En même temps les étudiants dessinent le tableau suivant et travaillent sur le texte « Le Français boit trop peu, ce que nuit à la santé et à ses performances »:

Ce que je sais Ce que j'ai appris Ce que je veux connaître

Dans la troisième rubrique on écrit toutes les questions qui apparaissent pendant la discussion. Je leur explique où on peut trouver la réponse à ces questions.

La méthode des 6 chapeaux (application de la Maïeutique de Socrate) extraite de l'ouvrage Six chapeaux pour penser est une méthode de management personnel ou de groupe, développée par Edward de Bono, permettant de traiter les problèmes dont une des conséquences est d'éviter la censure des idées nouvelles, dérangeantes, inhabituelles. Le plus souvent je travaille avec cette méthode en première année dans le premier semestre. A la leçon chaque participant prend un « chapeau » (un papier) d'une couleur particulière, lui assignant ou lui reconnaissant un rôle. Ce chapeau peut changer durant la réunion. Il peut aussi être identique à celui d'autres participants.

Une séquence d'utilisation des chapeaux est déterminée à l'avance selon le problème à traiter (ex : on pense en chapeau blanc d'abord, ensuite en rouge, puis en noir, etc.) ; chacun des intervenants doit utiliser le mode de pensée relié au chapeau

déterminé par la séquence. Je peux mentionner que ce système crée un climat de discussion cordial et créatif et facilite la contribution de chacun. Cela permet à tous les étudiants d'être sur la même longueur d'onde en même temps et les idées des uns provoquent les idées des autres. En plus cette méthode centralise l'énergie créatrice de l'équipe, rarement sollicitée. On peut résoudre les problèmes plus rapidement en concentrant sa pensée sur la tâche à accomplir. Les idées nouvelles sont alors protégées de la critique immédiate et peuvent donc se développer. En final cette méthode est donc beaucoup plus productive que la méthode d'argumentation critique habituelle[5].

Conclusion. Les méthodes que j'ai décrites dans mon article peuvent être combinées en classe de français ou utilisées séparément. Cela signifie qu'il est possible leur application d'une manière variée, cela est admissible. J'ai toujours le courage d'utiliser diverses méthodes d'apprentissage du français, des activités qui me réussissent. Les connaissances des étudiants sont bonnes et ils sont toujours satisfaits de leur travail.

C'est pourquoi je peux dire avec sûreté: le professeur qui, aujourd'hui, se préoccupe du développement de la pensée critique, ne peut se référer à une valeur qui serait d'emblée reconnue par ses interlocuteurs. Sa tâche n'est pas seulement d'inférer un jugement à partir d'un point de vue sur le monde qui serait déjà établie et partagé par tous. Il a à construire un point de vue original et à convaincre ses interlocuteurs sur sa cohérence et sur sa légitimité.

Finalement, je peux dire que l'activité sur le développement de la pensée critique n'est pas un simple travail d'application, il ne consiste pas seulement en l'examen de cas particuliers en vue de les rattacher à des règles qui préexisteraient. C'est plutôt un travail d'invention. Il s'agit d'élaborer une nouvelle perception de la réalité qui entraînera de nouvelles appréciations des actions et des productions humaines. On est loin, dès lors, de pouvoir mettre en œuvre un algorithme de la critique. Il semblerait qu'une authentique pensée critique doive, non pas seulement appliquer des procédés de mise en doute devant tel ou tel aspect d'un discours, mais inventer un point de vue original à partir duquel d'autres aspects de la réalité surgiront, inaperçus jusque là.

Références

1. **Aronson, E.**, *www. Jigsaw classroom*, 2002.
2. *www.creativite.net/brainstorming-remue-meninges-techniques*, vizitat la 20 noiembrie 2012
3. *Apprendre à philosopher en discutant : pourquoi et comment ?*, De Boeck, Bruxelles, Belgique, 2007.
4. **Jonnaert P.**, *Compétences et socioconstructivism*, Bruxelles, De Boeck.
5. **Edward de Bono**, *Les six chapeaux de la réflexion*. – Paris :Edition Eyrolles, 2005.
6. **Lipman Matthew**, *A l'école de la pensée*.- Bruxelles, 1995.
7. **Jérémy Cicero**, *La méthode 635 ou comment faire émerger les idées?*, Editions techniques.

valentinaturcanu@yahoo.com

Data prezentării articolului - 20.03.2012

CU PRIVIRE LA VARIETATEA SOFISMELOR ÎN DISCURSUL ARGUMENTATIV

Natalia GROSU, IRIM

Rezumat

Prezentul articol analizează abordările contemporane care se preocupă de variabilitatea sofismelor verbale în gândirea analitică și concluziționarea incorectă în cadrul discursului argumentativ. Scopul prezentului articol constă în prim plan de a demonstra că studiul sofismelor lexicale în procesul educațional este de un real folos studenților pentru dezvoltarea expunerii de argumente întemeiate și logice într-o conversație bine justificată și organizată. Cu toate bunele intenții față de cheile receptării discursului lipsit de sofisme, vom oferi unele principii, demne de o tratare și mai vastă, pe baza cărora să fie posibilă angajarea cu încredere a studentului în consolidarea capacității de a evalua ceea ce este scris, citit și exprimat.

Cuvinte-cheie: *sofism, discurs, argumentare, abordare pragma-dialectică, act de comunicare, gândire analitică.*

ON MISCELLANEOUS FALLACIES IN THE ARGUMENTATIVE DISCOURSE

Natalia GROSU, IRIM

Abstract

The present article examines how to handle with the variability of verbal fallacies usually committed in critical thinking or drawing conclusions incorrectly which appear within argumentative discourse. Findings of the present research show how to help students look critically at the arguments and move fallacies away from spoken or written skills and how to avoid accepting false conclusions as well as to learn better reasoning. The value of the research lies in the fact that students are offered a set of principles to identify fallacies in a speech as it helps to strengthen the ability of evaluating what is read, written and spoken.

Key words: *fallacies, discourse, argumentation, pragma-dialectical approach, communication act, critical thinking.*

Introduction. The study is oriented to an issue that is particularly philosophical, but which has relevant consequences for linguistics and pragmatics that have recently undergone remarkable developments. Exploring verbal fallacies is a challenging task for linguists who focus on improving the quality of reasoning and expressing skills in the teaching and learning process. An improper use of words and expressions leads to miscellaneous types of the fallacy confusion. In fact, investigating how concepts and thoughts are organized and activated together is a royal road towards understanding the way conversational moves fit in a discourse.

The present investigation has a pedagogical purpose which involves exposure to how fallacious reasoning could be effectively applied to the work of critical thinking and the pitfalls of wrong reasoning in student classroom discussions on different topical issues. In this context, special attention is paid to how students should be taught to learn to make better communications and express clear, reasonable thoughts, as well as trying to avoid faulty conclusions. It is really an ongoing process to help students

be less likely to slip into fallacious reasoning or be tricked by somebody else, or look critically at their arguments and move fallacies away from spoken or written skills. The intended outcome is to reduce the likelihood of future fallacies at the very least and to increase the understanding of its implications.

Theoretical origins and studies

In the recent decades the new cross-discipline of Discourse Studies has impressively become the subject of the most heated issues and it has established itself within and across all areas. Its roots go back to classical rhetoric as the study of „speaking well” (*bene dicendi*) in public discourse, its emergence must be sought in remarkably parallel development in the humanities and social sciences between 1964 and 1974. [1, p.1]

In this view, the issue deals with the relation of discourse to fallacies in argumentation which is a phenomenon of verbal communication and social activity of reason most often encountered in ordinary language. Researchers in the field show that initially, until the 1950s, the subject of fallacies dealt mainly with logic but today there is an intensive interaction between logic and linguistics, both in the study of syntax and semantics. It is recognized that argumentation theory is an interdisciplinary domain which is the target point of philosophers and logicians, linguists and speech communication theorists.

The study of argumentation should therefore be construed as a special branch of linguistic pragmatics in which descriptive and normative perspectives on argumentative discourse are methodically integrated. [2, p.131]

The first known theorizing systematic study about fallacies started from Aristotle’s logical theory in “*De Sophisticis Elenchis*” in which he treated argumentation as a means to express the thinking process and to shape discourse toward a rational ideal. [1, p. 87]

The very interesting subject-matter of fallacies was also treated as a legitimate intellectual challenge by Hamblin who brought his pioneering research in the field of argumentation in his book *Fallacies*. Hamblin’s study was an intellectual revolution and liberation and his discussions, though invariably useful and insightful, were qualified, scholarly, and tentative. [3, p. 357]

Leading figures in the pragma-dialectical approach, Frans H. Van Eemeren, President of the International Society for the study of Argumentation and Rob Grootendorst, versed scholars in this perspective, began to study thoroughly argumentation as a means of resolving differences of opinions between the protagonist and the antagonist in terms of ten identified fixed rules to have a productive, successful and effective communication.

Herbert Paul Grice, an American linguistic philosopher, was the first to study what a speaker means comes to be different from what the speaker says. According to him, the participants in a conversation are supposed to cooperate with each other in the best way they know. This general rule, called *the cooperation principle* helps to explain lexical gaps in linguistics. [4, p. 1-26).

The turning point of all these studies is that many researchers in the discipline put forward that ambiguous words could be better understood if they were treated as conversational implicatures which are intended to mean one thing but seem different after being uttered.

A general and comprehensive approach to argumentation on fallacies.

The variability of fallacies in conversational moves is the most urgent task of argumentative discourse, formal and informal logic, the Standard Treatment, and the pragma-dialectical perspective but, among them, the latter investigates fallacies broader and more specific according to ten basic rules eligible for an acceptable theoretical model in the argumentative discourse.

Although argumentation is a phenomenon of language use, it is clear that argumentative discourse, unlike conversation analysts seem to think, cannot be adequately dealt with by linguistics alone, certainly not as long as linguistics perseveres in its current descriptive preoccupation. [5, p. 255-262].

What is really amazing is that all types of fallacies of language may be committed intentionally or inadvertently in order to mislead others' ability to arrive at the truth. The very concept of fallacy has a wide meaning due to its ambiguity and vagueness and it is probably as old as the notion of rationality itself. Marcin Koszowy expresses the idea of many thinkers about fallacy: The term 'fallacy' is our most general term for criticizing any general procedure (or what have you) used for the fixation of beliefs that has an unacceptably high tendency to generate false or unfounded beliefs relative to that procedure for fixing beliefs. [6, p. 257]

Viewed from this perspective, in Britannica Encyclopedia it is outlined that the most common characteristic of verbal fallacies is a discrepancy between the syntactic and the semantic form of a sentence, or between its structure and its meaning. Thus any careless sentence-structure may arise clumsy utterances.

Fallacious reasoning in linguistic fallacies

According to the most general classification of fallacies there are: fallacies of relevance, ambiguity, and presumption. Of special interest, in the present paper, are linguistic fallacies of ambiguity, also called verbal fallacies, encountered most frequently in the act of convincing others. It is extremely important in language in use to produce a well-formed and meaningful thought, to avoid creating double meanings and clumsy changes in meaning. That is why, linguistic fallacies are the most difficult to recognize as they imply erroneous reasoning based on incorrect use of words or just lack of preciseness.

Schreiber, Scott G. wrote in *Aristotle on false reasoning : language and the world in the Sophistical refutations* that Aristotle, in his *Sophistical Refutations* (*Sophistici Elenchi*), was the first to categorize linguistic and non-linguistic fallacies.[7] Among the linguistic fallacies he distinguished six verbal lexical fallacies: *equivocation*, *amphiboly*, *composition*, *accent*, *division*, and *figure of speech*.

As a rule, *equivocation* can be accidental or deliberate and leads easily to confusion because the original meaning is lost in the act of reproducing a message. It traces from the Latin "equal voices". For example:

- Mother, you told me yesterday that the society we live in is sick?
- Definitely, my son.
- Am I a small part of this society, Mom?
- Yes, my dear.

-So, I'm sick and I don't feel like going to school today."

In the dialogue above, the word *sick* has the meaning of *disgusting* and *physical illness*.

A common form of *amphiboly* is described as a fallacy arising from faulty or careless sentence-structure. As in the example given by S. Morris Engel, 1989 about the record "Best of the Beatles" which misled many people into buying thinking they were getting a record featuring the "*best songs of the Beatles*" when in fact what they had purchased was a record featuring Mr. Peter Best who had been "a member of the Beatles" early in their career. The present linguistic fallacy also occurs when one adjective is used for two nouns and in such cases it is not clear whether the adjective applies to the second noun too. For instance, the famous form of address:

Dear ladies and gentlemen!

My dear boys and girls!

In *Fallacies of Ambiguity*, it is clearly described and analyzed the fallacy of *composition* which involves an inference from the attribution of some features to every individual member of a class to the possession of the same feature by the entire. This seeks to use inductive reasoning but this way of reasoning is defective.

For instance: *Every course I took in university was well-organized. Therefore, my university education was well-organized.*

The fallacy of *accent* arises from accentuating a word or a phrase to change the meaning of a sentence radically and priority is given to what a person really wants to say. Thus, for example:

(1) I wonder if you do want to help me.

(2) Ion turned in his portfolio on time last week.

Therefore, if the preposition is stressed then it implies much more trust.

In *Basic Concepts in Logic and Logical Fallacies*, *division* is explained as the converse of the preceding, arguing from a property of the whole to each constituent part. Zainal A. H. & Siti A. gives such an example in *Logical Fallacies*:

That orchestra is the best in the world. Therefore it is made up of the best musicians in the world. However, the best orchestra in the world may not have the world's best solo violinist.

In *figures of speech*, students usually confuse between the metaphorical and ordinary uses of a word or phrase which comes from the same root and the use of homonyms may also arise an ambiguous nature in conversational moves. Let us consider the following example:

The captain of the ship was at home on the sea.

One needs to know that the expression "to be at home" has the metaphorical meaning "to feel at one's ease" and not that one's real home is on the sea. Such fallacies are used in many forms of modern communications where the intention is mainly to confuse somebody intentionally or unintentionally.

Thus, while being engaged in a discussion, it is desirable for students to try to be aware of presuppositions and they should maintain vigilance when examining them, otherwise any slight deviation could be a type of a fallacy of language.

The predominant fallacious character in discourse

It is assumed that encountering and realizing the existence of fallacies in different discussions could be an opportunity for growth in learning. Fallacies arise curiosity and create a classroom atmosphere where learning can be both work and fun. If taught, students can develop useful skills in handling a constructive discussion; gain the ability to communicate avoiding fallacies; deal with information useful for classroom discussions as well as for their lives.

For Moldovan university lecturers who teach at Foreign Languages Department, responsible for preparing successful future specialists in philology, it is earthly and heavenly important to teach undergraduates structuring a correct utterance, be active in communication, in critical thinking, writing good essays, making interpretations and argumentation that would raise students' awareness, discourses encountered in university studies, future job and all walks of life.

As a rule, teachers of English try to create an atmosphere of openness for students to share impressions and have an effective conversation in the classroom. By stimulating discussion, the students are encouraged to speak openly but when they come to the point of expressing their opinions backed by sound reasoning in debates, critical thinking, dialogues, or text analysis they often fall into exchanges that include making assertions, agreeing to others' views, asking for justifications or refuting them.

Most teachers require their students bring arguments and present well-dressed reasons for a particular interpretation they are putting forward in hermeneutics or critical thinking classrooms. Teachers usually tell the students about the need to make their speeches, essays or interpretations stronger and sometimes they might get offended because they wonder what a good argument means in fact.

For English language learners, the lack of good knowledge of the language may arise incomprehensible discussions or worse, incorrect interpretations. For instance, second and third-year students at IRIM are often prone to use *wishful thinking*, *stereotyping* and *overgeneralizations* in their interpretations, writings, text analysis and critical-thinking skills which render a fallacious character to their communication. In this light, language teachers often wonder which thoughts belong to the students and which thoughts they just steal away from other sources.

From this perspective, using stereotypes is an error in reasoning. They are some well-known positive or negative beliefs to categorize people and sometimes these classifications can be subconscious. For example, the stereotype: *She is Moldovan, so she will certainly be late.* implies a wrong impression about all Moldovans. Many prevailing worldwide stereotypical views seem to have a great impact on students' way of reasoning and making interpretations, such as:

Blondes are less wise.

Politicians are always corrupt.

Women are too talkative.

Or, a student says to the teacher:

You can't give me an 8. I deserve more because I am better.

In this case, believing that the claim is true just because he or she firmly wants it

to be so, the student commits the fallacy of *wishful thinking*. That is why, in any type of discourse, the students should defend their arguments with clear explanations otherwise their position will be unsound with nebulous facets.

The real fact is that teachers and students are not so much familiar with Van Eemeren and Grootendorst's rules of avoiding fallacious reasoning in a discourse but due to some rules of etiquette, logic and good manners, a qualitative communication together with great desire could give an efficient result.

There are some general rules for an effective communication which will be of great help for pedagogical purposes. Teachers should help students keep things in the right direction by making them familiar with some recommendations and by creating an environment that fosters productive argumentation. First, they should pretend they disagree with the position they are defending and in case they recognize suspicious arguments, then the parts of poor quality should be strengthened. Next, they should look more critically at the arguments they are using. It is also very important to be aware of the fact that general statements need more proofs than narrow ones. Such words like *all, none, every, always, everyone* require more details than the words with a narrower meaning like *some, many, few, sometimes, usually*.

Intentional Fallacy

The concern to explain intentional fallacy in hermeneutics remains to be of utmost importance and far from being neglected in the contemporary horizons where the text, more or less, calls for new requirements to be perceived because it sets space for ambiguity and multiplicity of meanings.

The relation of the author's intention to interpretation is unpredictable and variable, that's why in contemporary criticism, the error of criticizing and judging a work of literature by attempting to assess what the writer's intention was and whether or not s/he has fulfilled it rather than concentrated on the work itself is called "intentional fallacy". [8]

It appears that it differs from University to University, from teacher to teacher, if students are to relate their literary text interpretations based on the author's intention, period of time, historical events, or they may come up with a free interpretation where the text is seen in isolation. Contemporary interpretation is very generous in our century that is why present-day students are eager to impose their intention in any interpretation upon the unattainable intention of the author which is much more tiresome and boring. After being asked "What do you prefer limited or unlimited interpretation?", third-year students from IRIM replied that as a rule, the text, seen independently of the author, raises the level of reading and understanding, it gives them greater satisfaction and at this point creativity is not harmed by misinterpretation.

De facto, the point is to try to appreciate the author's intent. This involves finding out about more than just intentions: changes of mind, historical background, relation to other works by the same author, and other informative factors that have their part to play. For instance, how is it possible for a modern reader to discover the women's movement of the nineteenth century in "The Story of an Hour", after Kate Chopin, who explores the theme of women's repression in a male-dominated society, without bringing in outside information about the history, the life and times of the author?

In favour to the beautiful and timeless literature, there should be done attempts not to separate meaning from intention as well as language from speech acts. To forbid students to interpret is tantamount to forbidding them to think and that is morally the biggest “intentional fallacy.” As soon as this is correctly understood, students might be willing to respect every act of writing and its authorial intention and teachers should be the ones to give optimism for the future of interpretations but never deny the importance of the original meaning.

Conclusions

The intended outcome of the present article is to help look critically at each position and move fallacies away from the “weak” end toward the “strong” end of thinking and interpreting. It is desirable to remember two things about fallacies. First, they can be very persuasive in any kind of discourse and second, it is often difficult to spot them. Identifying fallacies in one’s own speech is an important skill for every student because it helps to be more careful in sentence- structure and to strengthen the ability to evaluate what is read, written and heard. Least but not last, it helps to make better interpretations and get trustful debating skills.

On the whole, the modern use of the English language has reached the point where both speech and writing are accompanied by too many vague and unclear expressions but one way to reduce such implicatures is to focus on what is really important in a discussion and omit unsound affirmations.

Referinices

1. **Teun A. Van Dijk.** *Discourse Studies. A multidisciplinary introduction*, 2nd edition, 2006, p.5
2. **Eemeren, Frans H. van & Rob Grootendorst.** *Argumentation, Communication, and Fallacies: A Pragma-Dialectical Perspective*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1992.
3. **Douglas N. Walton.** *Hamblin on the standard treatment of fallacies*. Philosophy and Rhetoric, Vol. 24, Copyright State University Park PA, 1991.
4. **Nelson, D. & P. Foulkes.** *Leeds Working Papers in Linguistics. Grice’s Cooperative Principle*, 2000.
5. **Koszowy, Marcin.** On the Concepts of Logical Fallacy and Logical Error, 2003.
6. **Fogelin, Robert J., Timothy J. Duggan.** *Fallacies in: Argumentation*, 1987.
7. **Schreiber, Scott G.** (1952). *Aristotle on false reasoning: language and the world in the Sophistical refutations*. State University of New York Press, 1952.
8. **Routledge & Kegan Paul.** *A Dictionary of Modern Critical Terms, revised & enlarged*. London & New York, 1987.

grosu-natalita@mail.ru

Data prezentării articolului - 20.03.2012

PARTICULARITĂȚILE METAFOREI IDIOMATICE ȘI MODURILE DE TRADUCERE ÎN STILUL PUBLICISTIC

Ilona ȘOIMU, IRIM

Rezumat

Societatea modernă trece printr-o perioadă de dezvoltare intensă a relațiilor internaționale și a telecomunicațiilor. Zi de zi, limba și posibilitățile ei sînt utilizate pentru atingerea scopurilor și avantajelor în cele mai diverse domenii ale vieții. De regulă, oamenii folosesc cuvîntul ca mijloc de comunicare, ceea ce a servit drept argument pentru a efectua această cercetare. Metafora se referă la stilistica textului și are ca funcție principală de a atribui expresivitate limbajului oral sau celui scris. Obiectivul cercetării este: studierea metaforei ca procedeu stilistic, posibilitățile acesteia de a convinge și de a influența oamenii; formularea unor concluzii privind necesitatea utilizării frazelor idiomatice sau a expresiilor clare, dar în același timp fade și banale; evidențierea metodelor și principiilor traducerii metaforei idiomatice în textele propuse pentru traducere cu un subtext ambiguu.

Cuvinte-cheie: metaforă idiomatică, stil publicistic, efect emoțional, metode și principii de traducere a metaforei.

PECULIARITIES OF SUSTAINED METAPHOR AND WAYS OF ITS TRANSLATION IN PUBLICISTIC STYLE

Ilona ȘOIMU, IRIM

Abstract

*Modern society goes through the period of an active technical progress and informational expansion. The leading world states enter a new era of development switching from the industrial economy to the informational one. Such conditions stipulate the fact that information becomes the main and the most valuable thing in the modern world. However, no information is possible without a language, the basic means of communication. People are forced to use words in order to transfer the information from one to another. The charm and fascination of this process consist in the fact that people tend to use the same words in different ways. Every time we need to convince somebody, or just to produce a good impression upon somebody, we resort to the figurative and expressive potentialities of our language, metaphor being first in demand. All above mentioned phenomena as well as ever-growing necessity of their translation served as the main **motive** for the fulfillment of the given research. Its main **purpose** is to study such language phenomena as “metaphor” and “publicistic style” and to investigate the results of their interaction. The special **task** of the work is to find out how metaphors should be translated, and how one should cope with the difficulties that appear during the translation process. Special attention is paid to the role of metaphors in the works of publicistic character. The work is also supposed to show how metaphors have been applied by various political leaders and men of letters and to analyze the way they were translated.*

Key words: sustained metaphor, publicistic style, expressiveness, emotional effect, translation.

“An idea is a feat of association, and the height of it is a good metaphor.”

Robert Frost

Introduction

Metaphor, being a powerful stylistic device, is widely used by various authors as a means of expressiveness and embellishment. It is a kind of attribute without which it is hard to imagine the fiction as well as mass-media or political rhetoric. Not in vain poets and writers, showmen and politicians use so many metaphors, similes, epithets, metonymies, repetitions, loan words, etc. All of them represent a kind of “a trade mark” or “a brand” of each writer or speaker. They express the personal manner and create an individual style. That is why the use of stylistic devices resembles soup cooking – every housewife does it in her own way. Today practically every speech, newspaper article, essay to say nothing of fiction and poetry contains stylistic devices, metaphors being in the foreground. Therefore, the study of metaphors, namely of sustained metaphors, represents a particular interest and is one of the most important aspects of the present work.

Why do we use metaphors? Being aware of the fact that the purpose of metaphor is not only a mere nomination of the speech subject but creation of its expressive characteristics, we can logically deduce that metaphor’s first and foremost function consists in achieving expressiveness and picturesque representation of the described object. For example,

“The machine sitting at that desk was no longer a man; it was a busy New York broker...” [7, d. 13]

Here instead of the detailed description of the man, instead of speaking about his cold-heartedness, automatic business-like character, and so on and so forth, the author uses just one word that replaces the direct name of this person and precisely expresses the author’s idea. The given example shows two more functions of the metaphor. Firstly, it proves that metaphor involves fewer words needed to express an idea, thus, being more efficient and economical than ordinary language. Secondly, it is through the metaphor that speaker/writer often reveals his/her emotional attitude towards he/she describes. Thus, Martin Luther King, Jr., emphasizing the great role and importance of the Emancipation Proclamation says in his prominent speech:

“This momentous decree [signing of the Proclamation] came as great beacon light of hope to millions of Negro slaves who had been seared in the flames of withering injustice.” [8]

Bright and piercing metaphors reveal the speaker’s indignation and compassion, which influence the auditory and charge it with the same feelings. Thus, one more function of the metaphor consists in serving as a means of persuasion and psychological pressure. Actually, if speaking about the metaphor’s role in political speeches, we may surely say that politicians use metaphors and all other stylistic staff primarily to persuade and thrust their own opinion, paying much less attention to the literary value of their speech.

The most general classification recognized by all researchers is that which distinguishes between **the genuine** (fresh, original) **metaphors** and **trite** (dead, hackneyed, stale) **metaphors**. Thus, I.R.Galperin states: “metaphors, like all stylistic devices, can be classified according to their degree of unexpectedness” [1, p. 141]. The

scholar explains, "...metaphors which are absolutely unexpected, i.e. are quite unpredictable, are called genuine metaphors" and that "those which are commonly used in speech and therefore are sometimes even fixed in dictionaries as expressive means of language are trite metaphors, or dead metaphors" [1, p. 141]. From this point of view genuine metaphors belong to language-in-action, (speech metaphors), while trite metaphors belong to the language-as-a-system, (language proper), and are usually fixed in dictionaries as units of the language. To give a more comprehensive description of the genuine metaphor Galperin cites Vinogradov's words: "...a metaphor, if it is not a cliché, is an act of establishing an individual world outlook, it is an act of subjective isolation... Therefore a word metaphor is narrow, subjectively enclosed...it imposes on the reader a subjective view of the object or phenomenon and its semantic ties".

As far as we study metaphor in the context of publicistic works, it would be reasonable to examine in more details the notion of publicistic style as well, in order to find out how these two phenomena interact.

Stylistics, being a branch of General Linguistics, distinguishes certain types of texts. These texts, points Galperin, "are distinguished by the pragmatic aspect of the communication due to the choice and arrangement of language means." These are namely linguistic components that, being presented in their interaction, reveal "the unbreakable unity and transparency of constructions of the given type"[1, p.23], which are generally known as functional styles of language. A functional style is thus to be regarded as the product of a concrete task set by the sender of the message.

What we here call functional styles is also known as "registers" or "discourses", which fall into the following major types:

- a) the language of belles-lettres;
- b) the language of publicistic literature;
- c) the language of newspapers;
- d) the language of scientific prose;
- e) the language of official documents.

The publicistic style of language became discernible as a separate style in the middle of the 18th century. It is used in public speeches and printed public works, which are addressed to a broad audience and devoted to important social or political events, public problems of cultural or moral character.

As any other functional style, publicistic style falls into certain varieties or substyles each having its own distinctive features. In our case these are:

- a) the language style of oratory;
- b) the language style of essays;
- c) the language style of feature articles in newspapers and journals.

It is significant that unlike other styles, the publicistic style has a spoken variety, namely the oratorical substyle. The development of radio and television contributed to the expansion of this substyle, adding such a new variety as the radio and TV commentary.

Book reviews in journals, newspapers, magazines and pamphlets are generally included among essays.

According to I.R. Galperin the general aim of publicistic style, which makes it

stand out as a separate style, is to exert a constant and deep influence on public opinion, to convince the reader or the listener that the interpretation given by the writer or the speaker is the only correct one and to cause him/her to accept the point of view expressed in the speech, essay or article not merely through logical argumentation but through emotional appeal as well. This brain-washing function, adds the scientist, is most effective in oratory, since here the most powerful instrument of persuasion, the human voice, is brought into play.

A sustained metaphor, however, should not inevitably correspond to a formula. A sustained metaphor continues through whole sentences or even through a whole discourse. One should always remember that language embellishment is a creative process, which does not seek any logical explanation or systematization. Many sustained metaphors are expressed with the help of the supra-sentential means, i.e. they represent a commutation of sentences constituting a composite sentence or even a piece of text, where each element of the metaphor has its grammatical and syntactical features. Such metaphors often prove to form entire metaphor systems:

♦ *The art of politics is learning to walk with your back to the wall, your elbows high, and a smile on your face. It's a survival game played under the glare of lights* [10].

Искусство ведения политики заключается в том, чтобы научиться ходить, прижавшись спиной к стене, с высоко поднятыми локтями и улыбкой на лице. Это игра на выживание при свете софитов.

♦ *If it falls to me to start a fight to cut out the cancer of bent and twisted journalism in our country with the simple sword of truth and the trusty shield of British fair play, so be it* [9].

Если мне выпадет начать борьбу по искоренению злокачественной опухоли, которой являются изворотливые и лживые СМИ в нашей стране, с помощью простого меча правды и надёжного щита честных поступков британского правительства, да будет так.

♦ *No sane local official who has hung up an empty stocking over the municipal fireplace is going to shoot Santa Claus just before a hard Christmas* [13].

Ни один здравомыслящий местный чиновник, который уже повесил пустой чулок над муниципальным камином, не станет убивать Санта Клауса только лишь из-за того, что Рождество собирается быть трудным.

♦ *New Hampshire has long been known as the bump in the road for front runners – and this year is no exception* [12].

Нью Хэмпшир давно считается кочкой на дороге для передовых беглецов, и этот год не стал исключением.

The translation of sustained metaphors might appear more interesting. As it proved to be, both prolonged metaphors and even metaphor systems may be found in the newspaper and journalistic articles. Here are some of them:

♦ *While his predecessor acted the clown on the international stage, Putin has relished playing the tough guy* [3, p. 40].

В то время как его предшественник изображал клоуна на международной арене, Путин наслаждается игрой в хулигана.

♦ *Putin posed as a powerful, influential big brother; but **Russia's muscles turned to be fake.*** [11]

Путин взял на себя роль сильного, влиятельного старшего брата, однако **мускулы у России оказались дутыми.**

♦ *Chavez would probably occupy the seat personally for extended periods at a time, in lieu of his permanent representative or his foreign minister. He would use that **magnificent pulpit** to glorify his Bolivarian Revolution, to help his friends in Latin America and to thwart his enemies...* [2, p. 47].

Чавез, вместо своего постоянного представителя или министра иностранных дел, вероятно, сам и надолго займёт этот пост. Он использует эту **замечательную трибуну**, чтобы прославить революцию Боливара, чтобы помочь своим друзьям из Латинской Америки и расстроить планы врагов...

♦ *And history shows that **states that talk loudly while carrying a small stick** often overreach, creating problems for themselves and the others* [4, p. 37].

История показывает, что страны, которые **повышают голос, имея при этом за спиной лишь небольшую палку**, часто переигрывают, создавая проблемы себе и другим.

♦ *Chinese women, once **pulled between the poles** of Confucian subservience and Maoist equality, now **face blank slates** on which to imagine their lives.* [4, p. 42].

Женщины Китая, некогда **разрывавшиеся между двумя полюсами** – конфуцианским раболепием и маоистским равноправием – теперь **оказались перед чистой грифельной доской, на которой могут самостоятельно чертить план своей жизни.**

♦ ***Страна стояла перед пропастью**, каждый божий день приносил тревожные вести. Вождям, депутатам, да и народу нужны были какие-то **успокаивающие средства*** [5, p. 6].

The country was on the verge of disaster. Every day of the week brought some alarming news. Leaders, deputies as well as people needed some **smoothing drugs.**

♦ *The purpose of the meeting was to discuss a new concept advanced by Zheng Bijian, a Chinese intellectual known for his connections with Chinese president Hu Jintao. Though Zheng's Chinese rivals carped among themselves about exactly how close the two were, **his intellectual pedigree had unarguably deep roots...*** [4, p. 38].

This beautiful sustained metaphor is remarkable for its simplicity as regards the translation – у его интеллектуальной родословной, бесспорно, **глубокие корни.**

Another magnificent metaphor derives from Аргументы и Факты, №11:

♦ ***Все ли тучи разогнал В. Путин над головой преемника?*** [5, p. 6].

Has Putin really driven away all the clouds over the head of his predecessor?

As we repeatedly mentioned both speeches, essays and articles originating from press are characterized by the combination of two equally valuable functions, namely informative and emotional or persuasive one. This fact requires peculiar attention and delicacy in application of various stylistic devices including metaphors. It is through the metaphor that the author often reveals his/her emotional attitude towards what s/he describes. Thus, speeches, essays and articles often representing someone's reaction

to the events and phenomena of the time, are usually charged with the twofold meaning and have a rich implication. In such conditions, when even the original text resembles a subtle balancing between the norms of decency and desire to express the sentiment raging in the author's heart, translator's task becomes enormously difficult. It is evident now that in the modern world language is more than a way of communication. What is important, it serves as a tool in achieving goals and as a weapon in the currently waged informational wars. Every day politicians make official statements, newspapers and magazines publish their sensational news and writers create their works concerning topics of the time. All of them resort to the use of metaphors, which give their writings inimitable individuality and charm. Thus, translator's task is also twofold: it is extremely important to render precisely and politically correctly the author's ideas, on the one hand, and to preserve his/her creative essence and individuality, on the other hand.

Bibliography

1. Galperin I.R. *Stylistics*. - Moscow, "VYSSAJA SKOLA", 1981, - 334 p.
2. Castaneda Jorge G. *Latin America's New Proxy War*//Newsweek. - 2006.- September 25.
3. Ferguson N. *The Godfather*//TIME. 2007. February 26.
4. Menon R., Motyl A. *Why Russia Is Really Weak*//Newsweek. - 2006.- September 25.
5. Костиков В. *Все ли тучи разогнал В. Путин?*//Аргументы и Факты. - 2008.- №11.
6. Костиков В. *Чайники счастья*//Аргументы и Факты. - 2008.- №15.
7. Кузнец М. Д., Скребнев Ю.М. *Стилистика английского языка*. - Ленинград, «УЧПЕДГИЗ», 1960, - 172 p.
8. www.americanrhetoric.com/speeches/mlkihadream.htm, vizitat la 25.10.12
9. https://en.wikiquote.org/wiki/Jonathan_Aitken, vizitat la 25.10.12
10. <http://knowgramming.com/metaphors>, vizitat la 25.10.12
11. www.newsweek.com/id/117815, vizitat la 28.10.12
12. <http://www.pbs.org/newshour/bb/election/iowa-newhampshire/nh-results-2-1.html>, vizitat la 28.01.12
13. http://www.searchquotes.com/quotation/No_sane_local_official_who_has_hung_up_an_empty_stocking_over_the_municipal_fireplace,_is_going_to_s/204716/, vizitat la 28.01.12

ilonasoimu@yahoo.com

Data prezentării articolului - 20.03.2012

DESPRE APLICAREA METODELOR STRUCTURALE ÎN DIALECTOLOGIE

Liliana POPOVSCHI, IRIM

Rezumat

Dialectologia, disciplină lingvistică ce studiază formele particulare în care un idiom se diversifică în spațiu, se constituie în a II-a jumătate a sec. al XIX-lea, când se conștientizează faptul că limba vorbită poate oferi date prețioase pe care textele scrise nu le pot oferi. Dialectologia folosește un șir de metode atât pentru culegerea, cât și pentru interpretarea materialului dialectal, care pot fi grupate în tradiționale și structurale. Dialectologia tradițională se axa pe colectarea datelor și prezentarea lor în glosare, atlase și monografii. Dialectologia structurală ține seama nu doar de inventarul de unități al varietăților teritoriale ale limbii, ci și de modul lor de organizare în sistem, de modul lor de funcționare în sincronie, de reorganizarea sistemului în rezultatul apariției unei trăsături noi. La nivel interdialectal ea își propune să evidențieze atât deosebiri, cât și asemănările dintre unitățile teritoriale ale limbii, construind diasisteme, sisteme cu un grad mai înalt de generalitate. Aplicarea metodei structural-diacronice permite deducerea concluziilor privind mecanismul denotației. Analiza structurală în dialectologie a contribuit de asemenea la perfecționarea tehnicii cartografice.

Cuvinte-cheie: *dialectologie, geografie lingvistică, dialectologie structurală, sistem, diasistem, microsistem terminologic dialectal, metoda structural-diacronică, onomasiologie, procesul denominării.*

ON APPLICATION OF STRUCTURAL METHODS IN DIALECTOLOGY

Liliana POPOVSCHI, IRIM

Abstract

Dialectology, the scientific study of variations in language based on geographic distribution, dates from the latter half of the 19th century, when living dialects were seen to furnish a huge treasury of living data on phonology, lexicology and other features of language that written texts could not furnish. Dialectology is pursued through a number of methods for gathering and interpreting data which can be described as traditional and structural. In traditional dialectology the primary requirement is the collection of data and their presentation in the form of dictionaries, atlases and monographs. In structural dialectology, the investigator seeks to find both the structure or system by which a dialect achieves synchronic identity and how it is changed by the introduction of any new feature. It also elaborates diasystems, a higher order systems. Applying the structural-diachronic method the linguist can make valuable conclusions on name-giving process. Structural methods also allowed for improving cartographic technique.

Key words: *dialectology, linguistic geography, structural dialectology, system, diasystem, dialectal terminological microsystem, structural-diachronic method, onomasiology, name-giving process.*

Introducere. Dialectologia este disciplina lingvistică ce studiază graiurile și dialectele. Preocupările pentru studiul varietăților teritoriale ale limbii apar încă în antichitate, atunci când școala filologică din Alexandria (secolele III – II î. e. n.) încearcă să comenteze și să explice elementele dialectale din textele scrise. Însă dialectologia, ca disciplină ce studiază formele particulare în care un idiom se diversifică în spațiu, se

constituie în a II-a jumătate a sec. al XIX-lea și este fundamentată teoretic de lingvistul italian Graziadio Isaia Ascoli (1829 – 1907), prin lucrările sale publicate în revista „Archivio glottologico italiano”, înființată în 1873, în special, prin studiul *L'Italia dialettale* în care fixează principiile și metodele de lucru ale dialectologiei italiene. În perioadele anterioare limbile vii, vorbite au fost neglijate (cu unele excepții), acordându-se atenție doar limbilor literare în forma lor scrisă. Studiul variantelor regionale ale limbilor este impulsionat de curentul romantic care a redescoperit bogăția creației populare orale, de cercetările comparativ-istorice care acordă atenție diversificării limbilor și de fonetica experimentală, ale cărei baze le-a pus Abatele P. I. Rousselot prin celebra sa lucrare *Les modifications phonétiques du langage étudiées dans le patois d'une famille de Cellefrouin <Charente>* (Paris, 1891), care a evidențiat lipsa de unitate a vorbirilor individuale chiar în sânul aceleiași familii. În spațiul românesc primele observații privind deosebirile dialectale, îndeosebi lexicale, au fost făcute în mod tangențial de mitropolitul Simeon Ștefan în prefața *Noului Testament* de la Bălgrad din 1648 [1, p. 62]. Preocupări dialectale speciale se remarcă la D. Cantemir în *Descriptio Moldaviae* (1716), Ion Maiorescu și Miron Pompiliu în studii publicate în „Convorbiri literare”, B. P. Hasdeu în monumentalul său *Etymologicum Magnum Romaniae* (1886-1898). Cercetarea științifică a varietăților regionale ale limbii române este inițiată de lingvistul german Gustav Weigand, directorul Institutului de Limbă Română de pe lângă Universitatea din Leipzig și editorul celei mai importante reviste în care se publicau studii dedicate limbii române „Jahresbericht des Institutes für Rumänische Sprache”, care a apărut la Leipzig începând cu anul 1894. După primul război mondial dialectologia românească beneficiază de activitatea a două școli la fel de valoroase: școala lingvistică de la Cluj, reprezentată de Sextil Pușcariu, creatorul școlii, elev al lui Weigand, S. Pop, E. Petrovici, colaboratori ai „Muzeului limbii române”, a cărei activitate a fost reflectată în publicația „Dacoromania”, și școala lingvistică de la București, reprezentată de Ovid Densușeanu și colaboratorii săi de la Institutul de Filologie și Folclor, I. A. Candrea, Tache Papahagi, grupați în jurul revistei „Grai și suflet”.

Pentru a studia și a descrie varietățile teritoriale ale limbii dialectologia folosește un șir de metode, precum: observația dialectală, conversația dirijată, ancheta dialectală (prin corespondență sau pe teren) pentru culegerea materialului dialectal; arhivele fonogramice, glosarele, cercetarea monografică, geografia lingvistică pentru prezentarea și interpretarea materialului dialectal. Dintre toate metodele dialectologice geografia lingvistică, fondată de J. Gilliéron și considerată drept „începutul unei adevărate revoluții în domeniul lingvisticii” [2, p. 149], „una din marile cuceriri ale științei lingvistice” [3, p. 71], este cea care i-a asigurat dialectologiei un loc privilegiat printre disciplinele lingvistice.

Totuși, preocuparea constantă a dialectologilor a fost și este perfecționarea tehnicii investigației dialectale. De la mijlocul secolului al XX-lea studiul unităților teritoriale ale limbii începe să se facă cu ajutorul metodelor moderne, structurale.

Structuralismul, ale cărui baze au fost puse de *Cursul de lingvistică generală* al lui Ferdinand de Saussure, apărut în 1916, operează cu câteva noțiuni fundamentale: sistem, structură, valoare. Sistemul este un ansamblu de elemente strâns legate între ele printr-o rețea de relații, iar structura – modul de funcționare a sistemului. Elementele sistemului nu

au valoare în sine. Sistemul este un tot organizat, în interiorul căruia fiecare element capătă valoare doar în opoziție cu celelalte elemente, el este ceea ce nu sunt celelalte elemente. În acest sens structuralismul se opune cercetării atomiste care studiază elementele separate unele de altele, independent de relațiile care le unesc și le definește prin proprietățile lor intrinseci. Noua concepție s-a impus o dată cu elaborarea unor metode de analiză subordonate teoriei. Metodele structuraliste își propun să identifice și să clasifice unitățile și relațiile care unesc și opun în același timp unitățile studiate. În opoziție cu lingvistica tradițională, descrierea lingvistică de tip structuralist vizează de asemenea degajarea generalului din particular, a abstractului din concret, elementele concrete și particulare fiind variantele, iar cele abstracte și generale – invariantele. O altă deosebire a cercetărilor structuraliste este faptul că ele evită amestecul punctelor de vedere descriptiv și istoric, optând pentru aspectul sincron, deși „rezultatele pe care le furnizează pot fi utilizate și în studiul diacroniei” [4, p. 122]. Așadar, metodele structurale au pus în evidență laturi subestimate sau neglijate, aducând mai multă precizie, rigoare, finețe, coerență față de analiza tradițională.

Inițial se părea că termenii *dialectologie* și *structuralism* se află în contradicție din moment ce primul presupune studierea unui aspect al varietății, iar al doilea – analiza de unități strict omogene. Reticența cu care a fost întâmpinată ideea aplicării metodelor structurale în studierea varietății geografice a limbii se explică prin „dificultatea de a aplica unei realități foarte complexe și „elastice” metode de cercetare prin definiție riguroase sau, uneori, chiar rigide” [5, p. 617]. Se consideră că punctul de plecare al cercetărilor de dialectologie structurală îl constituie cunoscutul articol al lui Uriel Weinreich *Is a Structural Dialectology Possible?* [6], publicat în 1954, deși în 1931 N. S. Trubețkoy publicase studiul *Phonologie und Sprachgeographie* (Travaux du Cercle linguistique de Prague, IV) în care sunt puse în discuție probleme de fonologie dialectală, iar în 1945 a apărut monografia dialectală a lui A. Martinet *Description phonologique du parler franco-provençal d'Hauteville (Savoie)* în care autorul folosește metode structuraliste.

Ca și în studiul limbii standard, în cercetările dialectale metodele structurale introduc noțiunea de sistem și se axează pe analiza relațiilor între elementele sistemului în perspectivă sincronă, din care deduc concluzii de ordin istoric. Cele mai bune rezultate dialectologia structurală le-a obținut în domeniul fonologiei. Bazându-se în special pe criterii fonologice, dialectologia structurală a realizat delimitarea mai exactă a varietăților teritoriale ale limbii, ținând seama nu doar de inventarul de unități, ci și de modul lor de organizare într-un sistem.

Este important de menționat că dialectologia structurală este bidimensională. La nivel intradialectal, ea își propune să vadă în graiuri și dialecte niște sisteme lingvistice cu mod de funcționare propriu. La nivel interdialectal ea își propune să evidențieze atât deosebirile, cât și asemănările dintre unitățile teritoriale ale limbii, prin aceasta deosebindu-se de dialectologia tradițională care se ocupa numai de diferențe. Evidențindu-se asemănările, elementele comune ansamblului de unități studiate, se construiește o schemă structurală, care a fost denumită *diasistem*. Diasistemul este un sistem de nivel superior, cu un grad mai înalt de generalitate, „degajat prin analiza a două sisteme cu similitudini parțiale” [7, p. 77]. Diasistemul prezintă „unități omogene și discrete în „înlănțuirea” lor..., evidențiind elementele constante și variabile ale unităților respective” [7, p. 78]. Oricare două sau mai multe sisteme care prezintă unele asemănări

pot fi descrise sub forma unui diasistem, însă reprezentarea sub formă de diasistem a două sau mai multe sisteme dialectale oferă posibilitatea „de a scoate în evidență asemănările, deci elementele de continuitate, acolo unde, la prima vedere, nu apare decât discontinuitatea” [5, p. 620]. Metoda construirii diasistemelor a fost ilustrată de unii lingviști [5, 6, 8, 9, 10], deși la etapa actuală este dificil să se stabilească relații între sisteme în totalitatea lor, poate cu excepția celor fonologice. S-a reușit însă crearea de diasisteme pe baza examinării raporturilor dintre diverse „microsisteme” fonologice, gramaticale, lexicale.

O etapă nouă în istoria dialectologiei este marcată de aplicarea metodei structural-diacronice. Analizându-se materialul lexical înregistrat de atlasele lingvistice sub aspectul repartiției teritoriale, s-a observat că în diverse zone geografice între unitățile lexicale din aceeași sferă semantică s-au stabilit raporturi de interacțiune, de condiționare reciprocă, termenii organizându-se în microsisteme lexico-semantice. Gruparea lexemelor în microsisteme este o caracteristică a sistemului lexical în general. Dar structura lexicului dialectal este mult mai complexă, deoarece se caracterizează nu doar prin existența opozițiilor funcționale distinctive în interiorul graiurilor (sistemelor), ci și a corespondențelor (inter)dialectale, ce pot fi identificate la citirea corelată a hărților și stabilirea ariilor de coincidență. Cu alte cuvinte, corespondențele dialectale se organizează și ele în microsisteme, dar cu o configurație de relații de nivel superior. În cadrul acestor microsisteme observăm situații când un termen denumește mai multe realii, când au loc substituiți de termeni sau transfer de termeni de la o realie la alta, când un semn lexical a fost utilizat ca bază onomasiologică pentru a denumi două sau mai multe realii. Astfel de microsisteme formează, de exemplu, termenii care exprimă noțiunile „ficat” și „plămâni”, „geană”, „sprânceană” și „pleoapă”, „stomac” și „pânțe” etc. Pentru a motiva modificările denumirilor trebuie să ținem seama de organizarea lor în sistem și de mecanismul denominației, deoarece evoluția semantică a termenilor determină reorganizarea sistemului căruia aparțin, iar raporturile de interacțiune între termeni sunt „legate de natura procesului de cunoaștere ca reflectare, de mecanismul creării noilor denumiri..., de evoluția semnificației cuvintelor vechi, de existența unei permanente tendințe de asociere în limbă” [11, p. 16-17]. Astfel, grupul lexico-semantic „ficat – plămâni”, inițial cu doi constituenți de bază, *ficat* (< lat. *ficatum*) și *plămâni* (< lat. *polmo*, -*onem*), s-a amplificat în decursul timpului cu alți termeni de sorginte diversă: *mai* (< mag. *máj*), *gigher* (< tc. otom. *giger*), *foale* (< lat. *follis*) etc. Pe de altă parte, între unitățile microsistemului observăm raporturi de condiționare reciprocă, de interacțiune. Termenul *plămâni*, de exemplu, a ajuns în anumite împrejurări să denumească și ficatul, iar *mai* – să desemneze și plămâni. În opinia unor cercetători, asemenea transferuri de denumiri de la o realie la alta au loc în urma lipsei de cunoaștere suficientă a anatomiei corpului uman (și a animalelor) și a confundării termenilor pentru ficat cu cei pentru plămâni. Ținând seama de organizarea termenilor în sistem și de mecanismul denominației, constatăm că, de fapt, *plămâni* „ficat” reprezintă doar b a z a o n o m a s i o l o g i c ă a sintagmei *plămân negru* „ficat”, deoarece pentru a menține distincția între *plămân* „plămân” și *plămân* „ficat” s-a recurs la procedeul determinării cu un adjectiv, morfemul *negru* din sintagma *plămân negru* reprezentând caracteristica onomasiologică. Am identificat o serie de astfel de sintagme: *plămâni albi* – *plămâni negri*, *maiuri albe* – *maiuri negre*, *măiri bălăi* – *maieră neagră*, *ficați albi* – *ficat negru* etc. Denumiri analitice asemănătoare celor din graiurile românești

se regăsesc și în graiurile altor limbi romanice. De exemplu, după *Atlasul lingvistic francez*, harta 1073 POUMON, termenul *foie blanc* „ficat alb” este cunoscut în graiurile a câtorva departamente. După *Atlasul lingvistic romanic (AliR)*, harta FOIE, o serie de denumiri ale ficatului au fost date în funcție de culoarea plămânilor și a ficatului (*alb, negru*) sau de consistența organelor pe care le desemnează (*moale, tare, dur*) [12, p. 81]. Aceste procese se observă, de asemenea, în limbile balcanice, în ungară, în limbile slave și în alte limbi europene. La baza unor denumiri similare se află „mentalitatea comună”, modul de a vedea anumite lucruri în același fel de către vorbitori ai unor limbi diferite, grație, totodată, unor mecanisme generale ale denominației. Procesul denominativ pentru noțiunea care nu are încă denumire începe cu determinarea și cu reflectarea în conștiință a proprietăților obiectului. În timpul căutării numelui pentru segmentul de realitate, vorbitorul compară obiectul mai puțin cunoscut cu altul sau alte obiecte omogene (sau doar aparent omogene). Prin intermediul asociației de idei, ficatul a fost raportat la un alt organ intern, la plămâni. Astfel a fost găsit un semn comun, cel de organe interne asemănătoare (la om și la animale). Concomitent, a fost găsit și termenul care desemnează unul dintre obiecte, să presupunem că ar fi fost *plămân*. *Plămân* din sintagma *plămân negru* „ficat” are funcția de „identificare” a celor două obiecte, iar determinantul *negru* – rolul de diferențiere.

Aplicarea metodei structural-diacronice este favorizată de însăși concepția atlaselor lingvistice care cuprind în compartimentele tematice un număr considerabil de întrebări legate între ele și unite în subgrupe, tocmai în scopul depistării numeroaselor micro sisteme lexico-semasiologice ce caracterizează graiurile românești și care prezintă un interes deosebit pentru studiul structurii lexicului dialectal [13, p. 28, 54].

Metodele structurale nu le neagă totuși pe cele tradiționale, ci le completează. Pe de o parte, dialectologia structurală lucrează cu un material pus la dispoziție de așa-zisa dialectologie tradițională. Pe de altă parte, fiind utilizate la interpretarea sau reinterpretarea materialului cules cu ajutorul metodelor tradiționale, metodele moderne permit deducerea celor mai importante elemente ale sistemului graiurilor studiate, ținând cont de funcția elementelor, de raporturile dintre ele.

După părerea lui A. Avram, metodele structurale de studiu au adus cele mai importante contribuții în domeniul geografiei lingvistice [5]. De aceeași părere este și T. Teaha, care subliniază că „analiza structurală în dialectologie, considerată ca o etapă nouă în metodologia cercetării varietății dialectale, a contribuit la „rafinarea” procedeeleor geolingvisticii, astfel încât se poate aprecia că între cele două direcții de cercetare, una teoretică și alta metodologică, există o evidentă complementaritate, fapt confirmat și de exprimarea cu tărie la al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor (București, 1967) a deplinei egalități între conceptele gillieroniene și cele saussuriene...” [14, p. 183]. Complementaritatea dialectologiei structurale și a geografiei lingvistice poate fi ușor explicată. Așa cum deosebiriile structurale dintre două sau mai multe unități dialectale constau nu numai în inventarul elementelor, ci și în distribuția lor spațială, este necesar ca interpretarea materialului lingvistic să fie precedată de cartografierea lui. Anume interpretarea hărților, citirea lor corelată a dezvăluit faptul că diferitele variante se găsesc unite în raporturi complexe. Analiza structurală, la rândul ei, a permis lingvogeografilor să precizeze anumite aspecte ale metodei lor. Examinarea atlaselor lingvistice regionale românești, de exemplu, dezvăluie preocuparea autorilor

de a prezenta cât mai exact un anumit domeniu dialectal. Printre inovațiile privind tehnica cartografierii faptelor de limbă se numără hărțile sintetice prin care se realizează „o grupare sistematică a faptelor dialectale înregistrate în anchetă. Această inovație reprezintă o tentativă de a degaja elementele s i s t e m u l u i graiurilor studiate”[7, p. 30]. O altă inovație este utilizarea simbolurilor pentru redactarea materialului lexical. În *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria* (Chișinău, 1993-2002), de exemplu, pentru fiecare grup de unități denominative: cuvinte primare, cuvinte derivate și îmbinări de cuvinte, se propune un tip anume de figură geometrică. Prin aplicarea acestui procedeu este facilitată mult lectura interpretativă a hărților și se oferă date prețioase pentru onomasiologia spațială care își propune să stabilească tipologia motivării unităților denominative, „calea parcursă în crearea și devenirea denumirilor”[15, p. 249].

Având în vedere complexitatea limbajului uman, combinarea metodelor nu poate fi decât benefică, iar „examinarea unui fapt din puncte de vedere cât mai diversificate și complementare, cu ajutorul metodelor celor mai eficiente, este calea prin care putem completa, pas cu pas, cunoștințele noastre și putem îmbogăți concluziile științifice ale cercetărilor dialectale întreprinse”[7, p. 33].

Referințe bibliografice

1. **Frățilă V.** *Dialectologia limbii române*. Partea I (Curs). Timișoara, 197. - 157 p.
2. **Iordan I.** *Lingvistica romanică. Evoluție, curente, metode*. București: Editura Academiei R.P.R., 1962. - 439 p.
3. **Coșeriu E.** *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică* /Trei studii. Cu o prefață de Silviu Berejan și un punct de vedere editorial de Stelian Dumitrăcel. Chișinău: Știința, 1994. -182 p.
4. *Tratat de lingvistică generală*. /Redactori responsabili: acad. Al. Graur, S. Stati, Lucia Wlad. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972. - 563 p.
5. **Avram A.** *Despre dialectologia structurală*. În: *Limba română*, București, 1962, nr. 6, p. 617-626.
6. **Weinreich U.** *Is a Structural Dialectology Possible?* În: *Word*, New-York, 1954, nr. 2-3, p. 388-400.
7. **Rusu V.** *Introducere în studiul graiurilor românești*. București: Editura științifică și enciclopedică, 1977. - 174 p.
8. **Cochrane G. K.** *The Australian English Vowels as a Diasystem*. În: *Word*, New-York, 1959, nr. 1, p. 69-88.
9. **Caragiu Marioțeanu M.** *Fono-morfologie aromână: studiu de dialectologie structurală*. București, 1968. - 221 p.
10. **Пиотровский Р. Г.** *Структурализм и языковедческая практика (Возможна ли структуральная диалектология?)*. В: *Вопросы языкознания*, Москва, 1957, № 4, с. 26-35.
11. **Pavel V.** *Aspecte ale cercetării sistemice a lexicului regional*. În: *Cercetări asupra graiurilor românești de la est de Prut*. Chișinău: Magna-Princeps SRL, 2010, p. 11-23.
12. **Saramandu N.** *Les désignations romanes du foie*. În: *Atlas Linguistique Roman (ALiR)*. Volum I, Commentaires. Roma: Instituto Poligrafico e Zeca dello Stato Libreria dello Stato, 1993, p. 81-94.
13. **Sorbală V.** *Studii de dialectologie și geografie lingvistică*. /Volum îngrijit și cuvânt introductiv de Vasile Pavel. Chișinău: SET TRIO SRL, 2006. - 205 p.

14. **Teaha T.** *Geolingvistica românească în perspectiva elaborării ALiR.* În: Dacoromania, serie nouă, Cluj-Napoca, 1996 – 1997, vol. II, p. 186-191.

15. **Pavel V.** *Despre geneza varietăților lexicale locale.* În: Filologia modernă: realizări și perspective în context european. In memoriam acad. Silviu Berejan. / Coordonatori Gheorghe Popa, Galaction Verebceanu. Chișinău: Tipografia Centrală, 2008, p. 246-251.

lilianapopovschi@mail.ru

Data prezentării articolului - 20.03.2012

RECENZII, AVIZE

AVIZ

**la Referatul Științific al tezei de doctor habilitat în filosofie în baza
lucrărilor publicate *Societatea contemporană între conflict și conciliere:
cazul Republicii Moldova*, elaborat de Ana Pascaru, pretendent la
titlul de doctor habilitat în filosofie, la specialitatea:
09.00.13 – Filosofia socială, antropologie filosofică și filosofia culturii**

Temele investigațiilor științifice desfășurate de autoare pe parcursul celor două decenii sunt actuale, semnificative pentru realitatea socială din lume, din regiune și din țara noastră. Activitatea științifică a dnei Ana Pascaru reflectă cele mai importante probleme cu care se confruntă societatea contemporană. Evenimentul, care a schimbat în mod radical concepția socio-politică asupra societății, a diverselor categorii de relații sociale, a fost indiscutabil – căderea Zidului de la Berlin, care a pus începutul destrămării sistemului totalitar din regiune. Societatea în devenire, în plin proces de consolidare a propriilor instituții și mecanisme, este obiectul preocupărilor științifice ale dnei Ana Pascaru. Studiul manifestărilor procesului socio-cultural ne permite să observăm: că „noul” se afirmă cu greu, obținând câte o victorie nesemnificativă în lupta cu „vechiul”, „cunoscutul”, „tradiționalul”, „comodul” etc. După cum afirmă și autoarea Referatului Științific la p.31: „... conștiința individuală și colectivă din mediul social nu poate fi convertită totalmente, deoarece nu se renunță atât de ușor la tradiționalism, la conservatorism etc.” În acest context, este indiscutabilă teza, conform căreia societatea este caracterizată de conflicte, care influențează, atât benefic, cât și distructiv, asupra dezvoltării și funcționării eficiente a structurilor ei.

Sub aspect practic semnificația acestei lucrări științifice este imensă. Omul contemporan din necesitatea supraviețuirii, a conservării sale ca specie biologică și ca ființă socio-culturală este obligat să cunoască toate aspectele și legitățile vieții sociale. În acest context, cele 60 de lucrări științifice, conținutul cărora este reflectat în acest Referat, reprezintă o sursă importantă, asimilarea căreia ar contribui indiscutabil la maturizarea conștiinței individului, grupului social. Apartenența conștientă a persoanei la grupul social, la o anumită comunitate se educă, se formează în procesul socializării. În ajutorul responsabililor de acest proces extrem de important pentru persoană și pentru comunitate (educatori, pedagogi, manageri, funcționari publici etc.) vine acest Referat Științific, care are rolul de „ghid”- „organon” în orientarea și formarea personalității individului.

Analiza conținutului Referatului Științific o vom face în baza tezelor înaintate de autor spre susținere publică. Prima teză: Considerentele că societatea contemporană prin statutul ei reprezintă o componentă a domeniului filosofiei sociale, de sine stătător aub aspect disciplinar-științific, interdisciplinar în plan metodologic și multidisciplinar din punct de vedere epistemologic, avînd ca suport de referință exigențele demersului postneclasic, în opinia noastră, desemnează un vector al dezvoltării unui domeniu important al filosofiei practice și anume a filosofiei sociale. În timpul, în care diverse aspecte ale vieții sociale sunt studiate de mai multe științe, iar rezultatele investigațiilor din aceste domenii își sporesc semnificația doar în cazul cînd subiectul relațiilor sociale are o reprezentare complexă asupra fenomenelor/proceselor/ evenimentelor, metodele descrise (în Introducere, p. 11-13) și aplicate (în scrierea lucrărilor științifice) au o

importanță deosebită pentru analiza vieții sociale. În Capitolul I al Referatului Științific, intitulat **Considerații de ansamblu asupra societății** autoarea justifică conținutul tezei înaintate spre susținere, descifrând aspectele acestui obiect complex de studiu. Într-adevăr, abordarea postmodernistă explicată și utilizată de autoare îi permite să pătrundă în esența transformărilor sociale, a modernizării sociumului. Mai mult ca atât, autoarea abordează dezvoltarea societății și sub aspect cauzal, valorificând coinfluențele. Dna Ana Pscaru menționează: "Cadrul coinfluențelor facilitează monitorizarea prezenței postmodernismului, care se regăsește între uniformizare și diversitate. Și nu oricum, ci în dinamica societății, care este asigurată de semnificația conflictului social" (p.31).

O semnificație aparte o are caracteristica diferitor modele ale societății contemporane. În Referatul Științific autoarea menționează: „Taxonomia distingerii dintre societăți s-a întreprins în baza modelului social, făcându-se următoarele distincții: stabilă, instabilă, în curs de formare (noua democrație/post-totalitară), autoritară/totalitară” (p.35). Caracteristica societății în curs de formare reprezintă un suport teoretico-practic, atât sub aspect instructiv-educativ, cât și în domeniul administrației publice, a managementului proceselor sociale în general. Din această perspectivă investigația societății contemporane se concretizează prin abordarea diverselor aspecte ale societății moldovenești.

În Capitolul II: „**Refracția conflictului în societate: prin conciliere și comunicare**” autoarea evidențiază și supune analizei conținutul lucrărilor (47, 50, 51, 52, 53, 55), în care, pe de o parte, afirmă că conflictul este forța ce asigură dinamica oricărei societăți, iar, pe de altă parte, subliniază importanța concilierii, a comunicării, procese care pot fi susținute/dirijate grație culturii fiecărui actor al vieții sociale. Pentru a-și justifica tezele despre „refracția conflictului” prin conciliere autoarea redimensionează valorile general-umane. În acest context semnificative sunt lucrările: *Societatea între conciliere și conflict. Cazul Republicii Moldova* (47); *Problema depășirii stării de conflict în relațiile interetnice*; *Problema conflictelor în societate în perioada de tranziție* (48); *Raport și motivare în condiționarea valorilor societale*; *Dimensiunea valorilor comunitare în societatea moldovenească*; *Comunicarea dintre valorile etniei majoritare și minorităților etnice în societate* (53) ș.a.

Tezele a doua: „Fundamentarea teoretică a similitudinilor în/dintre societăți prin prisma multiculturalității, interconexiunilor, interdependențelor și transfrontalității, de rînd cu mondializarea/globalizarea în postmodernitate” și a treia: „Clarificarea diferențelor/divergențelor dintre societăți prin intermediul raportului dintre legile scrise și nescrise și valorile democratice; disponibilitatea instituțiilor sociale de a facilita deschidere și credibilitate în comportamentul membrilor societății; „maturizarea” societății civile prin acțiunile comunitare”, înaintate de autoare spre susținere, sunt justificate sub diferite aspecte în lucrările analizate în capitolele I-II. În opinia noastră, o semnificație teoretico-metodologică deosebită o are studiul comparat al abordării fenomenelor sociale realizate de savanții preocupați de elucidarea specificului modernismului și postmodernismului. În Referatul Științific se menționează: „Un interes aparte a fost acordat și examinării semnificației postmodernitate și postmodernism – noțiuni utilizate, de regulă, drept sinonime, dar această abordare nu reflectă plenar influența lor asupra societății, ca de altfel și în cazul modernității și modernismului, iar afirmațiile ce pot fi regăsite în multe din lucrări care ar trebui să

limpezească lucrurile, datorită inconsecvențelor prezente în ele, doar sporesc incertitudinile și confuziile” (p.29). Asumează această apreciere a lucrărilor și discursurilor savanților și filosofilor moldoveni, care abordează diferite aspecte ale modernismului și postmodernismului corespunde realității: nu clarifică, dar „sporesc incertitudinile și confuziile”. În toate cazurile (ședințele Seminarilor Științifice de profil, Conferințe științifice interuniversitare și internaționale) când aceste fenomene: modernism și postmodernism, „au ieșit” în prim-planul dezbaterilor publice au fost înaintate teze interpretate controversat de cei prezenți. Din acest motiv recomandăm membrilor comunității științifice și Asociației pentru filosofie din Moldova să citească atent manuscrisul acestui referat științific, după care să revină la lucrările propriu-zise a dnei Ana Pascaru și în așa fel să evite discuțiile asupra acestor fenomene, asupra specificului lor sub aspect epistemic și socio-cultural. Analizând mai multe lucrări în Capitolul I, autoarea Referatului Științific explică și în același timp argumentează de ce în propriile preocupări științifice acordă atenție studiului delimitărilor postmodernului.

Un fenomen social complex, de asimilarea conștiință a căruia depinde eficiența auto-afirmării individului în grupul social, a națiunii printre alte națiuni, a grupului etnic în comunitate etc. este propria identitate. Din momentul adoptării Declarației de independență a Republicii Moldova, majoritatea conștiință a cetățenilor acestui stat s-au confruntat cu chestiunea referitoare la identitatea etno-culturală. În URSS (Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste) individul era asimilat de comunitate, iar apartenența la grupul etno-cultural a fost înlocuită cu formula abstractă „omul sovietic”, care nu are altă țară decât URSS, care trebuia să cunoască doar istoria acesteia, adică evenimentele ultimului secol. Istoricii, scriitorii și toți intelectualii, care au o atitudine deosebită față de realitatea socială, care apreciază la justa valoare semnificația conștiinței istorice au sensibilizat opinia publică față de problema identității etno-culturale a persoanei. În Referatul Științific al dnei Ana Pascaru, în lucrările elaborate și publicate, supuse analizei în Capitolul III **„Societatea în căutarea propriei identități”** sunt expuse rezultatele unor investigații cu semnificație teoretico-practică. Pentru anii '90 ai secolului trecut semnificativă pentru moldovenii/românii basarabeni era necesitatea formării propriei conștiințe istorice, care la moment cuprindea în cel mai reușit caz informații despre apariția statului moldovenesc feudal despre care în manualul de Istorie a Moldovei era un singur alineat ce constata existența acestuia. Aliniatul doi din acel manual cu lux de amănunte deja descrie evenimentele din anul 1812. Despre care conștiință istorică, identitate etno-culturală putea fi vorba dacă generații de profesori de istorie au fost educate și instruite în baza unor astfel de manuale? În ultimul deceniu problema identității etno-culturale, dar mai ales politice, a moldovenilor trebuie corelată cu procesele integraționiste caracteristice lumii contemporane. Și în acest context lucrările dnei Ana Pascaru corespund totalmente necesităților practicii sociale, oferind posibilitate doritorilor de a înțelege și a aprecia adecvat semnificația identității, iar asemenea cunoștințe le-ar permite să o dobândească..

Dna Ana Pascaru menționează că evenimentele ce au urmat după căderea zidului de la Berlin au determinat-o să abordeze problema „identității în noile societăți și în calitate de componentă a europenizării, fapt pentru care aria studiului asupra identității s-a concentrat

pe mai multe paliere” (p.54). O atenție sporită o acordă autoarea Referatului Științific identității individului în raport cu naționalul; a naționalului în raport cu structurile regionale (europene). În literatura politologică, filosofică din ultimele decenii fenomenului identității etno-culturale a moldovenilor savanții i-au acordat o atenție sporită. Originalitatea investigației dnei Ana Pascaru rezultatele căreia sunt reflectate în lucrările 47, 51, 54, 55, 56, 74, 75 constă în producerea unei imagini complexe, în aprecierea adecvată a esenței fenomenului. Dna Ana Pascaru subliniază:” ... după modul în care se conștientizează și se acceptă formarea unei identități cultural asumate, se reflectă și gradul de percepție și implicare a tuturor actorilor sociali în procesul integrării europene” (p.55).

În problema definirii propriei identități membrii societății moldovenești se confruntă cu mari dificultăți. În acest context, semnificative sunt concluziile dnei Ana Pascaru, care sugerează importanța unei identități cultural-asumate, manifestarea căreia „la nivel de mediu comunitar, fiind constituită ca urmare a depășirii cadrului monoetnic al societății, indiferent de statutul acesteia”(p.57).

Teza a patra: „Procesul de formare a noilor democrații abordate în cadrul transformării părții în întreg și oportunitățile de constituire a componentelor acestora, inclusiv gradul de percepție de către membrii comunității în raport cu mentalitatea colectivă și necesitatea marginalizării fenomenului „homo sovieticus, deasemenea este justificată în Capitolul III, în mod special în subcapitolul 3.2 **Confluențele identității în modelul social al noilor democrații**. Dna Ana Pascaru subliniază: ”Reflecțiile asupra societății în curs de formare vin să suplinească partea distinctă a cercetărilor care se perpetuează în mediul respectiv și conexiunea acestuia cu cea din exterior. Necesitatea abordării respective ține de identificarea nu atât a specificului comunității, cât de cauzele care alimentează perpetuarea și conexiunea fie spre diversitate în unitate, fie diferențele în divergențe autoizolatoare” (p.59).

Semnificația practică a lucrărilor: 47, 48, 50, 51, 53, 55, 74, 75 este incontestabilă. Acestea abordează diferite aspecte a funcționării instituțiilor sociale în tinerele state democratice „presate și stresate continuu de moștenirea trecutului și de neregulile prezentului” (p.59). Într-adevăr, edificarea statului democratic este un proces complex, realizat cu participarea tuturor membrilor comunității, a instituțiilor guvernamentale și a componentelor societății civile. Condiția consolidării instituționale a statului democratic, funcționarea eficientă a acestuia în interesul cetățenilor este stabilitatea politică, economică, consensul socio-cultural. Faptul că autoarea Referatului Științific meditează asupra acestor procese din momentul lansării lor, îi permite să evidențieze realizările, care din păcate pentru Republica Moldova sunt puține, dar mai ales, să evidențieze cauzele nereușitelor, să supună analizei fenomenele ce condiționează succesele în acest domeniu. Apreciind identitatea cultural-asumată, autoarea menționează:” ...identitatea societății se constituie din totalitatea identităților membrilor săi, începând cu nivelul individual, de grup (etnic, confesional, comunitar) și până la cel organizațional”(60). Totalmente susțin aprecierea, pe care o oferă identității autoarea Referatului Științific. Dacă toate componentele societății moldovenești s-ar clarifica în acest subiect și în baza cunoștințelor și convingerilor ar adopta o atitudine față de fenomenele/procesele/evenimentele sociale, ar avea conștiința apartenenței la acestea,

și-ar asuma responsabilitatea pentru buna lor desfășurare și eficiență, atunci am beneficia cu toții de oportunitățile unei societăți democratice stabile, prospere.

Teza a cincea: "Clasificarea conflictului social și componentele acestuia în condițiile în care îi este recunoscut statutul de forță motrice a societății și faptul că acutizările acestuia se aplanează și nu se soluționează; de asemenea determinarea delimitărilor între conflictul social internaționalizat și conflictul politic" este susținută de analiza realizată în Capitolul IV **Conflictul social – forță motrice a societății contemporane**. Autoarea menționează: "...societatea se confruntă cu o multitudine de probleme (latente sau acutizate, interetnice sau confesionale), declanșate de diverși actori sociali (individ/grup/grupuri/comunitate), dar tratate în cunoștință de cauză de către instituțiile abilitate" (p.65). „Multitudinea de probleme” cu care se confruntă omul, grupul social, care deseori depășesc posibilitățile acestora de a fi în mod autonom soluționate, cerînd implicarea instituțiilor puterii de stat, a celor socio-culturale, justifică teza autoarei conform căreia conflictul social reprezintă o caracteristică constantă a societății, care îi asigură existența și dezvoltarea. Autoarea Referatului Științific menționează: "Studiul realizat a fost direcționat și spre elucidarea distincției dintre conflictul social și manifestările conflictuale" (p.67). Personal accept nu doar explicația oferită de dna Ana Pascaru, dar împărtășesc aceeași convingere: "... conflictele sociale înglobează în sine totalitatea nemulțumirilor/diferendelor prezente în mediul social, indiferent de gradul de percepție, conștientizare, acceptare sau sensibilizare a membrilor societății la toate nivelele: individual/grup/colectivitate/societate" (p.67)

Teza a șasea: Fundamentarea perspectivei concilierii prin confluențele dintre spațiile culturale, care asigură circuitul valorilor și contribuie la menținerea echilibrului în societate, este justificată de conținutul lucrărilor 51, 52, 55, 73. Autoarea Referatului Științific subliniază: "În contextul realității din mediul moldovenesc, marginalizarea/excluderea valorilor a constituit un eveniment ieșit din comun, datorat dezastrului pe care lipsa acestora se implementează/ încetățenește în conștiința socială..." (p.71).

Teza a șaptea: Raționamentele conform cărora conflictele se refractează în conciliere, materializîndu-se în problemele stringente care se soluționează și asigură societății perpetuarea pe cupola civilizațională, este analizată în capitolele II, IV și V a Referatului Științific. Însăși titlul acestei lucrări **Societatea contemporană între conflict și conciliere: cazul Republicii Moldova** ne vorbește despre ponderea acestei teze în lucrările elaborate și publicate de dna Ana Pascaru. În **Concluzii generale și recomandări** autoarea Referatului Științific subliniază: "Societatea contemporană, dincolo de performanțele obținute, continuă să rămână vulnerabilă în fața noilor provocări la capitolul concilierii intra- și extrasocietale în dezvoltarea și perpetuarea comunității umane" (p.97). Este evident că concilierea, consensul, stabilitatea – sunt condițiile funcționării eficiente a societății, a instituțiilor acesteia. Însă, la nivelul relațiilor sociale concilierea părților, aflate în conflict, este o stare greu de atins, deoarece, după cum constată și dna Ana Pascaru, este determinată de multiple coinfluențe. Consider că o condiție indispensabilă a concilierii este dialogul multi-, intercultural, susținut de o cultură a comunicării. În acest context, lucrările semnate de dna Ana Pascaru au o semnificație deosebită.

Teza a opta: Modelul particularităților societății în formare, examinat prin prisma studiului de caz: organizarea vieții sociale din perspectiva nevoilor/necesităților comunitare; cauzele care alimentează acțiunile energofage și nu asigură minimumul de confort la nivel individual sau comunitar; raportul dintre factorul intern și cel extern și măsura în care ultimul se implică în activitățile intrasocietale; lipsa de coeziune socială și divizarea artificială a societății, cuprinde un bloc de chestiuni foarte importante pentru societatea moldovenească, pentru grupurile sociale, politice și cetățenii ce o constituie. Dat fiind că societatea moldovenească pe parcursul acestor două decenii se confruntă cu manifestările unui conflict interetnic, la moment internaționalizat, este justificat Capitolul V „**Particularitățile conflictului interetnic în spațiul Republicii Moldova**”, în care dna Ana Pascaru supune analizei propriile lucrări desemnate cu numerele: 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54. Analiza multiaspectuală a conflictului social, a conflictului interetnic o conduce pe autoarea Referatului Științific la o concluzie pesimistă: “Societatea care se regăsește în spațiul Republicii Moldova are prea puține șanse să devină una întregită în contextul lipsei de soluții viabile și asumate ale conflictului din raioanele de est” (p.100). Este opinia unui savant competitiv în această problemă, dar am putea s-o supunem în cadrul altei întruniri a savanților și filosofilor din Moldova unei analize minuțioase.

În concluzie vreau să subliniez că cele opt teze înaintate spre susținere, reflectate de conținutul Referatului Științific, reprezintă sinteza celor 60 de lucrări, semnate de dna Ana Pascaru, un specialist în domeniul filosofiei practice, al filosofiei sociale. Deși, în unele lucrări abordează subiecte sensibile pentru societatea moldovenească, pentru clasa politică, filosoful Ana Pascaru își expune opinia, vine cu argumentele necesare. Semnificația și nivelul teoretico-științific, filosofico-metodologic al Referatului științific ***Societatea contemporană între conflict și conciliere: cazul Republicii Moldova*** al tezei de doctor habilitat în baza lucrărilor publicate constituie un studiu integral, finalizat cu concluzii și recomandări concrete, corespunde întru totul rigorilor Regulamentului Consiliului Național de Acreditare și Atestare a R.M. pentru astfel de lucrări, iar dna **Pascaru Ana** merită să i se confere gradul științific de doctor habilitat în filosofie (specialitatea 09.00.13 - Filosofie socială, Antropologie filosofică și Filosofia culturii) în baza lucrărilor științifice publicate.

28.06.2012

Ludmila ROȘCA,
doctor habilitat în filosofie, IRIM

AVIZ

**la teza de doctor în filologie “Dialogismul lui Mihail Bahtin.
Elementul carnavalesc în romanul românesc” de Sergiu Cogut**

Teza de doctor în filologie a cercetătorului Sergiu Cogut își propune să cerceteze specificul tratării romanului de către M. Bahtin, avînd ca suport ideile lui referitoare la dialogism. Cercetătorul de la Institutul de Filologie al A.Ș.M. evidențiază importanța pe care a avut-o, în accepția teoreticianului rus, tradiția valorificării literare a principiilor poeziei de esență carnavalescă pentru conturarea și dezvoltarea genului românesc. Aceste concepții își vor găsi aplicare în partea practică a lucrării, unde vor fi analizate cîteva creații ale romanului românesc din secolul al XX-lea prin prisma tezelor bahtiniene despre carnavalescul acestui gen literar. Problemele abordate în lucrare au fost cercetate anterior într-o serie de studii fundamentale realizate de Martin Buber, Franz Rosenzweig, Mihail Bahtin, Karl Jaspers, Jean-Paul Sartre, Gabriel Marcel, precum și în lucrări mai recente semnate de Julia Kristeva, Ivana Markova, Michael Holquist, Vasile Tonoiu, Marian Vasile. În mediul științific autohton cercetătorul remarcă aportul specialiștilor teoreticieni Anatol Gavrilov, Mihai Cimpoi, Nicolae Bilețchi, Aliona Grati, Maria Șleahțișchi.

Teza de doctor a cercetătorului Sergiu Cogut se înscrie cât se poate de reușit pe fundalul demersurilor științifice realizate în acest domeniu mai ales prin încercarea de a interpreta, prin prisma principiilor dialogismului bahtinian și a carnavalescului românesc *Recviem pentru nebuni și bestii* de Augustin Buzura, *Galeria cu viță sălbatică* de Constantin Țoiu și *Povestea cu cocoșul roșu* de V. Vasilache.

În **capitolul I**, *Problematica dialogului și receptarea teoriei bahtiniene*, cercetătorul realizează o sinteză a abordărilor multiaspectuale ale dialogului în filozofia europeană, formulate de gînditorii notorii ai secolului XX: Martin Buber, Franz Rosenzweig, Karl Jaspers, Gabriel Marcel. Se accentuează importanța tezelor acestor personalități referitoare la problematica dialogului, concepțiile lui M. Buber și F. Rosenzweig fiind valorificate de către alți remarcabili gînditori ai secolului trecut, mai cu seamă de Mihail Bahtin și unii reprezentanți ai existențialismului. Cercetătorul analizează specificul receptării concepției teoreticianului rus despre romanul dialogic și influența tradiției carnavalescului literar asupra conturării acestuia. Dintre filologii și filozofii ruși care au semnat studii despre dialogismul lui Mihail Bahtin se remarcă V. Mahlin, S. Bociarov, K. Isupov. Se menționează și contribuția lui Alfred Barkov în acest domeniu, un interes aparte pentru cercetător prezentînd concepția lui despre menippe, specificul și structura internă ale acesteia. Abordînd problematica exegezei dialogismului bahtinian, autorul s-a axat pe valorificarea ideilor lui M. Bahtin de către cercetătorii care au studiat contribuția lui la dezvoltarea poeziei și stilisticii românești.

În **capitolul II**, *Teoria dialogismului: literatura carnavalizată și romanul polifonic în viziunea lui M. Bahtin*, se prezintă ideile de bază ale teoreticianului rus referitoare la dialog, specificul cuvîntului rostit, tradiția carnavalescului literar, plurilingvismul românesc, polifonia dostoevskiană, bivocitatea cuvîntului prozastic. O atenție deosebită se acordă polemicii dintre M. Bahtin și școala formală rusă, importanței acesteia pentru

elaborarea tezelor dialogismului. Sunt elucidate valențele conceptului central al gândirii lui Bahtin, cel de „dialog” sub aspectele estetic, etic și cognitiv. Se reliefează specificul viziunii teoreticianului asupra cuvântului. Cercetătorul remarcă meritul indiscutabil al savantului rus de a fi introdus conceptul de *cronotop*, pe care l-a aplicat în analizele unor celebre opere literare. Bahtin îl utilizează într-o conotație metaforică, pentru a defini imaginea spațio-temporală prin care e reprezentat omul în literatură. Se pune un accent și pe concepția lui M. Bahtin despre fenomenul cultural al carnavalescului cu valențele lui atât ideologice, cât și literar-artistice. Atenția cercetătorului se centrează și asupra tezelor teoreticianului rus referitoare la specificul romanului. Autorul afirmă că M. Bahtin a criticat abordările genului românesc ce se bazau pe teze inspirate de lingvistica saussuriană, aducând argumente împotriva unei asemenea perspective adoptate de formalisti în tratarea specificului romanului. Astfel, în accepția teoreticianului dialogismului, romanul respinge ideologia monologismului totalitar, M. Bahtin situându-l pe acesta la polul opus literaturii „superioare”, din care făceau parte eposul, lirica, tragedia. Una dintre ideile fundamentale ale savantului se referă la originea romanului, accentuându-se importanța covârșitoare la plurilingvismului social în apariția și dezvoltarea acestuia. Se concluzionează că romanul se caracterizează printr-o deschidere spre contemporaneitate, pe când eposul reflectă trecutul istoric glorios. Autorul acordă atenție concepției lui Bahtin despre bivocitatea cuvântului românesc.

În **capitolul III**, *Dialogismul romanului românesc. Modelul carnavalesc*, cercetătorul își propune să contureze un tablou al prozei românești din secolul al XX-lea din perspectiva dialogismului bahtinian, cu analiza unei serii de romane reprezentative semnate de Gib Mihăescu, Augustin Buzura, Constantin Țoiu și Vasile Vasilache. Ele sunt interpretate prin prisma modelului carnavalesc. Se accentuează tendința de parodiare a modelelor practicate anterior, de persiflare a poeticilor specifice precursorilor. Cercetătorul concluzionează că prozatorii români contemporani cultivă o poetică de factură polifonică, manifestând o predilecție aparte pentru valorificarea potențialului literar al unei viziuni carnavalești asupra lumii (*Galeria cu viță sălbatică* de Constantin Țoiu). Cercetătorul evidențiază numai câteva creații reprezentative din spațiul basarabean, *Povestea cu cocoșul roșu* de Vasile Vasilache fiind considerată capodopera de esență carnavalescă a literaturii din Basarabia. Cercetătorul afirmă că modelul carnavalesc în prozele românești este completat și de analiza psihologică.

Teza de doctor a cercetătorului Sergiu Cogut se impune a fi originală și de o bună calitate anume prin valorificarea sistematizatoare a ideilor lui M. Bahtin în domeniul filosofiei dialogului, al teoriei romanului și al științei limbajului, prin evidențierea resurselor poeticii carnavalești în romanele propuse spre analiză, prin pregătire teoretică, documentare minuțioasă, folosirea unei terminologii adecvate.

Pentru aceasta merită să i se acorde titlul de doctor în filologie la specialitatea 10.01.08 – Teoria literaturii.

10. 02. 2012

Lilia PORUBIN,

doctor în filologie, șef catedră Filologie engleză, IRIM

ОЛЕГ АУРОВ. В БИТВЕ ЗА ИСТОРИЮ // СВОБОДНАЯ МЫСЛЬ. 2012, № 9-10

Молдавский историк и политолог, специалист по истории международных отношений Сергей Михайлович Назария (Sergiu Nazaria) выпустил книгу, жанр которой определить достаточно сложно. Порой (особенно в первых главах) она напоминает справочник, порой – научную монографию в ее классическом смысле. Тем не менее, с начала и до конца текст, наполненный обильным, тщательно отобранным и выверенным фактическим материалом, читается с неослабевающим интересом. Своей цели автор не скрывает. Он считает нужным предельно откровенно и аргументировано высказаться о событиях, которые «связаны не только с элитами, но и с сотнями миллионов простых людей, среди которых в 1941-1945 гг. были и около 400 тысяч уроженцев Молдовы, мобилизованных в Красную Армию, в том числе и члены моей семьи» (С. 6). Однако, сколь бы симпатичными читателю ни были исходные интенции автора, книга в итоге обращает на себя внимание не поэтому.

Следует выделить два ключевых момента, делающих ее интересной и важной не только в Республике Молдова, но и за ее пределами. Прежде всего, речь идет о самой тематике монографии, степень актуальности которой велика как никогда. Несмотря на то, что события и процессы, о которых идет речь, отделены от современности многими десятилетиями, ныне они находятся в центре внимания мирового сообщества. Теперь, когда с момента распада СССР прошли два десятилетия и в активную жизнь вступило целое поколение, не имеющее собственного опыта жизни в едином с другими постсоветскими народами государстве, можно говорить о завершении процесса, некогда удачно названного В. В. Путиным «величайшей геополитической катастрофой XX века».

Отныне практическую возможность восстановления Советского Союза можно считать исключенной. Начинается завершающий этап геополитической «перелицовки» всей системы международных отношений. И переосмысление итогов Второй мировой войны, определивших место СССР в этой системе в послевоенный период, играет здесь ключевую роль.

Стратегические цели сторонников ревизии устоявшихся оценок очевидны: возложить на сталинский СССР ответственность за разжигание Второй мировой войны, сопоставимую с той, которая в настоящее время возлагается на гитлеровскую Германию. Достижение этой цели позволит не только поставить точку в ликвидации Ялтинской системы международных отношений (об «аморальности» которой применительно к СССР на Западе говорят все громче), но и приступить к следующему этапу реформирования постсоветского пространства, результаты которого затронут все государства, возникшие на территории бывшего СССР; и Республика Молдова не станет исключением из общего правила. В небольшой стране, легитимность самого существования которой ставится под сомнение значимой частью национальной элиты (так называемыми унионистами, сторонниками объединения с Румынией) уже в силу связи оформления советской

Молдавии с последствиями «преступного пакта Молотова-Риббентропа», это понимают достаточно хорошо. Однако насущная актуальность тематики – далеко не единственная причина, выделяющая книгу С. Назарии в ряду других трудов на означенную тематику.

Обращает на себя внимание также чрезвычайная тщательность, проявленная в разработке проблем истории международных отношений указанного периода. Выводы автора строятся на основе анализа широкого круга источников (перечень см. С. 628-634). Прежде всего речь идет о неопубликованных документах из собраний Национального архива Республики Молдова (НАРМ), Архива Службы информации и безопасности Республики Молдова (СИБ РМ), Архива общественно-политических организаций Республики Молдова (АОПОМ), Текущего архива Ассоциации евреев Молдовы - бывших узников фашистских гетто и концлагерей, а также Центрального государственного архива Российской Федерации (ЦГАРФ).

Далее следуют десятки сборников опубликованных документов - на русском и румынском языках. Автором привлечены практически все издания такого рода; при этом для российских коллег С. Назарии наиболее интересны данные, почерпнутые из публикаций материалов из фондов румынских архивов, малодоступных большинству отечественных специалистов по причинам лингвистического характера. Наконец, отдельную группу источников составляют мемуары участников событий, опубликованные преимущественно на русском и румынском языках.

Столь же тщательно исследователем учтена русско- и румыноязычная литература вопроса, включающая сотни наименований книг и статей (см. С. 634-655). Было бы преувеличением утверждать, что этот перечень является исчерпывающим: вне поля зрения остается значительный массив документов, опубликованных на английском, французском и немецком языках; при желании можно указать и на лакуны в разработке архивного материала.

Однако не вызывает сомнения тот факт, что автор несомненно разбирается в ключевых вопросах внешней политики кануна и периода Второй мировой, в первую очередь – в рамках проблематики, связанной с советско-румынскими отношениями 1920-1940-х годов в самом широком историческом контексте. В связи с этим особое внимание привлекают такие разделы работы, как «Бессарабский вопрос в международной политике» (см. Гл. 7. С. 181-245) и «Историографические дискуссии об участии Румынии в войне на стороне гитлеровской Германии» (см. Гл. 10. С. 341-401) (подробнее о содержании этих разделов будет сказано ниже).

Хронологические рамки работы представляются достаточно обоснованными. Они охватывают период от последних лет Первой мировой войны (1917-1918 годы) – когда закладывались основы Версальско-Вашингтонской системы международных отношений, несовершенство которой и стало основной причиной Второй мировой, - до 1945 года включительно, то есть до завершения глобального военного противостояния. В целом такой подход вполне укладывается в сложившуюся концепцию «эпохи войн и революций», в рамках которой события двух мировых войн и межвоенного периода 1918-1939 годов рассматриваются в едином комплексе.

Начав с предистории Версальско-Вашингтонской системы международных отношений, С. Назария дает развернутую характеристику ее ключевых черт и направлений дальнейшей эволюции (см. С. 19-44 и др.; 61-88). При этом особое (и вполне обоснованное!) внимание автор обращает на Октябрьскую революцию 1917 года, которая, наряду с Первой мировой войной, рассматривается им как начало «настоящего» XX века (в том смысле, о котором А. А. Ахматова писала в «Поэме без героя»: «... Не календарный – / Настоящий Двадцатый Век»). События, связанные с возникновением советского государства и местом последнего в системе международных отношений 1920-х годов, излагаются достаточно подробно (см. С. 7-13, 45-79, 97-104 и др.). В этом смысле 1917 год оказывается отправной точкой авторского анализа в двойном отношении: и как дата Октябрьской революции в России, и как время обнародования «14 пунктов» В. Вильсона, определивших многие ключевые черты будущей Версальско-Вашингтонской системы.

Но если начальная хронологическая граница периода, избранного Назарией в качестве объекта исследования, представляется более чем обоснованной, то завершающая (1945 год) все же нуждается в некоторой дополнительной мотивации. С одной стороны, логика автора вполне понятна: год окончания Второй мировой традиционно (и далеко не только С. Назарией) рассматривается как дата окончания «эпохи войн и революций», хронологически «окаймленной» двумя мировыми войнами, что оговаривается уже в названии книги. Но вместе с тем не требует развернутой мотивации и тот очевидный факт, что несколько резкий «обрыв» изложения событий 1945 (а не 1946-м или 1947-м) годом не позволяет наметить перспективу развития процессов, вовсе не прервавшихся с окончанием Второй мировой.

Сегодня, по прошествии трех четвертей века, наивно повторять вымыслы о «взаимной ответственности» США и СССР за развязывание «холодной войны». Это отлично понимает и С.М. Назария, уделяющий особое внимание началу «атомной гонки» (см. С. 616). Он вполне обоснованно подчеркивает, что уже Квебекское соглашение августа 1943 года между Великобританией и США о сотрудничестве в области разработки ядерного оружия имело скрытый антисоветский контекст (см. С. 618), и начинавшаяся атомная эра изначально должна была стать эпохой противостояния, инициированного вовсе не сталинским СССР, потерявшим десятки миллионов своих граждан и утратившим треть национального богатства.

В этом смысле вполне обоснованным по содержанию, но несколько лапидарным по кругу затрагиваемых проблем представляется заключение, касающееся итогов Второй мировой войны, что видно уже по самому объему этой части книги (см. С. 622-626). Выполняя роль заключения *stricto sensu*, не только подчеркивающего решающую роль Советского Союза в разгроме нацистской Германии, но и справедливо оговаривающего тот факт, что «вне зависимости от вклада каждого участника антигитлеровской коалиции, победа над фашизмом является общим делом, и единство миролюбивых народов стало его причиной» (С. 626), этот раздел не содержит авторской точки зрения по такому важному вопросу, как конфигурация послевоенного мира.

Между тем именно итоги Второй мировой положили начало процессам, завершившимся лишь недавно (или не завершившимся до сих пор). Без констатации этого очевидного факта – пусть даже самой общей – анализ итогов самой страшной из войн, которые знало человечество, окажется явно неполным.

При желании можно указать и на некоторые другие недостатки монографии, в частности – на несколько ограниченное внимание к Восточному фронту Второй мировой; в последние годы, в том числе трудами китайских историков, в исследовании этого круга сюжетов были получены весьма интересные и значимые данные. Позволю себе, однако, заметить, что подобные недостатки работы являются прямым продолжением ее достоинств. И прежде всего не следует забывать, что книга написана молдавским историком, патриотом своей страны, одной из основных задач которого являлось определение вклада его родины в глобальные исторические процессы. Рассматривая Молдавскую ССР как часть Советского Союза, автор вместе с тем вовсе не склонен всецело «растворять» ее историю в истории огромного государства, частью которого являлась советская Молдавия.

В связи с этим наиболее интересными представляются разделы, при написании которых автор проявляет наибольшую компетентность. Прежде всего речь идет об истории Бессарабского вопроса (см. С. 181-245), детали которого мало известны значительной части специалистов по истории международных отношений межвоенного времени. На материале широкого круга источников и с учетом значительного круга литературы как на русском, так и на румынском языках, С. Назария исследует историю захвата Бессарабии монархической Румынией в январе 1918 года.

Подробно рассматривая историю оккупации области, автор подчеркивает, что румынская правящая верхушка не только допустила прямую интервенцию против своего союзника по Антанте (события происходили еще до подписания Брестского мира), но и заручилась при этом поддержкой командования австро-германских войск. Показательно, что у румынского государства нашлось довольно сил для захвата Бессарабии, но явно недостаточно для выполнения собственных союзнических обязательств перед Антантой: в мае 1918 года страна подписала сепаратный мир, который, впрочем, легко денонсировала с изменением обстановки на Западном фронте в ноябре того же года. При этом акт захвата Бессарабии прямо квалифицируется как аннексия, не получившая признания со стороны советских властей и негативно воспринятая значительной частью местного населения (см. С. 199, 203 и др.). Сделав вывод о несоответствии международному праву акта о «воссоединении» Бессарабии с «матерью-Родиной» (см. С. 204-206), Назария подробно рассматривает историю вопроса в контексте советско-румынских отношений межвоенного времени, вплоть до присоединения Бессарабии к СССР летом 1940 года (см. С. 219-245).

Еще одной частью работы, о которой необходимо сказать особо, является раздел об историографии истории участия Румынии в войне на стороне гитлеровской Германии (см. С. 341-401; особенно см. С. 347-401). По понятным причинам, именно в этой части книги (см. Гл. 10) автор задействует значительную

часть известных ему архивных документов, а также широкий круг опубликованных материалов. Шаг за шагом разбирая концепции своих предшественников, историк с документами в руках не оставляет камня на камне от аргументов сторонников «оборонительного» характера войны для Румынии диктатора И. Антонеску (А. Петренко, Г. Бузату, В.-Ф. Добринеску, И.С. Нистор и некоторые др.; см. С. 347 и далее).

Тщательному анализу подвергается политика румынских властей на оккупированных территориях, включающая организованное истребление сотен тысяч мирных граждан Молдовы и Украины, депортации еврейского населения Бессарабии и Буковины, создание сети гетто и концлагерей в Буго-Днестровском междуречье. Отдельное внимание уделяется истории Холокоста молдавских евреев (см. С. 366-380) - «миссии», в ревностном исполнении которой Румыния мало уступала своему нацистскому союзнику; на этом фоне любые попытки оправдать Холокост еврейского населения румынской армией и спецслужбами характеризуются не только как аморальные, но и как необоснованные с точки зрения исторических фактов (см. С. 393-400).

Исходя из этого С.М. Назария дает жесткую отповедь попыткам ряда молдавских и румынских историков (Г. Бузату, С. Дуйку, И.С. Нистор и др.) представить диктатора Иона Антонеску (1882-1946) «незапятнанным патриотом». Аргументировано опираясь на факты, автор показывает, что политический лидер, установивший жестокий авторитарный режим в Румынии, виновный в развязывании агрессивной захватнической войны и организовавший безжалостное истребление мирного населения на оккупированных территориях, не заслуживает снисхождения (см. С. 380-393).

В целом данные, приводимые С.М. Назарией, подтверждают печальную тенденцию: попытки представить «коммунизм» в качестве виновника развязывания Второй мировой войны, приравнять его к нацизму, противопоставить СССР «демократическим нациям» и обвинить его в оккупации Восточной Европы в конечном итоге неизбежно оборачиваются ползучей реабилитацией подлинных военных преступников. Именно поэтому тем, кто действительно заинтересован в корректной интерпретации истории самой страшной из войн XX века, нельзя позволять себе роскоши самоуспокоения.

CUPRINS

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICO-PRACTICĂ INTERNAȚIONALĂ “5+2: PERSPECTIVA SOLUȚIONĂRII CONFLICTULUI TRANSNISTREAN”

Stanislav CERNEAVSKII

„Problema Basarabeană” în politica externă postsovietică a României 4

Vladimir KOROBOV

Factorul Ucrainean în soluționarea conflictului transnistrean: schimbări valorice
și politico-diplomatice 13

Ghenadii KONENCO

Analiza comparată a etapei inițiale și actuale a negocierilor în problema soluționării
conflictului transnistrean 20

Aurelian LAVRIC

Formatul 5+2 din perspectiva esenței conflictului: necesitatea modificării 28

Ludmila ROȘCA

Conflictul social: abordare teoretico-practică 35

Constantin LAZARI

Uniunea Europeană și conflictul transnistrean 43

Teodor CÂRNAȚ, Marina CÂRNAȚ

Respectarea drepturilor omului în raioanele de est ale Republicii Moldova 49

PROCESE INTEGRAȚIONISTE EUROPENE

Nicolai AFANAS

Consecințele confruntării geostrategice NATO – Rusia pentru
securitatea Republicii Moldova 54

Vasile GUȚU

Funcțiile principale ale întrebărilor în discursul argumentativ 61

Serghei SPRINCEAN

Unele contribuții ale comunității internaționale la depășirea crizei globale
prin aplicarea mecanismelor bioetice de modernizare a politicului 70

Musa M. IBRAGHIMOV

Conflictele etnopolitice în Caucazul de Nord în anii 1990 și migrația populației 79

Sergiu NAZARIA

Evenimentele din iunie 1940 din Basarabia și interpretările lor în
istoriografia românistă post-comunistă 88

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Iurie CROTENCO, Tatiana CHIRILĂ

Turismul în Republica Moldova în condițiile actuale 102

Vitalie CAZACU

Analiza gradului de competitivitate a producției vinicole moldovenesti 110

Ion BORȘ

Avantajele și dezavantajele globalizării relațiilor economice și financiare ale Republicii
Moldova 115

Radu CUHAL, Ludmila STARÎȚÎNA

Dezvoltarea modelării activității bancare în contextul gestiunii adecvate a băncilor 124

Natalia ANTOCI

Impactul investițiilor străine asupra comerțului extern 129

AJUSTAREA DREPTULUI NAȚIONAL LA LEGISLAȚIA INTERNAȚIONALĂ

Mihail BÎRGĂU, Gheorghii SULT

Readaptarea socială – etapă a resocializării foștilor deținuți 136

Mihail SILKIN

Implementarea normelor juridice privind ajutorul psihiatric din
Marea Britanie în legislația rusă 144

Andrei BALAN

Conceptul interpretării normelor de drept privat 149

ASPECTE COMPARATIV-CONTRASTIVE ÎN FILOLOGIA CONTEMPORANĂ

Vasile GALAMAGA

Relațiile dintre deprinderile de comprehensiune a lecturii și expresia scrisă 162

Larisa GALAMAGA

Dificultățile traducerii textelor de specialitate 169

Valentina ANDRONIC

Dezvoltarea gândirii critice în lecțiile de limbă străină 176

Natalia GROSU

Cu privire la varietatea sofismelor în discursul argumentativ 187

Ilona ȘOIMU

Particularitățile metaforei idiomatice și modurile de traducere în stilul publicistic

Liliana POPOVSCHI

Despre aplicarea metodelor structurale în dialectologie 200

RECENZII, AVIZE**Ludmila ROȘCA**

Aviz la Referatul Științific al tezei de doctor habilitat în filosofie în baza
lucrărilor publicate *Societatea contemporană între conflict și conciliere:
Cazul Republicii Moldova*, elaborat de Ana Pascaru, pretendent la titlul de
doctor habilitat în filosofie, la specialitatea: 09.00.13 – Filosofia socială,
antropologie filosofică și filosofia culturii 208

Lilia PORUBIN

Aviz la teza de doctor în filologie “*Dialogismul lui Mihail Bahtin.
Elementul carnavalesc în romanul românesc*” de Sergiu Cogut 214

Oleg AUROV

În lupta pentru istorie // Свободная мысль. 2012, Nr. 9-10 216

CONTENTS

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE “5+2:
PERSPECTIVES OF TRANSNISTRIAN CONFLICT SOLUTION”**

Stanislav CERNEAVSKII

«Bessarabian Question» in the Eastern Policy of Post-Soviet Romania 4

Vladimir KOROBOV

Ukrainian Factor in the Settlement of the Transnistrian Conflict: Value and
Political-Diplomatical Changes 13

Ghenadii KONENKO

Comparative Analysis of the Initial and Current Stage of Negotiations
Regarding the Transnistrian Settlement 20

Aurelian LAVRIC

5+2 Format From the Perspective of the Conflict Essence: the Need to Change 28

Ludmila ROȘCA

Social Conflict: Theoretico-Practical Approach 35

Constantin LAZARI

European Union and the Transnistrian Conflict 43

Teodor CÂRNAȚ, Marina CÂRNAȚ

Human Rights Protection in Eastern Districts of Republic of Moldova 49

EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Nicolai AFANAS

The Consequences of NATO – Russia Geostrategic Confrontation for the
Security of the Republic of Moldova 54

Vasile GUȚU

The Main Functions of the Questions in the Process of Argumentation 61

Serghei SPRINCEAN

Some Contributions of the International Community to Overcoming Global Crisis
Through Applying Bioethical Mechanisms of Modernization of Politics 70

Musa M. IBRAGHIMOV

Ethnical and Political Conflict in Northern Caucasus at the Beginning
of 1990s and Population Migration 79

Sergiu NAZARIA

The Events From June 1940 in Bessarabia and Their Treatment in the
Post-communist Romanian Historiography 88

ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Iurie CROTENCO, Tatiana CHIRILĂ

The National Tourism of Moldova in Modern Conditions 102

Vitalie CAZACU

The Analysis of Moldovan Wines' Competitiveness Degree 110

Ion BORS

The Advantages and Disadvantages of the Moldovan Economic and Financial
Relations' Globalization 115

Radu CUHAL, Ludmila STARITÎNA

The Development of the Bank's Activity Modeling in the Context of Adequate
Managing of Banks 124

Natalia ANTOCI

The Impact of Foreign Direct Investment on Foreign Trade of Republic of Moldova 129

ADJUSTMENT OF NATIONAL TO INTERNATIONAL LAW

Mihail BÎRGĂU, Gheorghii SULT

Social Reintegration of Former Detainees 136

Mihail SILKIN

Organization of Mental Health Care in Federal Countries: a Comparative
Analysis of the Legislation of Russia and the U.S. 144

Andrei BALAN

The Concept of Interpretation of the Private Law Rules 149

COMPARATIVE-CONTRASTIVE ASPECTS IN CONTEMPORARY PHILOLOGY

Vasile GALAMAGA

The Relations Between Reading - Comprehensions Skills and Writing Expression 162

Larisa GALAMAGA

The Difficulties in Translation Specialized Texts 169

Valentina ANDRONIC

Development of Critical Thinking at Foreign Languages Classes 176

Natalia GROSU

On Miscellaneous Fallacies in the Argumentative Discourse 187

Iona ȘOIMU

Peculiarities of Sustained Metaphor and Ways of its Translation in Publicistic Style 194

Liliana POPOVSCHI

On Application of Structural Methods in Dialectology 200

REVIEWS

Ludmila ROȘCA

Review to the Scientific Report of the Habilitate Doctor in Philosophy
Thesis Under the Published Works „*The Contemporary Society Between
Conflict and Conciliation: The Case of Republic of Moldova*”, Accomplished
by Ana Pascaru, Contender For the Title of Doctor in Philosophy, Specialty:
09.01.13 - Social Philosophy, Philosophical Anthropology and Culture Philosophy 208

Lilia PORUBIN

Review to the PhD Thesis in Philology “*Mihail Bahtin’s Dialogism. Carnavalesque
Element in the Romanian Novel*” Accomplished by Sergiu Cogut 214

Oleg AUROV

In Battle for History//Free Thoughts. 2012 No. 9-10 216

ANUAR ȘTIINȚIFIC

Volumul X

Procese integraționiste europene
Dezvoltarea economică în contextul globalizării
Ajustarea dreptului național la legislația internațională
Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană

Formatul B5
Coli de autor 16,35
Comanda 22. Tirajul 100 ex.
SRL “PRINT-CARO”
str. Astr. N. Donici, 14, tel. 0-22-93-16-53